

KRATKA ISTORIJA HRIŠĆANSTVA

INSTITUT ZA IZUČAVANJE RELIGIJE

Naziv dela:

Kratka istorija hrišćanstva

Priredio:

Institut za izučavanje religije

www.religija.me

Napomena izdavača:

Ova knjiga predstavlja kompilaciju
dela raznih autora i istorijskih izvora

Štampa:

„Donat Graf“ Beograd

Napomena Izdavača:

Ova knjiga se ne štampa u komercijalne svrhe.

Sadržaj

UVOD	7
Pojam istorije hrišćanske zajednice	7
Rimska imperija i Judeja u vreme Rimskog carstva	8
Religijske prilike kod Jevreja u vreme dolaska Isusa Hrista	8
PRVI VEK: HRIŠĆANSTVO U VREME ISUSA HRISTA	11
Jovan Krstitelj	11
Isus Hrist – Njegova nauka, ličnost i delo	12
Apostol Pavle	15
Delatnost apostola Petra i drugih apostola	16
Moralni i društveni život hrišćana prvog veka	18
Fanatični judaizam – prvi veliki problem apostolske zajednice	18
Pomagači i neprijatelji širenja hrišćanstva	20
Helenističke ideje i njihov uticaj na kasnije hrišćanstvo	22
Misterije i kult Mitre	23
DRUGI I TREĆI VEK: HRIŠĆANSKA ZAJEDNICA U PRO-	26
GONSTVU ZA VREME RIMSKIH CAREVA	26
Apostolski učenici	26
Hrišćanske apologete	26
Gnosticizam	27
Ebioniti i montanisti	28
Aleksandrijska škola	31
Severna Afrika – Tertulijan i Kiprijan	32
Novacijan	32
Progonstvo hrišćana za vreme rimskih careva	33
Promene u hrišćanskoj nauci nastale u drugom i trećem veku ..	37
Razvijanje organizacije u hrišćanskoj zajednici	45
Bogosluženje – od svetih uredaba ka sakramentima	47
Hrišćanska umetnost	51
ČETVRTI I PETI VEK: HRIŠĆANSKA ZAJEDNICA POD	

POKROVITELJSTVOM CAREVA	52
Konstantin Veliki i crkva	52
Razvoj neznaboštva u rimskom carstvu i crkva	54
Nikejski sabor	61
Jovan Hrizostom – veliki propovednik i društveni reformator ..	66
Jeronim – prevodilac i tumač Biblije	67
Ambrozije Milanski – čovek od akcije	69
Augustin – teološki autoritet katolicizma	71
Borba za čistotu hrišćanske zajednice	73
Krst kao hrišćanski simbol?	75
Monaštvo i religiozni život crkve četvrtog i petog veka	78
Propast Zapadnog rimskog carstva – pojavljivanje papstva	82
SREDNJI VEK: CRKVA POD DOMINACIJOM PAPTVA .	84
Justinijan i papstvo	84
Justinijanovi naslednici, islam i borba oko ikona	86
Grgur Veliki – utemeljitelj srednjovekovnog papstva	90
Franačka i papstvo	95
Kuldejska crkva	99
Hrišćanstvo u Nemačkoj	102
Monaštvo na Zapadu	102
Još neki od paganskih običaja koje je prihvatila rimska crkva	103
Pokrštavanje Slovena	104
Papstvo i franačko-germansko carstvo u 8. i 10. veku. Antihrist na papskoj stolici	106
Očekivanje kraja sveta u godini 1000.....	113
Istočna crkva od 9. do 11. veka – Veliki raskol	114
Grgur VII – graditelj srednjovekovne papske autokratije	118
Istorijsko poreklo celibata (neženstva)	121
Šta se događalo nakon uvođenja celibata	126
Viteštvo i krstaški ratovi	132
Reakcija protiv pokvarenosti u crkvi	135
Valdenžani – verni ostatak u pustinji	140

Inoćentije III i inkvizicija	153
Monaštvo i monaški prosjački redovi – glavni pobornici papske moći	158
Obredi, dogme i hijerarhije srednjeg veka	162
Bonifacije VIII i borba protiv papstva	170
Pape u Avinjonu i Veliki rascep	173
Preteče Reformacije u Engleskoj i Češkoj	177
Savonarola	181
Španska inkvizicija	183
Pre-renesansa i humanizam	185
OD 16-18. VEKA: CRKVA U VREME REFORMACIJE	187
Reformacija rođena iz Biblije	187
Luter – širenje protestantizma	188
Reformacija u Francuskoj – hugenoti	193
Reformacija u Engleskoj	203
Mučenici za vreme režima Marije „Krvave“	204
Protivreformacija	207
Tridesetogodišnji rat	211
Procene broja pobijenih od papske crkve	213
OD KRAJA 18. VEKA DO DANAS: HRIŠĆANSTVO POSLEDNJIH DANA	226
Ispunjenje proročanstava	226
Početak modernog hrišćanskog misionstva	229
Adventno probuđenje	229
Adventni pokret je bio harizmatski obojen	233
Promene u hrišćanstvu u poslednja tri veka	235
Novija zbivanja u katoličkoj crkvi	238
Ekumenizam	238
Kraj istorije – završni čin	240

Kratka istorija hrišćanstva

Uvod

Pojam istorije hrišćanske zajednice

Da bismo ustanovili što je istorija hrišćanske zajednice, moramo najpre definisati pojam Božjeg naroda. Pod zajednicom Božjeg naroda u širem smislu razumemo Bogom osnovanu zajednicu ljudi radi uspostavljanja, održavanja i unapređivanja veze čovečanstva sa Bogom. Tu zajednicu osnovao je Gospod još u Edenu. Hrist ju je samo usavršio i obnovio. Prema tome, Božji narod u širem smislu deli se na zajednicu Staroga i na zajednicu Novoga saveza, to jest na predhrišćansku i hrišćansku zajednicu. Hrišćanska zajednica u užem smislu je zajednica koju je Hrist osnovao.

Hrišćanska istorija sama po sebi je razvoj hrišćanstva u toku vremena. Međutim, hrišćanska istorija kao nauka je naučno istraživanje i izlaganje razvitka hrišćanske zajednice u toku vremena.

U razvitku hrišćanske zajednice razlikujemo vanjski i unutrašnji razvitak. Unutrašnji razvitak obuhvata razvitak hrišćanskog uređenja, hrišćanskog učenja, hrišćanskog bogoslužjenja, hrišćanske discipline i religiozno-moralnog života u Zajednici. Pod vanjskim razvitkom Zajednice razumemo njeno rastenje izvana, njeno širenje pri raznim povoljnim ili nepovoljnim prilikama.

Kazali smo da je hrišćanska istorija naučno izlaganje razvitka hrišćanske zajednice. Naučno izlaganje hrišćanske istorije je samo ono izlaganje koje je istinito i dobro raspoređeno. Istinito izlaganje je onda ako se temelji na verodostojnim izvorima i ako su ti izvori ispravno iskorišćeni i izneti.

Počevši od spisa Novog saveza, postoje brojni izvori za rekonstrukciju hrišćanske istorije, što uključuje i izvore tradicionalne crkve koja se baštini na hrišćanstvu kroz crkveno-državnu religiju.

Rimska imperija i Judeja u vreme Rimskog carstva

U vreme osnivanja hrišćanske zajednice svetom je vladala velika Rimski imperija koja je u posljednja dva stoleća prije Hrista anektirala veći deo teritorija kojim je ranije vladao Aleksandar Veliki Makedonski, osnivač takozvanog trećeg svetskog carstva.

Zbog svog osobitog geografskog položaja narod Judeje je mnogo trpeo u ranijim vekovima. Judeja je bila most između istočnih carstava i faraonovog carstva; ona je bila jabuka za koju su se otimali moćni rivali.

Bog je odvojio izraelski narod da mu bude njegov osobit narod, 5. Mojsijeva 7:6-9; 26:18,19. On je tom narodu obećao zaštitu i prvenstvo u slavi, u glasu i u dostojanstvu pod uslovom ako ne odstupi od njegovih uputa i ne pristane za drugim bogovima da im služi. 5. Mojsijeva 28:13,14. Ali ovaj se narod počeo mešati sa drugim narodima, čije je idolopoklonstvo zarazilo i njega, zatim je počeo tražiti izmjeničnu pomoć na severu i na jugu. Ova dvostruka nevernost dovela je do velikih katastrofa: propast severnih deset plemena, koja su 722. prije Hrista odvedena u asirsko ropstvo, a zatim pad Judinog carstva i odvođenje njegovih stanovnika u vavilonsko ropstvo 586. prije Hrista. 2. Kraljevima 17:1-7; 25:8-22.

Religijske prilike kod Jevreja u vreme dolaska Isusa

Vera je bila izvor moralne snage izraelskog naroda za vreme vavilonskog ropstva. Ona je održavala jedinstvo progonjenog naroda i vratila ga nazad u Judeju. Veliki proroci Ezekijel i Danilo krepili su veru naroda za vreme vavilonskog ropstva. Oni su narodu pokazali da su nevolje koje ga stižu samo Božja kazna zbog njegovog otpada, ali su takođe isticali da Božji gnev neće uvek trajati i da će Bog ispuniti svoje obećanje – da će mu poslati Oslobođioca.

Za vreme sirijskog i rimskog ugnjetavanja kod pobožnih

Jevreja sve više raste nada u dolazak obećanog Mesije, koji će povesti rat za oslobođenje.

Pri kraju drugog veka pre Hrista među Jevrejima su postojale tri verske grupe: fariseji, sadukeji i eseni. Fariseji znači „odvojeni“. Oni izbegavaju društvo nevernika. Nazivaju se još „hasidim“, to jest „pobožnima“. Oni revnuju za Mojsijev zakon, ali i za tradiciju, koja se kao biljka parazit obavija oko zakona i guši ga.

U ovoj se sredini razvija nauka „književnika“, koji sistematski proučavaju Zakon i tradiciju. Književnici beleže tradiciju, i u drugom veku naše ere izdaju je pod naslovom „Mišna“ (ponavljanje, nastava), a u 4. i 5. veku izdaju novu zbirku tradicije pod imenom „Gemara“. Iz ova dva dela se sastoji jevrejski „Talmud“.

„Sadukeji“ su sačinjavali sveštenu aristokratiju. Ime „sadukej“ potiče od Solomonovog sveštenika Sadoka, odnosno hebrejske reči „cadik“, što znači „pravednik“. Sadukeji nisu predstavljali neku školu, već pre jednu kastu. Njihova politička aktivnost dovođi ih u vezu sa grčko-rimskom civilizacijom i oni primaju izvesne poglede zbog kojih ih fariseji mrze. Sadukeji se drže samo Mojsijevog zakona, a odbacuju apokrifne knjige i Talmud. Odbacuju veru u vaskrsenje, ne žele da govore o anđelima i demonima, i racionalističkim tumačenjem rado uklanjaju iz Svetog pisma ono što se iznosi kao natprirodno.

Josif Flavije spominje i treću grupu – esene. Eseni su bili neka vrsta manastirskog reda. Imali su svoje opštine po judejskim selima i u Judejskoj pustinji kraj Mrtvog mora. Godine 1947. otkrivena je njihova biblioteka u jednoj pećini na severozapadnoj obali Mrtvog mora. Tu su nađeni dragoceni biblijski i vanbiblijski jevrejski rukopisi koji svedoče o živoj duhovnoj delatnosti ove grupe.

Eseni su vodili častan život, voleli jedni druge i odlikovali se uzdržanjem. Zbog toga se i nazivaju esenima, odnosno pravednicima. Eseni su se većinom odricali ženidbe. Odbacivali su

životinjske žrtve. Cenili su Zakon i strogo su praznovali Šabat.¹ Onaj koji je pristupao njihovom redu dolazeći iz sveta trebao je da se okupa u čistoj vodi. Na osnovu proročanstava u Psalmima i u Knjizi proroka Danila, eseni su se trudili da pripreme narod za skori dolazak Božjeg carstva i za Mesiju. Oni su prvi obznanili da će Mesija skoro doći i da je Božje carstvo pred vratima.

Mnogi neznabošci su se sakupljali oko sinagoga privučeni monoteizmom i čistotom morala Mojsijevog zakona. Oni koji su prihvatili Mojsijev Zakon i obrezanje zvali su se „prozelitima“.

Jevreji koji su živeli izvan Judeje nazivali su se „oni koji žive u dijaspori, to jest rasejani“. Oni su zaboravili hebrejski jezik i služili su se najčešće grčkim jezikom. Zato su ih nazivali Grcima ili Helenistima (Dela 6:1; 9:26). Njihovo glavno sedište je bilo Aleksandrija, i uopšte Egipat, gde su u Leontopolisu imali svoj hram kao filijalu Jerusalimskog hrama.

U Aleksandriji je Tanah (prvi deo Biblije ili Stari savez) oko sredine trećeg veka pre Hrista preveden na grčki jezik. To je takozvani „aleksandrijski prevod“ ili „Septuaginta“, to jest „prevod sedamdesetorice“.

¹ Šabat ili biblijska nedelja je sedmični praznik, neradni dan, dan koji ukazuje na stvaranje sveta i koji je zapisan u Bibliji kao četvrta Božja zapovest. Naziv „Šabat“ potiče od hebrejskog glagola „lišbot“ što znači „ne raditi“, pa doslovni prevod termina „Šabat“ jeste „nedelja“. Šabat traje od petka od zalaska sunca do subote do zalaska sunca, i predstavlja sedmi dan u sedmici prema biblijskom računanju vremena. Za razliku od „biblijske nedelje“ ili „Šabata“, postoji „neznabožačka nedelja“, koju kao neradni dan praznuje veliki deo čovečanstva; neznabožačka nedelja se praznuje u čast boga sunca, pa se tako i naziva u mnogim jezicima – Sunday (engleski), Sonntag (nemački) ili „sunčev dan“. Biblijsku nedelju ili Šabat praznuju religiozni Jevreji i manji deo hrišćana.

Prvi vek: Hrišćanstvo u vreme Isusa Hrista

Jovan Krstitelj

U doba kad je Herod Antipa vladao u Galileji (4. p.n.e. do 39. n.e.) pojavio se čovek po imenu Jovan. Objavljivao je da je na pragu Božje kraljevstvo i da niko ne treba da okleva sa pokajanjem. Pozivao je sve koji se kaju i žele da promene život da dođu k njemu i da se krste u Jordanu za oprostjenje greha. Njegov poziv na pokajanje je bio silan i mnoštvo ljudi dolazilo je sa svih strana da ga čuje.

Jovan Krstitelj se pojavio kao obećani Hristov preteča (Isaija 40:3,9; Malahija 4:5,6; Matej 11:10,14). On je propovedao pokajanje i najavljivao sud. U narodu je postojalo verovanje u naročite privilegije rezervisane za decu Abramovu. Jovan je rušio to verovanje. On je tražio obraćenje, jednostavnu čestitost u životu i vladanju, i držanje moralnih zapovesti božanskog zakona. On je krštavao one koji su se kajali. Krštenje vodom značilo je oprostjenje greha i pokajanje.

On je krstio i Isusa na Jordanu; i tada, nadahnut Božjim Duhom, prorekao je njegovu misiju: „Evo Jagnjeta Božjeg koje odnosi greh sveta!“ (Jovan 1:29)

Ispunivši svoju ulogu preteče ili prethodnika, Jovan se povukao sa pozornice, prepustivši misiju Isusu: „On treba da raste, a ja da se umanjujem.“ (Jovan 3:30)

Jovan Krstitelj je završio svoj život mučeničkom smrću u tamnici tvrđave Meheront, istočno od Mrtvog mora, gde ga je Herod Antipa zatvorio zbog toga što je javno osuđivao njegovu preljubu s Herodijadom, ženom njegovog polubrata Filipa. (Marko 6:17-28)

Isus je dao sledeću ocenu o Jovanovom radu i karakteru:

„Zaista, zaista vam kažem: Nijedan između rođenih od žene nije izašao veći od Jovana Krstitelja.“ (Matej 11:11)

Isus Hrist, njegova nauka, ličnost i delo

Isus se nije pojavio u neiskazanoj slavi Božanstva da osnuje novu religiju. On se pojavio u obličju nalik našem grešnom telu. (Rimljanima 8:3) Nije se pojavio ni kao carski potomak, već kao običan čovek iz naroda, čime je razočarao mnoge Jevreje koji su očekivali Mesiju u carskom sjaju.

Isus se rodio u Betlehemu, a odrastao je u malom gradu Nazaretu u Galileji. O njegovom očuhu Josifu nemamo puno informacija; jevanđelje više govori o njegovoj majci Mariji. Isus je imao četiri brata: Jakova, Josiju, Judu i Simona, i više sestara (Matej 13:55-56). Isus, kao mladić, obavljao je drvodeljski zanat. Kad je Jovan Krstitelj počeo da propoveda, i On je pošao na Jordan i krstio se. Zatim ga je Božji Duh odveo u pustinju i tamo, u molitvi, pripremao se za službu.

Vrativši se iz pustinje u Galileju, Isus počinje da uči i propoveda. Učio je najviše primerom svog čistog života, ali i divnim parabolama. Reči istine koje je iznosio jednostavnim jezikom, osvajale su srca siromašnih kao i grehom potamnelih grešnika; čak i oni koje su nečisti duhovi opseli, čuli su reči njegove i poslušali ih.

Isus nije samo propovedao; On je živeo bezgrešnim životom i činio čudesa. Time je najbolje dokazao svoje božansko poslanstvo. Očevom božanskom moći, silom Svetog Duha, On je dizao mrtve, lečio bolesne; utišavao oluju; isterivao demone, hranio gladne. Sve je to obavljao tiho, bez buke, često nalažući onima koje je izlečio da to nikome ne kazuju. Ipak, njegovo delo nije se moglo sakriti. Ono je mnoge privuklo.

Kakva je bila Hristova nauka? U svojim propovedima Isus je naglašavao da zakonska pobožnost, kakvu su gajili fariseji, nije

dovoljna da neko postane deo nebeskog carstva. Bog se ne zadovoljava spoljnim ispunjavanjem zapovesti. On zahteva potpunu promenu srca, čistotu života i svetost. (Jovan 3:1-5)

Koja je svrha Njegovog dolaska? Isus je došao da nam otkrije Oca, da nam svojim primerom pokaže da čovek, poduprt silom Svetog Duha, može da živi u skladu sa Božjom voljom, i da nas svojim stradanjem i smrću pomiri sa Bogom i osigura večni život.

Neznabošci su se bojali svojih bogova i nastojali su da ih umilostive žrtvama. I Jevreji su gledali na Boga kao na uvređeno Božanstvo koje traži priliku da se osveti neposlušnima. Oni su mislili da mogu da ga umilostive naročitim načinom života, striktnim ispunjavanjem zakona, spoljnjim obličjem pobožnosti i beskrajnim žrtvama koje je zakon tražio. Oni su nastojali da zasluže Božju naklonost svojom pravdom. Isus je pokazao da je Otac milostiv prema onima koji se kaju i rado ih prima.

Mesija i Otkupitelj. Isus je uskoro navukao na sebe gnev fari-seja i sadukeja, i to zbog svojih dela, svojih propovedi i zbog svoje tvrdnje da je Mesija.

Isus Hrist je bio Mesija. Mnogi Jevreji nisu razumeli dve važne istine u odnosu na Mesiju: prvo, da Mesija mora sam da bude Sin Božji, i, drugo, da Biblija govori o dva Mesijina dolaska. Prvi Mesijin dolazak će biti u poniženju. Mesija će prvi put doći da „osudi greh u telu“ (Rimljanima 8:3), i „da okusi smrt za svakog čoveka“. (Jevrejima 2:9) Drugi dolazak će biti u nebeskoj slavi, da sakupi plod svoga truda.

Isusova javna misija trajala je tri i po godine. Posle krize u Cezareji Filipovoj, Isus oseća da se približava čas njegovog stradanja i smrti. Došavši u Jerusalim uoči Pashe, Isus je po drugi put očistio hram od onih koji su ga oskrnavili. Time je još više razgnevio fariseje, koji su sada stvorili definitivni plan kako da ga pogube. Posle molitve u Getsimanskom vrtu, Isus je bio uhapšen i odveden pred sveštenečki sud – Sanhedrin, koji je podigao protiv

njega lažnu optužbu da je pohulio na Boga i na kraju ga osudio na smrt. Jevreji nisu smeli sami izvršiti nad njim smrtnu presudu, pa su ga predali rimskim vlastima pod optužbom da se proglašava carem, da izaziva javne neredе i da buni narod učeći ga da ne valja davati porez Cezaru. Prokurator Pontije Pilat, koji se u to vreme nalazio u Jerusalimu, ukratko je Isusa saslušao, zatim ga je poslao na bičevanje i razapinjanje na krstu. To je bilo 31. g. naše ere.

Sa Otkupiteljem sveta se postupalo kao što smo mi zaslužili da se s nama postupa. On je došao na naš svet i uzeo na sebe naše grehe, da bismo se mi kroz Njega opravdali. On je bio osuđen za naše grehe u kojima nije imao udela, da bismo mi bili opravdani Njegovom pravdom, u kojoj mi nismo imali udela.

Hristova smrt i njegovo slavno vaskrsenje, koje se zbilo treći dan, zalog je našeg večnog života. Hrist je vaskrsnuo i On živi.

Isus se nije borio protiv Zakona, nije došao da ga ukine, već da ga ispuni – primeni u praksi. (Matej 15:17) U posebnim slučajevima On je čak branio taj zakon od različitih tradicija, koje su prekomernim propisima iskvarile Božji zakon, ili koje su dozvoljavale da se na račun službe u hramu zakida pomoć roditeljima. Hrist je naglašavao razliku između starog shvatanja religije i njegove nauke. Kao stroži od Zakona, On smatra mržnju ubistvom, a strastan pogled preljubom.

On ustaje protiv lažnih vođa duše, licemera i duhovnih slepaca. Isus energično kida svaku vezu koja bi spajala jevanđelje s ritualizmom. On naglašava potrebu duhovne veze s Bogom, a ne veru u spasonosnu moć spoljnih obreda. Zato se obredi krštenja i večere Gospodnje (Pashe) ne treba da smatraju kao sredstva spasenja, već uspomene na delo spasenja koje je Hrist izvojevao smrću na krstu i slavnim vaskrsenjem.

Pre svog stradanja, Isus je svojim učenicima dao obećanje da će ponovo doći i uzeti ih k sebi da i oni budu gde je On. (Jovan 14:1-3) Ovo obećanje je više puta ponovljeno.

U času kada se Isus pred očima apostola i ostalih vernih ljudi uzdizao na nebo, i kad su njihova srca zbog tog rastanka bila ispunjena žalošću, dva anđela su se pojavila pred njima i tešila su ih radosnom porukom: „Ljudi Galilejci, zašto stojite i gledate u nebo? Ovaj Isus koji je od vas uzet na nebo doći će na isti način kao što ste ga videli da odlazi na nebo.“ (Dela 1:11) Ova poruka ih je utešila i ispunila njihova srca velikom radošću.

Apostol Pavle

Apostol Pavle se rodio u Tarsu, velikom središtu grčke kulture i neznabožačkih „misterija“. Poreklom je bio Izraelac, iz plemena Benjaminova. U Jerusalimu je učio Zakon „kod nogu Gamalielovih“. Izučio je takođe zanat za izradu šatora u nameri da postane rabin, jer je rabin morao imati i jedno praktično zanimanje da bi mogao zarađivati svoj hleb. Bio je revan farisej. Učestvovao je u progonstvu hrišćana i u ubistvu Stefana. Iznenada, na putu za Damask, nakon jedne neočekivane vizije, on se obratio Hristu.

Tek što se malo pribrao od velikog potresa koji je doživeo na putu za Damask i u Damasku, uputio se u Arapsku pustinju, u zemlju Nabatansku, južno i istočno od Judeje, gde se pripremao za daljnji rad. Po povratku u Damask, nastavio je da propoveda po sinagogama jevrejskim skupštinama. Kad su se Jevreji pobunili protiv njega, on je noću napustio grad. Otišao je u Jerusalim da bi se upoznao s Petrom i drugim apostolima.

49. godine, došao je Pavle drugi put u Jerusalim da bi prisustvovao saboru na kome je trebalo da se reši pitanje primanja neznabožaca u zajednicu. Takozvani „farisejski hrišćani“ su zahtevali da se i neznabošci, koji žele da budu primljeni u zajednicu, obrežu. Tome se Pavle odlučno usprotivio. Sabor je rešio to pitanje oslobodivši neznabošce od bremena obrezanja, preporučivši im jedino da se čuvaju „bluda, od udavljenoga i od krvi“ i da pomažu

siromašnim zajednicama Judeje.

U toku drugog tamnovanja u Rimu Pavle je umro mučeničkom smrću pod carem Neronom. Ovo drugo tamnovanje spominje Euzebij, a potvrđuje ga i tradicija, sačuvana u takozvanom „Muratorijevom Kanonu“, 170. godine posle Hrista, otkrivenom 1738. u Milanu. Po toj tradiciji Pavle je nakon prvog tamnovanja otišao u Španiju, i kad se vratio sa zapada, pošto je tamo posvedočio za Hrista, otišao je u Troju, gde je uhapšen i ponovo otpremljen u Rim. Umro je u Rimu mučeničkom smrću između 66-68. godine.

Delatnost apostola Petra i drugih apostola

Apostol Petar spominje se kao jedan od glavnih govornika na saboru u Jerusalimu. Prva poslanica, koja nosi njegovo ime, a koju je objavio njegov drug Silvan, ne govori o Petrovoj delatnosti, ali spominje da je napisana u Vavilonu (1. Petrova 5:12,13), tj. kako neki misle, uzimajući reč Vavilon u simboličkom značenju, u Rimu, te iz toga izvode zaključak o Petrovom boravku u tom gradu. Neki drugi istoričari samovoljno tumače stih iz Dela 12:17, gde se kaže da je Petar bežeći pred jerusalimskim progonstvom otišao na „drugo mesto“. Pod tim izrazom, misle oni, treba da se razume grad Rim. Sve su to samo hipoteze.

Postoji tradicija da je Petar proveo mnogo godina u Rimu kao biskup rimske crkve i prvi papa. Euzebij, prema armenskoj verziji svoje „Hronike“, izveštava da je Petar otišao u Rim u trećoj godini vladanja Kaligule, tj. 39. godine.

Jeronim u svom delu „De Viris Illustribus“ (Slavni muževi) izjavljuje da je Petar otišao u Rim druge godine vladanja Klaudijeva (tj. 42. posle Hrista).

Nijedna od ovih tradicija nije verovatna. Da je on bio u Rimu, morao bi da prekine svoj boravak da bi prisustvovao saboru u Jerusalimu, zatim za svoj put u Antiohiju i za svoj jevanđeoski rad u

Pontu. Pada u oči i činjenica da Pavle u poslanici Rimljanima (napisanoj 57. godine), i u onima koje je pisao iz Rima (61-63. godine), nigde ne spominje Petra.

Apostol Jovan. U Delima apostolskim vidimo Jovana gde prati Petra u Hram. Petar i Jovan su poslani u Samariju da pomognu Filipu. Posle se više ne spominje, osim u Galatima 2:9.

Irinej stavlja pisanje Jovanovog Otkrivenja pred kraj vlade cara Domicijana, koji je umro 96. godine. Irinej takođe izjavljuje da je Jovan sa Patmosa otišao u Efes na početku vladanja cara Trojana (98-117), i da je tu napisao svoje Jevanđelje.

Drugi apostoli: Andrija, brat Simona Petra, propovedao je u Skitiji i Trakiji, severno od Grčke, i umro je mučeničkom smrću – razapet na krstu.

Jakov Mlađi. O njegovoj delatnosti ne znamo ništa pouzdano. Juda, pisac poslanice, propovedao je u Judeji, Siriji i Arabiji. Matej, propovedao je među Partima i u Persiji.

Matej, izabran da popuni Judino mesto, propovedao je u Kapadokiji i umro mučeničkom smrću u Judeji.

Jakov, brat Gospodnji, kamenovan je u predvorju hrama (Josif Flavije).

Marko, propovedao je u Egiptu, u Aleksandriji. Tu je umro za vreme Nerona mučeničkom smrću. Nataniel (Bartolomej), propovedao je u Arabiji i umro je mučeničkom smrću u jednoj od armenskih provincija.

Filip je propovedao u Frigiji.

Simon Zelot, propovedao je u Severnoj Africi.

Toma, propovedao je među Partima u Persiji i Edesi, gde je umro mučeničkom smrću. Postoji tradicija da je Toma propovedao i u Indiji, jer onde ima hrišćana koji se nazivaju „Tominim hrišćanima“.

Moralni i društveni život hrišćana prvog veka

U Jerusalimu je bila osnovana prva hrišćanska zajednica. Ona se sastojala od Jevreja koji su verovali u Hrista kao obećanog Mesiju i Spasitelja.

Prvi hrišćani su se nazivali „svetima“, „izabranima“, „ostatkom“ koji je odvojen, i o kome govore proroci i Otkrivenje. U Antiohiji počeli su se verni ljudi nazivati „hrišćanima“. (2. Korinćanima 1:1; Dela 11:26)

Hrišćanstvo se raširilo u neznabožačkom društvu kao kvasac u testu. Ono mu je ulilo novu silu, probudilo ideju o dostojanstvu i bratstvu. Hrišćanski moral se pokazao ubrzo kao živ kontrast nemoralnosti neznabožaca. Hrišćani su živeli moralnim životom, svesni da je Bog svuda prisutan; njihov moral bio je na visini i zbog toga jer su se pripremali da ih Hristov drugi dolazak zatekne „bez mane i bilo kakve ljage“.

Fanatični judaizam – prvi veliki problem apostolske zajednice

Bilo je neizbežno da će nastati ozbiljne teškoće i nerazumevanje čim se hrišćanska zajednica bude posvetila svetskom misionarskom radu. Prvi hrišćani su bili Jevreji. Oni su znali da je jevrejska vera jedina prava vera, i da se u njoj slavi Bog kao jedini pravi Bog. Verovali su u Bibliju kao u nadahnutu Božju reč. Znali su o prozelitizmu, a to je značilo dovesti neznabošce u jevrejsku veru.

Isus je svoj program i učenje temeljio na Bibliji. On je, istina, kritikovao formalnost i licemerstvo jevrejskih duhovnih vođa, ali je, s druge strane, naglašavao da nije došao da pokvari ili promeni zakon i proroke. Mnogi Jevreji koji su prihvatili Isusovo učenje pogrešno su zaključili da će oni koji budu prihvatili Isusovo učenje nastaviti da izvršavaju običaje jevrejske zajednice koja je bila pod kontrolom fanatičnih verskih vođa. Oni koji žele da postanu

članovi hrišćanske zajednice, treba po njihovom mišljenju, da postanu najpre članovi velike jevrejske zajednice.

Vođe judejske farisejske grupe su budno motrile šta će činiti njihove kolege u pogledu neznabožaca. Filip je krstio Etiopljanina, ali ovaj je već bio jevrejski prozelit. Petar je krstio Kornelija, ali se morao pravdati pred braćom posvedočivši da je Kornelije još pre krštenja primio Sveti Duh.

Problem kako da se postupa prema obraćenicima iz nezna- boštva nastao je u Antiohiji. Postavilo se pitanje: treba li neznabo- šci da se obrežu; treba li da praznuju tri velika godišnja praznika kad svaki muškarac treba da dođe u Jerusalem; treba li da pomoću žrtava izražavaju svoju veru u spasenje? itd. Pavle i Barnaba su na ova pitanja odgovorili sa odlučno: „Ne!“ Neki hrišćani su odgovo- rili sa: „Da! Sad i odmah.“ To je bila pozadina i prilika za sazivanje Jerusalimskog sabora, o kome se govori u 15. glavi Dela apostol- skih.

Sabor u Jerusalimu. Na saboru u Jerusalimu 49. godine bili su prisutni Pavle i Barnaba kao predstavnici antiohijske zajednice i novoosnovanih zajednica u Maloj Aziji. Tu su bile i starešine hrišćanskih zajednica iz Judeje. Mnogi od tih starešina su pripadali farisejskoj grani judaizma.

Jerusalimski sabor je bio veliki događaj u istoriji hrišćanstva. Odlukom ovog sabora mlada hrišćanska zajednica se oslobodila rasnih i nacionalnih okova fanatičnog judaizma, što joj je omogu- ćilo brži napredak.

Sabor u Jerusalimu 49. godine nije se bavio pitanjem prazno- vanja biblijskih praznika. Pitanje praznika nije bilo stavljeno na dnevni rad. Sabor je doneo zaključak da od ljudi koji se obraćaju Bogu, ne treba zahtevati obrezanje i upražnjavanje biblijskih obreda, već ih treba podučiti osnovnim stvarima vezano za odbacivanje kurvarstva, idolopoklonstva i konzumiranja nezdrave is- hrane, a u drugom koraku ih upućivati u ostale detalje religije i

Božjeg zakona. Antitipsko ispunjenje starosavezne obredne službe u Hristovom prvom dolasku, misiji i daljoj posredničkoj službi u nebeskoj Svetinji obradio je detaljno apostol Pavle u Jevrejima poslanici.

Pomagači i neprijatelji širenja hrišćanstva

Hrišćanstvo se u prvom veku širilo ne toliko zbog svoje doktrine, koja bi bolje odgovarala religioznim potrebama vremena, već zbog vrline, koju su hrišćani otkrivali u svom životu, zbog bratstva, ideje o božanskoj milosti, koja spašava grešnika. Ipak treba spomenuti da su i prilike u neku ruku doprinele tom širenju.

Prvo što je omogućilo širenje hrišćanstva bile su jevrejske sinagoge, rasejane po celom tadašnjem svetu, u krilu kojih je hrišćanstvo našlo zaštitu i svoje prve pristalice.

Raseljavanje Jevreja (dijaspora), koje je doseglo svoj vrhunac pod Augustom, dalo je povod osnivanju kolonija u Arabiji, Egiptu, Vaviloniji i drugim mestima. Jevrejska kolonija u Rimu brojala je najmanje 10.000 ljudi, ne računajući žene i decu. Jevrejske kolonije su uživale zakonske privilegije, koje su im omogućavale slobodu bogoslužjenja i pravo da imaju svoje sudije, koji su sudili po zakonu.

Jevrejstvo je brojalo veliki broj prozelita, koji su mu se pridružili privučeni njegovim strogim bogoslužjenjem, monoteizmom i apologetima, koji su pokazivali Mojsijevu objavu kao jedinu pravu filozofiju, prema kojoj je svetska filozofija samo slabi odblesak. Osim prozelita, koji su prihvatili da se obrežu, bilo je i prozelita drugog reda, koji su jedino ispovedali monoteizam i držali moralne propise Mojsijevog zakona. Njih su nazivali „onima koji se boje Boga“.

Hrišćanstvo je našlo okrilje kod rasejanih Jevreja i uživalo je u početku zakonske privilegije, koje su štitile Jevreje. Hrišćani su

zamenjivani Jevrejima.

Širenju hrišćanstva mnogo je doprinela rimska civilizacija i opšta rasprostranjenost grčkog jezika. Mreža puteva, koji su sa svih strana vodili u Rim, uređena pošta, morski putevi, civilizovano uređenje, sve je to pomoglo da se vest jevanđelja lakše prenese sa jednog mesta u drugo. Grčki jezik postao je univerzalni ili opšti (koine); njime su se apostoli mogli služiti na celoj rimskoj teritoriji. Mir unutar Rimske imperije (Pax Romana) takođe je pogodovao širenju hrišćanstva.

Drugi faktor koji je išao u prilog širenju hrišćanstva bila je socijalna beda naroda onog vremena. Rimski seljaci i zanatlije bili su upropašteni konkurencijama stranog žita i strane robe. Provincije su stenjale pod teškim porezima. Narod je tražio zaborav i utehu u raznim istočnjačkim obredima, a mnogi između njih potražili su okrilje hrišćanstva. Robove je privlačila evanđeoska propoved o moralnoj jednakosti svih ljudi.

Hrišćanstvo je imalo i svojih neprijatelja: spolja su to bili fanatični Jevreji i neznabošci, a iznutra neka krivoverja.

Fanatični Jevreji su ustali protiv Stefana, kad je javno posvedočio da je Isus obećani Mesija. Oni su još većom žestinom progonili Pavla i druge učenike. Još brutalnije bili su progonjeni hrišćani od strane neznabožaca. Ti progoni su počeli 64. godine kad se hrišćanstvo već jasno razlikovalo od fanatičnog jevrejstva. Protiv hrišćana digao se žestok progon posle požara Rima 19. jula 64. godine, kad je Neron, želeći da na drugima iskali gnev naroda, „dao da se muči strašnim mukama izvesna klasa omrznutih ljudi, koje je narod nazivao hrišćanima, zbog njihovih mrskih dela“.

Širenje hrišćanstva ometali su i mnogi unutrašnji neprijatelji – jeresi.

Glavna krivoverja prvog veka protiv kojih se borio apostol Pavle mogu se označiti imenom „gnosticizam“. To je bila smesa raznih religioznih shvatanja prožetih grčkom filozofijom. Danas se

uglavnom smatra da je glavni začetnik gnosticizma bio Filon iz Aleksandrije. Filon je rođen oko 20. godine pre Hrista i istakao se mnogobrojnim komentarima o Mojsijevim knjigama. Biblijske osobe Filon tumači apstraktno; Adam i Eva, na primer, predstavljaju odnos između uma i osećanja. Zlo potiče, uči Filon, od materije koja pomračuje dušu, a vrlina je plod poznavanja. Poznavanje dolazi do izražaja u asketizmu, koji podvrgava telo duhu. U tome se uglavnom sastoji svaki gnosticizam.

Helenističke ideje i njihov uticaj na kasnije hrišćanstvo

Uticaj helenističkih ideja bio je veliki, naročito na obrazovane hrišćane drugog veka. Taj uticaj je učinio da se vrlo brzo mutna voda neznabožacke filozofije počela ulivati u čistu reku apostolskog hrišćanstva, što je dovelo do odstupanja od prvobitne Hristove nauke. Najrasprostranjeniji filozofski sistemi onoga vremena su: platonizam, Aristotelova filozofija, pitagoreizam, cinizam, sticizam i neo-platonizam. Najjači uticaj imala je Platonova filozofija.

Ljudske duše su u svom najrazumnijem delu postojale još pre rođenja ljudi, i to kao duhovi u duhovnom svetu, ali su zabludele i zgrešile, te moraju greh ispaštati u ljudskom telu kao zatvoru. Iz ovih Platonovih ideja rimska crkva je kasnije formirala svoju nauku o besmrtnosti duše, o čistilištu i paklu ideje koje nemaju ništa zajedničko sa Biblijom.

Aristotel (384-322) je bio Platonov učenik.

Neoplatonizam je imao duboko religijske crte. On je nastojao da pomoću asketizma savije telo i njegove želje, da očisti dušu od mrlja koje je zadobila svojim padom iz svog prvobitnog stanja i da kontemplacijom (misaonim posmatranjem, udubljanjem) postigne jedinstvo s Bogom. Hrišćanski srednjovekovni misticismizam mnogo duguje neoplatonizmu.

Misterije i kult Mitre

Misterije grčkih religija i kult Mitre, pored grčke filozofije, takođe su izvršile jak uticaj na formiranje verovanja i običaja hrišćanske zajednice u drugom veku.

Misterije su bogoslužjenja kojima su mogli prisustvovati samo posvećeni, tj. tajno bratstvo, u koje se ulazilo posle niza uzdržavanja i u kojima se jedinstvo vernih ljudi među sobom i sa njihovim božanstvima održavalo pomoću naročitih obreda. Cilj ovih tajnih bratstava bio je da vernima osiguraju spasenje i srećnu besmrtnost pomoću sistema dogmi i obreda, koji su narodu bili većim delom nerazumljivi.

Najrasprostranjenije i najuticajnije bile su Atisove misterije i s njima u vezi kult Kibebe ili Magne Mater (Velike Majke), majke bogova Atisa i Adonisa. Atis je ubijen u vreme prolećne ravnodnevnice, ali ga Velika Majka vaskrsava. Ovom kultu je bio dodat obred taurobolijum – posvećeni članovi su se „kupali“ u krvi zaklanog bika kao sredstvu očišćenja. Budući član bratstva, ležeći u jednoj jami, bio je obliven krvlju bika, zaklanog iznad rešetke koja je pokrivala jamu. Kult je bio rasprostranjen u Kapadokiji odakle je prenet u Rim.

Dionisijeve misterije, koje su se vršile u Kilikiji na početku hrišćanske ere, temeljile su se na mitu Dionisija Zagreusa, sina Zevsovog, koga su raskomadali i pojeli Titani, ali je vaskrsnuo kao lep mladić. Posvećeni članovi ove misterije su zubima kidali živog bika, simbol Dionisija, koji im je davao besmrtnost.

Mitrin kult je bio najpre nacionalna religija Persijanaca (mazdeizam). Ovaj bog svetlosti, kome je bio posvećen 25. decembar, ubio je strašnog bika, čija je krv oplodila zemlju. Njegovi vernici su ga zato slavili kao stvoritelja. Oni su ga takođe učinili Posrednikom između nepristupačnog boga i ljudi, i spasiteljem, koji će na kraju obnoviti svet i osloboditi ga od smrti. Mitra je takođe vrhovni

sudija, koji određuje sudbinu duša. Ovaj kult je bio donet u Rim 67. godine pre naše ere i održao se do kraja četvrtog veka. U Mitrinu religiju se ulazilo putom krštenja koje je imalo za cilj da opere moralnu nečistotu. U toku obreda sveštenik je krštenika označavao krstom, što znači da je on od sada posvećen Mitri i da pod njegovim znakom pobeđuje sile tame. Krštenju je sledio sveti ručak. Posvećenima se davao hleb i čaša vode u koju se kasnije dodavalo vino. Sveštenik je izgovarao molitvu nad ovim jelom, koje se smatralo hranom i pićem besmrtnosti. Članovi ove religije su se međusobno nazivali braćom.

Mitraizam je bio neko vreme rival hrišćanstvu. Odlikovao se svojom visokom starinom, propovedanjem bratstva, impresivnim obredima, jakom crkvenom organizacijom, naukom o očišćenju od greha, naukom o borbi između sila dobra i zla koje se bore za prevlast u svetu, i, naročito, po svojoj nauci o poslednjem sudu i o obećanju blažene večnosti. Pošto je mitraizam imao izvesnih do-dirnih tačaka sa hrišćanstvom, to su pristalice mitraizma kasnije, kad je hrišćanstvo postalo pobedonosno, lako prešle njemu. Ostaci borbe između mitraizma i hrišćanstva nalaze se u dvema ustanovama koje je hrišćanstvo prihvatilo od svog rivala u četvrtom veku, a to su:

- mitraistički sveti dan, 25. decembar, koji se slavio kao „dies natalis solis“ (dan rađanja sunca), a koji postaje kod hrišćana dan Isusovog rođenja;

- prvi dan sedmice po biblijskom kalendaru, koji su mitraisti slavili kao „časni dan sunca“ (engleski „Sunday“, nemački „Sonntag“), postaje hrišćanska nedelja – navodno posvećena u spomen Hristovog vaskrsenja, iako biblijski Praznik Prvina ukazuje na Hristovo vaskrsenje. Biblijska nedelja, sedmi dan ili Šabat (dan posvećen Bogu kao uspomena na stvaranje sveta), koji traje od petka uveče do subote uveče, biće uskoro potpuno odbačen od strane hrišćana.

Neki kritičari su hteli da dokažu da su ove misterije i Mitrin kult uticali na formiranje hrišćanske dogme i njenih obreda u doba apostola. Apostolsko hrišćanstvo nema ništa zajedničko sa ovim misterijama.

Smrt Atisova, smrt Mitrinog i Kibelinog bika su ubistva. Hristova smrt je dobrovoljna žrtva. Zatim žrtva i vaskrsenje ovih bogova se neprekidno obnavljaju, dok je Hrist umro jedanput za sve.

U kasnijim vekovima, počevši od drugog veka i dalje, uticaj ovih misterija na hrišćansku religiju bio je veliki. U hrišćanstvo ulazi običaj da sveštenik novokrštene obeležava na čelu krstom. Nema sumnje, ovaj je običaj uzet iz Mitrinog kulta. Slavljenje Isusovog rođenja, koje je uvedeno tek u 4. veku, a održava se 25. decembra, uzeto je takođe iz Mitrinog kulta, jer je, kao što je spomenuto, 25. decembar bio posvećen tom božanstvu i nema utemeljenje u Bibliji.

Slavljenje Isusove majke kao Bogorodice uvedeno je pod uticajem Isis, majke bogova, koju su Rimljani nazivali Velika Majka. Kult svetaca, kao posrednika između Boga i ljudi, takođe se formirao pod uticajem Mitrine religije i drugih orijentalnih religija.

Drugi i treći vek: Hrišćanska zajednica u progonstvu za vreme rimskih careva

Apostolski učenici

Apostolskim učenicima nazivaju se istaknute osobe hrišćanske zajednice sa početka drugog veka od kojih su neki lično poznavali apostole. Najstariji među njima je Kliment Rimski. On je bio episkop ili „nadglednik“ rimske zajednice.

Ignacije Antiohijski, poznat još pod imenom Teofor, umro je mučeničkom smrću u Rimu za vreme cara Trojana, 107. godine posle Hrista.

Polikarp, episkop iz Smirne, stradao je mučeničkom smrću oko 155. godine. Uhvaćen je u jednom selu kraj Smirne, gde se sklonio za vreme progonstva, i bio je odveden u grad na jednoj magarici. Vlasti su na saslušanju tražile od njega da prinese tamjan caru kao bogu i da prokune Hrista. On je odbio da to učini rekavši: „Ima 86 godina kako služim Hristu, i on mi nikada nije učinio ništa nažao: kako bih mogao kleti svog Cara i svog Spasitelja?“ Osuđen je bio na smrt na lomači.

Hrišćanske apologete

Ime „hrišćanske apologete“ dato je obrazovanim hrišćanima drugog veka koji su branili hrišćansku veru pred rimskim carevima i pred vlašću i javnim mišljenjem.

Hrišćani su bili izloženi najmrskijim optužbama. Najobičnija optužba je bila da su ateisti. Ta reč znači „bez Boga“; ali ona u to vreme nije označavala ljude koji nisu verovali u Boga, već se primenjivala na one koji nisu hteli da obožavaju rimske bogove i koji su odbijali da prinosе žrtve pred carevom slikom. Hrišćanima se

takođe prebacivalo da su društveno nekorisni. Ovim prigovorima pridružilo se i ogovaranje: tvrdilo se da hrišćani na svojim tajnim sastancima jedu decu i da se odaju nemoralu. Neprijateljstvo prema hrišćanima nije se izražavalo samo u prebacivanjima. Neznabožački filozofi su pisali knjige protiv hrišćana, a carevi su ih progonili. Apologete su sebi postavili u zadatak da odbrane hrišćane od svih ovih napada. Pokazali su da su hrišćani najlojalniji građani carstva i da savesno vrše sve građanske dužnosti i poverene funkcije. Apologete su se trudili da odbrane dobar glas hrišćana i da opravdaju njihovo verovanje. Ovaj drugi zadatak je učinio da su apologete postali propovednici hrišćanstva.

„Apologija“, to jest govor koji je optuženi trebao da održi pred sudom u svojoj odbranu, postao je propoved neznabošcima.

Mnoge apologije su se izgubile, i mi poznajemo samo imena njihovih pisaca. Najpoznatije apologete su Kvadratus, Aristid, Justin Martir, Tacijan, Atinagora i Teofil Antiohijski.

Gnosticizam

Pored progonstva od strane rimskih careva i napada od neznabožičkih filozofa, hrišćanska zajednica u drugom veku bila je uznemiravana još od jednog neprijatelja – od gnosticizma.

Ovo ime potiče od grčke reči „gnosis“, što znači „znanje“. Gnosticizam predstavlja sistem ideja i starih orijentalnih verovanja koja su se proširila u prvoj hrišćanskoj eri i koja su dovela do formiranja novih verskih zajednica u koje su ušli mnogi hrišćani. Teško je objasniti glavne ideje gnosticizma, jer je bilo više vrsta gnosticizma. Može se reći da je to mešavina religijskih ideja uzetih iz grčke filozofije, orijentalnih misterija, fanatičnog judaizma, kao i iz hrišćanske ideologije.

Markion, kao jedan od najpoznatijih gnostika, je propovedao asketizam, uzdržavanje od vina i mesa, i bračno uzdržavanje.

Praktikovanje ovog uzdržavanja je učinio uslovom za primanje krštenja.

Markioniti su se brzo širili. Njih je bilo u Italiji, Arabiji, Egiptu, i čak u Persiji. Budući da su mnogi od njih umrli mučeničkom smrću, to je ljude privlačilo toj religiji. Ova sekta je imala svoje hramove i episkope, i ona je svojom propagandom i naukom zadavala mnoge brige velikoj hrišćanskoj zajednici.

Najrevniji protivnik gnostičkih jeretika bio je Irinej, episkop lionski. Irinej je rođen u Maloj Aziji (130-202). Za njega se kaže da je u mladosti slušao Polikarpa, koji je bio učenik apostola Jovana. Iako je Irinej primio grčko obrazovanje, ipak pripada zapadu. Pisao je grčkim jezikom, kao i svi hrišćanski pisci prvog i drugog veka.

Irinej je napisao čuveno delo u pet knjiga poznato pod imenom „Adversus Haereses“ (Protiv krivoverja).

Ebioniti i montanisti

Sa preseljenjem hrišćana u Pelu i razaranjem Jerusalima 70. godine, pokoleban je prestiž prve hrišćanske zajednice. Hrišćani jevrejskog porekla su tada bili u manjini, a broj hrišćana iz neznaboštva je sve više rastao. U početku, u prvom veku, nije bilo nikakve razlike između jednih i drugih. Hrišćani iz jevrejstva, kao i hrišćani iz neznaboštva, živeli su zajedno u bratskoj ljubavi, kao što to pokazuje slučaj antiohijske zajednice.

Tokom drugog veka, hrišćanske zajednice na zapadu, naročito one u Aleksandriji i u Rimu, počinju, pod uticajem neznabožacke filozofije i gnosticizma, odstupati od prvobitnih načela Hristove nauke. Tako je nastao jaz između ostatka hrišćana jevrejskog porekla, koji su ostali verni apostolskoj nauci i ovih hrišćana neznabožackog porekla, koji su odstupili od izvesnih tačaka nauke.

Koliko su se udaljili hrišćani neznabožackog porekla od svoje

braće hrišćana jevrejskog porekla? Vidimo najbolje po jednoj izjavi apologeta Justina oko 150. godine koji se pita da li hrišćani koji drže Mojsijev zakon mogu biti spašeni. Trideset godina ranije, Ignacije upozorava čitaoce svojih poslanica da se čuvaju judaizma, ali ne može se sa sigurnošću reći da Ignacije misli na hrišćane jevrejskog porekla – judeo-hrišćane.

Pri kraju drugog veka Irinej iz Liona naziva ove hrišćane „e-bionitima“, što znači „siromašni“. Tako se nazivala i prva jerusalimska zajednica. Ovaj naziv vezuje ove hrišćane sa njihovim stablom – sa prvom jerusalimskom zajednicom.

Ovi hrišćani su se odlikovali držanjem svih zapovesti.

Oko 172. godine došlo je u Frigiji, u Maloj Aziji, do naročitog religioznog probuđenja koje je poznato pod imenom „montanizam“.

Frigiju možemo nazvati drugim važnim centrom pravog hrišćanstva. Posle razaranja zajednice u Jerusalimu, mnogi judejski hrišćani su došli u Malu Aziju i zahvaljujući njima hrišćanstvo je ovde dobilo novi snažni impuls. Između vernika koji su se o-vamo preselili, bio je veći broj onih koji su bili sposobni da verodostojno prenesu onima koji su želeli da ih slušaju izveštaje skore prošlosti.

U ovoj sredini počelo je oko 172. godine naročito probuđenje izazvano radom koji je promovisao novoobraćeni hrišćanin po imenu Montan. Uskoro su se Montanu priključile dve žene, Priska i Maksimila, koje su takođe bile revne u promociji Božje nauke.

Ovaj pokret je naišao na žestok otpor od strane velike hrišćanske zajednice. Našlo se i takvih protivnika koji su iz mržnje prema novom pokretu počeli odbacivati Otkrivenje i Jovanovo Jevanđelje, na kojima su montanisti zasnivali svoju nauku o Hristovom dolasku i o dolasku Utešitelja, to jest Svetog Duha.

Prvi put susrećemo montanizam na Zapadu krajem drugog veka u vezi sa progonstvom i mučeničkom smrću nekolicine

lionskih hrišćana za vreme cara Marka Aurelija. Lionski mučenici Sanktus, đakon iz Beča, novokršteni Maturus, Atala iz Pergama i ropkinja Blandina uspeli su da iz zatvora napišu jednu poslanicu braći u Frigiji, da ih izveste o svom stanju i o spremnosti da podnesu mučeničku smrt za Hrista.

Ovi mučenici su hrabro podneli mučeničku smrt. Njihovo pismo je posle njihove smrti bilo poslato u Frigiju da bi se i drugi ohrabрили njihovim iskustvom.

U trećem i četvrtom veku bilo je montanista kako na Istoku, tako i na Zapadu; u Rimu, u Galiji i u Španiji. Krajem trećeg, i u četvrtom veku montanizam se u mnogim mestima sjedinio sa novicijanizmom, koji je takođe propovedao potrebu strože discipline u hrišćanskoj zajednici.

U četvrtom veku, kad se velika hrišćanska zajednica pomirila sa carstvom, pisci Euzebijе, Didim, Epifanije i Jeronim spominju montanizam kao živu sektu koja ima pristalica u svim krajevima carstva.

Ovaj ostatak Božjeg naroda bio je, počevši od četvrtog veka, teško gonjen od takozvanih hrišćanskih careva Istoka i Zapada. Već 331. godine je car Konstantin izdao zakon kojim se montanistima trebaju oduzeti „molitveni domovi“. Godine 398. car Istočnog carstva Arkadije je izdao oštar edikt protiv montanista. Počevši od 408. godine Teodosije II, sin i naslednik Arkadijev, počeo je borbu protiv ovih hrišćana istom žestinom kojom je vodio njegov otac. Teodosijev Kodeks sadrži pet zakona izdanih u razmaku od 21. februara 410. do 30. maja 428. godine protiv montanista ili pepuzita ili priskilijanista. Zakonodavac nabrаja ta imena u strahu da se ne bi propustilo da se goni koja od montanističkih zajednica, jer su montanisti u nekim krajevima bili poznati pod imenom „pepuzijani“ ili „priskilijani“.

Car Justinijan takođe zabranjuje ovim hrišćanima održavanje sastanaka i oduzima im pravo da svoju imovinu predaju u

nasledstvo svojoj deci ili rodbini ako su i ovi montanisti.

Na Zapadu je 22. februara 407. godine car Honorije izdao zakon protiv frigijsaca ili priskilijanista. Evo nekoliko rečenica iz tog zakona koji pokazuje oštrinu napada koji je išao za tim da istrebi ovaj Božji ostatak sa zemlje:

„Naređujemo da se zapleni njihovo imanje i da ono pređe u nasledstvo njihovoj rodbini... ali samo pod uslovom ako oni nisu zaraženi.“ Montanisti ne mogu praviti testament, davati poklone, kupiti ni prodati, niti sklopiti kakav drugi ugovor. Njihove bogomolje biće zaplenjene, a vlasnici kuća u kojima su se održavali sastanci biće poslani u izgnanstvo.

Pored svih progonstava, montanisti su se održali i na Istoku i na Zapadu sve do devetog veka kada su se sjedinili sa novim jevanđeoskim pokretima koje je Bog podigao u to vreme da sprovedu Božje delo teološke edukacije naroda.

Aleksandrijska škola

Aleksandrija, velika svetska luka na zapadu od delte Nila, bila je krajem drugog veka milionski grad, trgovački i duhovni centar, u kome su se mešali razni narodi i razni filozofski uticaji. Jevreji su ovde imali veliku koloniju i tu su oni osnovali, još pre Hrista, pravu filozofsku školu, čiji je najistaknutiji predstavnik Filon nastojao da pomiri Bibliju sa Platonovom filozofijom. Ovo stapanje jevrejstva s helenizmom izvedeno pomoću alegorijskog tumačenja, izvršilo je dubok uticaj i prodrlo je kroz aleksandrijsku hrišćansku školu, u samu hrišćanski zajednicu.

Aleksandrija je došla na glas po slavnim učiteljima Pantenu, Klimentu i Origenu koji su u njoj, jedan za drugim, upravljali takozvanom „katehetskom školom“ (škola koja je pripremala za krštenja).

Severna Afrika – Tertulijan i Kiprijan

Počeci hrišćanske zajednice u Severnoj Africi pokriveni su ta-
mom. Već 180. godine je nekoliko hrišćana poginulo mučeničkom
smrću u Skili, malom mestu kraj današnjeg Tunisa.

U trećem veku Kartaga postaje centar hrišćana Severne
Afrike. Tu je po svoj prilici prevedena i prva Biblija na latinski
jezik – „Vetus Latina“ (stari latinski prevod). Ovde je nastala prva
hrišćanska literatura na latinskom jeziku. Tu je prvi put grčki jezik
bio zamenjen latinskim.

Tertulijan i Kiprijan su najistaknutiji predstavnici Severne
Afrike u trećem veku. Oni su ujedno prvi veliki hrišćanski pisci
koji su pisali latinskim jezikom. Posle Tertulijana Hipolit je naji-
staknutiji pisac na Zapadu u prvoj polovini trećeg veka. Euzebije
ga naziva „episkopom“, iako ne spominje grad u kome je on vršio
svoju episkopsku funkciju. Neki ga nazivaju „biskupom Rima“, a
drugi „biskupom grada Portus Romanus“.

Dvojica poslednjih apologeta iz ovog razdoblja su Arnob i
Laktancije.

Novacijan

Za vreme Decijeovog progonstva (oko 250. godine), mnogi
hrišćani su se odrekli vere i napustili zajednicu. Tada, pošto je o-
lujica prošla, mnogi takvi otpali hrišćani tražili su ponovo prijem u
zajednicu. Labava hrišćanska uprava, naročito u Rimu, odmah je
takve primala u članstvo bez ikakve primene discipline.

Novacijan (210-280), ugledni starešina Rima, energično se
usprotivio labavosti od strane popustljivog Kornelija, novoizabra-
nog biskupa Rima i zahtevao je da se prema lapsima – to jest prema
svima koji su se pod pritiskom civilnih vlasti odrekli vere, primeni
stroža disciplina.

Novacijan je poricao vrednost katoličkog hrišćanstva i najzad

je istupio iz katoličke zajednice. Za njim se poveo veliki broj vernika, tako da su osnovane nove zajednice u Severnoj Africi, Maloj Aziji i Španiji. Novacijanov pokret se smatrao pravom hrišćanskom zajednicom i održao se sve do 6. veka.

Progonstvo hrišćana za vreme rimskih careva

Carevi i rimski narod počeli su vrlo rano izražavati mržnju protiv nove religije. U prvom veku hrišćane su progonili Neron (54-68) i Domicijan (81-96).

19. jula 64. godine buknuo je strašan požar u jednoj četvrti Rima i taj požar pustošio je više od šest dana. Tvrđilo se da je car Neron posmatrao ovaj požar kao veličanstveni prizor i da je pri tome pevao pesme uz pratnju lire. Kaže se čak da je on sam zapalio grad da bi ga uništio i sagradio veći i lepši. Osećajući da će zbog toga izgubiti popularnost u narodu, nastojao je da na druge prebaci odgovornost za tu katastrofu. Optužio je hrišćane Rima da su krivi za tu katastrofu. Tako je otpočelo krvavo progonstvo protiv ovih nevinih ljudi, koje su mrzeli i farisejski Jevreji i neznabošci. Neki su bili umotani u kože od zveri i zatim rastrgani od pasa; drugi su bili premazani smolom i zapaljeni kao žive baklje u veličanstvenim carskim vrtovima. To je bilo prvo progonstvo koje su hrišćani morali da podnesu od neznabožačkih careva. Računa se da je u toku prva tri veka bilo oko deset velikih progona hrišćana. Domicijan je gonio hrišćane pod optužbom ateizma i jevrejskih običaja. Na početku drugog veka hrišćane je gonio car Trajan (98-117). On je izdao zakon protiv takozvanih tajnih društava (heterija), koji je bio naročito primenjivan protiv hrišćana.

Odnos neznabožačkih careva prema hrišćanima najbolje dolazi do izražaja u jednom pismu koje je car Trajan poslao svom prokonzulu Pliniju Mlađem u Bitiniji. Plinije je pitao cara kako da postupa s hrišćanima. Car je odgovorio da državni organi ne treba

da traže hrišćane, ali ako ih ko lično prijavi, a oni priznaju da su hrišćani i odbiju da prinesu žrtvu caru, onda ih treba pogubiti. No ako takvi kažu da nisu hrišćani ili se odreknu hrišćanstva, i to potvrde time što su voljni da prinesu žrtvu bogovima, onda im treba oprostiti.

Za vreme cara Trajana umro je mučeničkom smrću Ignacije, episkop antiohijski. Za vreme cara Hadrijana (117-138), mržnja neznabožaca protiv hrišćana bila je toliko velika da su prilikom javnih svečanosti navaljivali na vlasti da im dopuste da se obračunaju sa hrišćanima. U to vreme javlja se prvi hrišćanski apologeta Kvadratus, koji spominje da u njegovo doba ima još živih Hristovih svedoka, to jest onih koje je Isus izlečio ili vaskrsao.

Za vreme Antonina Pija (138-161) hrišćani su progonjeni u Rimu.

Želja neznabožaca izgleda da se ispunila za vreme Marka Aurelija (161-180). Za svaku nepogodu koja bi zadesila zemlju neznabošci su bacali krivicu na hrišćane i tražili da se bace zverima da bi se umirila srdžba bogova. Progoni protiv hrišćana su besneli u Rimu, u Galiji i u Maloj Aziji. U Rimu je u to vreme stradao mučeničkom smrću apologeta Justin.

Naročito teško progonstvo je bilo u Smirni, u Maloj Aziji, i u Lionu, u Galiji.

Za vreme velikih igara priređenih u Smirni u carevu čast, masa je počela da viče: „Dole ateisti!“ – „Sa hrišćanima pred zveri!“ – „Uhapsiti Polikarpa!“ Mnogi hrišćani su tom prilikom bili uhapšeni i bačeni pred divlje zveri.

Godine 177. su gradovi Lion i Vien u Dofineji bili pozornica najtežih i najkrvavijih progona.

U Africi je centar hrišćana bio u Aleksandriji i Kartagi. Godine 180. je u Kartagi bilo osuđeno na smrt 12 hrišćana, sedam muškaraca i pet žena, koji su bili svi pogubljeni.

Pod uticajem neznabožackog filozofa Celza, koji je prikazivao

hrišćanski internacionalizam kao političku opasnost za Rim, izdati su novi edikti protiv hrišćana u kojima je tačno označeno koga treba goniti, kakve kazne da se primene protiv hrišćana.

Septimije Sever (193-211) je bio prvi koji je izdao takav edikt protiv hrišćana. Godine 202. on je izdao zakon kojim zabranjuje pod smrtnom kaznom prelaz u jevrejstvo i hrišćanstvo. Zakon je imao za cilj da suzbije prozelitizam. Maksimin Tračanin (235-238) bio je surov i fanatičan car. On je izdao edikt protiv hrišćana koji je izazvao težak progon hrišćana naročito u Kapadokiji. Vladavina Maksiminova je bila kratkog veka, tako i njegov progon. U to vreme, kaže Origen, bile su spaljivane i hrišćanske bogomolje.

Za vreme cara Decija (249-251) besneo je najžešći progon hrišćana. Decije je sebi postavio dvostruki zadatak: odbraniti zemlju od invazije Gota i reformisati život Rima. On je smatrao hrišćane krivcima za moralno propadanje Rima, pa je odlučio da iskoreni hrišćansku religiju da bi na taj način sproveo željenu reformu.

Car Decije je izdao edikt kojim je bio u celoj imperiji određen jedan dan kad su svi stanovnici gradova i sela morali da se jave jednoj mesnoj komisiji. Na proziv svog imena svaki je morao da izađe i pred prisutnima da dokaže jednim idolopokloničkim činom da nije hrišćanin ili ako je bio hrišćanin da se odrekne hrišćanstva. Članovi komisije su mu zatim izdali svedočanstvo (libellus), uredno potpisano i overeno kao dokaz da je ispunio carsku naredbu.

Neki hrišćani su odmah u strahu prineli žrtvu idolima da bi izbegli mučeničku smrt. To su bili takozvani „lapsi“ – pali, ili „sakrifikati“, to jest koji su prineli žrtvu. Drugi su imali prijatelje u lokalnim komisijama, od kojih su dobili overena svedočanstva kao da su udovoljili carskom zakonu pa nisu lično izašli pred komisiju i prinostili žrtvu. To su bili „libelatici“ ili „acta facientes“, to jest „oni koji su došli do svedočanstva ili akata“.

Mnogi su bili naterani glađu, žeđu i drugim mukama, dok nisu

na kraju pristali da prinesu žrtvu. Ali, i broj mučenika je bio veliki. Lomače su bile na dnevnom redu, drugi su bili bačeni pred divlje zveri ili im je bila odrubljena glava. Beguncima, kao i mučenicima, bila je zaplenjena sva imovina.

Progon je prestao krajem 250, a već početkom 251. je Decije poginuo u borbi protiv Gota.

Car Valerijan (254-260) izdao je dva edikta protiv hrišćana, jedan 257, a drugi godinu dana kasnije. Prvi je bio uperen protiv hrišćanskih vođa, a drugi, stroži od prvoga, bio je uperen i protiv hrišćanskih vernika. Ovaj drugi edikt, objavljen na Istoku, nalagao je da se hrišćanske vođe odmah pogube. Imućnijim hrišćanima je bilo oduzeto imanje i oni su bili poslani na prisilne radove na državna imanja. Broj mučenika je bio veliki. U Kartagi je u to vreme poginuo Kiprijan. Poslednja dva žestoka progona besnela su pod carevima Aurelijanom (270-275) i Dioklecijanom.

Godine 303. počelo je najteže progonstvo koje su hrišćani ikada iskusili. Na carskom prestolu je tada sedeo Dioklecijan, jedan od najmoćnijih rimskih careva.

Ne zna se zašto je Dioklecijan postao progonitelj hrišćana. Misli se da ga je na to nagovorio njegov zet i suvladar Galerije, koji je želeo da nasledi Dioklecijana pa mu je za to bila potrebna podrška vojske koja je još uvek bila većim delom nehrišćanska.

Progon za vreme Dioklecijana bio je opšti, od Britanije do Arabije. Naročito je bio žestok na Istoku, gde su hrišćani bili najbrojniji. Taj progon trajao je 10 godina. U to vreme stradao je blizu Londona Alban, koji se smatra prvim mučenicom Britanskih ostrva. U Maloj Aziji je jedan čitav grad bio opkoljen od rimskih vojnika i spaljen zajedno sa njegovim stanovnicima. Hrišćani su bacani u reke i divljim zverima.

Pod carem Dioklecijanom progon je počeo 303. godine i trajao je do 313. godine. Dok su trajala progonstva, zajednica je ostala relativno čista. Ali vremena će se promeniti, i Božjem narodu će

pretiti još veće opasnosti.

Dolaskom cara Konstantina na carski presto i objavljivanjem Milanskog edikta 313. godine, kojim je proglašena sloboda svih veroispovesti, završava se period progona i zajednica ulazi u novu fazu života, slobodnijeg, ali ne manje opasnijeg po svoj duhovni razvitak.

Promene u hrišćanskoj nauci nastale u drugom i trećem veku

U ovom odeljku ukazaćemo na dve velike promene u hrišćanskoj nauci, koje su nastale u toku drugog i trećeg veka. Te promene znače odstupanje od prvobitnog apostolskog učenja i početak velikog otpada koji je apostol Pavle prorekao u 2. Solunjanima 2:3-10.

a) *Prva promena – potiskivanje Šabata i isticanje neznabožačke nedelje.*

Iz Jevanđelja se jasno vidi da je Isus Hrist praznovao Šabat. On je svakog Šabata odlazio na bogosluženje u sinagogu. Apostoli su takođe praznovali Šabat. Da je Isus očekivao da oni i kasnije praznuju Šabat, pokazuju reči koje im je kazao u svom proročkom govoru u kome je prorekao razorenje Jerusalima i njihovo bežanje iz grada: „Nego se molite Bogu da ne bude bežanje vaše u zimu ni na Šabat.“ (Matej 24:20). Isus nije kazao ove reči zato što bi bilo greh bežati ispred neprijatelja na Šabat, već zato što bi to bežanje na Šabat onemogućilo da radosno i u miru održe sedmično bogosluženje.

Počeci uvođenja neznabožačke nedelje. Justin Martir je prvi izričiti zastupnik neznabožačke nedelje ili sunčevog dana. On piše: „U dan nazvan ‘Sunčevim’, svi koji žive u gradu ili na selu sakupljaju se na jedno mesto gde se čitaju uspomene apostola ili spisi proroka.“ (Prva Apologija, glava 67)

Od tog vremena nalazimo sve češće izjave koje pokazuju da su hrišćani počeli da slave Hristovo vaskrsenje u prvi dan sedmice,

kao neznabožačku nedelju, koja se nazvala „sunčevim danom“. Oko 200. godine se „sunčev dan“ počinje nazivati „danom Gospodnjim“. Izraz „dan Gospodnji“ spominje se prvi put u apokrifnom (lažnom) Petrovom jevanđelju. Od tog vremena, taj izraz susrećemo u spisima Klimenta Aleksandrijskog, Tertulijana i drugih kao sinonim za neznabožačku nedelju ili dan vaskrsenja.

Kako je došlo do pojavljivanja običaja da se u hrišćanskoj zajednici praznuje neznabožačka nedelja, a ne Šabat, kojeg su praznovali Hrist i apostoli? Koji su razlozi uticali na tu promenu?

Na pojavljivanje neznabožačke nedelje kao praznika u čast Hristovog vaskrsenja najjače je uticao kult sunca, i to tzv. mitraizam, koji je u prvom i drugom veku bio dominantna religija u Rimskoj imperiji.

Poznato je da su od najstarijih vremena mnogi narodi obožavali sunce kao svoje božanstvo. Persijanci su ga nazivali Mitrom, Asirci su ga poštovali pod imenom Bel, Haldejci pod imenom Šamaja, Feničani i Sirci pod imenom Bal, Egipćani pod imenom Amon-Ra, Grci pod imenom Apolon.

Tom božanstvu su bili podizani veličanstveni hramovi. U Rimskoj imperiji je bog sunce, ili kako su ga Rimljani nazivali „Sol Deus invictus“ bio glavno božanstvo, personifikovano u Apolonu ili u caru.

Tom božanstvu bio je posvećen i jedan dan u sedmici, i to prvi dan, ili neznabožačka nedelja. Stara astronomija je poznavala sedam planeta, odnosno sunce i mesec i još pet planeta. Svakom od tih nebeskih tela posvetila je jedan dan u sedmici, i po tim planetama nazivali su se, kod starih Vavilonjana, i kasnije kod Rimljana, dani sedmice, jer je tako svaki dan bio stavljen pod zaštitu jednog boga. Prvi dan sedmice bio je stavljen pod zaštitu glavnog boga, boga sunca, te se kod Rimljana nazivao „dies solis“, „sunčev dan“.

Mitraisti su imali takođe posebne dane, tzv. „sebaste“, dane posvećene caru. Otpale vođe hrišćanstva su se pitale: „Zašto i

hrišćani ne bi imali naročite dane posvećene svome Caru i Suncu pravde Isusu Hristu. I zašto ne bi imali iste dane koje su njihovi protivnici posvetili caru i Suncu?“ Na ovaj način sunčev dan i dan posvećen caru postao je kod hrišćana „dan Gospodnji“ (Kiriake). U četvrtom veku je rimski biskup Silvestar I (314-337) odlučio da se prvi dan sedmice ne zove više „dies solis“, već „dies Dominica“, što znači „Dan Gospodnji“, kao uspomena na Hristovo vaskrsenje. Taj naziv je uveden kod svih romanskih naroda koji su došli pod uticaj katoličke crkve. Tako imamo u italijanskom jeziku za prvi dan sedmice izraz „domenika“, u španskom „domingo“, i u francuskom „dimanš“. No, taj naziv nije uveden u severne zemlje Evrope koje su ostale izvan sfere rimskog uticaja. Tu je još danas sačuvan stari neznabožački naziv „sunčev dan“, kao što pokazuju izrazi „Sunday“, „Sonntag“ i „Sondag“, nazivi za prvi dan sedmice u engleskom, nemačkom i švedskom jeziku.

Već u drugom veku, hrišćanska zajednica, odnosno njeni upravnici, počeli su da padaju pod uticaj neznabožačke sredine. Podsticani željom da oslabe vatru progonstva, oni su popustili iskušenju pa su počeli da podržavaju i prihvataju izvesne neznabožačke običaje i obrede. Među tim prvim običajima bilo je prihvatanje neznabožačke nedelje, pored ranijeg Šabata, i to naročito na Zapadu, u Rimu i Aleksandriji.

Drugi razlog, koji je već u drugom veku uticao na uvođenje neznabožačke nedelje u hrišćansku sredinu, pored ranijeg Šabata, bilo je zbog negodovanja rimskog sveta prema jevrejstvu.

Godine 131. digli su Jevreji u rimskom carstvu veliki ustanak pod Bar Kohbom. Rat je trajao od 131-135. godine, kad su Jevreji doživeli poraz. Taj sukob između Jevreja i Rimljana raspirio je kod Rimljana ogorčenu mržnju protiv svega što je mirisalo na jevrejstvo. Hadrijan, rimski car onoga vremena, izdao je edikt o zabrani praznovanja Šabata. Ovaj carev edikt uticao je na rimskog biskupa da je naredio da se hrišćani u neznabožačku nedelju okupljaju na

verske svečanosti.

Treći razlog, koji je mnogo doprineo uvođenju neznabožačke nedelje, bio je uticaj gnostičkog učenja, koje je došlo do izražaja kroz spise takozvanih hrišćanskih učitelja drugog, trećeg i četvrtog veka. Gnosticizam je delovao iznutra kao kvasac da bi izopačio Hristovu nauku. Gnostici su praznovali neznabožačku nedelju.

Pored ova tri spomenuta razloga treba da naglasimo uticaj Konstantinovog zakona od 7. marta 321. godine, kojim je službeno nametnuo praznovanje neznabožačke nedelje. Ovome treba da dodamo i uticaj rimske crkve i njenih koncila.

Euzebij, otac crkvene istorije, pisao je u četvrtom veku: „Sve što je trebalo činiti na Šabat, mi smo preneli na dan Gospodnji, kao pogodniji dan, koji ima prvenstvo i uživa ugled viši nego jevrejski Šabat.“

b) Uvođenje trojstva kao hrišćanske dogme o Božanstvu

Reč trojstvo u hrišćansku zajednicu uveo je Tertulijan (160-225 n.e.), obraćeni paganin i jedan od ranih crkvenih otaca koji je pisao početkom trećeg veka vezano za definisanje učenja o Božanstvu. Njegov zaključak je bio da su Otac, Sin i Sveti Duh bili jedna supstanca (suština, tvar), ali ne i jedno u ličnosti. On takođe nije video Sina kao biće su-večno sa Ocem.

Prošao je oko jedan vek posle Tertulijana kada je arijanizam počeo izazivati brojne rasprave o Božanstvu koje su navele imperatora Konstantina Velikog (306-337) da sazove prvi ekumenski crkveni sabor u istoriji kako bi se rešila ta pitanja. Arije je bio jedan od starešina Aleksandrijske crkve u ranom četvrtom veku koji je učio da je Hrist istinski jedinorođeni Sin Božji i da je Boga zvao svojim Ocem, što čini tu tvrdnju očiglednom. Glavni oponent ovom učenju bio je Atanasije, đakon iz Aleksandrije. Njegov pogled je bio rani oblik trinitizma gde se za Oca, Sina i Duha svetog kaže da su svi jedan te isti bog ali se razlikuju jedan od drugog što čini nemogućim za njih da su stvarni Otac i Sin. Opšteprihvaćena

crkvena istorija tvrdi da je Arije učio da je Hrist bio stvoren, ali crkva je spalila ono što je Arije verovao tako da neki historičari tvrde da je to urađeno kako bi se izmenile činjenice i u cilju njegove diskreditacije. Katolička crkva je poznata po stvaranju lažnih historijskih beleški i falsifikata u njihovoj interpretaciji događaja u cilju skrivanja istina koje im ne odgovaraju ili fabrikovanja sopstvenog nastanka i autoriteta.

Na Atanasijeve stavove veoma je uticao Origen, grčki filozof i teolog, koji je reinterpretirao hrišćansku doktrinu kroz filozofiju neoplatonizma. Njegovo delo je kasnije osuđeno kao neortodokсно. Origen je takođe učio doktrinu o čistilištu, transupstanciji, preseljenju i reinkarnaciji duše, te da je Sveti Duh ženska sila, da je Isus bio samo stvoreno biće, da neće biti fizičkog uskrsenja, da je izveštaj o Stvaranju fiktivna priča, a takođe je poznat i po javnom samo-kastriranju koje je zasnivao na Mateju 19. glava. S druge strane, Arije je bio učenik Lucijana iz Antiohije. Lucijan je odgovoran za delo koje danas znamo kao Prihvaćeni tekst (Textus Receptus) na kojem je radio i Erazmo iz Roterdama i zahvaljujući kojemu imamo pouzdani tekst Novog Saveza. Ove i druge činjenice ukazuju da je Atanasije učio veoma problematičnu teologiju a Arije bio neuporedivo bliži biblijskoj istini.

Kad su se biskupi okupili u Nikeji 20. maja 325. godine da reše krizu, vrlo mali broj je delio Atanasijeve poglede o Hristu pošto su većina držali poziciju između Atanasija i Arija. Verska debata trajala je dva meseca prije nego što je sabor odbacio manjinski Arijev pogled, ali nemajući alternativu, imperator Konstantin je odobrio Atanasijev pogled koji je takođe bio u manjini. Tako je crkvi ostalo da podrži verovanje s kojim se slagala manjina od prisutnih predstavnika. Enciklopedija Britanika konstatuje: „Sam Konstantin je predsedavao, aktivno vodeći diskusije i lično predloživši... ključnu formulu koja izražava odnos Hrista i Boga u kredo koji je izdao sabor... Zaplašeni od imperatora, biskupi, sa samo

dva izuzetka, potpisali su kredo, mnogi od njih uveliko protiv svojih sklonosti.“ (Encyclopedia Britannica, 1971 edition, Vol. 6, “Constantine,” p. 386)

Tu odluku sledila su strašna verska progonstva po naredbi Konstantina, u suštini paganskog imperatora koji je nametnuo kredo koji Isus nikad nije propovedao. Kao paganski obožavalac „Nepobedivog Sunca“ (lat. Sol Invictus), Konstantin je takođe nametnuo prvi nedeljni zakon samo nekoliko godina ranije i tako odigrao glavnu ulogu u uvođenju dve paganske tradicije u crkvu.

Mnogi biskupi koji su formulisali doktrinu o trojstvu bili su duboko ogrezli u grčkoj i platonskoj filozofiji koja je uticala na njihove religijske poglede. U stvari, jezik koji su koristili u definisanju trojstva uzet je direktno iz platonske i grčke filozofije. Platonski termin *trias*, u značenju tri, na latinskom *trinitas*, stoji iza pojma trojstvo koji nije ni biblijski ni hrišćanski. Kao što objašnjavaju skolari Džon Mek Klintok i Džejms Strong (koji je napisao čuveni *Strongov Konkordans*): „Pred kraj prvog i početkom drugog veka, mnogi učeni ljudi došli su iz judaizma i paganizma u hrišćanstvo. Oni su doneli sa sobom u hrišćanske škole teologije njihove platonističke ideje i frazeologiju.“ (Cyclopaedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature, 1891, Vol. 10, “Trinity,” p. 553)

Tako trojstvo ne potiče iz Svetog Pisma, već je začelo u filozofiji.

Sabor u Nikeji nije okončao sukob i biskupi su nastavili da uče uglavnom kao i prije, a arijevska kriza se produžila sledećih šezdeset godina. Atanasije je bio prognan ne manje od pet puta i bilo je veoma teško ustanoviti šta on zapravo veruje. Rasprave koje su usledile bile su povremeno nasilne i krvave. Zapaženi istoričar Vil Djurent piše: „Verovatno je više hrišćana pogubljeno od strane hrišćana za ove dve godine (342-3) nego u svim progonstvima hrišćana od pagana u istoriji Rima.“ (Will Durant, The Story of

Civilization, Vol. 4: The Age of Faith, 1950, p. 8).

Rasprava se nastavila nakon Konstantinove smrti 327. godine.

Rasprave su napokon počele o prirodi Svetog Duha. Tako je 44 godine nakon Konstantinove smrti, u maju 381. godine, imperator Teodosije koji je kršten samo godinu ranije, sazvaio Sabor u Konstantinopolju radi rešavanja tih pitanja. Rezultat ovog sabora postao je poznat kao Nikejsko-konstantinopoljski kredo, gde je odlučeno da je Sveti Duh sada doslovno biće. Svako ko se nije slagao sa ovom odlukom ediktima imperatora i crkvenih autoriteta žigosan je kao jeretik s kojima se dalje postupalo shodno tome. Ovo je bilo konačno učenje o Božjoj prirodi koje je postalo trojstvo onako kako se danas generalno razume.²

c) Od biblijske nauke o čovekovoj prirodi, ka grčkoj filozofiji o besmrtnosti ljudske duše

Neposredni izvor hrišćanske nauke je Biblija ili Sveto pismo. Po nauci Svetog pisma, smrt, koja razara čovečje telo (raspadanje organizma), takođe pogađa dušu (raspadanje čovekove ličnosti). Nakon smrti se ne može više slaviti Bog, niti misliti na Božja dela. (Psalam 6:5) Mrtvi su potpuno lišeni svake svesti (Propovednik 9:5,6,10); niti osećaju, niti misle, niti žele, niti mogu slaviti Boga. Svaki lični odnos između njih i Boga je prestao, i kad ne bi jednog dana vaskrsnuli, bili bi kao da ih nikada nije bilo.

Ovo stanje potpune nesvesnosti upoređeno je u Svetom pismu sa snom, a ne sa mestom radosti ili stradanja. Kad Isus govori o mrtvima, On takođe upotrebljava reč „san“. (Luka 8:52-55; Jovan 11:11-13)

Čovek ne poseduje, sam po sebi, načelo večnog života. Večni život možemo dobiti jedino kao dar od Boga. Grešan čovek može dobiti besmrtnost jedino pod uslovom da se pokaje za svoje grehe, počne da živi prema zakonima koje je Bog dao u Bibliji preko

² Za detalje vidi: Trojstvo i promena Božjeg identiteta, izdanje Insituta za izučavanje religije.

Mojsija, i verom prihvati Hristovu žrtvu koja je prineta umesto njega. Nepokajane čeka smrt i večno uništenje. (Rimljanima 6:23; 9:22; Dela 3:23)

Kako je nauka o besmrtnosti duše ušla u hrišćansku zajednicu? Istraživanja na tom području dokazuju, kao neospornu činjenicu, da je nauka o besmrtnosti duše došla u hrišćansku zajednicu tek krajem drugog veka i u trećem veku. Grčka filozofija, judejska apokrifna literatura i literatura kasnijih hrišćanskih teologa i učitelja – to su kanali kroz koje se mutna voda zabluda ulila u prvobitno čistu reku hrišćanstva.

Platon je kod Grka prvi formulisao dogmu o besmrtnosti duše: „Naša duša je besmrtna; večnost je njena osobina“ – to je glavna Platonova teza.

U prvom veku pre Hrista ideju o besmrtnosti duše je već opšte prihvaćena u grčko-rimskom svetu, osim u školi epikurejaca. „Duša po izlazu iz tela odlazi na sud i potom se sjedinjuje sa bogovima ako je bila pravedna, ili mora da trpi ako je bila zla. Jedne duše – pravedne, odlaze u Jelisejska polja, a druge, zle, u Tartar.“ Nekada se govori i o trećem boravištu za neke koji nisu sasvim dobri, a nisu ni okoreli zlikovci.

Četvrta knjiga Makabejaca, koja je nastala oko 70. godine pre Hrista, zamenjuje vaskrsenje sa besmrtnošću duše i otvara pravednima raj odmah u trenutku njihove smrti.

Najstariji hrišćanski pisci, učenici apostola, ne govore nigde o urođenoj besmrtnosti; večni život je privilegija spašenih; zli će biti postepeno i konačno potpuno uništeni. To je nauka Klimenta Rimskog, takozvane „Barnabine poslanice“, „Herme“ u njegovom „Pastiru“ i spisa „Didaha“.

Justin Martir smatra jereticima one koji veruju da duša pravednika odmah posle smrti odlazi u nebo.

Tertulijan iz Kartage je uspeo da uvede ideju o besmrtnosti duše u latinsku crkvu. Između godine 208-211, kratko vreme pre

svog prelaza u montanizam, napisao je svoje spise „O vaskrsenju tela“ i „O duši“.

Tertulijan odbacuje deo platonističkih ideja: večnost duše, seobu duše, ali on zadržava besmrtnost duše i njen svesni opstanak posle smrti tela. Po njemu samo duše mučenika idu odmah na nebo. Druge duše silaze u niži svet. One tamo ne spavaju, već ili se muče ili primaju utehu čekajući na konačni sud.

Prema tome, katolička nauka o raj, čistilištu i paklu nalazi se već kod Tertulijana.

Tertulijan uči o večnim mukama pakla. „Neka se svako seti da je oganj pakla večan, i da je oganj namenjen kao večna kazna.“ (Knjiga 7, pogl. 5:8,9,13.)

Većina pisaca trećeg veka prihvatila je nauku o besmrtnosti duše, stranu Svetom pismu i nauci prvih hrišćanskih pisaca. Hrišćanska zajednica je malo po malo napustila Hristovu nauku i nauku apostola o čovekovoj prirodi i njegovoj sudbini, i prihvatila je nauku Platona i drugih grčkih filozofa. Strana nauka, protiv koje je Pavle upozoravao starešine Efeske zajednice, odnela je pobjedu, i kasnije (1513. godine) je službeno proglašena dogmom katoličke crkve.

Razvijanje organizacije u hrišćanskoj zajednici

U doba apostola pored lokalne uprave pojedinih zajednica postojala je i centralna uprava. Apostoli su u početku bili u Jerusolimu i odande su upravljali celom zajednicom. Odande su oni poslali Petra i Filipa u Samariju. Kad je Petar obratio Kornelija, braća u Jerusolimu su se uznemirila i tražila od Petra da im položi račun o svom radu. Kad se pojavilo pitanje treba li neznabošci odmah da se obrežu, sazvan je sabor i odluke tog sabora su saopštene zajednicama. Sve ovo pokazuje da je u doba apostola postojao u zajednici veći autoritet od mesnih zajednica.

Za vođe lokalnih zajednica imamo dva izraza koja su se koristila u grčkom jeziku (nemamo sačuvan hebrejski original Novog saveza) „prezviteros“ ili „stariji“, označava častan položaj, i „episkopos“ – nadglednik. Te dve titule nisu u apostolskoj zajednici označavale dve različite funkcije; one se upotrebljavaju kao sinonimi.

Za vreme Ignacija, koji je umro mučeničkom smrću, u Rimu 115. godine pojavljuje se monarhička biskupija. Za Ignacija se pretpostavlja da je napisao, na svom putu za Rim, više poslanica, što nije malo verovatno. U tim poslanicama se veliča autoritet biskupa. Filip Šaf smatra da je veći broj tih poslanica apokrifan i da je u njima rimska crkva izmenila ono što će ići u prilog crkvene hijerarhije, tako da je teško reći što je u njima zaista od Ignacija, a što od lažnog ili pseudo-Ignacija.

Nešto pre 200. godine Irinej, biskup lionski, formulisao je teoriju o apostolskom nasledstvu (Protiv krivoverja, knjiga III). Njegova je teza da su apostoli predali pravu hrišćansku nauku biskupima, koji su ih nasledili. On smatra da su biskupi hrišćanskih zajednica, osnovanih po apostolima, čuvari svete tradicije.

Kako se pojavila monarhička biskupija? Tek u vreme Kiprijana (umro mučeničkom smrću 258. godine) vidimo da zajednicom upravljaju biskupi kao autoritativne vođe.

Oko 250. godine Kiprijan izlaže teoriju biskupije da bi opravdao njeno postojanje: biskupi, kao redovni naslednici apostola, poseduju, sakupljeni na saboru, najvišu vlast. Oni su svi međusobno jednaki, i oni su čuvari apostolske tradicije.

Kad je jednom bila uspostavljena monarhička biskupija, hrišćanska zajednica se brzo kretala ka uspostavljanju univerzalnog biskupa – pape.

Pretenzije rimskog biskupa za vrhovnom vlašću. Istoričari navode postupak rimskog biskupa Viktora prema azijskim zajednicama kao rođendan papstva. Godine 194. je Viktor isključio

istočne zajednice zbog njihovog upornog stava u držanju starog običaja praznovanja Pashe.

Dok pisci do trećeg veka gledaju u Petru samo simbol apostolskog jedinstva, njihovi naslednici diskutuju o reči: „Ti si Petar“ (Matej 16:18), i iz nje izvode božansko poreklo papstva.

Oko 250. godine, rimski biskup Stefan hteo je da ostalim biskupima nametne svoj stav o primanju jeretika u zajednicu bez ponovnog krštavanja. Tom stavu odlučno se odupro Kiprijan zajedno sa ostalim biskupima Afrike. Diskusija koja se u to vreme vodila o ponovnom krštenju jeretika pokazuje da su biskupi u to vreme bili međusobno jednaki i da se rimskom biskupu nije priznavao jurisdikcijski primat nad drugim biskupima. Kiprijan je imao uz sebe sve ostale biskupe koji su se osetili ugroženim u svojim pravima i u svojoj nezavisnosti. Slučaj biskupa Viktora s kraja drugog veka i slučaj biskupa Stefana iz sredine trećeg veka pokazuju težnju rimskih biskupa za dominacijom nad ostalim biskupima i nad celom hrišćanskom zajednicom. Rimski biskup je smatrao da ima veće pravo od ostalih biskupa jer je Rim bio glavni grad carstva, a rimska zajednica je uživala veliki ugled kao stara zajednica.

Težnja rimskog biskupa za prevlašću ostvarila se tek posle pada zapadnog rimskog carstva. Posle pada Rima 476. godine, papa je prva ličnost na Zapadu.

Bogosluženje od svetih uredaba ka sakramentima

U Svetom pismu imamo malo opisa o hrišćanskom bogoslužju. U neznabožačkoj literaturi Plinije Mlađi, prokonzul Bitinije, daje u svojoj 96. Poslanici opis hrišćanskog bogoslužjenja i kaže da se hrišćani sastaju „u određeni dan“.

Justin Martir je prvi od hrišćanskih pisaca koji nam u 67. glavi svoje „Prve apologije“ opisuje tok hrišćanskog bogoslužjenja za

koje kaže da se vrši u sunčev dan.

Bogoslužjenje je u hrišćanskoj zajednici počelo pevanjem psalama (Efescima 5:19). Možda su se recitovale ili pevale kratke formule o hrišćanskoj veri kao 1. Timoteju 3:16; 2. Timoteju 2:11-13.

Na bogoslužjenju su se čitali delovi Biblije; ti delovi su se objašnjavali i zatim je zajednica ustala na molitvu. Posle je sledilo sakupljanje dara za siromašne. Daljnji opisi hrišćanskog bogoslužjenja nalaze se u spisima Tertulijana i u takozvanim „Konstitucijama Svetih apostola“ iz trećeg veka.

Krštenje (uronjavanje u vodu) je obred koji susrećemo u Novom savezu. Jovan je krštavao one koji su se kajali za svoje grehe. I Hristovi učenici obavljaju krštenje.

Krštenje su praktikovali i Jevreji. Oni koji su prelazili na jevrejsku veru krštavali su se uronjavanjem; i eseni su naglašavali važnost obrednog pranja. Sam Isus se podvrgnuo krštenju. To nije učinio u znak pokajanja za svoje grehe, jer On nije imao greha, već u vezi sa svojim delom kao Otkupitelj.

Svojim krštenjem Hrist je bio primer svojim sledbenicima. On je ujedno sjedinio ovaj obred sa činjenicom spasenja.

U doba apostola, krštenje je bilo simbol preporođenja i obećanje Bogu za život prema Njegovim zapovestima. Krštenje se obavljalo uronjavanjem, bez nekog utvrđenog i razrađenog rituala. Krštenju je uvek prethodilo poučavanje iz Biblije.

Uskoro nakon smrti apostola krštenje je pretrpelo značajne promene. Razrađen je čitav ritual u vezi sa krštenjem; samo krštenje je doživelo promenu, kao i značenje krštenja. Sredinom drugog veka pisac „Didahea“ ističe da se krštenje mora obavljati samo u tekućoj vodi, ali ako nema dovoljno tekuće ili stajaće vode, krštenje se može obaviti polivanjem vodom po glavi krštenika. (Didahea 7) Ovde je promena ne samo u obliku krštenja već i u razumevanju značenja ovog obreda: polivanje ne može nikada predstavljati smrt „starog čoveka i vaskrsenje na novi život“ (Rimljanima 6:3,4).

„Didache“ preporučuje trostruko zagnjurivanje pri krštenju. Tertulijan smatra trostruko zagnjurivanje „punijim zalogom“ Božjeg saveza.

U trećem veku pojavljuje se običaj krštavanja male dece. Tertulijan ističe da nije potrebno krštavati malu decu, jer krštenje nije potrebno za njihovo spasenje. On više voli da se krštavaju ona deca koja su sposobna da poznaju Hrista i njegovu nauku. Iz same činjenice što se Tertulijan protivio običaju krštavanja male dece zaključujemo da se taj običaj počeo uvoditi u zajednicu u njegovo vreme. Origen (umro 254. godine) izjavljuje da je običaj krštavanja dece „apostolska tradicija“. Krštenje male dece favorizuje i Kiprijan. Naročito na zapadu forsira se krštavanje male dece, jer se počinje isticati da krštenje pere „istočni greh“, greh nasleđen od Adama, i da treba decu oprati od tog greha da bi mogla da budu spasena. Bez krštenja, počinje se verovati, grešnik je osuđen na propast. Tako je krštenje od običnog simboličnog obreda, sa dubokim unutrašnjim značenjem, pretvoreno u sakrament ili sveti ritual ili svetu tajnu. Pošto je samo biskup mogao da krštava, to je povećalo njegovu moć i ugled. Biskup je postao potrebno oruđe u spašavanju grešnika, jer bez njegove funkcije delitelja sakramenta ne bi moglo da bude spasenja.

Ovde konstatujemo trostruku zabludu: 1. javlja se lažna nauka o nasledstvu prvobitnog greha; 2. jednostavno uronjavanje krštenika zamenjuje se trostrukim polivanjem vode po glavi krštenika; 3. krštenje poprima sakramentalno značenje, a biskup postaje sakramentalni sveštenik. Taj otpad se odigrao već krajem trećeg veka.

Večera Gospodnja ili Pasha. Jevreji i prvi hrišćani su praznovali Pashu. Isus je jeo Pashu sa učenicima. Pasha je uspostavljena da nas podseća na Hristovu smrt na krstu. U Ignacijevim poslanicama Filadelfjcima i Smirnicima upotrebljava se za Večeru Gospodnju izraz „pričest“ (euharistija), tehnički izraz za Večeru

Gospodnju.

Večera Gospodnja se u „Didahe“ naziva „žrtvom“, a ovaj izraz se javlja još češće počevši od vremena Grgura Niskog. Tako se počelo verovati da je Večera Gospodnja ponavljanje Hristove žrtve.

Sveta Večera, kao glavni deo bogoslužjenja, počela je da se preterano obeležava. Na nju se počelo gledati ne samo kao na žrtvu zahvalnosti za poklonjeno spasenje, već kao na jedan čin koji je namenjen da dopuni Hristovu žrtvu i koji kao takav čisti od greha. Takođe se počelo verovati, po Origenovoj teoriji, da i stradanja mučenika dopunjuju Hristovu žrtvu i povećavaju blago milosti. Počelo se verovati da mučenici mogu posredovati za druge i pribaviti im oprostenje greha. Takođe su se prilikom Večere Gospodnje spominjala imena mrtvih jer se verovalo da ova „ponovljena nekrvna žrtva“ može i njima pomoći, može ih izbaviti iz čistilišta.

Ovaj kult značio je u stvari potcenjivanje Hristove žrtve na Golgoti. Hrist je došao na ovaj svet i jedanput je prineo sebe za otkup grešnika. „On se samo jedanput zauvek – u punoći vremena – pojavio da svojom žrtvom uništi greh“ (Jevrejima 9:26). On nije ostavio nikakvu „nekrvnu žrtvu“ koja bi trebala da obnavlja njegovu žrtvu kao da ta žrtva nije bila dovoljna da uništi Sotonu i greh.

Verovanje u posredničku moć mučenika i svetaca u suprotnosti je sa naukom Svetog pisma koje uči da je samo „jedan Bog i jedan posrednik između Boga i ljudi, čovek Isus Hrist“. (1. Timoteju 2:5)

U početku se Večera Gospodnja nazivala „služba zahvalnosti“ (grčki „euharistija“) za spasenje koje smo primili kroz Hristovu žrtvu. Sada, postepeno, Večera Gospodnja postaje sredstvo spasenja, pošto se uči da je ona ponavljanje Hristove žrtve. Tako Večera Gospodnja, kao i krštenje, postaje spasonosni obred, i taj sveti obred ili sakrament može deliti samo biskup koji postaje sveštenik u smislu starosaveznog sveštenika ili čak u neznabožačkom

smislu. To je, u stvari, otpad. Ljudsko sveštenstvo u hrišćanskoj zajednici potisnulo je Hristovu ulogu kao našeg poglavara svešteničkog u nebeskom hramu.

Hrišćanska umetnost

Hrišćani su osuđivali ništavost i beskorisnost neznabožačke umetnosti. Osuđivali su njene pokušaje da predstave božanstvo, što Jevreji i hrišćani nisu mogli da odobre na osnovu izričite zabrane Božjih zapovesti koje zabranjuju predstavljanje božanstva u obliku kipa ili slike u svrhu obožavanja. Naročito su bili protiv neznabožačke umetnosti koja je propagirala bestidnost (golotinju i sl.). To ne znači da su hrišćani bili protiv umetnosti. Oni su odobravali da se u hrišćanskim zajednicama upotrebljava muzika, ali pod uslovom da ta muzika bude jednostavna i ozbiljna. Hrišćanska zajednica je takođe dala mesto literaturi, ali pod uslovom da ta literatura ne raspaljuje strasti već oplemenjuje um i srce. Što se tiče slikarstva, crkva nije zauzimala prema njemu negativan stav što pokazuju slike otkrivene na zidovima katakombi. Najčešći simboli otkriveni na grobovima bili su golub kao simbol Svetog Duha, zatim dobar Pastir kako nosi ovcu na ramenima, Isus koga obožavaju mudraci; Isus u razgovoru sa Samarjankom, David sa svojom praćkom, Danilo u jami lavovskoj, tri mladića u užarenoj peći, Ilija kako se uzdiže na nebo, itd. Tu i tamo u trećem veku susreću se već i neznabožački motivi koji su pomešani sa hrišćanskim, što pokazuje da su neznabožački slikari, postavši hrišćani, sačuvali svoj raniji način rada i da su nastojali da spajanjem dekorativnih uzoraka hrišćanske umetnosti sa neznabožačkim slikarstvom postignu što veći „umetnički“ efekat.

Četvrti i peti vek: Hrišćanska zajednica pod pokroviteljstvom careva

Konstantin Veliki i crkva

Sa četvrtim vekom otvara se nov period u istoriji hrišćanstva – progonjena hrišćanska zajednica zamenjena je carskom crkvom. Progonstva tokom prva tri veka su usporavala prorečeni „otpad“ (2. Solunjanima 2:3-8), ali kad je Konstantin uzdigao hrišćansku zajednicu na položaj privilegovane religije, tada su svi neznabožački uticaji nesmetano ulazili u hrišćansku zajednicu kao bujica poplave koja se širi kad su porušene sve brane. I tako je hrišćanska zajednica postala „crkva“.

Pravo poreklo reči „crkva“ pronalazimo u grčkoj reči „Circe“. Svaka enciklopedija mitologije nam može reći da je Circe bila ćerka Heliosa, boga sunca. U pitanju je još jedan oblik obožavanja sunca, pomešan s verom u pravog Mesiju. Od imena te starogrčke boginje i čarobnice, koja je koristeći vino i opijate pretvarala ljude u svinje i druge životinje, vode poreklo nazivi za crkvu i u drugim evropskim jezicima: u engleskom *Church*, u nemačkom *Kirche*, u holandskom *Kerk*, u ruskom *Церков*. Izvorno reč „circe“ potiče od pojma „krug“.

„Reč ‘crkva’: Porijeklo ove reči je neizvesno. U germanskim i slovenskim jezicima nalazimo sledeće: anglosaksonski, *cyrica*, *circ*, *cyric*; engleski, *church*; škotski, *kirk*; njemački, *kirche*; nizo-njemački, *karke*; frizijski, *tzierke*; danski, *kyrke*; švedski, *Kyrka*; bohemijanski, *cyrkew*; poljski, *cerkiew*; ruski, *церков*. Verovatno je postojala neka reč, na jeziku iz kojeg su teutonski i slovenski potekli, koja označava stara neznabožačka mesta verskih okupljanja, i ova reč je, uzevši različite oblike na različitim dijalektima, prihvaćena od hrišćanskih misionara. Verovatno je povezana sa

latinskim *circus, circulus*, i grčkim *kuklos*.“ (Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature, Volume II, p.322).

U svom *Rečniku fraza i priča* (Dictionary of Phrase and Fable) pod pojmom „crkva“ (originalno izdanje), Bruer konstatuje: „Generalno se pretpostavlja da etimologija ove reči potiče iz grčkog, *kuriou oikos* (kuća Božja); ali ovo nije nimalo verovatno, pošto je reč postojala u svim keltskim dijalektima mnogo prije uvođenja grčkog. Nema sumnje da ova reč znači „krug“. Mesta bogoslužjenja među germanskim i keltskim narodima bila su uvek kružnog oblika.“

Na šta se tačno u prošlosti odnosio „krug“? Nesumnjivo, krug je povezan sa obožavanjem sunca, i vrlo je značajan simbol u svetu magije. Ali nalazimo da ova imenica nije bila samo zajednička već i vlastita koja se odnosila na jednu drevnu boginju. Kirka, ćerka Heliosa, boga Sunca! Ona je bila poznata i kao krotiteljka divljih životinja u svom cirkusu. Ona je takođe sreća Odiseja (*Ulixes* na latinskom) na povratku iz Trojanskog rata s kojim je imala preljubnički odnos iz kojeg je proizveden, kao jedno od dece, Latinus, navodni osnivač latinske rase.

Neki će reći da je Isus osnovao crkvu i za to će navesti stih iz Jevanđelja po Mateju 16:18: „A ja tebi kažem: ,Ti si Petar, i na ovome kamenu sazidaću crkvu svoju, i vrata hada neće je nadvladati.“

Da li je reč „crkva“, koja se pojavljuje ovde i na još stotinak mesta u Novom Savezu, pravilno prevedena s grčkog jezika? U svakom od tih slučajeva, *crkva* je prevod s grčke reči „eklesia“. Ona se sastoji od dve kraće reči: ek („iz“) i kaleo („zvati“). Stoga, bukvalno značenje reči „eklesia“ bi bilo „dozvani“ (dozvani iz sveta od Boga).

Sada se postavlja pitanje zašto su u grčkom prevodu prevodioci koristili baš ovu reč? Da li su je izmislili? Nisu je izmislili, već su je prepisali iz *Septuaginte*, grčkog prevoda prvog dela Biblije

(hebrejski „Tanah“, kasnije nazvanog „Stari savez“).

U tom tekstu „eklesia“ se pojavljuje umesto hebrejske reči „kahal“. Ona ima značenje „zbor“, „sabora“ ili „skupštine“, i upravo je tako i prevedena u Bibliji na našem jeziku. Evo nekih primera:

„I čuvajte ga do četrnaestoga dana ovoga meseca, a tada ceo zbor Izraelov neka ga zakolje uveče.“ (2. Mojsijeva 12:6)

„Po svemu što si tražio od Gospoda Boga svoga na Horevu na dan sabora svoga govoreći: ‚Da više ne čujem glasa Gospoda Boga svoga i da više ne gledam ognja toga velikoga, da ne poginem.‘“ (5. Mojsijeva 18:16)

„Kazujem ime tvoje braći; usred skupštine hvaliću te.“ (Psalam 22:22)

Po definiciji, „crkva“ je: 1) građevina za javnu hrišćansku službu; 2) sveštenstvo ili činovništvo verskog tela; 3) telo ili organizacija ili religijski vernici; 4) javna božanska služba; 5) sveštениčka profesija. (Merriam-Webster Dictionary)

Ali grčka reč „eklesia“ koja se u većini Biblija prevodi kao „crkva“ uopšte nema to značenje. Taj termin doslovno znači „pozvani“ (iz sveta od Boga), „skupština“ ili „skup“, i nikad, u nijednom slučaju, se ne odnosi na građevinu niti na sveštenstvo.

Razvoj neznaboštva u Rimskom carstvu i crkva

Hiljadu godina je neznaboštvo cvetalo u Rimu. Ono je imalo bezbrojne hramove. Bilo je tesno povezano sa rimskom državom. Ali u četvrtom veku je taj sistem dobio novu formu pod Konstantinom. Hrišćanstvo, nedavno oslobođeno od progonstva, postalo je najpre carska religija, a zatim, oko 45 godina posle Konstantinove smrti, pod Teodosijem I – jedina priznata religija u carstvu.

Neki istoričari prikazuju Konstantina kao veštog političara koji nastoji da održi ravnotežu između neznaboštva i hrišćanstva.

Međutim, istina izgleda sasvim drugačije: neko vreme bile su u imperiji dve religije koji su kao dva tasa na vagi stajali u istoj vodoravni, ali došao je odlučan čas kad je Konstantin bacio svoj mač na tas vage koji je predstavljao hrišćanstvo.

Kako je došlo do te promene? Da bismo odgovorili na to pitanje, potrebno je da spomenemo neke pojedinosti iz Konstantinovog života i vladanja.

U početku četvrtog veka u rimskoj imperiji vladala su četiri vladara – dva Augusta (Dioklecijan i Maksimijan) i dva njihova pomoćnika ili Cezara – (Konstancije Klor i Galerije). Galerije, smrtni neprijatelj hrišćana, uticao je na Dioklecijana, tako da je ovaj izdao strašan edikt protiv hrišćana. Ovo je dovelo do velikog progona koji je trajao od 303-313. godine, kad je Konstantin izdao svoj edikt u Milanu kojim je zagarantovao slobodu „hrišćanima i drugima“.

Konstantin stupa na pozornicu uskoro posle Dioklecijanove abdikacije (305. godine) i smrti svoga oca Konstancija Klora godine 306. Konstantin je posle šest godina borbe izvojevao pobedu nad svojim protivnikom Maksencijem, kod Milivijanovog mosta, i tako je 312. godine zadobio kontrolu nad celim Zapadom. Konstantin je svoju pobedu nad Maksencijem, sinom Maksimijanovim, pripisao pomoći hrišćanskog Boga. Njemu se, naime, po pričanju Euzebija, pre bitke prikazao krst na nebu u kome je čitao reči: „U tom ćeš znaku pobediti“; iste noći, navodno, javio mu se Hrist u snu i poučio ga da taj nebeski znak prihvati kao svoj ratni znak. Ubici koja je zatim nastala, Konstantin je pobedio svog protivnika Maksencija koji se u svom bekstvu udavio u reci Tibar pored Rima. Tako je Konstantin postao apsolutni vladar Zapada. Iduće godine (februara 313. godine), proglasio je u Milanu edikt o toleranciji.

Od 324. godine pa do svoje smrti 337. Konstantin je bio vladar celog Rimskog carstva, Istoka i Zapada. U to vreme on je doneo odluku da prenese svoje sedište u novoosnovani centar imperije –

Konstantinopolj.

Iz Konstantinovog života možemo izdvojiti dve faze: prvu, koja se proteže od 312. do 324. i drugu od 324. do njegove smrti 337. godine. Već u prvoj pokazuje naklonost prema hrišćanima, a u drugoj fazi on je pobornik hrišćanstva.

Već pre svoje pobede nad Maksencijem, on je urezao simbol krsta na štit svojih vojnika. Prilikom svog ulaza u Rim, 29. oktobra 312. godine zapovedio je da se stavi krst u ruke statue koju mu je Senat poklonio kao znak njegovog božanstva. U carsku zastavu, labarum, utkao je krst. Na carskom novcu, koji je naredio da se kuje između 317–320. godine, takođe se primećuju dva krsta na carskoj kacigi.

Od 324. godine, posle Licinijeve propasti, Konstantin pokazuje naročitu revnost prema hrišćanstvu. „On osniva crkve, kao što je u Lateranu, u Rimu; uskoro je priznao hrišćanskoj religiji nova prava, i to najpre ona koja je uživalo neznaboštvo: oslobodio je sveštenike od javnih građanskih obaveza, dopustio je crkvi da potvrđuje testamente, potvrdio je oslobođenje robova, koje se moglo vršiti isto tako u hrišćanskim crkvama kao i u neznabožaćkim hramovima i prihvatio je neznabožaćku nedelju kao dan javnog odmora.“ (Jaques Zeiller, *L' empire romain et l' Eglise*, p. 62.)

„On je dao katoličkom sveštenstvu imunitet; dao je biskupima civilnu vlast; mešao se u crkvene poslove; sazvaio je Nikejski koncil; pozvao je svoje podanike da postanu hrišćani; osudio je Apolonov kult čije je proroštvo izazvalo Dioklecijanov progon; zabranio je privatne žrtve i službenicima je zabranio javno prisustvovanje neznabožaćkom bogoslužju.“ (P. Fargues, op. cit. p. 325.)

Konstantin je u crkvi zauzimao neku vrstu „spoljnog biskupa“, neku vrstu vođe koji je crkvu podupirao, ali koji je tražio takođe da ga se pita za savet i u verskim stvarima. Odluke crkvenog sabora pojačao je civilnim zakonom pa je progonio one hrišćane koji ne bi te odluke prihvatili. Ovaj Konstantinov intiman odnos prema

velikoj hrišćanskoj crkvi nazivaju istoričari „venčanjem Konstantina Velikog sa Crkvom“.

Konstantin se nije „venčao“ sa hrišćanstvom na osnovu proučavanja hrišćanske nauke. Njegov prvi korak ka hrišćanstvu bio je prihvatanje takoreći magičnog simbola koji su mu navodno bili pokazani u snu, simbol krsta, kojem pripisuje svoju pobjedu nad Maksencijem. Već tada su neki hrišćani smatrali krst za magični znak pred kime Sotona beži. To praznoverje je bilo ono što je Konstantina vezivalo sa hrišćanstvom. O poznavanju Hristove nauke i o unutrašnjem hrišćanskom iskustvu nema kod Konstantina ni traga. On je sve do svoje smrti ostao neko ko se podučava; krstio se tek na samrtnoj postelji 338. godine. Do kraja života nosio je neznabožačku titulu „Pontifeks Maksimus“, pa i život mu nije bio bez mrlja. Strog i vrlo surov pokazao se ne samo prema svojim rivalima, nego i prema svojoj porodici, jer je pored svog šuraka Licinija i njegovog sina Licinijana (koje je ubio 324. godine), ubio i svog rođenog sina Krispa 326, a po nekima, dok drugi to poriču, čak i svoju drugu ženu Faustu 327. godine. Ovog višestrukog ubicu je crkva kasnije proglasila svecem.

U čemu je Konstantinova „zasluga“ za hrišćanstvo? Njegova je „zasluga“ za hrišćanstvo u tome što je želeo da sjedini hrišćanstvo sa neznaboštvom i da tako proširi hrišćanstvo.

Konstantin je primetio da neznabožačka nedelja, koju su neki hrišćani već praznovali u trećem veku, može da posluži kao pečat jedinstva. U tu svrhu on je 7. marta 321. godine izdao svoj čuveni zakon o praznovanju „časnog dana sunca“ koji glasi: „U časni dan sunca neka se stanovnici gradova odmaraju i sve trgovine treba da su zatvorene. Samo oni koji se bave zemljoradnjom mogu slobodno obavljati svoje obične poslove, jer se događa da drugi koji dan nije povoljan za sejanje ili obrađivanje vinograda; ne iskoristivši pogodno vreme, mogli bi nam propasti dragoceni darovi koje nam nebo pruža.“ (Codex Just. Knjiga 3:12)

Želeći da uspostavi jedinstvo u svom uznemirenom carstvu, Konstantin je očito video u praznovanju neznabožačke nedelje ustanovu koju bi mogao uzdići kao vezu jedinstva. Hrišćani su već praznovali neznabožačku nedelju. Nju su praznovali i mitraisti. Konstantin je učinio neznabožačku nedelju vezom ove dve velike religije.

Konstantin je dakle uzdigao neznabožačku nedelju kao pečat novog jedinstva između hrišćana i neznabožaca.

Ovaj zakon o praznovanju neznabožačke nedelje je bio kasnije pooštren u više navrata i to: 368, 386, 429. i 469. godine. Teodosijevi edikti 423. i 428. godine bili su čak upereni protiv onih hrišćana koji su praznovali Šabat. Crkveni sabori su takođe radili na učvršćivanju neznabožačke nedelje. U tom su bili izdani zakoni u Arlu (314. godine), u Nikeji (325. godine), u Laodikeji (364. godine), u Kartagi (401. godine), u Orleanu (538. godine) itd.

Budući da praznovanje neznabožačke nedelje nije imalo biblijskog temelja, zato je bilo potrebno da se ta ljudska ustanova oslanja na ljudsku ruku i mišicu. Državni i crkveni zakoni su bili potrebni da se osigura praznovanje neznabožačke nedelje kroz vekove. Ipak, nisu svi hrišćani prihvatili tu ustanovu. Mnogi su po cenu progonstva i mučeničke smrti i dalje ostali verni Božjem zakonu i Šabatu kao pečatu tog zakona, koji je večan i nepromenjiv.

Zaključci Nikejskog sabora bili su poduprti Konstantinovim građanskim zakonom. O tome Šaf kaže:

„Ovo je prvi primer građanskog kažnjavanja jeresi; i to je početak dugog niza civilnih progona uperenih protiv svih onih koji odstupaju od katoličke vere. Pre sjedinjenja crkve i države crkveno isključenje je bila najviša kazna. Sada je bilo dodato progonstvo i kasnije čak smrt, jer se uvreda naneta crkvi smatrala u isto vreme zločinom protiv države i građanskog društva.“ (Schaff, History, vol. 3, p. 630.)

„Državna sila upotrebljavala se za crkvenu propagandu, a sa

druge strane, crkva se stavila u službu države. Čak u to vreme odluke crkvenih sabora i crkvene kazne mogu da se donesu i za prestupe građanske prirode, a u drugu ruku, biskupima je data vlast da vrše svetovnu sudsku vlast.“ (Uhlhorn, *the Conflict of Christianity With Heathenism*, vol. V, p. 449.)

Ovi postupci i ove metode doveli su do izopačenja hrišćanstva. Tada se broj hrišćana počeo naglo povećavati, ali i moralna načela su se isto tako brzo počela snižavati.

Šaf kaže: „Uzdizanje hrišćanstva kao državne religije pruža takođe suprotnu sliku. To je dovelo do velikog izopačenja hrišćanstva... Masa je bila krštena vodom, a ne i Duhom i ognjem Jevanđelja, a u crkvu su se počeli uvlačiti neznabožački običaji pod novim imenom.“ (Schaff, *History*, vol. 3, p. 93.) Evo jednog primera kako se hrišćanstvo nakalemjivalo na neznabožačke običaje: Pri likom posvećivanja novog Konstantinovog glavnog grada Konstantinopolja, podignuta je bila u gradu statua Apolona, boga sunca. Toj statui je bila data Konstantinova glava umesto glave neznabožačkog boga, i ta glava je bila ukrašena krunom sa zracima koji su bili navodno ekseri sa pravog Hristovog krsta. Statua je predstavljala sjedinjenje neznabožačkog vrhovnog božanstva sa hrišćanskim Bogom i predstavljala je kako Isusa, tako i „Sol Invictus“ – boga sunca – kao jednake simbole božanstva.

Kardinal Njuman kaže da je Konstantin uveo u crkvu mnoge običaje koji su bili neznabožačkog porekla.

„Euzebije nam kaže da je Konstantin, da bi preporučio novu religiju neznabošcima, uveo u nju spoljne ukrase na koje su neznabošci bili naviknuti u svojoj religiji. Upotreba paganskih hramova, posvećivanje tih hramova pojedinim svecima, tamjan, svetiljke, sveće, zavetni darovi za ozdravljenje od bolesti, sveta voda, praznici i svetkovine, procesije, sveštenečke haljine, ženidbeni prsten, okretanje ka istoku pri molitvi, kasnije obožavanje slika – sve su to običaji neznabožačkog porekla, posvećeni time što ih je crkva

prihvatila.“ (J. H. Newman, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, p. 359, 360.)

Dreper kaže da se hrišćanska vera ovim mešanjem s neznaboštvom tako pokvarila da sve do hrišćanske pobune unutar katoličke crkve, dakle više od hiljadu godina, nije se moglo prepoznati istinito od lažnoga. Pokajanje je bilo zamenjeno pokoravanjem crkvi; krštenje je bilo pretvoreno u ritualni obred preporođenja, večera Gospodnja je bila pretvorena u žrtvu očišćenja. U crkvu se uvlači znak krsta, molitve za mrtve, obožavanje sveštenika, a kasnije kult svetaca i ikona.

Neznabožačko praznoverje se uvuklo u hrišćansku crkvu. Moć, koja se nekada pripisivala neznabožačkim hramovima, slikama i kipovima, počela se sada pripisivati hrišćanskim crkvama, posvećenju vodi i ikonama svetaca.

Pod plaštom hrišćanstva, uvukao se sam Sotona u crkvu da bi pokvario veru i odvojio ljude od Reči istine. Od tog vremena, veliki Božji Protivnik je nastojao da lukavstvom postigne ono što nije uspeo nasiljem. Progonstvo je prestalo i zamenjeno je bilo opasnim mamcem svetskog blagostanja i časti. Mnogoboštvo, prividno pobeđeno, je postalo stvarni pobednik. Njegova nauka, ceremonije i praznoverja sjedinili su se sa verom i religijom Hristovih učenika.

To doba bilo je vreme strašne krize za Božju zajednicu. Većina je izabrala lakši put, put kompromisa sa neznaboštvom. Odbačen je Božji zakon i Šabat, odbačena je Božja reč (Biblija) kao pravilo vere i života, a prihvaćene su čudne teorije, gruba praznoverja, paganski običaji i lažni dan odmora – neznabožačka nedelja, trojstvo i dr. U toj krizi jedan mali broj ljudi je odlučio da ostane veran Gospodu. Ovi hrišćani su od sada bili progonjeni od državne crkve i morali su tražiti utočište u pustim mestima i nepristupačnim gorskim stenama. Ipak, istina se nije mogla pobediti.

Nikejski sabor

Konstantin je sazvaio Sabor u Nikeji 325. godine n.e. ponajviše iz političkih razloga radi religijskog ujedinjavanja u imperiji. Primarno pitanje tog vremena postalo je poznato kao arijeovski sukob.

„U nadi da osigura podršku za svoj presto od rastućeg hrišćanskog tela prema kojem je pokazao značajnu naklonost, u njegovom interesu je bilo da ima jaku i ujedinjenu crkvu. Arijevski sukob je pretio tom jedinstvu i slabio mu snagu. Stoga je on odlučio da okonča tu nepriliku. Verovatno mu je španski biskup Hosijus koji je bio uticajan na dvoru, sugerisao da ako bi se sinod sastao kao predstavništvo cele crkve i istoka i zapada, bilo bi moguće obnoviti sklad.

Sam Konstantin naravno niti je znao niti se brinuo o tom pitanju u raspravi ali bio je nestrpljiv da privede sukob kraju, a Hosijusov savet činio mu se razumnim.“ (Arthur Cushman McGiffert, *A History of Christian Thought*, 1954, Vol. 1, p. 258)

Arije je bio sveštenik iz Aleksandrije u Egiptu koji je navodno učio da je Hrist, pošto je bio Sin Božji, morao imati početak i stoga je bio začet ili stvoren ili uspostavljen. Dalje, ako je Isus bio Sin, nužno je da Otac mora biti stariji. Kao opozicija Arijevom učenju bio je Atanasije, đakon takođe iz Aleksandrije. Njegov pogled je bio rani oblik trinitizma gde su Otac, Sin i Sveti Duh bili jedno ali u isto vreme različiti jedan od drugog.

Odluka koji će pogled crkveni sabor prihvatiti bila je u velikoj meri arbitražna. Karen Armstrong objašnjava u *Božjoj istoriji*: „Kad su se biskupi maja 325. godine okupili da reše krizu, vrlo malo njih je delilo Atanasijev pogled na Hrista. Većina je držala poziciju između Atanasija i Arija. (p. 110)

Kao car, Konstantin je bio u neobičnoj poziciji odlučivanja o crkvenoj doktrini iako on u stvarnosti nije bio hrišćanin. (Sledeće godine ubio je svoju ženu i sina, kao što je ranije pomenuto.)

Istoričar Henri Kadvik svedoči: „Konstantin je, poput svoga oca, obožavao Nepobedivo Sunce.“ (Henry Chadwick, *The Early Church*, 1993, p. 122). U pogledu Konstantinovog primanja hrišćanstva, Kadvik priznaje: „Njegovo obraćenje ne treba tumačiti kao unutrašnje iskustvo blagodati... To je bila vojna stvar. Njegovo shvatanje hrišćanske doktrine nikad nije bilo jasno.“ (p. 125)

Uz odobrenje imperatora, Sabor je odbacio Arijev manjinski pogled i, ne imajući ništa čime bi to definitivno zamenili, odobrio Atanasijev pogled koji je takođe bio u manjini. Od te tačke nadalje, crkva je ostavljena u raskoraku zvanične podrške odluci donesenoj u Nikeji da stane iza verovanja koje je držala samo manjina prisutnih. Konstantin je takođe verovao da treba poslati u egzil one koje su odbili da prihvate Nikejski kredo, počevši od samog Arija, đakona Euzejosa i libijske biskupe Teonasa iz Marmarike i Sekundusa iz Ptolemesa. On je takođe prognao biskupe koji su potpisali kredo ali su odbili da se priključe osuđivanju Arija, Euzebija iz Nikomedije i Teognisa iz Nikeje.

Time se borba nije završila. Prognani nisu ostali neaktivni u svom progonstvu. Oni su stvorili u Iliriku dva nova centra arijanizma – Singidunum (Beograd) i Mursu (Osijek), kojima su stajali na čelu biskupi Urzacije i Valens. Odavde se širilo arijevstvo među gotska plemena koja su u to vreme već nadirala preko Save i Dunava.

Konstantinova revnost prema katolicizmu nije bila stalna. Arijev prijatelj Euzebije Nikomedijski pridobio je cara za Arijeve poglede, tako da je car odlučio da Arije bude rehabilitovan u Aleksandriji. Atanasije, naslednik Aleksandrov na biskupskom položaju u Aleksandriji, i ogorčeni Arijev protivnik, nije se dao zastrašiti ni carevim pretnjama. Nije hteo da skine ekskomunikaciju koja je na Ariju počivala. Kasnije je bio pozvan na sabor u Tiru 335. godine, na kome su takozvani euzebijejci, to jest pristalice Euzebija Nikomedijskog, skinuli ekskomunikaciju sa Arija i svrgli

Atanasija. Uskoro iza toga je Atanasije bio poslan u izgnanstvo u Trijer. Euzebijevci su posle toga održali sabor u Aleksandriji na kome su doneli odluku da se Arije svečano primi u crkvu; ali je Arije iznenada umro u Konstantinopolju 336. godine, uoči dana određenog za njegovu svečanu reintegraciju. Atanasijevci su u toj nagloj smrti gledali direktnu Božju kaznu.

Time još uvek nije bila završena borba između arijevac a i katolika. Na samrtnoj postelji Konstantin je bio kršten od arijevske biskupa. Konstantinovi sinovi nisu bili istog verskog uverenja. Konstancije, vladar Istoka, bio je pristalica arijevac a. Njegova dva brata, Konstantin II i Konstans, vladari Zapada, bili su revni katolici. Konstantin II stvorio je Atanasiju mogućnost da se povrati u Aleksandriju. Ali već 346. godine bio je po drugi put prognan iz Aleksandrije. Posle Konstancijeve smrti 362. godine Atanasije je bio opet pozvan u Aleksandriju, ali je iza toga bio još dva puta prognan pod Julijanom i Valensom; na kraju je ipak umro u miru.

Konstantincijev naslednik, njegov nećak Julijan, nazvani apostata, nije se zanimao za ove verske borbe i prepustio je hrišćanima da se glođu među sobom. Julijanov naslednik Valens, vladar Istoka, bio je zaštitnik arijevac a. Gracijan, vladar Zapada, i Teodosije, Valensov naslednik na Istoku, bili su pristalice odluka Nikejskog sabora, dakle katolici. Teodosije je vratio konstantinopoljske crkve katolicima koji su bili lišeni tih crkava kad su na Istoku i u Konstantinopolju zavlada li euzebijevci, to jest Arijeve pristalice. Godine 381. Teodosije je sazva o drugi sveopšti sabor u Konstantinopolju, na kome je katolicizam proglašen državnom religijom. Arijevstvo je bilo zabranjeno, ali ne i pobeđeno. Proganjano u rimskoj imperiji, ono se više širilo među varvarima izvan granica rimskog carstva.

„Tri ogranka koja su bila iščupana bili su Heruli 493, Vandali 534. i Ostrogoti 538. godine n.e. Justinijan, imperator, čije sedište je bilo u Konstantinopolju, koji je radio preko generala Belisarija,

imao je moć da zbaciti tri kraljevstva predstavljena sa tri roga, a razlog za njihovo zbacivanje bilo je njihovo pristajanje uz arijanizam u opoziciji ortodoksnoj katoličkoj veri. Detalje o zbacivanju i religijski sukob koji se nalazio u korenu ove neprilike, u potpunosti je dao Gibon u knjizi 'Popadanje i pad Rimske imperije'.“ (S.N. Haskell, The Story of Daniel the Prophet, p. 117, 1908) Dalje, „Sukob između arijanizma i ortodoksnog katolicizma bio je sredstvo za ustoličenje papstva.“ (Ibid, p. 266)

Konstantinopoljski sabor učvrstio je takođe nauku o božanstvu Svetog Duha, koja je bila potkopana naukom biskupa Make donija iz Konstantinopolja i Maratonija iz Nikeje, koji su učili da je Sveti Duh stvoren duh, dakle nije Bog. Konstantinopoljski sabor je osudio tu nauku i dopunio Nikejski simbol verovanjem u Duha Svetoga, „koji je takođe naš Gospod, i koji daje život, koji izlazi od Oca, koga obožavaju i slave zajedno s Ocem i Sinom, i koji je govorio kroz proroke“. Taj sabor je anatemisao sve one koji se ne bi složili s tim učenjem.

Tako se završila duga borba koja je više od pola veka potresala crkvu. Jedna od najtežih posledica te borbe bila je da je podelila hrišćanski svet na dva dela, na Zapad, sa Italijom na čelu, i na Istok, sa Grčkom na čelu; ta je borba pripremila put velikoj šizmi koja se desila u 11. veku.

Iako je sabor u Konstantinopolju uspostavio versko jedinstvo u Rimskoj Imperiji, ipak on nije osigurao trajan mir. U petom veku nastale su nove verske prepirke delimično iz ljubomore i rivalstva duhovnih vođa hrišćanstva s jedne strane rimskog biskupa, a s druge strane carigradskog patrijarha, koji su težili obadvojica za univerzalnom vlašću, kao i zbog novih razlika u nauci.

Godine 538, arijevske vernici su potpuno zbrisani od strane Katoličke crkve, ostavljajući papstvo kao jedinog „popravljača jeretika“. Svako ko je oponirao katoličkom učenju o trojstvu bio je istrebljen, jer „misterija trojstva je centralna doktrina katoličke

vere.“ (Handbook for Today’s Catholic, p. 11)

Dalje implikacije Nikejskog i Konstantinopoljskog sabora. Prvi opšti crkveni sabor održan u Nikeji 325. godine je bez sumnje jedan od najznačajnijih događaja četvrtog veka. Saboru je prisustvovalo 318 biskupa (episkopa). Do nedavno su rimski carevi progonili hrišćane, a sada je Konstantin pozvao hrišćanske biskupe u svoju carsku palatu da s njima raspravlja o unapređivanju crkve, da bi je učinio jakom i jedinstvenom.

Nikejski sabor je doneo nauku o verovanju koja je postala temelj verovanja za celo hrišćanstvo, za Istok i Zapad.

U tom verovanju je takođe jasno formulisana nauka o drugom Hristovom dolasku i vaskrsenju. Članak vere koji se odnosi na tu nauku glasi: „On (Hrist) je stradao, i treći dan vaskrsao iz mrtvih, uzneo se na nebo i odande će doći da sudi živima i mrtvima.“

Ali ova vera u Hristov drugi dolazak i u njegovo večno carstvo na obnovljenoj zemlji počela se uskoro gubiti. Zemaljsko carstvo, u kome je hrišćanska crkva bila uzdignuta na položaj državne crkve, počelo se uzvisivati kao Hristovo carstvo. Euzebije, biskup iz Cezareje, otac crkvene istorije, veliki obožavalac Konstantina, gleda u crkvi, koju je Konstantin podigao u Jerusalimu, ispunjenje Jovanovog proročanstva iz Otkrivenja 21:2 koje govori o nebeskom Jerusalimu. Slava Konstantinovog carstva, u kome je crkva bila uzdignuta, zasenila je Euzebija. On je u tom carstvu gledao početak prorečenog milenijuma. Tako se počela izopačavati nauka o Hristovom drugom dolasku, koja će kasnije sasvim iščeznuti.

Što se tiče crkvene organizacije, Šesti kanon Nikejskog sabora je priznao jednak autoritet tada vodećim patrijarsima Rima, Aleksandrije, Antiohije i Efesa.

Konstantinopoljski ili Carigradski opšti sabor održan 381. dopunio je nauku Nikejskog sabora o Trojstvu. On je istakao da Otac, Sin i Sveti Duh sačinjavaju jednog Boga, koji je odeven istim veličanstvom i sjedinjen u Sveto Trojstvo. Carigradski sabor je

priznao patrijarhu carigradskom počasni primat odmah iza Rima. Kasnije, 451. godine, Kalcedonski sabor je izjednačio carigradskog patrijarha u dostojanstvu i privilegijama sa rimskim biskupom. To nije bilo po volji rimskom biskupu koji je želeo da ima univerzalnu vlast.

Pod Konstantinovom vladavinom, hrišćanstvo je postalo religija cara; pod Teodosijevom vladavinom, pedeset godina kasnije, ono je postalo državna religija, ali tada još nije bio izdat zakon koji bi osigurao i učvrstio zahtev rimskog biskupa za prvenstvom. To će učiniti Justinijan u šestom veku.

Jovan Hrizostom – veliki propovednik i društveni reformator

Propovedanje igra važnu ulogu u crkvi. Neki propovednici više naglašavaju nauku, dok drugi ističu praktičan život hrišćana. Među ove poslednje spada Jovan Hrizostom, jedan od najvećih govornika svih vremena.

Jovan se rodio u Antiohiji (347. godine), u Siriji, od jednog višeg službenika. Prvo obrazovanje primio je od svoje majke Antuze, hrišćanke, koja je u dvadesetoj godini ostala udovica i više se nije htela udavati. Ona je izvršila na svog sina jak uticaj, i on njoj najviše duguje ono što je kasnije postao. Sam Hrizostom priča koliko je divljenje kod njegovog učitelja izazvala požrtvovnost njegove majke, koja se sva posvetila obrazovanju svog sina. „Kakvih li se žena susreće kod hrišćana!“, uskliknuo je Jovanov učitelj Libanije kad je čuo neke pojedinosti o njegovoj majci.

Pod uplivom Melesa, biskupa antiohijskog, i Diodora, biskupa tarškog, Jovan napušta svetovne studije i prima krštenje. Godine 381. je bio rukopoložen za đakona, a 386. za starešinu. Antiohijski biskup Flavijan poverio mu je propovedanje, jer je sam bio star i slabo rečit. Mladi i divni govornik propovedao je dvanaest godina u Antiohiji. On se dao svim žarom na posao da bi oživeo i

reformisao hrišćansku pobožnost.

Bilo je žena koje su nosile skupocene naušnice „hranu za hiljadu siromašnih“, kako je govorio Hrizostom. Neki gospodari su grubo postupali sa svojim robovima. Neki hrišćani su postali sujeverni: verovali su u magiju, poštovali ovu ili onu pećinu, ovaj ili onaj sveti vrt, nosili su amajlije od listova jevanđelja, verujući da ih oni čuvaju od nesreće. Protiv svih tih nagomilanih predrasuda i grubosti ustao je Hrizostom u svojim propovedima. On ustaje protiv neznabožackih igara. Kao socijalni reformator, naglašava „da je ropstvo neprirodno“; dalje on ističe da je „laž i nasilje često koren velikom bogatstvu“. Propoveda hrišćansku ljubav koja jedina može da ublaži postojeće stanje. Njegovih „Homilija“, zajedno sa komentarima, ima oko šest stotina.

Godine 398. posle smrti carigradskog patrijarha Nektara, Hrizostom je pozvan da ga nasledi. Njegove propovedi kojima je želeo da reformiše ne samo narod, već i sveštenstvo i dvor, izazvale su gnev carice Eudoksije, i pružile su njegovom suparniku, ambicioznom Teofilu, patrijarhu aleksandrijskom, priliku da isposluje njegovo progonstvo iz grada 403. godine. Uskoro je bio nazad pozvan u Carigrad, ali 404. godine je bio opet prognan u Kukus, malo selo na granici Cilicije i Armenije, gde je napisao gotovo sva svoja pisma. Umro je u izgnanstvu 407. godine, sa rečima: „Neka bude hvala Bogu za sve što čini!“ Nadimak „Hrizostom“, što znači „zlatousti“, dat mu je posle smrti.

Jeronim – prevodilac i tumač Biblije

Jeronim (345-420), Ambrozije Milanski i Augustin su tri najpoznatija učitelja latinske crkve ovog perioda. Po rečima P. de Labriola, „Jeronim duguje svoj uticaj svojim svojstvima čoveka nauke i svojim inicijativama čoveka akcije“. On se specijalizovao u grčkom i hebrejskom jeziku da bi tačno preveo Bibliju i stavio je

na raspolaganje svima.

Završivši studije u Rimu, uputio se u Galiju, a odatle se vratio u Akvileju. Iznenada, u društvu nekolicine hodočasnika, krenuo je u Judeju. Već je poznao grčki jezik, a sada, pod vodstvom jednog obrazovanog i obraćenog Jevreja, naučio je hebrejski jezik. Tu je ostao tri godine (375-378), tada se vratio u Antiohiju, gde je bio rukopoložen za starešinu, a odatle je krenuo za Carigrad, gde se upoznao sa Grgurom Nazijanskim i iskoristio je priliku da sluša njegovu tumačenja Biblije i da se usavrši u grčkom jeziku. Na poziv rimskog biskupa Damasa, Jeronim je 382. godine krenuo u Rim.

U Rimu je Jeronim preduzeo svoj veliki zadatak da prevede Svete spise na latinski jezik. Na podsticaj biskupa Damasa, preduzeo je reviziju starih latinskih prevoda Novog saveza koji su tada bili u upotrebi.

Posle smrti svoga zaštitnika Damasa, Jeronim je opet krenuo za Istok. Proputovavši Egipat i Izrael, zaustavio se u Betlehemu (386. godine), u manastiru koji je sagradila jedna bogata Rimljanka Paula. Jeronim je odlučio da prevede Sveto pismo Staroga saveza sa hebrejskog na latinski jezik. Zbog toga što je Jeronim prevodio direktno sa originala, u njegovim prevodima su se pokazala izvesna odstupanja od Septuaginte, koja je tada bila u upotrebi.

Ta odstupanja od Septuaginte dovela su neupućene u zabunu, tako da je uskoro veći broj njih počeo da protestuje protiv Jeronimovih prevoda, jer ti prevodi idu za tim da se napusti Septuaginta kojom su se navodno služili apostoli. Jeronim je isticao prednost prevoda sa jevrejskog originala, ali da bi izbegao kritiku da njegovi prevodi unose u crkvu zabunu, on je, po Augustinovom savetu, nastavio prevod po Septuaginti. Tako je nastala Vulgata, Jeronimov narodni prevod Biblije na latinski jezik, koju je crkva na saboru u Trentu 1564. proglasila autentičnom.

Značaj Jeronima i Jeronimova vremena. Jeronim je živio u

vreme kad su varvarska plemena sve više ugrožavala opstanak Rimskog carstva. On je živio za vreme careva Julijana (361-363), Valensa (364-378), Valentijana I (364-375), Gracijana (373-383), Teodosija (379-395) i njegovih sinova. U to vreme (410. godine) je gotski vladar Alarik oplenio Rim. Huni su već provaljivali u Siriju. Jeronim izjavljuje da se proroštva ispunjavaju pred njegovim očima – proroštva koja govore o propasti Rima.

Iako je veliki otpad u crkvi bio već prilično razvijen, neka od starih tumačenja proročanstava su još bila u upotrebi. On spominje četiri proročka carstva iz druge glave Knjige proroka Danila i naglašava da je Rim četvrto carstvo („Komentar o proroku Danilu“). Hrist je kamen koji će ispuniti svu zemlju (Isto). Antihrist će se skoro pojaviti, uči Jeronim. On ne može doći dok ne bude razoreno Rimsko carstvo. Po Pavlovim rečima, Rimsko carstvo je ono koje zadržava pojavljivanje Antihrista. Kao tumač Biblije i biblijskih proročanstava, Jeronim još zastupa staru istorijsku školu apostolske zajednice. Posle Jeronima dolazi veliki otpad u tumačenju biblijskih proročanstava.

Ambrozije Milanski – čovek od akcije

Među crkvenim osobama iz druge polovine četvrtog veka naročito se ističe, pored Jeronima, Ambrozije Milanski. On je bio biskup, državnik i učitelj. Njegov cilj je bio da oslobodi crkvu od unutrašnjeg mešanja države, ali, s druge strane, želeo je da osigura saradnju države koja bi trebala da štiti pravu veru i da poštuje hrišćanski moral.

Da bi ojačao položaj crkve, Ambrozije je otvoreno suzbijao uticaj arijevstva i paganstva. Kad je posle smrti cara Valentijana, carica Justina, koja je bila arijevska, zahtevala da se u Milanu otvori arijevska crkva, Ambrozije se tome energično odupro. On je u tom sporu ne samo pobedio, već je svojom odanošću državi zadobio

poverenje caričinog sina i budućeg vladara Gracijana, koji ga je za celo vreme svog vladanja smatrao kao oca. Pod Ambrozijevim uticajem Gracijan je 382. godine uklonio iz Senata neznabožački kip Pobede, ukinuo je neznabožačkim ustanovama novčane subvencije, zabranio je prinošenje žrtava i sam se odrekao neznabožačkog naslova „pontifex maksimus“. Kad se posle Gracijanove smrti neznabožački senat urotio protiv njega, na čelu sa Simakom, i tražio od novog cara Valentijana II da im vrati ranija prava, Ambrozije je pisao caru: „Oni se žale na svoje gubitke, oni koji su tako malo štedeli našu krv i naše crkve! Oni od nas traže privilegije, oni koji su nam juče, pod carem Julijanom, oduzimali svako pravo govora i učenja.“ (P. de Labriolle, op. cit. p. 362.)

Ambrozije se takođe borio da car poštuje hrišćanski moral. Posle smrti Valentijana II, došao je na vlast bivši Gracijanov general Teodosije, koji je opet ujedinio Istok i Zapad.

Godine 390. u Solunu, nastala je buna, u kojoj je bilo ubijeno više carskih službenika. Car je odredio odmazdu – jednog dana iznenada pobijeno je bilo u solunskom amfiteatru sedam hiljada ljudi. Kad je užasna vest o tome došla u Milano, sinod biskupa koji je tu zasedao doneo je odluku, da car kao ubica sedam hiljada ljudi, treba da se podvrgne javnom pokajanju ako želi da mu se dozvoli ulaz u crkvu. Ambrozije je o tome obavestio cara pismom. Kad je car jednog dana želeo da uđe u crkvu, Ambrozije mu je zaprečio put. Osam meseci, čak ni na Božić, car nije mogao ući u crkvu. Na kraju je posetio Ambrozija i pitao ga je šta bi trebalo da učini da bi mogao biti primljen u crkvu. Ambrozije mu je kazao da mora da izda zakon da se nijedna smrtna presuda neće izvršiti dok ne prođe rok od 30 dana, tako da bi se moglo razmisliti da li je presuda bila pravedna. Car je pristao da izda taj zakon i da izvrši traženi zahtev. „Skinuo je carsko odelo, pao je na zemlju i sa suzama je tražio oproštaj. To je bila velika pobeda za hrišćanska načela milosrđa.“ (Alington, Christianity in England, p. 20.)

Augustin – teološki autoritet katolicizma

U historiji afričke zajednice, gde u trećem veku zauzimaju vidno mesto Tertulijan i Kiprijan, u četvrtom veku se ovde pojavljuje najpoznatiji učitelj latinske crkve Augustin.

U Milanu (384. godine) Augustin se upoznao sa biskupom Ambrozijem „koji ga je primio kao otac“. Tu je on posećivao Ambrozijeve propovedi. Ambrozije ga je upoznao sa naukom Svetog pisma, i tada je on napustio manihejsku sektu s kojom je bio povezan.

Za vreme Augustinovog biskupovanja Vizigoti su pod Alarikom 410. godine zauzeli Rim. Mnogi hrišćani su tada mislili da je došao kraj sveta. Međutim, neznabošci su smatrali pad Rima kao kaznu bogova, koji se osvećuju zato što je Rim napustio neznaboštvo. Da bi utešio hrišćane i suzbio glasove neznabožaca, on je napisao svoje najpoznatije delo „De Civitate Dei“ (Božji grad), u kome je pokazao da su takve nesreće bile česte i pre pojave hrišćanstva, kao i posle, i zatim je istakao da pored ljudskog grada, koji je podvrgnut zlu, postoji takođe Božji grad, zajednica izabranih, utelovljena na zemlji u zajednici koja se bori protiv svojih neprijatelja, ali koja će na kraju slavno pobediti.

Pri kraju Augustinovog života, Genzerik, car Vandala, došao je preko Španije u Severnu Afriku i počeo da opседа grad Hipon. Opsada je trajala 14 meseci. Augustin je umro usred te opsade 28. marta 430. Uskoro je Afrika bila izgubljena za Rimsko carstvo, a posle nekoliko decenija propalo je i celo Zapadno rimsko carstvo.

Augustin se borio protiv manihejaca, pelagijevaca i donatista, takozvanih jeretika onog vremena. U početku je on bio branilac verske slobode i stajao je na stanovištu da se samo duhovnim oružjem treba boriti protiv zabluda, ali je kasnije prihvatio teoriju sile i odobravao građansko progonstvo takozvanih jeretika; krvavi plod ovog stanovišta pokazao se u srednjem veku, kad su Augustinovi

spisi poslužili kao „biblija inkvizicije“. On je bio možda prvi koji je zastupao stvar progonstva i netolerancije zloupotrebljavajući Hristove reči. Na njegovu intervenciju i na intervenciju biskupa Bagaja bio je izdat zakon protiv donatista kojim se naređivalo zatvaranje njihovih crkava i progonstvo njihovih biskupa i propovednika. „Tokom ovih borbi sa donatistima, Augustin, koji je u početku bio pristalica široke tolerancije, zatražio je direktnu intervenciju države i priznao je da bi ‚koristan strah‘ bio blagotvoran, jer bi on doveo u stado, ili sprečio da se iz njega ne udalje, kolebljivi i plašljivi.“ (P. de Labriolle, Hist. de la lit. chret. latine, p. 543.)

Ovo načelo je tokom kasnijih vekova urodilo strašnim posledicama koje sigurno Augustin ne bi odobrio. Njegovo ime se citiralo da bi se opravdalo uništenje jeretika pod Inkvizicijom, da bi se opravdalo ubistvo Mihaela Servetusa i da bi se odobrio pokolj protestanata u Francuskoj za vreme takozvane „Bartolomejske noći“.

Augustin je takođe tvorac nauke o predestinaciji (sudbini) oko koje su se kasnije lomila koplja. On je išao tako daleko da je tvrdio da Bog ne želi da se svi ljudi spasu. On je prvi koji „šalje“ u pakao decu koja umru bez krštenja. Što se tiče tumačenja proročanstava, on napušta ranija tumačenja hrišćanske zajednice. On preterano uzvisuje Crkvu kao ispunjenje obećanog Božjeg carstva – sadašnja crkva je Hristovo carstvo.

„Augustin u svom delu ‚Božji grad‘ je učinio više nego svi raniji teolozi da idealizuje Rim kao hrišćanski Sion. Istina je da on nije znao kakav će se sistem izgraditi na tom shvatanju... Ali on je pružio materijal od kojeg će se kasnije sagraditi srednjevekovna teorija o religijsko-političkoj moći crkve.“ (Froom, The Prophetic Faith of Our Fathers, Vol. I, p. 490.)

Zanimljiv je odnos nasilja i hrišćanstva tokom istorije. U tom se smislu u pisanju Augustina posmatraju se dve faze koje idu od

dijaloga pa do prihvatanja nasilja u službi istine. On je i teolog mučeništva, ali i pisac čiji su stavovi u srednjovjekovnoj istoriji iskorišćeni za opravdanje nasilja hrišćana prema nehrišćanima i tzv. jereticima ili onima koji se nisu hteli pokoriti crkvi.

Ali, u Augustinovim delima ima i dragocenih misli. Jedna od tih je njegovo shvatanje o veri, o božanskoj milosti i o unutrašnjoj vezi sa Hristom bez koje ni obredi nemaju nikakvu vrednost. Srednjevekovna crkva je odbacila ovu nauku o opravdanju kroz veru, da bi je kasnije drugi teolozi opet oživelili.

Borba za čistotu hrišćanske zajednice

U vreme kad se hrišćanska zajednica počela puniti neobraćenim osobama i praviti kompromis sa paganstvom, podigla su glas protesta tri čoveka: Novacijan, u trećem veku, i Donat i Priscilijan u četvrtom. Njihov jedini cilj bio je da očuvaju čistotu hrišćanske zajednice. Velika crkva, ne mogavši da podnese njihove kritike, osudila ih je kao jeretike i isključila ih.

Novacijan je s bolom u duši posmatrao kako hrišćanska zajednica sve više tone u neznaboštvo. Naročito se bavio problemom takozvanih otpalih (lapsi). Izrazom „lapsi“ označeni su oni hrišćani, koji su tokom progonstva odstupili od vere, a nakon progonstva su opet želeli da budu članovi hrišćanske zajednice. Mnogi od tih otpalih nisu pokazivali pravo pokajanje pri ponovnom stupanju u zajednicu, te se Novacijan protivio njihovom primanju. Popuštanje u hrišćanskoj disciplini je bio razlog da je Novacijan 251. godine istupio iz nominalne hrišćanske zajednice. Njegov primer je sledio veliki broj vernih. „Svuda po Imperiji su nicali puritanske ili čiste zajednice, koje su se lepo razvijale u toku sledeća dva veka. Kasnije kad su ih kazneni zakoni prisilili da se povuku i da privatno i kradom služe svome Bogu, i oni nose razna imena. Ti hrišćani su se održali sve do srednjeg veka.“ (Robert Robinson, Ecclesiastical

Researches, p. 126.)

Donatisti. Nastavši u Severnoj Africi posle Dioklecijanovog progonstva, dobili su ime po biskupu Donatu, jednom od vođa beskompromisne struje tokom progonstva. „Godine 316. Konstantin je izdao edikt protiv donatista. Njihovi biskupi su bili prognani i njihove crkve zatvorene. Godine 330. su donatisti održali Sinod kojem je prisustvovalo 270 biskupa. Na kraju je Konstantin bio primoran da ih toleriše, a sin Konstantinov opet je izdao najstroži edikt protiv njih. Mnogi od njihovih biskupa su bili pogubljeni; Donat je bio prognan, njihove su skupštine bile zatvorene.“ (P. Farques, Hist. du christ. vol. II, pp. 131. 132) Sličan edikt bio je izdat protiv donatista u početku petog veka. Zakon je propisao da se zatvore donatističke skupštine i naredio je progonstvo donatističkih biskupa i njihovih propovednika.

Priscilijani. Priscilijan je bio čovek plemenit i obrazovan, koji se nije mogao pomiriti sa kompromisom hrišćanske zajednice sa neznaboštvom. Njegovo područje propovedanja je bila Španija i Galija. Uz njega su odmah u početku pristala dva biskupa: Salvijan i Instancije, koji su ga uskoro posvetili za biskupa grada Avila. Broj njegovih pristalica je brzo rastao. Koncil održan u Saragosi 380. ih je isključio. Ali ova osuda nije izgledala dovoljna njihovim protivnicima, na čelu sa biskupima Itacijem iz Osonove i Idacijem iz Meride, koji su tražili da se protiv njih primene civilne kazne. Oni su zadobili uzurpatora Maksima, koji je u Trieru održao sud Priscilijanu i nekim njegovim pristalicama, koji su bili lažno optuženi. Priscilijan i četiri njegove pristalice, među kojima se nalazila i ugledna gospođa Euhrotia, bili su osuđeni na smrt i zaplenu cele imovine. „Ovo je bila“, kaže Jundt, „prva krv koju su hrišćani prolili za zločin krivoverja.“ Ovaj krvavi zločin izazvao je gnušanje kako kod neznabožaca tako i kod pravih hrišćana. Posle toga, priscilijanizam se još više širio, tako da je na kraju četvrtog veka bio vodeća hrišćanska zajednica u nekim provincijama Španije i

Galije.

Ni osude koncila (399. i 447. godine) ni carski edikti nisu mogli zaustaviti širenje pokreta koji je imao za cilj da očuva Hri-stovu zajednicu čistu u doba kad je duh ovoga sveta sve više izo-pačavao nauku i moral hrišćanske zajednice.

U ovom periodu su se dalje razvijale jeretička učenja koja su ranije nastala, a takođe su se pojavila nova jeretička učenja. Neka od tih su bila univerzalnog karaktera, kao na primer manihejstvo; druge su se širile samo na Zapadu, kao pelagijevstvo, a druge opet samo na Istoku kao apolinarizam, nestorijanizam i monofizitizam.

Krst kao hrišćanski simbol?

Krst se smatra jednim od najvažnijih simbola kod mnogih hrišćana. Prvi hrišćani nisu prihvatili krst kao simbol od vrednosti, već kao „proketo drvo“, sredstvo smrti i „sramote“ (Jevrejima 12:2). Njihova vera je bila skoncentrisana na ono što se dogodilo na krstu. Apostoli nikada nisu smatrali krst komadom drveta koji se može okačiti na lančić, staviti oko vrata i nositi kao zaštita ili ukras. Takva upotreba krsta pojavila se kasnije, tek početkom pa-ganizacije hrišćanstva (ili kao što neki kažu „hristijanizacije paga-nizma“), kada se počelo učiti da je krst hrišćanski simbol.

Tako su 431. godine uvedeni krstovi u crkve i crkvene prostori-je, a na zvoncima se nisu koristili sve do 586. godine. U šestom veku krst je proglašen svetim od strane Rimske crkve, ali tek nakon drugog koncila u Efesu zahtevalo se da i privatne kuće poseduju krst.

Krst je u nekom od oblika bio sveti simbol davno pre hrišćan-ske ere, i to među mnogim nehrišćanskim narodima. Prema „Reč-niku Novog zaveta“ (An Expository Dictionary of New Testa-ments Words), krst je nastao među Vaviloncima, stanovnicima drevne Haldeje: „Crkveni oblik krsta, sastavljen od dve grede...

poreklom je iz drevne Haldeje, a bio je korišćen kao simbol boga Tamuza (pošto je u obliku mističnog slova Tau, inicijala njegovog imena) u toj i u susednim zemljama, uključujući i Egipat... Da bi se uvećao uticaj crkvenog sistema, pagani su primani u crkve, iako nisu bili obnovljeni putem vere, i uveliko im je dopuštano da zadrže svoje paganske oznake i simbole. Od tada je Tau ili T, u svom najčešćem obliku, sa spuštrenom prečkom, bio prihvaćen kao simbol Hristovog krsta.“

U bilo kojoj knjizi o Egiptu koja pri kazuje stare spomenike i zidove drevnih hramova, moguće je videti upotrebu Tau krsta.

Kako se simbol krsta proširio među mnoge narode, tako se i njegova upotreba razvila na različite načine. Među Kinezima „krst je poznat iz najranijih vremena... naslikan je na zidovima hramova, na svetiljkama koje su korišćene za osvetljavanje najsvetijih odaja njihovih hramova.“ (Seymour, *The Cross in Tradition, History, and Art*, p. 13)

Krst je vekovima bio sveti simbol u Indiji. Bio je korišćen za označavanje ćupova sa svetom vodom uzetom iz reke Gang i kao simbol Jaina svetaca. U centralnoj Indiji su pronađena dva nedovršena kamena krsta koji datiraju iz vremena davno pre hrišćanske ere – jedan visok 3 metra, a drugi 2,5. Budisti i brojne druge indijske verske grupe, označavali su glave svojih sledbenika znakom krsta (Ibid, pp. 10,12).

Na afričkom kontinentu, u Susi, domoroci uranjaju krst u reku Giči. Žene plemena Kabili, iako muslimanke, nose istetoviran znak krsta između očiju.

Kad su se Španci prvi put iskrcali u Meksiko „nisu mogli da prikriju čuđenje“, kaže Prescott, „kada su ugledali krst, sveto znamenje njihove vere, uzdignut kao objekat obožavanja na hramovima u Anahuaku. Španci nisu ni bili svesni da je krst bio simbol obožavanja od drevnih vremena... među paganskim narodima kojima nikad nije zasjala svetlost hrišćanstva.“ (Prescott's *Conauest*

of Mexico, vol. 1, p. 242, citirano u Hislop, p. 199)

U meksičkom gradu Palenkeu postoji hram koji je osnovao Votan u devetom veku pre naše ere, poznat kao „hram krsta“. Tamo je u centru kamenog oltara urezan krst veličine 2 puta 3,5 metra. Katolička enciklopedija objavljuje fotografiju tog krsta, kraj koje su reči: „Predhrišćanski krst iz grada Palenke.“

U staro doba Meksikanci su obožavali krst kao tota („naš otac“). Taj običaj da se komad drveta naziva „ocem“ takođe je spomenut u Bibliji. Kada su Izraelci mešali idolatriju sa svojom religijom, govorili su drvetu: „Ti si otac moj.“ (Jeremija 2:27)

U dalekoj prošlosti Italije, krst je bio religijski simbol, smatran je zaštitnikom i postavljan je na grobove. Rimski kovani novac iz 46. godine pre nove ere prikazuje Jupitera koji drži dugačku vladalačku palicu na čijem kraju je krst. Device Vestalke iz paganskog Rima, nosile su krstove na ogrlicama kao što to danas čine rimokatoličke časne sestre.

Tokom bitaka protiv Aleksandra Velikog (335. p.n.e.), Persijanci su nosili znakove u obliku krsta. U drevno doba krst su kao religijski simbol koristili i stanovnici Južne Amerike. Stanovnici Patagonije su tetovirali krstove na čela.

Katolička enciklopedija kaže da „znak krsta, predstavljen u svom najjednostavnijem obliku, s dve linije prekrštene pod pravim uglom, uveliko prethodi dolasku hrišćanstva na Istok i Zapad. On seže u najranije razdoblje ljudske civilizacije.“ (The Catholic Encyclopedia, vol. 4, p. 517, art. “Cross”)

Krst koji je danas poznat kao „latinski“ koristili su još Etrurci, kao što se vidi na crtežu groba iz antičkog doba ukrašenog krilatim anđelima. U južnoameričkom plemenu Kuma takozvani „krst svetog Andrije“ bio je poštovan kao zaštita od zlih duhova. Taj krst se pojavljuje i na kovanom novcu Aleksandra Bale u Siriji 146. godine pre Hrista, i na novcu baktrijskih kraljeva oko 140-120 godine pre Hrista, davno pre nego što je „sveti Andrija“ uopšte rođen.

Monaštvo i religiozni život crkve četvrtog i petog veka

Monaštvo se javlja u isto vreme kad se u crkvi javljaju i razne druge zablude i nastranosti, to jest u trećem veku. Ono se pojavilo, izgleda, pod uticajem dalekog Istoka. Još od najstarijih vremena bilo je u Indiji i u Kini verskih fanatika koji su se povlačili u usamljena mesta želeći da se uklone od iskušenja u društvu i pripreme za budući večni život.

Kolevka hrišćanskog monaštva je Egipat. Tu su se pojavili prvi pustinjaci, anahoreti ili hermiti, koji su živeli u malim kolibama ili ćelijama razasutim po pustinji. Tu su se takođe pojavile cenobitske kolonije, u kojima su se monasi udruživali da se mole i da zajedno vrše pokore.

Prvi znamenitiji pustinjač bio je Antonije, rođen oko 251. godine. On je počeo da živi kao asketa pred vratima svoje kuće, zatim pokraj svog sela i na kraju se povukao u pustinju. Za njim se poveo veći broj ljudi željnih da žive u samoći i tišini, nastojeći da molitvom i mučenjem tela pribave sebi spasenje. Tako je Antonije postao otac pustinjaka.

Učenik Antonija je bio Pahomije, veliki organizator egipatskih manastira. Na čelu jedne grupe monaha bio je Šnudi, koji je bičem i batinom kažnjavao neposlušne monahe.

Iz Egipta monaštvo je u Judeju preneo Hilarion, čiju je biografiju napisao Jeronim. Hilarion je osnovao kolonije pustinjaka, hermita, a ne manastire. Monaštvo se brzo raširilo od Sinaja do Eufrata. Jerusalim i Judeja su se napunili monasima. Tu su nicali manastiri raznih jezika: grčki, sirijski, latinski, itd. Jeronim je bio upravnik latinskih manastira. On je u manastiru u Betlehemu proveo 34 poslednje godine svoga života.

Mnogi pustinjaci su prihvatili vrlo strog režim. Neki su živeli u otvorenoj šumi i hranili su se samo sirovim korenjem, drugi su tražili da budu prikovani lancima za stenu, noseći ogromnu težinu

i vršeci kojekakve ekstravagantnosti – kao indijski fakiri; neki su se popeli na drvo i tamo su provodili ceo život, drugi su se zatvarali i zazidavali u usku sobicu iz koje nisu izlazili; pustinjač Simeon je živeo na visokom stubu pa je dobio nadimak Simeon Stolnik (Stubnik).

Ovi asketski virtuozi izazivali su divljenje neznabožačke rulje i postali su vrlo popularni. Oni su se takođe uplitali u verske rasprave koje su potresale Istok u 4. i 5. veku: ako se jedna grupa monaha izjasnila za ili protiv Origena, za ili protiv Nestorija, za ili protiv dve Hristove prirode, čitave crkve bi se povodile za njima.

U carigradskoj patrijaršiji bilo je 536. godine šezdeset i osam muških manastira; a s druge strane Bosfora, u okolini Kalcedona, bilo je četrdeset manastira. Carigrad i njegova predgrađa bila su u to vreme najznačajniji monaški centar Carstva.

Monaštvo je takođe privuklo mnoštvo devojaka i udovica. One su organizovale ženske manastire.

Monaška struja je takođe zahvatila Zapad: Italiju, Galiju i Bretanju. Atanasije Veliki, kad je 340. godine bio prognan u Italiju, doneo je tamo monaštvo. Ambrozije Milanski i Jeronim propagirali su monaški život u Italiji.

Egipatski monasi pleli su košare i predmete od trske, pa su se time izdržavali. Više puta preko dana sakupljali su se na zajedničku molitvu. Monaški asketizam pružio je, bez sumnje, dirljive, iako fanatične, primere samoodricanja. Manastiri su takođe vršili dela dobročinstva: hranili gladne, negovali bolesne i štitili potlačene. Manastiri su kasnije bili značajni kulturni centri. Srećan je bio dan kad je monah ostavio pravljenje predmeta od trske pa počeo da prepisuje rukopise. Ali monaštvo je imalo i svojih negativnih strana. Često su monasi bili fanatici i izazivači buna, širitelji lažnih čuda i svakojakih grubih praznoverja. Propagirajući jedan veštački i antisocijalni način života monasi su oduzimali ljudskom društvu snagu koja ga je mogla uzdići i oplemeniti.

Duhovni život hrišćanske zajednice. Nakon Konstantina, hrišćanstvo je postalo religija masa. Ali to hrišćanstvo nije imalo ni vremena ni sile da preporodi njihove običaje. Neznabošci su zajedno sa svojim običajima i praznoverjima ušli u hrišćansku zajednicu, tako da sada više nije postojala velika razlika između hrišćanskog stanovništva gradova kao što su bili Rim, Aleksandrija, Anti-hija i Carigrad i neznabožackog stanovništva tih gradova.

Sa pobedom hrišćanstva i njegovim brzim širenjem, udvostru-čio se ugled biskupa. Biskup, zajedno sa svojim sveštenstvom (kle-rom), predstavlja „senat crkve“. On je „bog zemaljski iza Boga“. U četvrtom i petom veku potpuno se učvrstila Kiprijanova teorija o biskupovom autoritetu. „On je smatrao da je biskup Hristov pred-stavnik i kao takav on ima nad svojom crkvom istu vlast koju Hrist ima nad celom crkvom. Hrist je bio sveštenik; On je sebe prineo na žrtvu. Biskup je sveštenik koji prilikom prikazivanja pričesti ponavlja Hristovu žrtvu. Hrist može oprostiti greh, zato njegov predstavnik takođe može oprostiti grehe. Ovi Kiprijanovi pogledi su na kraju prevladali i pretvorili hrišćanskog propovednika u sve-štenika.“ (G. A. Barton, *The Religions of the Word*, p. 325.)

Duhovnim funkcijama biskupa – propovedanju i krštavanju, dodata je u 4. veku od strane države jedna nova funkcija: da sudi, i to ne samo svojim vernim ljudima, nego i neznabošcima.

Među biskupima ima nekih koji uživaju veći prestiž od ostalih – to su biskupi velikih gradova: Rima, Antiohije, Aleksandrije i Carigrada. Sa osnivanjem Carigrada ili Konstantinopolja, naglo je porastao prestiž carigradskog biskupa. A Carigradski sabor (381. godine) i sabor Kalcedonski (451. godine) dali su carigradskom biskupu (episkopu) počasni, pa zatim jurisdikcijski primat, izjed-načivši ga takoreći sa rimskim biskupom.

Rimski biskup teži za dominacijom nad ostalim biskupima i celom crkvom. To se najbolje vidi iz pisma koje je rimski biskup Gelasije poslao 394. godine caru Anastasiju u kome naglašava

svoju duhovnu i svetovnu vlast. „Jer, zaista, o uzvišeni care, postoje dvojica koji upravljaju svetom: sveta vlast Pontifa i carska vlast. Od ovih dveju, vlast sveštenika je veća... Znaj, zaista, najblaži sine, da iako ti nadvisuješ dostojanstvom ostale ljude, ipak kao pobožan čovek, u pitanju vere, ti svoj vrat potčinjavaš prelatima, i od njih očekuješ spasenje... I ako je pravo da srca vernih budu potčinjena svim sveštenicima koji pravo dele božanske tajne, koliko više treba da se ukazuje poštovanje prema prelatu one stolice koja po božanskoj volji treba da bude iznad svih sveštenika i čiju pobožnost poštuje cela crkva.“ (P. Charamis, Church and State, p. 22)

Pored ovih jasnih pretenzija za prevlašću, rimski biskup još nije postao papa sa univerzalnom vlašću. Papstvo, kakvog je Zapad kasnije poznao, bilo je još stvar budućnosti. Autoritet rimskog biskupa bio je niži od autoriteta koncila, koji je rešavao sva sporna disciplinska i doktrinarna pitanja. Uostalom, budući da su se biskupi katkada protivili jedni drugima, možemo dodati da još nije postojao centralni autoritet u crkvi.

Davanje oprostjenja grešnicima koji se kaju nije u 4. veku imalo još klerikalni karakter. Ni sveštenici ni crkva nisu se gradili deliocima božanske milosti. Ipak, grešnik koji se kajao, i koji je želeo da mu krivica bude oprostena, morao ju je priznati pred celom crkvom.

U četvrtom veku crkva je počela slaviti Božić na dan 25. decembra. Sveštenici su toga dana morali obući najlepše odelo i crkve su bile ukrašene tepisima.

Krštenje se smatralo sredstvom i znakom ulaska u crkvu. Krštenju se počela pripisivati sveta vrednost, tj. počelo se verovati da ono pribavlja oprostjenje greha i dar Svetog Duha koji zapečaćava dušu pečatom. Ovaj sveti pojam o krštenju dao je podsticaj za krštavanje dece. Ipak, u ovom periodu, krštenje je bilo često odlagano za kasniji datum, jer se verovalo da su gresi učinjeni posle krštenja

mnogo teži od onih učinjenih pre krštenja.

U pojam o pričesti (euharistiji) ili Svetoj Večeri uvlači se u četvrtom veku ideja transupstancijacije. Ta se teorija susreće kod Atanasija, Kirila i Hrizostoma. Suprotno, Euzebije iz Cezareje i Grgur Nazijanski gledali su u elementima Svete Večere samo simbole Hristovog tela i Hristove krvi.

Sa „pobedom“ hrišćanstva i pojavom lepih crkava, pojavljuje se i svečana liturgija. Evo glavnih tačaka sedmičnog bogoslužnja: Verni ljudi su najpre glasno ispovedali svoje grehe na samom pragu crkve. Zatim za vreme pevanja više psalama lektor se popeo na propovedaonicu koja je bila usred dvorane (ambon) i počeo je službu progovorivši najpre reči: „Mir s vama!“ Na šta je crkva odgovorila: „I s duhom tvojim!“ Zatim je sledilo čitanje izvesnih delova iz Biblije i iza toga propoved. Posle propovedi đakon je pozvao neverne ljude da napuste crkvu. Tada je počeo drugi deo bogoslužnja. U ovom delu đakon se molio za one koji se pripremaju za krštenje i za pokajnike koji su trebali da budu primljeni u crkvu. Pošto su oni bili otpušteni, počeo je treći deo, liturgija. Ona je obuhvatala veliku molitvu, koja je kasnije postala litanija. Verni su ponavljali simbol vere i „Oče naš“, i pošto je biskup kazao:

„Svete stvari svetima!“, oni su primali hleb i vino pričesti. Sa molitvom zahvalnosti i blagoslova završilo se ovo produženo bogoslužjenje.

Propast Zapadnog rimskog carstva – pojavljivanje papstva

Počevši od biskupa Viktora, s kraja drugog veka, rimski biskupi teže za prestižom nad ostalim biskupima i nad celom hrišćanskom zajednicom. Oni žele da se svuda sluša njihov glas. Karakterističan je u tome primer rimskog biskupa Stefana koji traži da svi biskupi prihvate njegov stav u pogledu krštavanja jeretika. Njemu se odlučno odupro kartaški biskup Kiprijan. Dok je Stefan

zastupao gledište da se kršteni jeretici primaju u zajednicu na osnovu njihovog pokajanja, Kiprijan je tražio ponovo krštenje kao uslov primanja u zajednicu.

Rimskim biskupima, zbog velike starosti rimske hrišćanske zajednice i zbog toga što je Rim bio glavni grad imperije, priznao se uopšte počasni primat, ali ne i jurisdikcijski (nadležni, izvršni). Međutim, rimski biskupi su želeli da im se prizna i jurisdikcijski primat.

Sa osnivanjem nove prestonice carstva – Konstantinopolja (Carigrada), i sa izjednačavanjem carigradskog patrijarha sa rimskim biskupom, što je proglašeno 28. kanonom Kalcedonskog sabora (451. godine), zadat je bio težak udarac pretenzijama rimskog biskupa; zato Lav I (440-461) nije hteo da potvrdi taj kanon.

Dok su carigradski patrijarsi bili manje-više zavisni od cara, dotle su se rimski biskupi, počevši od četvrtog veka, sve više oslobađali carskog uticaja i mešanja u unutrašnje poslove crkve. U šestom veku oni su postali potpuno samostalni. Tom uzdizanju rimskog biskupa pomogle su i prilike koje su u to vreme nastale u Italiji, naročito sa invazijom varvarskih plemena u Italiju i propašću Zapadnog rimskog carstva.

Srednji vek: Crkva pod dominacijom papstva

Justinijan i papstvo

Justinijan I (527-565) je najveći vladar Istočnog Rimskog carstva. Poreklom varvarin, on je stekao odlično obrazovanje u Carigradu. Bio je osrednje inteligencije, ali veoma marljiv, tako da je dobio nadimak „car koji nikada ne spava“. Oko 523. godine se oženio slavnom glumicom Teodorom, ženom častoljubivom i jake volje. Mnogo se bavio teologijom, jer se smatrao boljim teologom od bilo kojeg sveštenika svog vremena. Njegov je ideal bio da obnovi Rimsku imperiju. Ali najveći je glas stekao kao zakonodavac. Eto takav je bio čovek koji je skoro četrdeset godina upravljao sudbinom carstva. Mnogi pisci ističu da sa njime počinje u istoriji nova epoha.

Justinijan i papstvo. Justinijanovo značajno delo jeste uređenje crkvenih i teoloških pitanja. Najznačajnije u ovom pogledu je njegovo pismo upućeno rimskom biskupu Jovanu II, godine 533. u kome ga naziva „glavom svih svetih crkava“, položivši na taj način zakonski temelj za papsku crkvenu prevlast.

U tom pismu između ostalog Justinijan kaže: „Žurimo se da upoznamo Vašu Svetost sa svime što se tiče prilika u crkvi, jer je naša najveća želja uvek bila da sačuvamo jedinstvo Vaše Apostolske Stolica... Zato smo se trudili da ujediniamo sve sveštenike Istoka i da ih podvrgnemo stolici Vaše Svetosti... Jer mi ne želimo, što se tiče stanja u crkvi, da se u bilo čemu raspravlja, makar problemi bili jasni i nesumnjivi, a da Vaša Svetost ne bude s time pretходно upoznata, budući da ste vi glava cele Svete Crkve, i mi ćemo se truditi da povećamo čast i autoritet Vaše Stolica.“ (Justinijanov Kodeks, book 1, titles 1,8.)

Ovo Justinijanovo pismo papi Jovanu II tražilo je crkveno odobrenje za carske odluke protiv nestorijevaca. Papin odgovor, koji potvrđuje carsku odluku, zajedno sa Justinijanovim pismom, uvršteni su u Kodeks.

Na Justinijanovo pismo papa Jovan je odgovorio: „Stolica je zaista glava cele crkve kao što to potvrđuju pravila Otaca, dekreti careva i reči Vaše najdublje pobožnosti.“ Ovo pokazuje da je rimski biskup potpuno razumeo carsko priznanje o primatu Rimske Stolice.

U Justinijanovom kasnijem zakoniku poznatom pod imenom „Novellae“ (Novi zakoni), koji sadrži zbirku od 168 zakona, nalaze se dva zakona koji takođe potvrđuju papin primat. U „Noveli 9“ (zbirka 2, glava 4), iz 535. godine, kaže se da je Rim „vrh najvišeg sveštenstva“; a u Noveli 131, glava 2 ističe se primat rimskog biskupa:

„Stoga, u skladu sa odlukama ovih Koncila, mi naređujemo da presveti Papa starog Rima bude prvi među svim sveštenicima, a preuzvišeni arhiepiskop carigradski, ili Novi Rim, zauzimaće drugo mesto iza Svete apostolske Stolice starog Rima, koja će biti predsednica nad svim ostalim stolicama.“

Ovi zakoni, kojima se priznaje papa glavom „svih svetih crkava“, postali su efektivni tek godine 538, kad je Rim bio definitivno oslobođen od opasnosti Istočnih Gota.

Justinijanovo pismo papi, kao i dve napomene o tom primatu u kasnijem zakonu Novela 9 i 131, predstavljaju značajnu etapu u razvoju papske nadmoći koja će doseći vrhunac pod papama Grgurom VII, Inoćentijem III i Bonifacijem VIII.

Justinijan je ne samo ozakonio verske edikte svojih prethodnika, već je naročito istakao rimskog biskupa kao glavu crkve i sudiju jeresi, a učinio je takođe kanonske zakone crkve delom civilnog zakonika, te je tako sjedinio crkvu sa državom.

Justinijanovi nasljednici, islam i borba oko ikona

Posle Justinijanove smrti sve više opada moć Istočnog carstva. Langobardi su osvojili veći deo Italije (568. godine). Avari, potiskivani sa istoka od turskih plemena, doprli su do Dunava i zajedno sa Bugarima počeli su da pljačkaju Balkansko poluostrvo.

Za vreme Justinijanovih naslednika Justina II, Mauricija, Foke i Heraklija Istočno rimsko carstvo je izloženo stalnim napadima Persijanaca. Ovi dugi ratovi iscrpili su balkanske države i Persiju, pa se posle nisu mogle odupreti novom zajedničkom neprijatelju – muslimanskim Arapima.

Pojava islama i ikonoborstvo. Raspadanje Rimskog carstva, koje je za neko vreme zaustavio Justinijan, okončano je erupcijom naroda sa jugoistoka, Arapa, nosilaca nove religije – islama.

Osnivač islama je Muhamed, rođen u Meki (570-632). Kao mladić bio je sluga bogate udovice Hadidže, s kojom se kasnije oženio.

Mladi Muhamed bio je uznemiren kad je video idole koje je njegov narod obožavao. Središte idolopokloničke službe bilo je u Čabi, svetište u Meki, u kome se čuvao veliki crni kamen, za koji se verovalo da je pao s neba.

Muhamed je bio iskreno pobožan. Često je odlazio u samoću na molitvu. Jednom prilikom u jednoj pećini, kako on tvrdi, javio mu se anđeo Gabrijel (Džibril), koji mu je rekao da on treba da bude prorok usta Gospoda Boga. Razumeo je da su idoli ništa i da ljudi treba da obožavaju Boga, Alaha, koji je sve stvorio.

Na svojim putovanjima sa karavanima u cilju trgovine, Muhamed je sreo Jevreje i hrišćane. Od Jevreja je saznao o velikim ljudima kao što su bili Abram i Mojsije, a od hrišćana o Isusu. Tako je on počeo da propoveda u Meki: „Ima jedan Bog, a Muhamed je njegov prorok.“

U početku, malo ga je njih slušalo. Njegova supruga Hadidža

bila je prvi njegov sledbenik. Neki su ga mrzeli, naročito čuvari Ćabe i idola, i on je morao da pobjegne iz Meke da bi spasao život. Sklonio se u grad Medinu, oko 300 km udaljen od Meke. To je bilo 622. godine i svi muslimani broje od te godine svoju eru. To Muhamedovo bekstvo se naziva „Hegira“.

Do tada je Muhamed nastojao da zadobije sledbenike uveravanjem. Govorio im je da treba da veruju u jednoga Boga – Alaha, da ne piju alkoholno piće, da ne jedu svinjsko meso, da se mole pet puta na dan, da odvajaju darove za siromašne. Svi treba da žive prema zakonu koji je napisan u knjizi – u svetoj knjizi, nazvanoj „Kuran“. Bog je stvorio sve, i Njegova volja treba da upravlja našim životom. „Islam“, rekao je on, znači „potčiniti se Božjoj volji.“

Ali uveravanjem je malo njih prihvatilo novu veru. Muhamed je odlučio da ljude natera da slušaju i prihvate islam. Stavio se na čelo svojih pristalica naviklih ratovanju. Pošao je u osvajanje. Sledbenici novog proroka bili su strašni u bitkama, jer im je Muhamed kazao da će svaki koji padne pod njegovom zastavom ići direktno u nebo. Meka je bila ponovo zauzeta. Svaki otpor bio je silom slomljen. „Veruj Muhamedu, živi po Kuranu, ili umri od mača“ – to je bio jedini izbor koji je stajao pred arapskim plemenima.

Deset godina posle Hegire, 632, umro je Muhamed. Upravu nad muslimanima preuzeli su kalifi, što znači „naslednici“ Muhamedovi. Pod kalifima su Arapi, iako svi nisu odmah primili islam, počeli da jurišaju na balkansku, i zatim na persijsku teritoriju. Godine 635. zauzeli su Damask, 636. celu Siriju, posle dvogodišnje opsade zauzeli su Jerusalim 638. Godine 641. i 642. zauzeli su Aleksandriju i Egipat. Tom prilikom spalili su čuvenu aleksandrijsku biblioteku. „Ako se njene knjige slažu sa Kuranom“, rekao je Omar, arapski general, „onda nam one nisu potrebne. Ako se ne slažu, onda su rđave, i treba da se unište“.

Muslimanska invazija se nastavila. Godine 697. Arapi su

zauzeli Kartagu, središte moći u Severnoj Africi. Prešavši Gibraltar iskricali su se u Španiji. Okupiravši Pirinejsko poluostrvo, počeli su da prete Francuskoj. Arapska muslimanska plima zaustavila se kod Tura i Poatijeja. Tu su Franci 732. godine pobedili Arape, koji od sada počinju da se povlače.

Obožavanje slika (ikona). Prvi hrišćani nisu u svojim molitvenim domovima imali nikakvih slika. Tek u trećem veku pojavljuju se u katakombama simbolične slike. Kasnije se pojavljuju slike koje predstavljaju svete osobe i biblijske događaje.

Tokom 4. veka u hrišćanskoj zajednici događaju se duboke promene. Pod uticajem neznaboštva, a u težnji da neznabošcima olakšaju prelaz u hrišćansku crkvu, crkvene vođe pretvaraju neznabožačke hramove u hrišćanske crkve, a neznabožačke bogove u hrišćanske svece. Najpre se u hrišćanskim crkvama ovog razdoblja javljaju ikone, i to u istočnim crkvama samo ikone, a u zapadnim pored ikona i kipovi.

Protiv obožavanja slika, relikvija i drugih zabluda koje su se počele uvlačiti u hrišćansku zajednicu ustaju u 4. i 5. veku pojedini hrišćani kao, na primer, Vigilant iz Liona, Jovinijan iz Rima, Helvidije, takođe iz Rima. Ovom protestu priključuje se u 9. veku biskup Klaudije iz Torina.

Protiv obožavanja ikona podigli su svoj glas naročito pavlikijani, radikalni hrišćani, koji su zahtevali povratak jevanđeoskoj jednostavnosti. Oni su takođe odbacili obožavanje krsta, kult Device Marije i svetaca.

U borbu za reformu hrišćanske zajednice umešali su se i carevi na Balkanu. Borba protiv ikona, nazvana ikonoklazam, trajala je preko 100 godina. Borbu protiv ikona otpočeo je car Lav III Isaurijski (717–741). On je 726. prvi put otvoreno istupio protiv kulta ikona, a 17. januara 730. izdao je edikt protiv kulta ikona.

Sin Lava III i naslednik Konstantin V (741-755) bio je još vatreniji ikonoborac nego njegov otac. Ovaj car je sazvao crkveni

sabor u Hijereji, na maloazijskoj obali. Sabor je počeo sa radom 10. februara 754. Na saboru je učestvovalo 333 biskupa. Obožavanje slika, izjavili su biskupi, protivi se nauci Svetog pisma, što se jasno vidi iz stihova: Jovan 4:24; 1:15; 20:29; 5. Mojsijeva 5:8,9; Rimljanima 1:23; 10:17; 2. Korinćanima 5:7 itd.

Protiv odluka sabora ustalo je monaštvo na čelu sa igumanom Stefanom Novim. Car je pribegao represalijama: naredio je da se zatvore manastiri. Čak je dao da se pogubi spomenuti iguman.

Za vreme naslednika Konstantinovog, Lava IV (775-780) vođena je umerena politika, ali pod uticajem Lavove žene carice Irene, koja je bila vatrena pristalica kulta ikona, počinje da jača ikonofilska stranka. Za vreme naslednika Lava, maloletnog Konstantina VI, umesto koga vlada njegova majka carica Irena, došlo je do promene u stavu prema ikonama. Carica Irena u dogovoru sa patrijarhom Terazijem sazvala je VII opšti sabor u Nikeji. Pod predsedništvom patrijarha Terazija, u prisutnosti oko 350 biskupa i velikog broja sveštenika, održano je ovde, između 24. juna i 13. oktobra 787, jedna za drugom, sedam sednica. Ukinuti su zaključci sabora od godine 754. i uspostavljen je kult ikona.

Na zapadu su Karlo Veliki i njegova francuska crkva odbili da prihvate zaključke drugog Nikejskog sabora iz godine 787. godine. Karlo Veliki je sazvaio sabor u Frankfurtu 794. godine na kome se izjasnio protiv obožavanja ikona i nazvao je obožavanje ikona idolopoklonstvom.

Sa istočnim carem Lavom V Jermeninom (813-820) opet je obnovljena ikonoklastička borba. Duhovni vođa ove borbe bio je učeni Jovan Gramatičar. Sazvan je sabor u Svetoj Sofiji i taj sabor je ukinuo zaključke VII opšteg sabora, a potvrdio odluke ikonoklastičkog sabora iz 754. godine.

Za vreme vladanja Mihajla II (820-829) nastupilo je u verskom sporu izvesno zatišje. Mihajlov sin Teofil (829-842) bio je protiv obožavanja ikona, a kad je 842. car Teofil umro, ikonoborski

pokret je doživeo kraj. Pošto je Jovan Gramatičar umro i za patrijarha postavljen Metodije, marta 843. je zalaganjem carice Teodore proglašena restauracija ikona. Opet je jednim sinodom uspostavljeno obožavanje ikona, i 11. mart 843. godine se slavio kao pobjeda pravoslavlja. Taj praznik je istočna crkva sačuvala do danas kao „nedelju pravoslavlja“.

Veliki borac protiv obožavanja ikona na Zapadu bio je ranije spomenuti Klaudije, biskup u Torinu. Bojeći se štetnog uticaja Rima, kolevke praznoverja i idolopoklonstva, Klaudije je nastojao da sačuva svoju biskupiju nezavisnu od Rima. On je učio svoje vernike da ne treba da traže oprostjenje greha u Rimu, već u pokajanju i u veri u Hrista; da je uzalud svako obožavanje svetaca ili njihovih relikvija, i da je obožavanje slika idolopoklonstvo.

Klaudijev uticaj se osećao u Italiji, Francuskoj i Germaniji. Njega neki s pravom nazivaju „reformatorom devetog veka“. Posle njegove smrti (839. godine) njegovo delo reforme nije našlo nastavljača ni u jednom od istaknutih vođa do pojave Petra Valda u XII veku, koji je preduzeo istu borbu protiv zabluda u hrišćanskoj zajednici.

Grgur Veliki – utemeljitelj srednjovekovnog papstva

Justinijanov zakon koji priznaje papu kao „glavu svih crkava“, kao i njegovi ratni uspesi nad papinim neprijateljima – arijanskim Gotima, osigurali su pravnu i fizičku mogućnost za razvijanje srednjovekovnog papstva. Papa Vigilije, koji je došao na rimsku stolicu posle svrgnuća Silverija, koga je proterao Justinijanov vojvoda Velizar 537. godine, bio je prvi papa koga je car Justinijan ovlastio da upravlja svetim gradskim poslovima, i on je imao udela u izboru i nadziranju upravnika provincija.

Iako 538. godine papa Vigilije nije još svetovni knez koji bi igrao važniju političku ulogu između evropskih vladara, ipak

počevši od tog vremena pape se sve više upliću u svetovne poslove. Od tog vremena pape sve više ne pripadaju samo crkvi; oni postaju funkcionari države, a zatim upravnici države.

Vigilije je došao na papsku stolicu uz pomoć Justinijana koji je zakonom priznao crkvenu nadmoć rimskog biskupa i postavio ga takođe funkcionerom države. Od tog vremena pape su se sve više uzdizale ka političkoj vlasti koja je dosegla vrhunac u vladama papa kao što su bili Grgur VII, Inoćentije III i Bonifacije VIII. Važnu etapu u tom uzdizanju ka svetskoj dominaciji papske moći predstavlja pontifikat Grgura I (540-604).

Oko godine 573. imenovao ga je Justin II prefektom Rima. Ali uskoro je prekinuo sa svetom i postao monah. Osnovao je šest manastira na Siciliji i jedan u Rimu. Pošto je bio zaređen za đakona, papa Pelagije II ga je poslao na carigradski dvor kao svog predstavnika – nuncija (579. godine). Već je tada stupio u dugu i ogorčenu raspravu sa carigradskim patrijarhom. Istočni patrijarsi se nisu nikada potpuno pokoravali papama, a i sada su bili u sukobu s njima, jer se još vodila borba oko prevlasti. Tako je Grgur imao prilike da okuša svoje sposobnosti i kao svetovni upravnik i kao diplomata i kao starešina manastira. Kad se vratio u Rim, pozvan je 590. godine jednodušnim izborom senata, klera i naroda da zameni na papskoj stolici preminulog Pelagija II. U početku se opirao tom izboru, ali je na kraju popustio.

Veliki organizator. Grgurov pontifikat (590-604) počeo je u vreme velike unutrašnje i spoljne nevolje. Ali zahvaljujući svojoj velikoj organizatorskoj sposobnosti, Grgur je uspeo znatno da uzdigne prestiž svoje stolice.

U njegovo vreme istočni car je bio suveren Italije. Ustvari, u carskom posedu je bio samo deo Italije, sa Ravenom kao sedištem egzarhata (provincije). Ostalim delom su gospodarili Langobardi. Zaokupljen ratovima na Istoku, car Balkana se sve manje interesovao za svoje posede na Zapadu koji su bili sami sebi prepušteni. Ti

posedi su se morali braniti od napada Langobarda koje je predvodio njihov car Agilulf. Dva puta su se Langobardi približili Rimu, 591. i 593. godine. U odsutnosti Balkanaca, Grgur se stavio na čelo otpora; stupio je u pregovore sa langobardskim carem i prisilio ga da se povuče, bilo da ga je udobrovoljio svojim darovima ili svojim prestižom. Grgur je spasio Rim. U isto vreme stavio se na čelo odbrane drugih gradova kojima je pretila ista opasnost: organizovao je prehranu tih gradova, snabdevanje trupa i obnovio je gradske bedeme. Ukratko, on je delovao kao svetovni i kao duhovni vođa naroda; postao je pravi vođa Italije. Pošto je tako povećao svoj ugled, nametnuo je svoju vlast italijanskom sveštenstvu, a zatim je malo po malo proširivao svoju duhovnu vlast izvan granica Italije. Slao je svoje sveštenike po celom Zapadu, bio je u pismenoj vezi sa svim glavnim biskupima Galije, Španije i Severne Afrike. Istina, svuda ga nisu jednako slušali, ali hrišćanski Zapad se počeo navikavati da računa sa papstvom.

Papa je učvrstio disciplinu u crkvi, reformisao je molitvu i reorganizovao liturgijsko pevanje.

Misionarska delatnost. Još kao sveštenik, Grgur se oduševljavao mišlju da pođe u daleku zemlju kao misionar. Kad je postao papa, poslao je Augustina, starešinu jednog rimskog manastira, sa četrdeset monaha da evangeliziraju (upoznaju sa hrišćanstvom) Englesku. Momenat je bio pogodan. U to vreme počele su se uspostavljati veze između anglo-saksonske dinastije i francuskog carstva, koje je već primalo hrišćanstvo.

Elbert, car od Kenta (najjače pokrajine) oženio se hrišćanskom princezom Bertom. Iskrcaвши se 597. godine na ostrvu Tanetu, Augustin i njegovi drugovi su dobili dozvolu da propovedaju i borave u Kenterberiju. Tamo su njihov jednostavni način života, njihovo tajanstveno i svečano bogoslužjenje i njihovo prijateljstvo sa caricom – galskom princezom, učinili snažan utisak na Saksonce, koji su prihvatili da se krste njih oko deset hiljada.

Godine 601. Grgur je imenovao Augustina nadbiskupom Engleske. Tako je nova teritorija bila dodata Rimu.

Grgur ustaje protiv starog praznovanja Šabata i ističe da je propovedanje praznovanja Šabata obeležje antihrista. Ovo je dokaz da je još u početku sedmog veka (603. godine) bilo u Rimu hrišćana koji su ostali verni Hristovoj nauci u pogledu dana odmora, i Grgur se bori protiv tih hrišćana.

„Došlo mi je do ušiju da su neki ljudi pokvarenog uma posejali među vama neke pogrešne stvari, koje se protive svetoj veri, kao što je zabranjivanje svakog posla na Šabat. Kako drugačije da nazovem ove propovednike već propovednicima antihristovim, koji će, kad bude došao, zapovediti da se ne radi nikakav posao ni na Šabat, ni na Gospodnji dan. Jer, budući da antihrist tvrdi da je umro i vaskrsao, on želi da se poštuje Gospodnji dan; i, budući da on primorava ljude da se vrate jevrejskim običajima, on želi da se praznuje Šabat.“ (Epistles, knjiga 13, prva poslanica rimskim građanima)

Grgur se zalaže za duhovno praznovanje Šabata, a ne za prestajanje od rada. To je nauka koja se već nalazi u lažnoj Barnabinoj poslanici, kao i kod drugih crkvenih otaca.

On piše: „Zato mi primamo duhovno i držimo duhovno ono što je napisano u pogledu Šabata... Ali mi imamo pravi Šabat u našem Otkupitelju, Gospodu Isusu Hristu... Mi ne nosimo dakle teret kroz vrata na Šabat ako ne dopuštamo da greh ulazi u našu dušu kroz naša čula.“

Tako Grgur dovodi praznovanje Šabata u vezu sa propovednicima antihrista; time jasno pokazuje da su neki hrišćani oko 603. godine još praznovali Šabat, ili oba dana – Šabat i neznabožačku nedelju.

Grgur je vodio oštru borbu protiv carigradskog patrijarha Jovana Isposnika, koji je uzeo titulu „univerzalni biskup“. Pišući svome nunciju u Carigradu, Grgur ga opominje da poradi kod cara

da bi car zapovedio patrijarhu da ne upotrebljava titulu „univerzalni biskup“. „Čujemo da on sebe naziva ‚univerzalnim biskupom‘, što ne bi smeo da izgovori i što je uvreda za Svetu Stolicu. Čak ni rimski biskup ne prisvaja sebi takvo ime – to je zao i bogohulni naziv, ohola i pompezna fraza. Biskup rimski traži da ga samo nazivaju ‚slugom slugu Božjih.‘“ To je sadržaj pisma koji je Grgur slao svom legatu u Carigrad.

Obraćajući se patrijarhu Jovanu, Grgur piše: „Šta ćeš ti kazati Hristu koji je glava cele crkve u dan poslednjeg suda, budući da si pokušavao da sve njegove udove potčiniš sebi uzimajući naziv ‚univerzalni‘? Za kime se ti povodiš, pitam ja, uzimajući ovaj pogrešni naziv, ako ne za onim koji je prezreo legije anđela i pokušao je da se uzdigne iznad zvezda, da ne bi bio nikome potčinjen i da bi bio sam nad svima?...“ (Isaija 14:13).

Ovo je pismo predao Jovanu papin legat Sabinianus. A caru Mauriciju, koji je štitio patrijarha, papa je pisao: „Moj kolega Jovan pokušava da se nazove ‚univerzalnim biskupom‘. Primoran sam da uskliknem i kažem: ‚O tempora, o mores!‘ (Čudnih li vremena, čudnih li običaja!)“

Ovu borbu oko prvenstva završio je uzurpator Foka, koji je ubio cara Mauricija, pokrovitelja carigradskog patrijarha Jovana, i sam seo na carski presto. Grgur je pozdravio tu promenu na carskom prestolu kao akt Božje volje. Uskoro nakon toga, oko 606. godine, Foka je potvrdio ponovo da samo rimskom biskupu pripada pravo na naziv „glava cele svete crkve“, naziv koji je ranije Justinijan priznao papi. U Rimu još i danas postoji jedan stub podignut 608. godine, kao uspomena na ovaj čin cara Foke.

Uskoro nakon Grgurove smrti, pape se nisu ustručavale da prisvoje isti naziv koji je Grgur osudio kod svog istočnog kolege kao bogohulnu drskost. Iako je Grgur sebe nazvao „slugom slugu Božjih“, on je ipak više uzdigao i proširio teoriju o primatu rimskog biskupa nego bilo koji papa pre njega. Pod njegovim veštim

upravljanjem papska vlast se učvrstila i silno porasla u Zapadnoj Evropi. Kad je Grgur umro, bilo je utemeljeno papstvo srednjeg veka, i ono je veoma ličilo carstvu. „On je stopio carsku službu i službu hrišćanskog biskupa u bitno jednu službu i tako je postao prvi utemeljitelj srednjevekovnog papstva.“ (Flick, *The Rise of the Medieval Church*, pp. 188. 189.)

Franačka i papstvo

Od država koje su Germani osnovali na rimskom zemljištu najznačajnija je franačka država. Osnivač franačke države je Klodovik iz porodice Merovinga (481-511). Klodovik je primio kršćenje po katoličkom obredu, što je bilo od velike koristi, jer je jednim udarcem priklonio svoje rimske podanike k sebi, a i one što su bili pod arijanskim Gotima; tako je franačka država postala prirodni saveznik rimskih papa. Katolicizam je pomogao Klodoviku, te je potisnuo Zapadne Gote preko Pirineja. Uklonivši napokon što silom, što opet lukavstvom ostale franačke župske vladare, sjedinio je sve Franke pod svojim žezlom. Za prestonicu je odabrao grad Pariz.

U to vreme, tek što se crkva oporavila od udaraca koje su joj zadala varvarska plemena sa severa, zapretila joj je druga, još veća opasnost, sa jugoistoka. To su bili muslimanski Arapi, koji su preko Severne Afrike prodirali u Španiju i počeli okruživati Sredozemno more preteći zapadnom hrišćanstvu. Papa je tražio pomoć da odbrani veru od sledbenika arapskog proroka. U toj nevolji pritekao mu je u pomoć Karlo Martel sa svojim Francima. On je potukao Saracene u Galiji u bici između Tura i Poatjea 732. godine, te je spasio hrišćanstvo od islama. U znak zahvalnosti, papa Grgur III poslao mu je „ključeve“ groba Svetog Petra.

Pipin Mali, sin Karla Martela, želeo je da postane pravi car franačke države, a ne samo njen upravnik u carevo ime. On je

upitao papu Zaharija kome pripada carska kruna: da li onome ko nosi naziv ili onome ko stvarno upravlja carstvom. Zaharija je odgovorio: „Bez sumnje, onaj treba da nosi carsku titulu ko stvarno upravlja carstvom.“ Papa je zapovedio svom legatu da u njegovo ime u skupštini u Soasonu pomaže Pipina svetim uljem i da ga na taj način kruniše vrhovnom vlašću (752. godine). Tako je oborena dinastija Merovinga i uspostavljena dinastija Karlovića.

Pošto je papstvo učinilo toliku uslugu Pipinu, on je sa svoje strane bio spreman da mu se oduži. Kad su Langobardi zauzeli Ravenu, pustošili Italiju i pretili Rimu, papa Stefan II (752-757) zatražio je pomoć od Pipina. Pipin je prešao Alpe; u dve uzastopne ekspedicije oduzeo je Langobardima svu teritoriju koju su zauzeli. Tu teritoriju, ravenski egzarchat, zajedno sa Pentapolisom (pet gradova) poklonio je papi. Tako je 755. bila osnovana papska država, i papa je postao svetovni vladar. Darom jednog stranog pobednika papa je postao svetski vladar velikog dela Italije, iako je tvrdio da je naslednik Svetog Petra, koji nije imao ni srebra ni zlata, i Isusa Hrista, koji je kazao: „Moje carstvo nije od ovoga sveta“. Svetovna vlast je učinila papstvo nezavisnim u pitanju jurisdikcije.

Lažna Konstantinova darovnica i Pseudo-Isidorove dekretalije – temelji papske nadmoći. Da bi dokazao da je Pipinov poklon samo obnavljanje ili restauracija poseda koji je ranije uživao, papa Stefan je upotrebio legendu o navodnoj „Konstantinovoj darovnici“. Taj lažni dokument pojavio se odmah posle sredine osmog veka i postao je poznat nakon što je sredinom devetog veka bio uvršten u jedan drugi lažni dokument, u takozvane „Pseudo-Isidorove dekretalije“ (847-853). Deo te lažne Konstantinove darovnice spominje se i u „Gracianovom Dekretumu“ iz sredine 12. veka.

U lažnoj „Konstantinovoj darovnici“ se kaže da je već Konstantin I, 331. godine, kad je osnovao Carigrad, poklonio papi grad Rim i Ravenski egzarchat. U tom neverovatnom dokumentu se dalje kaže da je Konstantin predao papi Silvestru ne samo Lateransku

palatu, tijaru (krunu), carska znamenja, već i „sve provincije, distrikte i italijanske gradove“ i postavio ga za duhovnu glavu nad četiri patrijaršijske stolice – nad Antiohijom, Jerusalemom, Aleksandrijom i Carigradom (iako ova poslednja nije još bila osnovana) i „nad svim Božjim crkvama u svetu“.

Konstantin je navodno kazao: „U našem poštovanju prema Petru, mi sami držimo uzde njegovog konja i pomažemo mu da se uspne na njega pridržavajući mu stremen; mi zapovedamo da svi njegovi naslednici nose istu tijaru u svojim procesijama oponašajući cara; i da carska kruna ne bude nikad snižena već uzvišena iznad kruna zemaljskih careva. Mi poklanjamo ne samo naše palate već i grad Rim, sve provincije, palatu, italijanske gradove i celu zapadnu teritoriju našem ranije spomenutom presvetom Pontifu i univerzalnom Papi.“ (Henderson, Select. Historical Documents of the Middle Ages, pp. 319-329)

Ovaj lažni dokument je mnogo doprineo učvršćenju papske duhovne i svetovne vlasti. Tek sredinom 15. veka je Lorenzo Vala dokazao da je taj dokument običan falsifikat.

U ovom dokumentu se papa prvi put naziva „Vicarius Filii Dei“, što znači „Zamenik Sina Božjeg“. U tom latinskom izrazu nađen je broj 666, koji nosi zver iz trinaeste glave Otkrivenja, a koja označava papstvo. Tumačenje tog izraza je jednostavno – latinskim slovima se daje njihova brojčana vrednost: VICARIUS FILII DEI: Pošto latinska slova predstavljaju brojeve, dobijamo: V=5, I=1, C=100, A, R=0, I=1, U=V=5, S=F=0, I=1, L=50, I=1, D=500, E=0, I=1.

Ukupno: $5 + 1 + 100 + 1 + 5 + 1 + 50 + 1 + 1 + 500 + 1 = 666$

Drugi lažni spis nastao sredinom devetog veka u okolini Remsa su takozvane „Pseudo-Isidorove Dekretalije“. Tvrdi se da ih je napisao Isidor Merkator i da sadrže zbirke odluka ranijih sabora i papskih odluka počevši od Klimenta rimskog na početku drugog veka. Tim spisom se htelo dokazati da su pape od početka

vršile u crkvi vrhovnu vlast i da nisu podlegale nikakvoj svetovnoj kontroli.

Posle smrti Pipina Malog (768. godine), došlo je do ustanka Langobarda u Italiji. Na molbu pape, Pipinov sin Karlo (742-814) oborio je vlast Langobarda i krunisao se njihovom gvozdenom krunom (774. godine). Zatim je Karlo krenuo protiv Saksa, uspostavio mir na granicama i pripremio mirno zauzimanje njihove zemlje o- dašiljanjem misionara. Karlo je takođe poveo uspešan rat protiv Avara u Panoniji, od kojih su neki prihvatili hrišćanstvo. Još pre ovog rata primorao je bavarskog vojvodu Tasila na kapitulaciju. U svojim službenim aktima Karlo Veliki se nazvao „carem Franaka, carem Langobarda i patricijem Rimljana“. Sada je ovim titulama dodao još titulu „cara“. Tako je bilo osnovano veliko Karlovo carstvo.

Karlo Veliki je više puta posetio Rim. Ali za vreme njegove poslednje, četvrte posete Rimu, papa Lav III, na dan Božića, 800 godine, pomazao ga je u crkvi za cara i stavio mu na glavu bogatu carsku krunu dok je narod oduševljeno klicao: „Uzvišenom Karlu, po Božjoj volji krunisanom caru, velikom i miroljubivom vladaru, čast i pobeda!“

Karlo je smatrao svoju državu u neku ruku „Božjom državom“ uređenom po uzoru na državu Svetog Augustina. Karlo nije samo zaštitnik pape, on je u prvi mah i njegov vrhovni gospodar; on ili carski sudija, zamenik carev u Rimu, potvrđuju papu, koga bira rimsko sveštenstvo i plemstvo; a pošto je opet car primao krunu iz ruku pape, donekle je po tome podređen papi. Isprva se ta vlast carska i sveštenička – dopunjuju, i jedna drugu podupiru, kako bi se na taj način sav Zapad skupio pod jednom svetskom i jednom duhovnom glavom.

Car i papa stoje sada zajedno na vrhu carstva. I ovde počinje nepopustljiva borba za prvenstvo, koja će vekovima trajati, dok ne uspeju pape uzdići svoju vlast nad carskom vlašću. Tek sa

Reformacijom u 16. veku nastaje nova era. Namera je dakle papstva bila već u to vreme da se uzdigne iznad carstva. U tu svrhu papstvo se poslužilo lažnim dokumentima, takozvanim „Pseudo-Isidorovim Dekretalijama“ i „Konstantinovom darovnicom“, koji pripisuju papama svetovnu i duhovnu vrhovnu vlast.

Na ovim lažnim dokumentima sazidana je zgrada papske duhovne i svetovne nadmoći koja se održala i onda kad su se njeni temelji srušili, to jest kad se u 15. veku dokazala neistinitost dekretalija.

Papa Nikola I (858-867) se obilno poslužio tim dekretalijama da bi uzdigao papstvo na stepen apsolutne monarhije. Taj papa je izjavio da su ove dekretalije jednake Svetom Pismu.

Pape su počele da prisvajaju vlast, da postavljaju i svrgavaju careve i da razrešuju podanike od zakletve vernosti njihovim carevima. Grgur VII i Rimski Sinod izjavili su 1080. godine: „Želimo da pokažemo svetu da mi možemo dati i oduzeti po svojoj volji carstva, vojvodstva i grofovije, jednom rečju, posede svih ljudi, jer mi možemo vezivati i razrešivati.“ (Mansi – Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, vol. 20. sol. 535)

Grgur VII (1073-1085) bio je prvi papa koji je uspeo da uzdigne papsku vlast iznad carske. Njegova je želja bila da pretopi evropske države u jedno svešteničko carstvo kojem bi on bio glava, vladajući nad svima. Dolinger ide tako daleko da kaže: „Bez Pseudo-Isidora ne bi bilo Grgura VII.“ (Döllinger, The Pape and the Council, p. 105.)

Kuldejska crkva

Već sredinom II veka je hrišćanstvo doprlo u Britaniju. Tačan datum se ne može odrediti, a takođe ni način niti put kojim je hrišćanska vera prodrla na Britansko ostrvo. Milman piše: „Nema sumnje da je pobeđena i polucivilizovana Britanija, kao i ostali deo

Rimskog carstva, postepeno prihvatila hrišćansku veru tokom drugog i trećeg veka.“ (Milman, Latin Christianity, book 4. p. 226.)

Neander ističe da je Britanija primila hrišćanstvo iz Male Azije, preko Galiје, a ne iz Rima, jer se obredi britanske crkve više podudaraju sa obredima maloazijske crkve nego sa onima rimske crkve.

Oko 449. godine su germanski Angli, Sasi i Juti počeli da prodiru sa evropskog kontinenta na Britanska ostrva. Pred nadiranjem ovih paganskih plemena, britanski hrišćani su se povlačili u zapadna brda Velsa, gde su živeli u opštinama koje su bile uređene nalik na manastire. Na čelu svake opštine stajao je starešina. Ovi hrišćani su bili vredni učenici Biblije i revni misionari. Njihovo područje misionarske delatnosti bilo je među severnim Piktima, zatim Francuska i Nemačka. Naročito su se u jevanđeoskom radu isticali irsko-škotski Kelti, poznati još pod imenom „kuldejski hrišćani“.

Kuldeji (keltska reč „Kele De“ „Sluge Božje“) su sačinjavali tri istaknute grupe: irsku, škotsku i galsku.

Za vreme ovog perioda je britanska crkva došla prvi put u sukob sa rimskim sveštenicima. Do sukoba je došlo zbog razlike u učenju i bogosluženju između britanskih misionara i rimskih sveštenika, kao i zbog toga što britanski misionari nisu hteli da priznaju papski primat.

Prodiranje Anglosaksonaca na Britanska ostrva, s jedne strane, i velika misionarska revnost keltskih irskih crkava da objave hrišćanstvo evropskom kontinentu, s druge strane, privukli su pažnju pape Grgura I na Britaniju. Godine 596. poslao je on svog sveštenika Augustina sa četrdeset monaha da potčine kuldejske hrišćane rimskom katolicizmu. Ali kuldeji, to jest britski, irski i škotski sveštenici nisu hteli da stupe u zajednicu sa anglosaskim sveštenicima, tj. sa rimskim misionarima i njihovim naslednicima. Augustin je bio gnevan i izjavio je: „Ako ne želite da živite u miru

sa svojom braćom, moraćete da vodite s njima rat kao s neprijateljima; i ako ne želite da propovedate put života Anglosasima, iz njihovih ruku ćete trpeti kaznu.“ (Henry H. Howath, Saint Augustine of Kenterberi, pp. 163-165.)

To je bio početak otvorenog sukoba između keltskih hrišćana i rimske crkve. Nedugo posle toga su Nortumbrijanci pod Etefridom u strašnom pokolju poklali 1200 britanskih monaha. Augustin se povukao u Kent, gde ga je zamenio Laurencije, koji takođe nije uspeo da pridobije kuldeje za Rim. Augustinov pokušaj da romanizira britansku crkvu je propao.

Uporište rimske agresije u Engleskoj bila je država Kent sa Kenterberijem kao sedištem katoličkog biskupa. Odatle se latinsko hrišćanstvo širilo prema severu potiskujući keltsku kuldejsku crkvu.

Prilike za pobedonosnu keltsku crkvu su se izmenile kad je Osvald oženio Ingobergu, princezu iz Kenta, koja je sa sobom dovela neke rimske sveštenike. Sam Osvald je uskoro prihvatio katoličke obrede. Konferencija u Vitbiju 664. godine je donela zaključak da se prizna prevlast Rima. Ipak, škotska delegacija je odbila da prihvati rimske poglede vrativši se sa te konferencije. Počevši od 664. godine rimska crkva, uz podršku cara Osvalda, počela je naglo da se učvršćuje u Engleskoj. Godine 673. održan je sabor u Hertfordu. Na ovom saboru je definitivno odnela pobedu rimska crkva. S vremena na vreme su kuldeji pokušavali da izazovu probuđenje apostolskog hrišćanstva, ali rimska kontrola je bila previše jaka da bi se mogla srušiti.

U pojedinim delovima Škotske održala se keltska kuldejska crkva sve do 11. veka. Neki delovi Irske održali su se nezavisni od Rima sve do 12. veka.

Hrišćanstvo u Nemačkoj

Nemačkoj su preneli hrišćanstvo Anglo-saksonci. Vilfrid iz Jorka je 678. godine doneo hrišćanstvo Frizima. Dvadeset godina kasnije se Vinfrid, poznatiji pod rimskim imenom „Bonifacije“, takođe posvetio Frizima i drugim germanskim plemenima. Posetivši Rim, papa Grgur II ga je 719. godine imenovao svojim legatom, a 723. ga je posvetio za biskupa Germanije. Bonifacije je organizovao nemačku crkvu povezavši je sa Rimom. U Bavarskoj, koja je već saznala za hrišćanstvo, slomio je nezavisnost župa pokorivši je apsolutnom autoritetu pape. Još je osnovao veći broj biskupija i manastira. Nove nemačke biskupije, koje su bile na granicama sa Slovenima, angažovale su se oko „pokršćavanja“ (pridobijanja za rimo-katolicizam) Slovena. Salzburški biskupi su se prihvatili pokršćavanja Slovenaca, pasavskih Moravljana i regensburških Čeha.

Oko 740. godine Pipin i Karlo Veliki su pozvali Bonifacija u Francusku da uspostavi disciplinu među franačkim sveštenicima, koji su se previše odali lovu i zabavama. Pod njegovom inspiracijom održana su tri sabora koja su objavila mnogobrojne kanone i usko povezala franačke crkve sa papstvom. Papa je imenovao Bonifacija nadbiskupom Nemačke, sa sedištem u Majncu, gde ga je nasledio posle njegove smrti veran njegov učenik Lul.

Monaštvo na Zapadu

Rani srednji vek je period postepenog povećanja neznanja i poroka. Crkva je prihvatila običaje prethrišćanskog mnogoboštva, ali nije mogla da to učini, a da se sama ne promeni. Varvarski narodi koji su se nastanili na teritoriji Zapadnog rimskog carstva bili su na grub način postepeno pokršćavani, ali su se mnoga njihova verovanja i običaji i dalje održavali pod hrišćanskim imenima. Hrišćanstvo ovih obraćenih varvara nije prodrlo dublje od njihove

kože. Franački vladari, kao i njihovi Franci, iako obraćeni na katoličku veru, ostali su grubi i krvožedni. Kad je Klodovik čuo o Hristovom raspeću, uskliknuo je: „Zašto ja nisam bio tamo sa svojim Francima!“ Sinovi varvara koji su postali sveštenici i biskupi, ostali su često varvari i nasilnici; duh nasilja i grubosti je preplavio crkvu.

Pojedini ljudi, želeći da izbegnu pokvarenost koja je vladala u svetu, povlačili su se u samoću, a neki i u fanatizam. Takav je bio Benedikt, veliki organizator monaštva za Zapadu.

Benedikt se nastanio u jednoj teško pristupačnoj pećini. Jedan monah po imenu Roman, koji je živeo nedaleko od njega, spuštao mu je svaki dan pomoću konopca jedan hleb sa vrha stene.

Kruta „disciplina“ koju je sebi nametnuo, post i odricanja, proširili su njegovu „slavu“ u okolini. Pastiri su dolazili da slušaju od njega propovedi; dolazili su takođe mladići koji su želeli da budu njegovi učenici. Uskoro je osnovao dvanaest manastira sa dvanaest monaha, od kojih je svakome stajao na čelu po jedan sveštenik.

Ceo ovaj period njegovog života je samo priprema koja će mu omogućiti da osnuje benediktinski red i da mu da pravila po kojima će se upravljati.

Još neki od paganskih običaja koje je prihvatila rimska crkva

Specifična boja svešteničke odeće u rimokatoličkoj crkvi je crna, a kasnije će i neke protestantske denominacije slediti taj običaj. Zbog čega crna boja? Možemo li da zamislimo Isusa i apostole obučene u crna odela? Crna boja je vekovima bila povezivana sa smrću. Pogrebne kočije su tradicionalno bile crne boje, a to je i boja koja se oblači na pogrebu. Sa druge strane, Biblija spominje Balove (Sotonine) sveštenike koji su se oblačili u crno. Božja poruka kroz proroka Sefanija bila je: „...Istrebiću iz ovoga mesta ostatak Balov i ime sveštenika idolskih s drugim sveštenicima

(hebrejski *kemarim*)“ . (Sefanija 1:4) „Kemarim“ su bili sveštenici obučeni u crnu odeću.

Još jedan običaj rimokatoličke crkve koji je takođe u staro doba bio poznat među nehrišćanima, je tonzura. Katolička enciklopedija kaže da je tonzura „sveti ritual ustanovljen od strane crkve kod kojeg... se hrišćanin prima u sveštenečki red tako što mu se obrije kosa... Istorijski, tonzura se nije koristila u prvoj crkvi...“ (The Catholic Encyclopedia, vol. 14, p. 779, art. „Tonsure“). Međutim, već u 6. veku tonzura je bila uobičajena. Na koncilu u Toledo donesena je stroga odredba da svi sveštenici moraju primiti tonzuru.

Zbog čega je Rim insistirao na okrugloj tonzuri? Ne možemo imati potpuni odgovor na to pitanje, ali znamo da je takav bio „stari običaj Mitrinih sveštenika koji su svojim tonzurama imitirali sunčev disk. S obzirom da je bog sunca bio ‚veliki oplakivani bog‘, a njegova kosa podšišana u kružnom obliku, i sveštenici koji su ga oplakivali su šišali svoju kosu na sličan način. Tako su u različitim zemljama oni koji su oplakivali mrtve u njihovu počast šišali kosu u kružnom obliku!“ (Hislop, The Two Babylons, p. 222.)

Da je to vrlo star običaj, poznat čak i u Mojsijevo doba, može se videti u Bibliji. Tonzura je bila zabranjena za sveštenike: „Neka ne briju glave“, kaže 3. Mojsijeva 21:5. Da se mislilo na okruglu tonzuru vidi se iz teksta 3. Mojsijevoj 19:27: „Ne strižite kosu svoju ukруг.“

Pokrštavanje Slovena

U vreme Rimskog carstva na Balkanskom poluostrvu su živeli većim delom Iliri. U dalmatinskim gradovima bilo je puno grčkih i rimskih kolonista. Politički su ovi krajevi pripadali Rimskom carstvu. Panonija i Dalmacija su bile važne rimske provincije.

Prvi tragovi hrišćanstva pojavili su se pred kraj prvog veka u

Dalmaciji. U drugoj polovini trećeg veka već se spominje biskupija u Saloni. Da je u 4. veku i u unutrašnjosti Dalmacije bilo hrišćana, pokazuje nam činjenica, da se Jeronim rodio u Stridonu godine 340. od hrišćanskih roditelja.

Za učvršćivanje hrišćanstva među Slovenima od naročite je važnosti rad braće Ćirila (Kirila) i Metodija. Braća Ćirilo i Metodije su bili rodom iz Soluna, sinovi visokog državnog službenika Leona, Grka po rodu i krvi. Konstantin, kasnije prozvan Ćirilo, bio je rođen oko 827. godine. Voleo je nauku, te je učio u Carigradu kod Fotija, kasnije čuvenog carigradskog patrijarha.

Stariji brat Metodije, rođen oko 820. godine, bio je upravnik jednog kraja u kome su živeli Sloveni, ali se kasnije odrekao tog zvanja i došao je da uči u manastir.

Kad je moravski knez Rastislav uputio (863. godine) grčkom caru Mihajlu III delegaciju sa molbom da mu pošalje učitelje vešte slovenskom jeziku, da bi poučili narod hrišćanskoj veri i rastumačili mu Sveto pismo, car je za tu misiju izabrao braću Ćirila i Metodija koji su poznavali slovenski jezik. Rastislav je tražio slovenske učitelje da bi se odbranio od nemačke prevlasti koja je uvek prodirala sa nemačkim misionarima.

Tri i po godine su braća propovedala u Moravskoj nesmetano, podupirana od kneza Rastislava. Ali tada se našlo među nemačkim sveštenicima takvih kojima se nije sviđao rad slovenske braće i oni su ih optužili pred papom Nikolom I kao jeretike.

Iste teškoće koje su Ćirilo i Metodije trpeli u Moravskoj od strane nemačkih sveštenika, trpeli su njihovi učenici u Slavoniji, Lici i Dalmaciji od latinskog sveštenstva. Pokušaj pokreta (1063. godine) kojem su stajali na čelu sveštenik Vuk, sveštenik Potepa i starešina Zdeda, a koji je imao za cilj odcepljenje narodnih crkava od dalmatinskih latinskih crkava, nije uspeo. Vođe tog pokreta bili su osuđeni kao jeretici i bačeni u zatvor.

Među Polapskim Slovenima širili su hrišćanstvo nemački

misionari i sveštenici, ali su ti Sloveni mrzeli hrišćanstvo kao nemačku veru, koja im donosi nemački jaram. Da bi se spasili od uništenja, oni su na kraju primili i nemačku veru i jezik.

Rusi su primili hrišćanstvo iz Carigrada. Naročito se hrišćanstvo počelo širiti kad su sa carigradskom princezom Anom, koja se udala za ruskog kneza Vladimira, došli u Rusiju i carigradski sveštenici. Godine 989. su se pokrstili Kijevljani, a zatim je počelo krštenje ostale Rusije.

Bilo je dosta opiranja. Dosta je vremena proteklo, dok se sav narod pokrstio. Radi tih zasluga ruska crkva je proglasila Vladimira svecem. Hrišćanstvo je bilo od velikog političkog uticaja, jer je došlo iz Carigrada, podelilo je istočne Slovence od zapadnih i stvorilo od njih jedan narod s posebnom narodnom crkvom.

Papstvo i franačko-germansko carstvo u 9. i 10. veku.

Antihrist na papskoj stolici

Deveti vek je obeležen opadanjem carske moći i istovremenim uzdizanjem papske moći u Francuskoj u težnji da se ono sasvim oslobodi potčinjenog položaja u koji ga je stavila jaka ruka Karla Velikog. U 9. veku papstvo je palo vrlo nisko. Ono je ekspozitura pojedinih rimskih porodica ili nemačkih careva, i njegova istorija je veoma sramna.

Karla Velikog je nasledio na prestolu njegov jedini sin koji ga je nadživeo – Ludvig Pobožni (814-840). On je bio slab vladar. Papstvo je to iskoristilo, tako da se već papa Stefan IV (816-817) oslobodio carskog tutorstva; on je organizovao svoj izbor za papu bez učestvovanja cara. Ludvig je obožavao papu, čak i na političkom polju je smatrao da su njih dvojica jednaki.

Godine 839. u Vormsu je stari vladar podelio carstvo između sinova Lotara i Karla, ostavivši sinu Ludvigu Nemačkom samo Bavarsku. Nasuprot ovom slabom carstvu podiže se veliki papa

Nikola I (858-867), pravi preteča Grgura VII i Inoćentija III. „Ohol i energičan, uveren,“ po rečima jednog historičara, „da je gospodar celog sveta, tek izabran – zahvaljujući Ludvigu II, koji je bio tada prisutan u Rimu on već vlada nad njime, iako ga obasipa darovima. Car drži papskog konja za uzde prvi put posle Adrijana I. Oslanjajući se na izmišljotinu o Petrovom Pontifikatu, koji kao da je primio vlast od samog Boga, on je tvrdio da papa nije ovde nikome odgovoran. Njegova moć ne poznaje druge granice osim prirodno pravo i Sveto pismo. Samo on rešava sporna pitanja vere i discipline. On je gospodar cele crkve, pa i istočne: biskupi su njegovi činovnici, a uloga sabora se sastoji u tome da objavljuje i izvršava njegovu volju. Što se tiče države, ona nema nikakvu vlast nad crkvom i njenim dobrima, već treba da joj je potčinjena. Car je vazal Svetog Petra, dakle pape. Građanski zakoni vrede onda ako nisu u suprotnosti sa papskim pravom.“ (P. Fargues, op. cit. vol. III, pp. 18. 19.)

Ovu teoriju o papskoj prevlasti izgradio je Nikola I na osnovu lažnih dekretalija, takozvanih „Pseudo-Isidorovih dekretalija“ kao i na osnovu lažne „Konstantinove darovnice“.

Moralno propadanje papstva. Posle moćnog pape Nikole I (858-867) i dvojice njegovih naslednika Adrijana II (867-872) i Jovana VIII (872-882), koji su znali da sačuvaju ugled koji je crkva stekla, pao je taj ugled iznenada tako nisko, da je papska stolica postala igračkom u rukama rimskih velikaša, koji su postavljali pape ne mareći za njihovu moralnu vrednost.

Krajem 9. veka na papskoj stolici je vladao papa Formoza (891-896). On je kovao zaveru protiv svog prethodnika Jovana VIII, koga su njegovi politički neprijatelji otrovali, i čekićem dotukli.

„Od tog vremena“, kaže kardinal Hergonroter, „počela je za Svetu Stolicu era dubokog poniženja.“ Tokom osam godina, devet papa se izređalo na papskoj stolici; svima njima je gospodarila

Algitruda; njihovi nasljednici nisu se mogli osloboditi njenog kobnog uticaja već su padali sve dublje pod još žalosniji jaram bestidne Marozije.

Drugi papa koji je došao na papsku stolicu posle Formoze, Stefan VI, poslušno oruđe Algitrude, udovice Gaja od Spoleta, dao je po njenom nalogu da se iskopa papa Formoza kojeg je ona mrzela. Mrtvo papsko telo bilo je obučeno u sveštениčko odelo i stavljeno pred jedan rimski sud koji mu je sudio. Pokojni Formoza bio je isključen, i zatim ga je narod odvuкао do Tibra gde ga je bacio u vodu. Kratko vreme posle toga je Stefan VI bio uhapšen i zadavljen (897. godine).

Počevši sa papom Sergejom III (904-911), Rim je pao u nečiste ruke Teodore, žene jednog papskog službenika i njenih dveju ćerki Teodore Mlađe i Marozije. Teodora, prodajući svoju lepotu, stekla je veliko bogatstvo i veliki politički uticaj. Njena ćerka Marozija, žena markiza Alberika, takođe se obogatila na isto tako sraman način. Po tvrdnji istoričara Flodoarda i Luitpranda, i čak po tvrdnji papskih anala (*Liber pontificalis*), ona je bila papska ljubavnica.

Posle dvojice beznačajnih papa, na papsku stolicu je seo Jovan X (914-928), nadbiskup ravenski, izabran, kao i njegovi prethodnici, voljom Teodore i Marozije. Ovaj papa je vodio uspešno ratove protiv Saracena. Poginuo je kao žrtva intriga i mržnje Teodrine kćerke Marozije – ugušen jastukom. Uskoro je, posle toga, Marozija proglasila papom svog sina kao Jovana XI (931-935). Za ovoga mnogi tvrde da mu je otac bio papa Sergej III.

Kasnije se vlasti u Rimu dočepao sin Marozijin Alberik Mlađi. Zauzevši dvorac Sveti Anđeo, proglasio se „knezom i senatorom svih Rimljana“. Takođe je njegov sin Oktavijan, dečak od 16 godina, postao „knezom Rimljana“ i zatim nasljednik Svetog Petra pod imenom Jovan XII. „Njegov život“, kaže sveštenik Muret, „bio je najužasnjia sablazan“. Provodio je dane i noći u lovu, u

igramama i orgijama. Sam i bez pomoći, bojeći se Berengara, mladog cara Italije, Jovan XII je pozvao u pomoć nemačkog cara Otona I. Car je prešao Alpe, u mesecu avgustu 961. godine, ušao je u Paviju, gde se po drugi put proglasio gospodarom Italije. Zatim je krenuo u Rim gde je 9. februara 962. godine bio krunisan od strane pape i pozdravljen kao „car“ i „August“. Tako je rimsko carstvo, koga je vaskrsao Karlo Veliki, prešlo u njegovo nasledstvo. Novi Karlo Veliki, Oton I, potvrdio je i obnovio privilegije koje je njegov slavni prethodnik dao papstvu, ali je takođe osnažio odluku Ludviga Pobožnog i proglasio kao zakon da nijedan papa neće biti izabran „bez pristanka i izbora Otona i njegovog sina“. Na ovaj način je izbor papa postao zavistan od nemačkih vladara.

Kad je Jovan XII igrao dvoličnu ulogu, šurujući sa Otonovim neprijateljima, italijanskim carem Adalbertom i balkanskim carem Cimiskom, Oton ga je svrgnuo i za papu postavio Lava VIII. Jovan nije hteo da se pokori, ali kad je Oton krenuo na Rim, došla mu je vest da je Jovan tajanstveno ubijen. Pošto su Rimljani na svoju ruku izabrali novog papu Benedikta V, ne pitajući cara, Oton nije hteo da prizna taj izbor. On je zarobio papu i odveo ga u Nemačku gde je papa umro iduće godine u Hamburgu. Nakon kratkog vladanja Lava VIII, car je podigao na papsku stolicu Jovana XIII, sina Theodore Mlađe. Ovaj papa je na Božić 967. godine posvetio Otonovog sina Otona II za ko-vladara Nemačke.

Kad je 7. maja 973. godine umro Oton I, nastao je u Italiji antinemački pokret. Vođa tog pokreta bio je Krescencije, sin Theodore Mlađe. On je svrgnuo tadašnjeg papu Benedikta VI (972-974). Zatvoren u dvorcu Sveti Anđeo, papa je tamo umro zadavljen, na podsticaj Bonifacija koga su već pre rimski plemići proglasili papom. Međutim, carska stranka je uspela da protera izabranog papu i postavila je svog kandidata. Posle ovoga, Oton II je postavio na papsku stolicu pavijjskog biskupa Petra kao Jovana XIV, ali kad je Oton I prerano umro, Bonifacije se vratio iz progonstva u Grčkoj

i, poduprt grčkom vojskom, opseo je kulu Svetog Anđela. Papa Jovan XIV je u njoj umro od gladi ili je bio ubijen. Papa je postao Bonifacije, ali je već iduće godine umro. Rimljani, koji su ga mrzeli zbog njegove lakomosti, vukli su po gradu njegovo mrtvo telo.

Sa Jovanom XV opet je došla na vlast moćna porodica Krescencija, čiji je on bio potomak. Izbor je potvrdila i udovica Otona II po imenu Teofana, koja je vladala kao regentkinja svog sina Otona III. Za vreme ovog pape potpisan je mirovni ugovor između Etelfreda, cara Engleske, i vojvode normandijskog; takođe je u to vreme primio krštenje ruski car Vladimir (978. godine), čime su prestala progonstva hrišćana u Rusiji.

Posle smrti ovog pape 996. godine, Oton III je imenovao papom jednog od svojih nećaka, Brunona, koji je uzeo ime Grgur V. To je bio prvi nemački papa; bilo mu je tek dvadeset i tri godine. Tri meseca posle toga, Krescencije je proterao tog papu kao eksponenta nemačke politike, ali je Oton III ugušio ovaj protivnemački pokret i kaznio njegove kolovođe. Na to se Grgur V vratio u Rim gde se i dalje pokazao kao veran sluga Otona III. Sam car Oton III, takođe se nastanio u Rimu, u jednoj palati na Aventinu, odakle je vladao gradom i svetom. Ovaj car je uzeo titulu: „Oton III, Rimljanin, Saksonac i Italijan, sluga apostola, Božjom milošću car rimskog sveta.“

Posle smrti Grgura V, Oton je poverio papsku krunu (tijaru) svom starom učitelju, koji je uzeo ime Silvester II (999-1003). To je bio prvi papa Francuz. Za njegovog pontifikata došlo je do većeg širenja hrišćanstva među Poljacima i Mađarima. On je posvetio za cara Stefana, prvog mađarskog cara (999. godine). Uprkos strahu koji je vladao u to vreme u vezi sa godinom 1000, u kojoj se očekivao kraj sveta, pontifikat ovog pape obeležen je procvatom kulture, čiji su centri bili papin i carev dvor, te manastiri St. Gal, Klu-nij, Fleuri, kraj Orleana i Fulda, u Pruskoj. Godine 1001. je rimsko

plemstvo diglo ustanak protiv Otona III, i ovaj je morao da napustiti Aventin. Car je poveo sa sobom u Nemačku i papu Silvestra II. Iduće godine, 24. januara, car je iznenada umro, a 1003. je umro i njegov prijatelj Silvester II.

Otona III nasledio je na nemačkom prestolu njegov nećak Henri II (1002-1024). I ovaj car je uspeo da namete svoju vlast crkvi kao i njegovi prethodnici. Imenovao je biskupe, na više položaje je postavio svoje rođake, borio se da suzbije moć feudalnog plemstva koje je znatno ojačalo u Nemačkoj zbog odsutnosti njegovog prethodnika. Kada je Henri II umro 1024. godine, biskupi i vlastela izabrali su za cara Konrada II, čija je kuća vladala Nemačkom sto godina (1024-1125).

U to vreme, posle smrti Silvestra II, Rimom i papstvom su vladale dve porodice koje su se međusobno borile za vlast: Krescenciji i grofovi Tuskulum. „I opet je Rim morao da vidi na apostolskom prestolu jednog dečaka ispod dvanaest godina, Benedikta IX (1033. godine). O ovom pontifu je jedan od naslednika njegovih, Viktor III, rekao da mu je život bio tako pogan i tako gnusan i sramotan, da se on grozi da ga opiše. On je vladao pre kao hajdučki harambaša nego kao prelat. Naposletku je narod skočio na njega, ne mogavši trpeti dalje njegove preljube, ubistva i gnusna dela. Očajavajući da će održati svoj položaj, on je izneo papstvo na prodaju. Kupio ga je neki starešina Gracijan, koji se prozvao Grgur VI (1045. godine).“ (D. U. Dreper, Istorija umnog razvića Evrope, pp. 315, 316)

O ovom papi istoričar Fargues kaže: „Ovo dete od dvanaest godina, već pokvareno, izabrano je za papu za novac i silom. Dva puta je bio isteran iz Rima; na kraju, pod pritiskom jednog anti-pape, bio je primoran da se odrekne stolice u korist sveštenika Gracijana koji mu je za to morao platiti veliku sumu novca.“ (Histoire du Christianisme, t. III, p. 56)

S pravom kaže Dreper: „Poseban znak papstva je taj: da mu

istorija može biti impozantna, ali biografija mu je pogana.“ (Op. cit., p. 313)

Izjava Arnulfa Orleanskog. Nije čudo što su istaknuti ljudi onog vremena, sami crkveni velikodostojnici, počeli gledati u papi antihrista. Upravo u ono vreme, kad su se na papskoj stolici ređale pape, sve gori jedan od drugoga, čuli su se uskllici biskupa orlean-skog Arnulfa na saboru u Remsu 991. godine:

„O jadni Rime! Nekada si obasjavao naše pretke svetlošću svetih otaca, a sada si razastro nad nama oblake tame koji će biti sramota u budućim vekovima... Gledajući na sadašnje stanje papstva, šta možemo videti? Jovana XII, nazvanog Oktavijanom, valjajući se u prljavoj bludnosti i kujući zaveru protiv cara koga je sam nedavno krunisao, zatim Lava VIII, novokrštenika, koga je Oktavijan iz Rima prognao; a zatim opet samu nakazu Jovana, koji je, pošto je učinio mnoga ubistva i okrutnosti, umro od ruke ubice.“ (Schaff, History, vol. 4, p. 290)

Usred samog sabora biskup Arnulf se usudio da nazove papu antihristom:

„Šta ćemo kazati časni oci? Kojoj sramoti možemo pripisati činjenicu da onaj koji je bio prvi u Božjoj crkvi, koji je jednom bio tako visoko uzdignut i okrunjen slavom i čašću, sada je pao tako nisko i pokriven je sramotom i stidom? Ali, ako na kraju očekujemo da ozbiljnost, čistoća života, svetovno i duhovno znanje krasi svakog čoveka koji je posvećen za biskupa, zar se ne bi to isto trebalo očekivati od onoga koji želi da bude učiteljem svih biskupa. Kako je onda moguće da su na najvišu stolicu došli oni koji uopšte nisu dostojni da budu sveštenici? Šta je u vašim očima, časni oci, onaj pontif, koji sedi na prestolu, obučen u purpur i zlato? Ako nema ljubavi, a ponosi se samo svojim znanjem, on je antihrist koji sedi u crkvi Božjoj kao Bog, pokazujući sebe da je Bog; on je sličan kipu u hramu, sličan nemom idolu, i tražiti od njega odgovor, isto je što i obraćati se kipu od kamena.“ (Villemain, Life of

Gregory the Seventh, pp. 174, 175, 176)

Ova čudnovata izjava data je od strane jednog katoličkog biskupa usred svečanog sabora o odsutnom papi! Nastalo je novo doba u tumačenju biblijskih proročanstava koja se odnose na anti-hrista. Biskup Arnulf je izjednačio papstvo svoga vremena sa anti-hristom. Citirajući 2. Solunjanima 2, on kaže da je u papstvu, koje je ponizilo Hristovu religiju, otpočela „tajna bezakonja“.

Očekivanje kraja sveta u godini 1000.

Posle sabora u Remsu 991. godine gde je izjavljeno da anti-hrist sedi na papskoj stolici, sve veći broj ljudi je počeo očekivati skoriji dan suda i završetak sveta. Ovo očekivanje kraja temeljilo se na Augustinovom učenju da je hiljadugodišnje carstvo, o kome govori Otkrivenje, počelo sa Hristovim rođenjem. Tada je Sotona bio svezan, i sada, na kraju hiljadu godina, treba da bude odrešen i uništen. U to vreme na papskoj stolici je sedeo nekadašnji sekretar remskog sabora Gerbert, koji je uzeo ime Silvester II. Već samo ovo ime podsećalo je na Silvestra I, koji je učinio kompromis sa Konstantinom Velikim i tako poveo crkvu putem svetske sile.

Računajući hiljadu godina od Hristovog rođenja, očekivalo se da oko godine 1000. treba da se pojavi antihrist i kraj sveta. Kardinal Raronius izjavljuje da je to očekivanje bilo objavljeno u Galiji, da je prvo bilo propovedano u Parizu, i zatim da je kružilo po celoj zemlji. Mnogi su u to verovali; naročito su prosti ljudi s uvažavanjem prihvatili ovo verovanje dok su ga obrazovaniji odbacivali.

Neki monah po imenu Bernard iz Turingije propovedao je 960. godine pred skupštinom plemića i knezova u Vurzburgu o skorom kraju sveta. U naroda su se pevale pesme koje su izražavale uverenje o približavanju dana gneva. Stari monah Raul Glaber je isticao da poremećaji u prirodi svedoče da je došao kraj sveta.

Godine 999. pojavili su se po svoj zemlji mnogi „proroci“, koji

su govorili o dolasku kraja sveta u pola noći između 31. decembra 999. i 1. januara 1000. godine. Svuda gde su živeli hrišćani, naročito u Rimu, oni su sa strahom očekivali kraj te godine. Svuda je zavladao smrtni strah i panika. Većina seljaka nije još od jeseni obrađivala svoje njive, sva je trgovina stala, pa ni tekući državni poslovi nisu više obavljani. Ljudi su prodavali svoja imanja, pili i jeli da bi iskoristili što bolje poslednje dane koji im još ostaju pre kraja sveta. Drugi su opet, provodili dane u molitvi, postu i u kajanju.

Godina 1000. je prošla, ali nije primećeno da je Sotona pušten iz svoje tamnice, niti se pojavio antihrist, kako je svet očekivao, niti je došao kraj. To je porušilo poverenje u teoriju o hiljadugodišnjem carstvu na zemlji i o kraju sveta pri kraju hiljadu godina koja se temeljila na Augustinovom učenju.

„Čim je prošla godina 1000. i 1033. (jer neki su računali hiljadugodišnjicu od Hristovog rođenja, a drugi od njegove smrti) u narodu je zavladao gorko razočaranje. Da bi umirila zbunjene duhove, crkva je dala novo tumačenje. Jedan klinijevski fratar je izjavio da mu se Isus javio u viziji i da mu je kazao da još neće doći.“ (Hanck, Kirchen geschishte, III, p. 499)

Kasnije, u 13 veku, pojavili su se crkveni tumači koji su, primenjujući biblijsko načelo da jedan dan u proročanstvu znači jednu godinu – počeli tvrditi da će antihristova vlast prestati 1260. godine, budući da Biblija govori o poslednjim vremenima i spominje periode od tri i po godine, četrdeset i dva meseca i 1260 dana. (Daniilo 7:2; Otkrivenje 13:5; 12:6.)

Oko 1260. godine nalazimo slično uzbuđenje u svetu izazvano propovedanjem o Hristovom dolasku kao ono u godini 1000.

Istočna crkva od 9. do 11. veka – Veliki raskol

Istorija istočne crkve u 9. veku može da se sažme u dva glavna problema: borba oko slika (ikona) i borba oko prevlasti između

Rima i Carigrada.

Videli smo da je grčki car Lav III Isaurijski zabranio obožavanje slika (ikona). Ta zabrana ostala je na snazi i za vreme njegovog sina Konstantina Kopronima. Međutim, carica Irena je opet uspostavila kult ikona (787. godine). Te godine, na inicijativu pape Andrijana i patrijarha Tarasija, sastao se u Carigradu sabor koji je zatim bio prenet u Nikeju, te je zato dobio ime „Drugi Nikejski sabor“ (sedmi sveopšti sabor). Ovaj sabor je poništio zaključke prethodnog sabora iz 754. godine održanog u Heriji na Bosforu. Drugi Nikejski sabor je izjavio da svaka Hristova, Marijina ili slika anđela ili svetaca zaslužuje da joj se iskazuje pozdrav (aspasmos) i smerno obožavanje (proskunesis) i da im se može u njihovu čast prineti tamjan i zapaliti sveća. Taj sabor je takođe potvrdio sve kanone šest prethodnih sabora, te je tako uspostavio zakonik crkvenog zakonodavstva za Istok. Među odlukama ovog sabora treba naročito istaći one koje se odnose na reformu morala u crkvi i odluku koja proglašava nevažećim izbor crkvenog službenika ako bi on bio diktiran svetovnom vlašću.

Posle proterivanja carice Irene (802. godine), Nikifor I je tolerisao oba stava naroda prema ikonama, ali Lav V Armenski (813-820) opet je otpočeo borbu protiv ikona. Carigradski sinod (815. godine) potvrdio je odluke herijskog sabora iz 754. godine koje se odnose na zabranu obožavanja ikona. Mihajlo II Mucavi (820-829), koji je zamenio Lava V ubijenog na Božić, pokazao se tolerantan prema ovim stranama, ali njegov naslednik Teofil (829-842) je opet izdao zakon o zabrani obožavanja ikona. Najzad, Teodora, regentkinja svoga sina maloletnog Mihajla III Pijanice (842-867), opet je jednim sinodom uspostavila obožavanje ikona, i 11. mart 843. se slavio kao „Pobeda pravoslavlja“. Taj praznik je istočna crkva sačuvala do danas kao „Nedelju pravoslavlja“.

U to vreme pada i početak rasepa između Carigrada i Rima, koji se završio velikim raskolom godine 1054. Dugotrajna borba

oko poštovanja ikona je prva iskopala dubok jaz između ovih crkava. Tek što je bio uspostavljen sklad između Carigrada i Rima, carski dvor je izazvao novi sukob.

Mihajlo III Pijanica (842-867) i njegov ujak Bardas svrgli su i proterali (857. godine) carigradskog patrijarha Ignacija (sina cara Mihajla I), zato što ih je javno ukorio zbog njihovog razuzdanog života. Na patrijaršku stolicu car je postavio svog sekretara, najvećeg naučnika svog vremena, Fotija. Fotije, običan laik, primio je tokom šest dana sva crkvena zvanja koje je iziskivao njegov visoki položaj. Posle godinu dana borbe sa monasima, Fotije je obavestio papu o svom izboru. I car Mihajlo je sa svoje strane zamolio papu da prizna novog patrijarha. Na papskoj stolici je tada sedeo Nikola I, koji je, oslanjajući se na „Pseudo-Isidorove dekretalije“, smatrao da je papska vlast „nezavisna od svetske vlasti“, čak „ona je nad njom“.

Na molbu Fotija, kao i na tužbu svrgnutog patrijarha Ignacija koja mu je u međuvremenu takođe stigla, papa je odgovorio caru Mihajlu i Fotiju i javio im da će dati da se stvar ispita preko svojih legata, i zatim će izreći presudu. Na sinodu sakupljenom u Carigradu 861. godine, papski legati, možda potkupljeni, izjasnili su se u prilog Fotija, a protiv Ignacija. Posle povratka papskih legata, a na novu tužbu svrgnutog Ignacija i njegovih pristalica, papa Nikola je sazvao u Rimu crkveni sabor (aprila 863), a taj je zbacio Fotija iz sveštenečkog staleža i zapretio mu isključenjem iz crkve, ako se bude još i dalje smatrao patrijarhom; ujedno je Ignacije proglašen jedinim zakonitim patrijarhom. Na ovo je odgovorio Fotije, tako da je i on sazvao leta 867. godine u Carigradu sabor istočnih biskupa te osudio crkvenim prokletstvom papu i njegove pristalice, optuživši ujedno još i zapadnu crkvu, da uči neke zablude, naime: post u Šabat, zabranu sveštenečke ženidbe, dopuštanje običnim sveštenicima davanje krizme i samovoljni dodatak „filiokve“ u „simbol vere“. (Filiokve je verovanje u dvostruko ishođenje

Svetog Duha i od Oca i od Sina.) Konačno, ovaj sabor je zapretio isključenjem svima koji bi i dalje ostali u vezi s papom. Sada se čitav kler unutar granica grčkog carstva okupio oko Fotija smatrajući samo njega svojom glavom.

Na Fotijevu kritiku, zapadni teolozi su odgovorili perom. Ratramne je napisao raspravu „Protiv kritika Grka koji ruže rimsku crkvu“, a pariski biskup Enej napisao je delo „Liber adversus Groecos“.

Kratko vreme posle toga došao je na grčki presto Vasilije Makedonski, koji je naredio da se ubije Mihajlo III i zauzeo njegovo mesto. Pošto ga je Fotije javno ukorio zbog njegovog zločina i uskratio mu pričest, novi car je svrgnuo patrijarha i zatvorio ga u jedan manastir na ostrvu Kipru, a na patrijaršku stolicu je postavio starog Ignacija. Dve godine posle toga, rimski sinod, koji je sazvaio papa Adrijan II, ponovo je zbacio Fotija. Zaključak tog sinoda bio je potvrđen na novom carigradskom saboru koji je sazvaio patrijarh Ignacije 869/870. godine, a koji je poznat kao 8. sveopšti sabor. Taj sabor je priznao papu apsolutnim gospodarom Crkve, ali mu je odrekao pravo na bugarsku crkvu koja se opet povezala sa istočnom crkvom.

Posle Ignacijeve smrti 878. godine, Vasilije I, koji je cenio Fotija, ponovo ga je uzdigao na patrijaršku stolicu. Patrijarh je 879. godine sazvaio sabor koji ga je priznao patrijarhom i poništio odluke sinoda iz godine 869. Taj sabor je priznao papi primat samo nad zapadnim crkvama. Papa Jovan VIII odbio je da prizna zaključke tog sabora i tako je počeo raskol. Lav Filozof, sin Vasilija I, svrgnuo je Fotija 886. godine i zatvorio ga u jedan armenski manastir gde je ovaj umro 891. godine.

Veliki raskol. Odnosi između istočne i zapadne crkve opet su se zategli sredinom 11. veka sa pretenzijama pape Lava IX koji je želeo da proširi svoju jurisdikciju na stare grčke teritorije južne Italije koje je Henri III upravo oteo Normanima. Lav je otišao u

Apuliju i imenovao jednog nadbiskupa za Siciliju. On je želeo da se sporazume sa grčkim carem Konstantinom IX Monomakom (1042-1054), ali carigradski patrijarh Mihajlo Kerularije, u znak protesta, naredio je da se zatvore crkve i manastiri u Carigradu, u kojima se služila služba Božja po latinskom obredu, i zatim je uputio papi oštro pismo u kome ga je optužio za zablude koje su se uvukle u zapadnu crkvu: upotreba hleba bez kvasca tokom pričesti, filiokve, itd. Zbog toga je nastala rasprava, koju je car htio da utiša. Na carevu molbu, papa je poslao u Carigrad svoje legatate, na čelu sa kardinalom Humbertom, da porade na izmirenju. Ali, do izmirenja nije došlo. Kardinalovo netaktično i drsko ponašanje dovelo je do toga da je uvređeni patrijarh Mihajlo Kerularije zabranio papskim legatima u Carigradu da služe misu, na što su se oni vratili u Rim izrekavši pred polazak crkvenu kletvu nad patrijarhom i njegovim pristalicama.

Ovaj poznati događaj opisuje crkveni istoričar Fargues sledećim rečima:

„Tada su papski legati položili na oltar crkve (6. jula 1054) Svete Sofije slavnu bulu isključenja kojom se energično osuđuju njegove (patrijarhove) pristalice, krive za mnoge zablude, naročito što odobravaju sveštenečki brak i odbacuju filiokve. Zatim su izašli iz crkve govoreći: ‚Neka Bog vidi i sudi!‘ Nekoliko dana kasnije, na jednom sinodu u Carigradu, Mihajlo je isključio i prokleo papu. Svi patrijarsi Istoka, pa i antiohijski patrijarh Petar, koga je malo interesovao celi ovaj spor, stali su uz Carigrad.“

Od sada (1054. godine) postoji jedna zapadna ili katolička i jedna istočna ili pravoslavna (ortodoksna ili anatolska) crkva, koje stoje jedna prema drugoj u suprotnosti i sporu.

Grgur VII graditelj srednjovekovne papske autokratije

Sa Grgurom VII otvara se nov period u istoriji srednjeg veka – period moćnog uzdizanja papstva, period papske autokratije.

Papa Grgur VII (1073-1085), Inoćentije III (1198-1216) i Bonifacije VIII (1294-1303) predstavljaju vrhunac papske moći.

Vladavina ovih triju papa obuhvata više od dvesta godina. Ova trojica papa, koje međusobno odvaja razmak od oko sto godina, uspela su da podignu trajnu zgradu rimske crkve kakva postoji do danas. Istina je da je rimska crkva postojala i pre Grgura VII, ali ona je imala drugačiju fizionomiju. Grgur je promenio njeno lice i ona je postala svetska sila.

Ovaj period srednjeg veka jeste vreme dubokog religioznog zanosa, vreme novih monaških redova (takozvanih prosjačkih redova), vreme krstaških ratova, vreme pojavljivanja velikih stvaralačkih osoba, ali takođe i vreme mnogih zabluda, skandala i zločina. To je period moćnih carstava i careva kao što su bili Vilijam Osvajač i Fridrih Barbarosa, Ričard Lavljeg Srca i Fridrih II. To je period prvog buđenja nacionalizma. Filip Lepi, car Francuske, je predstavnik tog nacionalizma koji teži za podizanjem građanstva, a smanjenjem moći plemstva i feudalnih grofova.

To je vreme velikih religioznih pokreta kojima je cilj da povrate crkvu apostolskoj jednostavnosti, ali i vreme Inkvizicije, prve organizacije uhođenja, koja je imala za cilj da pronalazi i kažnjava takozvane „jeretike“. To je takođe vreme kad su velike epidemije, glad i kuga, više puta pohodile Evropu, desetkovavši njeno stanovništvo.

Kratko vreme pre pojave Grgura VII na papskoj stolici, papstvo je palo veoma nisko. Henri III je svrgnuo na sinodu u Sutriju, u Italiji, papu Grgura VI (1046. godine), a rimski sinod svrgnuo je protivpapu Benedikta IX. Ipak, niko nije mislio da ukine papstvo. Smatralo se da je ono osnovano od Hrista da upravlja Njegovom crkvom. Ali, ljudi u svešteničkim redovima i običan narod želeli su da se ono preporodi.

Ova želja za preporodom papske moći „ostvarila se“ pod Grgurom VII, koji je za vreme od dvadeset i četiri godine, od

(1049-1073) pomogao u upravljanju crkvom petorici papa, a 1073. godine je sam uzeo uzde u ruke.

Grgur VII, ranije poznat pod imenom Hildebrand, rodio se blizu Firence, od siromašnih roditelja. Bio je malog rasta, imao je slab glas, ali mu je pogled sebao munjama, i duh mu je bio vatren. Prvi period svoje zrelosti proveo je u manastiru Klini, gde je oko sebe skupljao nemirne duhove koji su kao i on težili za reformom crkve. Tamo je u tišini manastirskih zidina sanjao svoj san o crkvi kao verenici Hrista Cara, o crkvi kao izvršitelju božanske volje, vidljivoj predstavnici Boga na zemlji. Zato crkva treba da bude priznata kao najviša vlast na zemlji, viša od knezova i vojvoda, viša čak od careva i kraljeva. Ukratko, crkva treba da vlada svetom. To je Hildebrandov san.

Ali, Hildebrand nije bio samo sanjalica; on je bio i praktičan graditelj. Čim je 1073. godine bio izabran za papu, dao se na posao da reformiše crkvu. Dva zla, po njegovom mišljenju, potkopavala su ugled crkve; nedolično ponašanje sveštenika zbog nepoštovanja celibata (što je on po Otkrivenju 2:6 nazivao nikolaitstvom) i trgovinu crkvenim položajima ili simonija (nazvana tako na osnovu Dela 8:18). On je odlučio da suzbije ta dva zla.

Celibat, prva od dve radikalne reforme. Na sinodu u Rimu marta 1074. godine, Grgur VII je otpočeo borbu. Taj sinod je zabranio sveštenu ženiđu, zapovedio oženjenim sveštenicima da otpuste svoje žene, zabranio je običnom narodu, koji nije kršten, da prisustvuje njihovim službama. Kasnije, u svojoj enciklici iz 1079. godine, papa je zabranio oženjenim sveštenicima da ulaze u crkvu i da čitaju misu.

Ovim zakonom o celibatu papa je želeo da „oslobodi“ sveštenike svih zemaljskih veza i tereta običnog života, da ih „sjedini“ u jedno telo i „učini dostojnim“ svog svetog zvanja, da bi bili pravi Hristovi vojnici, „ecclesia militans“ crkva koja se bori. Papa je smatrao celibat delom svog ideala, koji čoveka posvećuje i uzdiže

iznad drugih ljudi. Smatrao je da će tako dobiti prestiž u očima žena, koje su više sklone poveriti svoje tajne jednom neoženjenom svešteniku nego li oženjenom.

Na ovaj način je definitivno bilo ispunjeno proročanstvo iz Biblije koje je izrekao apostol Pavle: „U poslednja vremena neki će odstupiti od vere slušajući lažne duhove i nauke đavolske... koji zabranjuju ženiti se...“ (1. Timoteju 4:1-3)

Istorijsko poreklo celibata (neženstva)

Prvi hrišćani su u praksi obožavanja paganskih bogova prepoznali obožavanje Đavola tj. demona. Iz toga sledi da je Pavle, upozoravajući na „đavolske (demonске) nauke (doktrine)“ očigledno aludirao na učenje paganskih misterija. Posebno je naveo doktrinu o zabrani ženidbe. U misterijskoj religiji tu doktrinu nisu primenjivali na sve ljude, već je to bila nauka o „sveštениčkom celibatu“. Kako ističe autor Hislop, takvi neoženjeni sveštenici bili su članovi višeg sveštениčkog reda carice Semiramide. „Koliko god da to čudno izgleda, glas prošlosti pripisuje razvratnoj carici uvođenje sveštениčkog celibata i to u njegovom najstrožijem obliku.“ (Hislop, *The Two Babylons*, p. 219.)

Nisu svi narodi među koje se raširila ta misterijska religija zahtevali sveštениčki celibat. U Egiptu, na primer, sveštениcima je bilo dozvoljeno da se žene. Međutim, oni koji izučavaju tu temu znaju da je prilikom uvođenja obožavanja vavilonske boginje Kibebe u mnogobožačkom Rimu, ono bilo predstavljeno u svom prvobitnom obliku s neoženjenim sveštienstvom.

Umesto da je doktrina „zabranjivanja ženidbe“ promovisala moralnu čistotu, ispadi koje su počinili neoženjeni sveštениci mnogobožačkog Rima bili su toliko veliki da je Senat smatrao kako ih treba prognati iz rimske republike. Kasnije, nakon što je sveštениčki celibat bio utemeljen u papskom Rimu, pojavili su se slični

problemi. „Kada je papa Pavle V pokušao da zabrani rad bordela u ‚Svetom gradu‘, rimski Senat ga je zamolio da ne sprovodi u delo svoju zamisao jer je postojanje takvih mesta jedini način da se spreče sveštenici da ne napastvuju njihove žene i kćeri.“ (Hislop, p. 220)

Rim je u to doba samo po imenu bio „Sveti grad“. Izveštaji procenjuju da je u tom gradu, s populacijom ne većom od 100.000 ljudi, postojalo oko 6.000 prostitutki. (Durant, *The Story of Civilization: The Reformation*, p. 21) Istoričari tvrde da su „svi sveštenici imali ljubavnice i da su svi samostani na Kapitolu bili mesta na lošem glasu.“ Po naredbi pape Grgura u Rimu je isušen ribnjak koji se nalazio blizu jednog samostana. Na dnu je pronađeno više od 6.000 dečijih lobanja (abortirane dece od strane „časnih“ sestara).

Kardinal Peter Dejli je rekao da se ne usuđuje da opisuje nemoralnost ženskih samostana, i da je pristupanje nekih žena nekom od ženskih samostana bio samo drugi način da se postane javna prostitutka.

Prekršaji su bili toliko ružni da je u devetom veku Teodor Studit zabranio čak i posedovanje ženki životinja u manastiru. Godine 1477. u katoličkom samostanu u Kerhaimu održavali su se noćni plesovi i orgije koje su u istoriji opisane kao gore od onih koje su viđene u javnim kućama. (Flick, *The Decline of the Medieval Church*, p. 295)

Sveštenici su bili poznati kao „muževi svih žena“. Albert Veličanstveni, hamburški nadbiskup, obraćao se svojim sveštenicima rečima: „Si non caste, tamen caute“ (Ako ne možete biti moralni, budite barem oprezni).

Jedan drugi nemački biskup počeo je da oporezuje sveštenike u svom okruženju porezom na svaku ženu koju su imali i svako dete koje se rodilo. Otkrio je da su sveštenici iz njegove biskupije imali 11.000 žena. (D’Aubigne, *History of Reformation*, p. 11)

Katolička enciklopedija kaže da je sklonost nekih da razmatraju te detalje i uveličavaju pojedinosti „u najmanju ruku prenačena, kao i naginjanje dela crkvenih branilaca da potpuno ignorišu te neprijatne stranice istorije.“ (The Catholic Encyclopedia, vol. 3, p. 483, art. „Celibacy“)

Ako i uzmemo da postoje preterivanja, problemi koji su povezani s doktrinom o zabrani ženidbe previše su očigledni da bi se mogli ignorisati.

Iako pokušava da objasni i opravda celibat, Katolička enciklopedija priznaje da je u tome bilo mnogo zloupotreba. „Ne želimo da poričemo ili prikrivamo vrlo niski nivo moralnosti na koji se povremeno spuštalo katoličko sveštenstvo u raznim vremenskim razdobljima i različitim zemljama koje su se nazivale hrišćanskim. Pokvarenost je bila široko rasprostranjena. Kako je i moglo biti drugačije kad su se na sve strane u biskupije ugurali muškarci brutalne prirode i neobuzdanih strasti, koji su davali vrlo loš primer sveštenstvu nad kojim su vladali? Veliki broj ljudi iz klera, ne samo sveštenici, već i biskupi, javno su uzimali žene koje su im rađale decu kojoj su kasnije ustupali svoje župe.“ (Ibid., p. 483, 485.)

U Svetom pismu ne postoji pravilo koje bi zahtevalo da službenik hrišćanske zajednice bude neoženjen. Apostoli su bili oženjeni (1. Korinćanima 9:5), a episkop je trebalo da bude „muž jednoj ženi“ (1. Timoteju 3:2). Čak i Katolička enciklopedija kaže da „u Novom zavetu ne nalazimo nikakvu indiciju da je celibat bio sproveden kao obavezan za apostole ili za one koje su oni zaredili“ (The Catholic Encyclopedia, vol. 3, p. 481).

Doktrina o zabrani ženidbe postepeno se razvijala unutar Katoličke crkve. U početku, kada se tek počela učiti doktrina o celibatu, mnogi sveštenici su bili oženjeni. U to vreme je postojalo pitanje poput: da li sveštenik kome je umrla žena može da se ponovo oženi. Propis ustanovljen 315. godine na koncilu u Novoj Cezareji

„apsolutno zabranjuje svešteniku da sklopi novi brak pod pretnjom gubitka službe“. Kasnije, na koncilu u Rimu koji je 386. godine vodio papa Siricije, izdat je proglas kojim se zabranjuje „sveštenicima i đakonima da imaju bračne odnose sa svojim ženama, a papa je preduzeo korake da se ta odredba sprovede u Španiji i ostalim delovima hrišćanskog sveta“. (Ibid., p. 481)

U ovim tekstovima iz Katoličke enciklopedije pažljivi čitalac će zapaziti reči „zabrana“ i „zabranjuje se“. Reč „zabranjivati“ je ista reč koju Biblija koristi kada upozorava u vezi sa „zabranjivanjem ženidbe“, ali u potpuno suprotnom značenju. Biblija naziva zabranjivanje ženidbe „đavolskom (demonskom) naukom“.

Uzevši u obzir sve ove činjenice, možemo da odgovorimo na pitanja da li se ostvarilo Pavlovo predskazanje iz Biblije i da li je došlo do otpadanja od izvorne vere. Odgovor je da. Da li su se ljudi priklonili mnogobožackim doktrinama, demonskim naukama? Odgovor je takođe da. Da li je sveštenicima zabranjeno da se žene? Da.

Zbog prisilnog celibata mnogi od tih sveštenika su završili, da upotrebimo Pavlove reči, sa „žigosanom savešću“ u „licemerju i laži“ zbog nemoralnosti u koju su upali. Istorija je pokazala potpuno ispunjenje ovog proročanstva.

Nauka o zabrani ženidbe za sveštenike susretala se tokom istorije s teškoćama zbog praktikovanja ispovesti. Nije teško zaključiti da je praksa da devojke i žene ispovedaju neoženjenim sveštenicima svoje moralne slabosti i strasti, mogla lako da dovede do mnogih zloupotreba. Bivši sveštenik Čarls Činigaj, koji je živeo u vreme Abrahama Linkolna, s kojim je bio i lično povezan, daje iscrpan opis nekih stvarnih slučajeva u knjizi „Sveštenik, žena i ispovest“ (The Priest, the Woman and the Confessional).

Naravno da ne bi trebalo da svi sveštenici budu osuđeni zbog pogrešaka i greha nekih sveštenika, i ne sumnjamo da su mnogi bili odani zavetima koje su dali. Ipak, „brojni napadi“ (da

upotrebimo izraz Katoličke enciklopedije) upereni protiv ispovesti, u mnogim slučajevima nisu bili bez osnove. Da je nauka o ispovesti na ovaj ili onaj način prouzrokovala teškoće Rimskoj crkvi, može da se nasluti iz reči Katoličke enciklopedije. Nakon spominjanja „nebrojenih napada“ ona kaže da „ako je za vreme Reformacije ili kasnije Crkva trebalo da, u korist mira, odstupi od neke svoje nauke ili da se okani nekih običaja, da bi ublažila ‚teške reči‘ ispovedanje bi bilo prva stvar osuđena da nestane!“ (The Catholic Encyclopedia, vol. 11, p. 625, art. „Penance“).

Celibat i ispovest. Oprezno sročnim rečima Katolička enciklopedija objašnjava kako moć opraštanja greha pripada samo Bogu, ali „On tu moć ispoljava kroz sveštenike“. Tumači se da tekst iz Jevanđelja po Jovanu 20:22-23 znači da sveštenik može da oprost ili odbije da oprost grehe. Da bi on mogao da donese tu odluku, gresi moraju da mu se ispovede „potanko i u detalje“ (prema odluci koncila u Trentu). „Kako se može doneti mudra i razborita presuda ako sveštenik ne poznaje slučaj o kom se izriče presuda? I kako on može da stekne potrebne informacije osim ako one ne dođu kroz grešnikovo spontano priznanje?“

Biblija poučava o jednom obliku ispovesti, ali to nije ispovest neoženjenom svešteniku. U pitanju je sastavni deo izvinjenja koje čovek upućuje onome koga je povredio ili ošteti. Biblija kaže: „...ispovedajte grehe jedan drugome...“ (Jakov 5:16) Ako bi taj tekst mogao da se uzme kao potvrda katoličke ideje o ispovesti, tada ne samo da bi trebalo da se vernici ispovedaju sveštenicima, već bi trebalo i da se sveštenici ispovedaju vernicima! Kada je Simon vračar iz Samarije sagrašio nakon što je bio kršten, Petar mu nije rekao da treba njemu da se ispovedi. Nije mu rekao ni da moli „Zdravo Marijo“ određeni broj puta na dan. Petar mu je rekao da „moli Gospoda“ za oprostjenje. (Dela 8:22) Kada je Juda sagrašio, ispovedio se grupi sveštenika i zatim počinio samoubistvo! (Matej 27:3-5)

Ideja o ispovedanju svešteniku nema poreklo u Bibliji, već u Vavilonu. Pre nego što je neka osoba bila potpuno prihvaćena u vavilonsku misterijsku religiju, od nje se zahtevala tajna ispovest. Kada je ispovest jednom učinjena, čovek je praktično bio ropski vezan za sveštenstvo. Nema sumnje da se ispovedanje praktikovalo u Vavilonu, jer su iz takvih zapisanih ispovesti istoričari bili u mogućnosti da donesu zaključke u vezi sa vavilonskim poimanjem dobra i zla.

Vavilonska zamisao o ispovesti bila je poznata u mnogim krajevima sveta. Salaverte je pisao o tom običaju među Grcima. Svi Grci, od Delfa do Termopila, bili su uključeni u misterije delfskog hrama. Njihovo ćutanje u vezi sa svime za šta im je bilo zapovedeno da drže u tajnosti, bilo je osigurano uobičajenim ispovedanjem, zahtevanim od kandidata nakon inicijacije. „Određeni oblici ispovedanja bili su takođe poznati u religijama Medopersije, Egipta i Rima, davno pre dolaska hrišćanstva.“ (Hislop, *The Two Babylons*, pp. 9, 10.)

Šta se događalo nakon uvođenja celibata?

Kad je papski dekret o celibatu bio proglašen u zapadnoj Evropi, nastala je svuda prava buna. Mnogi nemački sveštenici nazvali su papu ludakom i jeretikom koji je odbacio Hristovo učenje (Matej 19:11) i učenje apostola (1. Korinćanima 7:9). U Francuskoj su njegovi legati bili prebijeni. U Španiji je naišao na veliki otpor, i čak u Rimu se njegov dekret mogao sprovesti jedino uz velike teškoće. Ali Grgur je ostao neumoljiv i nepokolebljiv. Gvozdenom voljom je sprovodio svoj dekret. Kad knezovi i biskupi nisu bili voljni da sprovedu njegove odluke, on je podigao običan nehrišćanski narod protiv oženjenog sveštenstva dok oni nisu bili proterani iz svojih župa, često mučeni i zlostavljani, a njihove žene žigosane kao bludnice, a deca kao kopilad.

Grgurova volja je pobedila; celibat je postao utvrđeni fakat u rimskoj crkvi, a sveštenik je postao savitljiv, oruđe onoga ko je imao vlast u crkvi.

Međutim, papin strogi dekret o celibatu nije uspeo da uzdigne moralno stanje u crkvi. U opisima prilika u crkvi u srednjem veku često se spominje veliki nemoral u redovima sveštenstva, višeg i nižeg, naročito posle uvođenja edikta o celibatu, kao što je opisano u prethodnom poglavlju.

Grgur VII ustaje protiv simonije i laičke investiture. Druga Grgurova reforma bila je uperena protiv zlog običaja simonije, tj. prodavanja crkvenih službi onome koji više za nju plati. Usko sa time bila je povezana treća Grgurova reforma, ukidanje laičke investiture. Investitura se sastojala u tome što je car dao biskupu, pošto je ovaj bio izabran, palicu i prsten, kao simbole njegovog duhovnog vladanja i mistične ženidbe sa crkvom. Prema feudalnom sistemu, koji je bio sagrađen na takozvanom „lenu“ i na uzajamnim obavezama gospodara i njegovog vazala, crkva, koja je često dobijala velike posede od careva bila je primorana da ispunjava obaveze koje je takvo „lenu“ nametnulo. Carevi i grofovi smatrali su se zaštitnicima crkve i smatrali su da imaju pravo da postavljaju biskupe i da ih uvode u službu poklanjajući im štap i prsten. Tako su biskupi postali carevi vazali, njemu su se zaklinjali na vernost i njemu su služili. Grgur je želeo da oslobodi Crkvu od tog vazalnog položaja i da je uzdigne iznad države. U tome ga je vodila njegova smela i veoma drska ideja o papskom autoritetu.

U jednoj zbirci od dvadeset i sedam kratkih rečenica, nazvanoj „Dictatus papae“, o kojoj ćemo kasnije kazati nešto više, a koja je sačuvana među njegovim pismima, nalaze se ove drske tvrdnje: „Papa je jedini čovek kome svi sveštenici treba da ljube noge... Njemu je dopušteno da smenjuje careve i da razrešava njihove podanike zakletve vernosti prema njihovim nepravednim vladarima.“ Iz ovih pretpostavki potekao je prezir prema svetovnoj vlasti. U

jednom pismu Vilijamu Osvajaču (8. maja 1080), Grgur VII upoređuje Crkvu sa suncem, a Državu sa mesecom koji prima svetlost od sunca. Dalje je on tvrdio da je biskupsko dostojanstvo toliko više iznad carskog, koliko je nebo više od zemlje. On je išao tako daleko da je govorio da je Država produkt otimačine i ubistva pod uticajem Sotone. Tvrdio je takođe da Crkva treba da uspostavi jednakost i pravdu. „Ljudska oholost“, govorio je on, „izmislila je vlast careva; a božanska milost uspostavila je vlast biskupa“.

Planeta Zemlja je Božja svojina, i prema tome Božji predstavnik na zemlji treba da postavlja careve i kraljeve, i da ih odeva njihovim božanskim pravima.

Ove ideje vodile su Grgura i terale ga da otpočne borbu za oslobođenje Crkve – borbu protiv simonije i svetovne investiture.

Na rimskom sinodu 1074. godine papa je izdao strogi zakon protiv simonije. Zapretio je Filipu I, caru Francuske, da će staviti njegovu zemlju pod interdikt ako se ne bude odrekao ove zloupotrebe. (Kad bi jedna država ili grad pali pod interdikt, onda bi u njima bili obustavljeni svi verski obredi osim krštenja i ispovesti. Interdiktom se takođe obustavljalo svo civilno poslovanje – zatvoreni bi bili sudovi, bilo je onemogućeno pravljenje testamenta i zabranjeni su bili svi drugi javni službeni poslovi.) Na rimskom sinodu 1075. godine oduzeo je pravo investiture Henriju IV i svakom običnom čoveku. Na saboru koji se održao u novembru iste godine papa je isključio pet carevih savetnika optuženih za simoniju. Zauzet suzbijanjem jedne saksonske pobune, Henri IV je pristao da ih otpusti, ali čim je izvojevao pobjedu, opet ih je pozvao na dvor. Nemački car je zatim postavio đakona Tedalda za nadbiskupa Milana, čemu se papa usprotivio, jer je već imenovao svog čoveka za to mesto. To je bio povod spora između Henrija IV i pape. Henri IV je sazvao sabor u Vormsu, na kojem je predsedavao Sigfrid, nadbiskup Majnca. Taj sabor je svrgnuo Grgura VII sa papske stolice. U jednom pismu car poručuje papi: „Ja, Herni, Božjom

milošću car, kažem ti sa svojim biskupima: Sidi! (descende, descende!)“

Po prijemu ovog pisma, papa je odmah isključio cara i razrešio njegove podanika od zakletve vernosti (22. februara 1076). Takođe je isključio sve biskupe koji su pristali uz cara. Ova smela papina osuda učinila je dubok utisak na Evropu. Neki su poricali papi pravo svrgavanja cara, ali većina ga je poduprla, tim pre što je Herni IV bio vrlo žestok, naprasit i razuzdan.

Čuvši o toj papskoj osudi, car je sazvaio protiv pape dva sabora, koji nisu mogli ništa učiniti. Naprotiv, na jednom saboru velikaša održanom u Triburu (16. oktobra 1076), u carskom dvorcu kraj Majnca, odlučeno je da papa ima pravo da svrgne cara. Velikaši, nezadovoljni sa carem koji je nastojao da ojača svoju vlast, zaključili su, da ako se car za godinu dana ne oslobodi papskog prokletstva, da će birati drugog cara. Odlučeno je takođe da car dođe na sabor u Auzburg, koji će se održavati u februaru 1077. godine, a kome će papa predsedavati, gde će se raspravljati njegovo pitanje. Osećajući se napušten od svih, car je odlučio da se pokori.

Nekoliko dana pre Božića (1076. godine), po najjačoj zimi, car je zajedno sa svojom ženom Bertom i sinčićem Konradom prešao preko Alpa u Severnu Italiju gde je boravio papa, odmarajući se na svom putu za Nemačku da u Auzburgu sam reši spor. Ostavivši svoju ženu i sinčića u Regiju, Henri se popeo ka utvrđenom dvorcu Kanosa, južno od tog grada, koji je bio vlasništvo grofice Matilde, papske prijateljice, kod koje se papa zaustavio na svom putu za Nemačku. Došavši do podnožja ove tvrđave, car je poručio Matildi da ima nameru da se potčini papi. Ali papa je tražio da se car odrekne krune ako želi da ga razreši prokletstva. Da bi ga umilostivio, Henri IV je odlučio da se podvrgne najstrožoj pokori. Za vreme tri dana (od 25. do 28. januara 1077. godine) stajao je svaki dan po više sati u dvorištu pred tvrđavom, gologlav i bos, dršćući

u lanenoj košulji i uzalud kucajući na vrata. Stari papa, „tvrđ kao stena i hladan kao led“, nije hteo da ga primi, uprkos Matildinim molbama. Najzad je pristao. Zatražio je da car obeća da će se podvrgnuti njegovim odlukama, da će ga štiti na putu za Auzburg i da do rešenja njegovog pitanja u Auzburgu neće vršiti carsku službu.

Car je na sve to pristao. Dva biskupa i nekoliko plemića su u njegovo ime potpisali pred papom obećanje. Tada su se otvorila vrata. Kakvog li prizora! Mlad i visok car baca se pred noge malog i debelog starca moleći sa suzama: „Poštedi me, sveti Petre, poštedi me!“ Papa je bio ganut, podigao ga, dao mu odrešenje i „apostolski“ blagoslov. Zatim ga je odveo u kapelu gde je bila održana misa. Posle ga je pozvao na ručak i zatim ga je otpustio uz očinske opomene.

Kanosa, kaže jedan istoričar, označava najdublje poniženje Države i najviše uzvišenje rimske Crkve, ali papa je prekoračio granicu. Sami njegovi prijatelji videli su u njegovom držanju preokrutnu tiraniju nego li apostolsku strogost. On će biti isteran iz Rima od onoga pred kime je sada držao zatvorena vrata.

Nečuvano poniženje koje je Henri podneo u Kanosi dalo je povod novim nemirima. Opet su se zaoštrili odnosi između pape i cara. Na sinodu u Rimu marta 1080. godine Grgur VII je svrgnuo Henrija IV i imenovao je carem njegovog rivala Rudolfa Švapskog. Na to je car na jednom saboru u Briksenu 25. juna 1080. godine (Tiro) svrgnuo papu i postavio za protivpapu Giberta, isključenog nadbiskupa ravenkog. To je bio znak početka strašnog građanskog i verskog rata. Kad je u tom ratu uskoro pao Rudolf Švapski, Henri je imao smelosti da krene protiv Rima. Juna 1083. godine pao je Rim; papa se zatvorio u anđeosku tvrđavu odakle je ponovo prokleo Henrija. U proleće 1084. godine Henri je na jednom saboru svrgnuo Grgura VII. Gibert je bio posvećen za papu, i zatim je Henri sa ženom Bertom primio od njega carsku krunu.

Posle toga su car i protivpapa napustili Rim.

Dva meseca posle toga, na poziv Grgura VII, ušao je u Rim Robert Gviskar sa svojim Hormanima da bi oslobodio papu. Tada je Rim bio izložen strašnoj pljački, tako da su građani proklinjali Gviskara i papu. Ne osećajući se sigurnim u Rimu, Grgur VII se sklonio u Salerno gde je umro 25. maja 1085. godine izgovarajući znamenite reči koje pokazuju koliko oholost može oslabiti osećanje krivice kod jednog nadutog pape: „Ljubio sam pravdu i mrzeo bezakonje, zato umirem u progonstvu!“

Henri V, sin Henrija IV, sklopio je s papom Kalistom II tzv. „Vormski konkordat“, godine 1122. Po tom ugovoru car se odriče laičke investiture. Štap i prsten će odsada crkva davati biskupima, a ne car. Car će davati investituru samo u vezi sa svetovnim funkcijama koje će biskupi ili nadbiskupi vršiti.

Grgurovi drski zahtevi izraženi u „Dictatus Papae“ (Papski diktati). Grgurovo shvatanje o papskoj moći i o ulozi papstva u svetu izraženo je najbolje u spisu „Papski diktati“. To shvatanje proizlazi iz pretpostavke: Ako je Država odviše slaba da deli pravdu, onda treba Crkva da uzme svetovnu vlast u svoje ruke. Papa ima vlast da svrgne vladara i da preda krunu kome hoće. To shvatanje izraženo je u spisu „Dictatus papae“ koji najbolje izražava pogled Grgura VII. Ovaj spis potiče iz godine 1087, a sadrži dvadeset i sedam kratkih rečenica. Evo nekih od njih:

1. Rimski biskup je utemeljen od samog Boga.
2. Rimski biskup ima jedini pravo da se naziva „univerzalnim“.
3. Jedino on ima pravo da skida i postavlja biskupe.
4. Papin legat (predstavnik), iako niži po rangu, predsedava svim biskupima okupljenim na saboru, i on može doneti presudu o smeni biskupa.
5. Papa može smeniti biskupe i u njihovoj odsutnosti.
9. Papa je jedina osoba kome svi vladari ljube noge.

12. On ima vlast da svrgne careve.
16. Bez njegovog pristanka ne može se sazvati nijedan opšti sabor.
17. Bez njegovog odobrenja ne može se smatrati kanonskim nijedan zaključak sinoda i nijedna knjiga.
18. Njegove odluke ne može niko poništiti, a on može poništiti svačiju.
19. Njemu ne može niko suditi.
22. Rimska crkva nije nikad pogrešila, ona ne greši, niti će ikada, po svedočanstvu Biblije.
- Proročanstvo označava papstvo. O „malom rogu“, kojim je u proročanstvu predstavljen antihrist, stoji napisano „da će govoriti velike reči protiv Svevišnjega“ (Danilo 7:25). Takođe za „zver“ iz trinaeste glave Otkrivenja, koja po mnogima predstavlja istu silu, kaže se: „I dobila je usta koja su govorila velike stvari i hule.“ (Otkrivenje 13:5) Nisu li drske reči Hildebrandovog Diktatusa ispunjenje ovih proročanstava? Prema tome, nije nikakvo čudo što su mnogi već u ono doba gledali u papi antihrista.

Viteštvo i Krstaški ratovi

Reč „vitez“ ima još uvek plemenit prizvuk. Reći da je neko vitez znači da je hrabar, istinit i plemenit. O viteštvu se mislilo dvojako – vitezovi su bili pozvani da brane čestite ljude od nasilja zlih ljudi; s druge strane na njih se gledalo kao na dangube, koji troše vreme tukući se međusobno na turnirima. Tada je jednom papi sinula misao: zašto da se viteštvo ne podstakne na nešto što bi donelo slavu crkvi? Papa Urban II je odlučio da pozove vitezove i sve ljude na borbu za oslobođenje Svete zemlje. Vekovima su hrišćani sa Zapada i iz drugih krajeva hodočastili u Jerusalim. Međutim, sada je Jerusalim bio u rukama Seldžuka Turaka. Da se Jerusalim i druga sveta mesta vrate u ruke hrišćana i sačuvaju – to je

bio jedan od glavnih ciljeva krstaških ratova.

Drugi navodni cilj krstaških ratova je bio da se pruži pomoć grčkom carstvu, kome je pretila neposredna opasnost od muslimanskih Turaka, i da se, ako je moguće, opet uspostavi crkveno jedinstvo koje je bilo 1054. godine tako teško narušeno kad se istočno krilo crkve odvojilo od zapadnog.

Prvi krstaški rat. Godine 1095. papa Urban II održao je sinod i svoj čuveni govor u Klermontu, u Francuskoj. U svom govoru pozvao je narod i vitezove na krstaški rat. Onima koji se budu odazvali obećano je oprostjenje greha i večni život. Narod je bio duboko dirnut papskim govorom i vikao je: „Deus lo volt“ (Bog to hoće). Svi koji su se odazvali pozivu stavili su na leđa veliki znak krsta kao simbol svetog rata.

Nakon održanog sinoda u Klermontu razaslani su propovednici po celoj zapadnoj Evropi pozivajući narod na krstaški rat. Među ovim propovednicima naročito se isticao Petar Pustinjak, koji je ranije bio u Jerusalimu. Prost narod je uzeo alat koji je imao pri ruci: vile, motike, kose, itd. i pošao je na Jerusalem. Kad bi došli pred neki dvorac ili grad, pitali bi: „Je li to Jerusalem?“ Usput su pljačkali sela i gradove u kojima su živeli hrišćani. Većina ovih prvih krstaša iz redova neukog naroda nije ni stigla do Svete Zemlje.

U međuvremenu su se naoružali vitezovi. Oni su 1096. krenuli na put. Dojahali su u Konstantinopolj. Zatim su prešli u Malu Aziju. Zauzeli su Nikeju, Tars, Antiohiju i došli pred Jerusalem. Godine 1099. zauzeli su Jerusalem prolivši mnogo krvi. Pod Gotfridom Bujonskim osnovali su Jerusalimsko carstvo. Ali jedno je bilo zauzeti Jerusalem, a drugo braniti ga. Dvesta godina su nove vojske morale dolaziti u pomoć Jerusalimu, a ipak ga nisu uspele sačuvati.

Ostali Krstaški ratovi. Pola veka nakon zauzimanja Jerusalema, Turci su povratili neka područja koja su ranije izgubili. Ponovo su zauzeli Edesu godine 1144. koja se smatrala ključem u

odbrani Jerusalimskog carstva. Kad je vest o tome doprla u Zapadnu Evropu, organizovan je drugi krstaški rat. Propovednik ovog rata je bio Bernard iz Klerva. Ovaj rat su vodili carevi: francuski car Ljudevit VII i nemački car Konrad III. Drugi krstaški rat je svoj cilj promašio – nije mu uspelo da povrati ni Edesu ni Damask, koje su opet zauzeli Turci.

Trideset godina kasnije se pojavio u Egiptu veliki muslimanski vođa, muslimanski vitez Saladin, koji je poveo muslimane u sveti rat protiv krstaškog Jerusalimskog carstva. Posle kratkog žestokog napada, Jerusalem je opet pao u ruke muslimana (1187. godine).

Gubitak Jerusalima je bio povod da se organizuje treći krstaški rat godine 1189. Ovaj rat predvodili su Fridrih Barbarosa, nemački car, Filip August, francuski car i Ričard Lavljeg Srca, engleski car. Pored odličnog vođstva i dobre organizacije, rat je doneo krstašima malo koristi – sa Saladinom je sklopljen ugovor po kome hodočasnici mogu posećivati sveta mesta u Jerusalimu, ali sam grad je ipak i dalje ostao u rukama Saladina.

Misao da se opet zauzme Jerusalem nije krstaše napustila. Godine 1202. na podsticaj pape Inoćentija III organizovan je četvrti krstaški rat. Ovaj rat su finansirali mletački trgovci, i oni su mu odredili i cilj. Krstaši, ukrcaвши se u mletačke brodove, zaplovili su put Konstantinopolja umesto put Jerusalima. Oni su zauzeli Konstantinopolj i opljačkali ga. Od zauzetog područja organizovali su takozvano „Latinsko carstvo“. Grčko carstvo je i dalje postojalo u smanjenom obliku, u Maloj Aziji, nedaleko od Konstantinopolja. Godine 1261. opet je grčko carstvo zauzelo Konstantinopolj i tako je Latinsko carstvo doživelo sraman kraj.

Četvrti krstaški rat je oslabio grčko carstvo, i Konstantinopolj, hrišćanska tvrđava, pao je 1453. godine u ruke Turaka.

Krstaški rat pokrenut 1212. godine, takozvani „dečji krstaški rat“, takođe je propao. Većina mladih koji su pošli u ovaj rat došli

su u Italiju verujući da će tamo moći da nađu brodove koji će ih povesti na Istok, ali su pali u ruke pirata koji su ih prodali kao robove u Egipat.

U 13. veku je Ljudevit IX, car Francuske, pokušao da povede krstaški rat za oslobođenje Svete Zemlje. Umro je na putu, u Tunisu, 1270.

Krstaška ideja o svetom ratu, koju je crkva propovedala, bila je u stvari negacija Hristovog učenja, ali je bila u skladu sa Augustinovim učenjem: mogu da se upotrebe oruđa zemaljskog carstva da bi se unapredilo Božje carstvo – Božji grad. Crkva je dakle odlučila da se posluži metodama ovog sveta, kojeg Isus naziva neprijateljem jevanđelja, da bi postigla svoje ciljeve. Crkva je upotrebila krstaške ratove ne samo za odbranu Svete Zemlje, već i protiv muslimana na Iberijskom poluostrvu, protiv bogumila, katara, albigenza, valdenžana i protiv svih onih koje su pape smatrale neprijateljima vere.

Reakcija protiv pokvarenosti u crkvi

Tokom srednjeg veka nastajali su razni reformatorski pokreti kao reakcija na pokvarenost koja je zavladovala u velikoj crkvi. Te pokrete možemo da smatramo karikom između ranog hrišćanstva i kasnije Reformacije. Svi oni su težili za prvobitnom jevanđeoskom čistotom i jednostavnošću, odričući se sveta i težeći da slede Hristove stope.

Pregledajmo sada ukratko istoriju tih pokreta.

Pavlikijani. Nastavljači tradicije prvih hrišćana u Armeniji i na Balkanskom poluostrvu bili su pavlikijani, na koje se nadovezuje delovanje bogumila. Ime „pavlikijani“ dato je ovim hrišćanima zbog njihove revnosti u proučavanju spisa apostola Pavla i zbog njihovog naročitog poštovanja prema ovom velikom apostolu. To su bili radikalni hrišćani, neprijateljski raspoloženi prema

obožavanju ikona i prema sakramentima. U prvoj polovini 9. veka ovu versku zajednicu reorganizovao je reformator Sergije, nazvan Tihikom, koji je ubijen 835. godine. Pavlikijani su se u Carigradu početkom 9. veka tako umnožili da im je car Nićifor godine 810. dodelio pravo građanstva.

Za vreme carice Teodore (842-856) nastali su za pavlikijane teški dani. Hiljade njih je bilo poubijano, a ostatak se povukao u brdovite krajeve Armenije potčinjene muslimanima. Kad je 971. godine Bugarska postala Grčka pokrajina, grčki car Jovan Cimi-skim preselio je pavlikijane sa jugoistočne granice svoga carstva na Zapad. Smestio ih je kod Filopolja, današnjeg Plovdiva, i Adrianopolja, i dao im slobodu da ispovestaju svoju veru. Ovu slobodu uživali su sve do sredine 11. veka.

Bogumili. U 10. veku, za vreme cara Petra, čovek po imenu Jeremije Bogumil reorganizovao je pavlikijanstvo u Bugarskoj, te se po njemu pavlikijanstvo u Bugarskoj naziva „bogumilstvom“. O tom poreklu bogumilstva svedoče dva stara bugarska dokumenta „Slovo svetoga starešine Kozme protiv jeretika“ propoved održana protiv bogumila krajem 10. veka – i „Sinodik cara Borisa“ iz godine 1210.

Jedan autor je zapisao: „Bogumil, ovaj učeni i plemeniti čovek, preteča hrišćanskih reformatora, propovedao je na narodnom jeziku protiv pokvarenosti Rima i Grčke. Upućivao je narod na istine jevanđelja, na čistu hrišćansku veru, bez sujeverja, koja jedino pruža spasenje, bez koje čovek ne može da postigne duhovno i moralno savršenstvo. Bogumil i njegovi saradnici bili su obrazovani, vredni i požrtvovani ljudi, koji su cenili istinu i vrline više nego svoj život. Zato ih je narod brzo zavoleo i rado primao.“

Sledbenici popa Bogumila nisu se zvali bogumili, nego „hrišćani“ (Rački, Bogumili i Patareni, Srpska akademija, posebno izdanje, p. 355).

„Bogumili kao i patareni odbacivali su sakramente crkve.

Odbacivali su krštenje dece, odbacivali su potvrdu ili krizmu, nadalje, poricali su pretvaranje hleba i vina u telo i krv Gospodnju, odbacivali su krst, poslednje pomazanje, kao i sakramentalnu ženidbu.“ (Ibid, pp. 509, 510)

Bogumili su se molili Bogu na svakom mestu verujući da je Bog svuda gde se dva ili tri skupe u Njegovo ime. Prebacivali su katolicima da „na paganski način grade crkve“, i da se Bog, kome je nebo sedište, ne poštuje delima ljudskim. Nisu se klanjali krstu niti su ga ljubili, „jer kako se može hrišćanin drvetu krsta klanjati, kada fariseji na njemu razapeše Sina Božjeg? Ako bi ko sina carevog ubio drvetom, bi li to drvo caru bilo milo? Tako ne može ni Bogu krst goditi.“ (Isto, 526)

Bogumili su odbacivali obožavanje ikona, smatrajući ih paganskim idolima. Odbacivali su takođe obožavanje svetaca.

„Osuđivali su, dalje, one nakite u katoličkim crkvama, onaj sjaj crkvenih odela i posuđa, onu svečanost u bogoslužjenju, držeći da je sve to isprazno, izmišljeno po čoveku i uvedeno protiv Božje zapovesti.“ (Ibid, p. 527)

Kod bogumila „služba Božja se sastojala iz molitve Gospodnje (Oče naš), čitanja odlomaka iz Novoga saveza, propovedi i blagoslova. Obred je bio tako podešen da su kod službe jednako imali učešće i hrišćanska zajednica i njen rukovodilac“. (Ibid, p. 530)

Nije nikakvo čudo što su ovi radikalni hrišćani uskoro navukli na sebe mržnju od strane državne crkve koja ih je počela nemilice goniti i uništavati.

„Kad je car Aleksej I Komnen (1081-1118) prvih godina svoga vladanja došao u Plovdiv, da učvrsti balkanske granice protiv tiranskog Polovca, upotrebio je ovu priliku da očisti onaj predeo od krivoverstva. Cara su u tom poslu pomagali plovdivski metropolit i nikejski Evstratije.“ (Isto, 365)

Žestoko progonstvo bogumila bilo je i u Carigradu. „Taj posao preuzeli su u svoje ruke same glave obe vlasti: car Aleksej i

patrijarh Nikola; uz njih su stajali crkveni i državni dostojanstvenici. Istraga onih, o kojima se znalo ili bar sumnjalo da su bogumili, bio je prvi korak u tom postupku. Sledila je kazna protiv onih, koji su u svojoj veri bili toliko osvedočeni, da je se nisu hteli odreći. Lomačom za starešine, doživotnom tamnicom za ostale, zadovoljilo se crkvenim i državnim zakonima grčke carevine onog vremena.“ (Isto, 368-369)

U to vreme spaljen je bio na lomači vođa bogumila Bugarske po imenu Vasilij. Kad je Aleksej čuo za Vasilija, pozvao ga je kod sebe na dvor i predstavio mu se kao onaj koji se interesuje za njegovu nauku u želji da se obrati, što je Vasiliju otvorilo srce i dalo mu povoda da iznese ceo sistem bogumilskog učenja. „Kad je starac sve ispričao, car odmakne zavesu i zapovedi da se vrata otvore. Odmah pristupi sazvani zbor crkvenih otaca, sakupe se pretorijani, dođe vojničko i crkveno veće. Tada je na prestolu carskog grada sedeo patrijarh Nikola. Pročitana je bezbožna i mrska nauka Vasilijeva. Vasilije sve potvrdi dodajući da je za odbranu svoje nauke spreman da trpi vatru, bič i smrt.“ (Isto, 366)

Car je zatim seo na presto i izrekao nad njim smrtnu presudu. „Vasilije je bio odveden na hipodrom gde je bila podignuta lomača. Tu su doveli i veliki broj bogumila u lancima kao najveće zločince da gledaju smrt svog učitelja. Mnoštvo sveta je okruživalo mesto gde je Vasilije trebalo da bude spaljen. Tu su bili i sam car Aleksej i patrijarh Nikola, i drugi crkveni i državni velikodostojnici. Pred hipodromom su podigli veliki krst, i kad je bilo sve pripremljeno, car je pozvao Vasilija da ljubljenjem krsta spasi svoj život. Tada je odgovorio devedesetogodišnji starac: ‚Za svoje učenje spreman sam pretrpeti mučenje, oganj i hiljade smrti.‘ Na to su krvnici svukli Vasilija i bacili njegove haljine u oganj. Sa svetim uzbuđenjem i nepokolebljivom verom popeo se Vasilij na lomaču odakle je još jednom pogledao na svoje sledbenike u lancima, i pun bola i brige za njih počeo je da peva 90. psalam. Ali visoki plamen brzo je

obuhvatio starog reformatora i ugušio njegov glas. Na toj istoj lomači zapečatili su svoje verovanje još mnogi sledbenici ovog prvog mučenika južnih Slovena za slobodu vere i savesti.“ (Hristo V. Vrgov, *Revolucionari*, str. 245.)

Početakom 13. veka, za vreme vlade bugarskog cara Borisa, došlo je opet do žestokog progonstva bogumila. Boris je zapovedio da se potraže i pronađu svi bogumili po celoj Bugarskoj. Car je dao zapovest da se sazove sabor u jednoj od velikih crkava prestonog grada Trnove (11. februara 1210). „Bogumili su dovedeni pred zbor; najpre je pregovorom htelo da se pobije kriva vera. Nauka popa Bogumila i njegovih učenika bila je osuđena, te je on sa spomenutim starešinama bio proklet, a protiv krivoveraca izrečene kazne od kojih se progonstvo, zatočenje, kao izreka spominje.“ (Isto, 486) Izveštaj o tom saboru sačuvan je u takozvanom sinodiku, rukopisu iz 14. veka nađenom u Trnovu.

Sredinom 14. veka, za vreme vladanja cara Jovana Aleksandra, sazvan je bio ponovo sabor u Trnovu (1360. godine). Na tom saboru bili su prisutni svi crkveni i državni velikodostojnici. Sabor je osudio i prokleo bogumile; mnogi su bili pogubljeni ili prognani iz zemlje. Trideset godina posle trnovskog sabora Bugarska je pala pod tursku vlast, od tada se izgubio u njoj i trag bogumila.

Iz Bugarske i Grčke bogumilstvo se proširilo i u susednu Srbiju, gde ga je progono veliki župan Stefan Nemanja (1168-1196). Stefan Nemanja je izdao naređenje da se pohvataju bogumili i onda je sazvaio sabor na kome je prisustvovao i raški arhijerej Jeftimije. „Pošto se sabor osvedočio o opstanku bogumilske vere u Srbiji, osudio je i izrekao nad njom kaznu. Knjige bogumilske da budu spaljene, njihovom načelniku jezik da bude odrezan, a onda u zatočenje da bude prognan, neki od bogumila na lomaču, drugi na progon, od države osuđeni, a svima imetak oduzet i među pravoverne da bude razdeljen.“ (Rački, op. cit., str. 377; izveštaj u Žitijama sv. Simeona, glava VI.)

„Bogumilima izgnanim iz Srbije bila je susedna Bosna i Hum najbliže utočište. Iz Raške vodi u ovu zemlju najkraći put; pa se zaista kod njih pojavljuje ova sekta na kraju 12. veka.“ (Isto, 378)

Valdenžani – verni ostatak u pustinji

Dok su Konstantinovi obraćenici i sujeverno mnoštvo sledili popularnu crkvu, bilo je puno iskrenih, bogobojaznih hrišćana koji su prezirali ovaj grešni kompromis sa paganstvom; i kada su uvideli da su svi njihovi protesti uzaludni, povukli su se na mesta gde su mogli slobodnije da slede svoju savest i sačuvaju svoju decu od zagađenja otpale crkve, koju su posmatrali kao „Vavilon“ iz Otkrivenja 17. glava. Većina ovih pravih hrišćana bila je nastanjena u Alpima, mestu koje je prirodno bilo zaštićeno i nalazilo se na tromeđi Švajcarske, Francuske i Italije. Stoga su mogli da mnogo lakše nađu zaštitu u jednoj ili drugoj od ovih zemalja jer bi papstvu bilo teže da preduzme udružene akcije u slučaju progonstva.

Sofija V. Bompiani, u „Kratkoj istoriji italijanskih Valdenžana“ citira nekoliko bespogovornih autoriteta da pokaže da su Valdenžani, nakon povlačenja u Alpe zbog progonstva, bili potpuno odvojeni od Rimske crkve a predvodio ih je Vigilantius Leo, leonist od Liona, koji je energično protestovao protiv mnogih lažnih doktrina i praksi koju je usvojila crkva. Jerom je napisao veoma oštru knjigu protiv njega u kojoj kaže:

„To čudovište koje se zove Vigilantius... prebeglo je u oblast gde vlada car Kotius, između Alpa i Jadrana. Odatle on viče protiv mene... o, zla! Tamo je našao biskupe koji dele njegov zločin.“ Sofija V. Bompiani beleži: „Ovaj reon, gde je vladao car Kotius, koji je nekada pripadao Cisalpine Gaulu, bila je upravo zemlja Valdenžana. Ovde se Leo, ili Vigilantius, povukao zbog bezbednosti od progonstva, među ljude koji su već razmišljali kao i on, koji su ga primili kao brata i koji su stoga kroz nekoliko vekova ponekad

bili nazivani po njegovom imenu – leonisti. Ovde, zatvoreni u alpske doline, držali su generacijama nauku i praksu prve zajednice, dok su stanovnici ravnica u Italiji svakog dana sve više tonuli u otpad koji je prorečen od strane apostola.“ (Sophia V. Bompiani, *A Short History of the Italian Waldenses*, New York: 189)

Dr V.S. Džili, engleski sveštenik, nakon puno istraživanja, napisao je knjigu pod naslovom: „Vigilantius i njegovo vreme,“ dajući iste informacije.

Rimokatolički pisci pokušali su da izvrnu apostolsko poreklo Valdenžana, kako bi izgledalo da je Rimaska crkva jedina apostolska crkva a da su sve ostale novotarije. Iz ovog razloga pokušali su da načine da izgleda da su Valdenžani poticali od Petera Valdoa iz 12. veka. Dr Peter Aliks kaže:

„Neki protestanti su, po ovom pitanju, upali u zamku koja im je bila pripravljena... Potpuno je netačno da su ove zajednice bile osnovane od strane Petera Valdoa... To je potpuni falsifikat.“ (Dr Peter Allix, *Ancient Church of Piedmont*, pp. 192. Oxford: 1821)

„Nije tačno da je Valdo dao ime stanovnicima ovih dolina: oni su se zvali Valdenžani ili Vaudi, pre njegovog vremena, po dolinama u kojima su živeli.“ (Ibid, p. 182.)

Sa druge strane, on je „nazvan Valdus, ili Valdo, zato što je primio svoje religijske osnove od stanovnika dolina.“ (History of the Christian Church, William Jones, Vol. II, p. 2. Takođe, Sir Samuel Morland's *History of the Evangelical Churches of the Valleys of Piedmont*, pp. 29, 30)

Henri Arnaud, vodeći pastor među Valdenžanima, kaže:

„Njihovo pravo ime – Valdenžani, izvedeno je od latinske reči *vallis*, a ne kako se insinuira, od Valdoa, trgovca iz Liona.“ (The Glorious Recovery by the Vaudois, Henri Arnaud, p. xiii. London: 1827)

Rimski inkvizitor, Rejnerus Sako, pišući oko 1230. godine, kaže:

„Ova jeres Vaudija, ili jadnih ljudi Liona, od značajne je starosti. Od svih sekti, koje jesu ili koje su postojale, ne postoji veća opasnost za crkvu od ovih Leonista, i to iz tri razloga: prvi je, zato što ova sekta postoji mnogo duže od bilo koje druge; neki kažu da seže još od vremena pape Silvestera; a drugi, čak od apostola. Druga je, zato što je najvažnija od svih sekti; jer skoro da se ne može naći zemlja u kojoj se ova sekta nije proširila. I treće, zato što ima najveću pojavu pobožnosti; jer, naočigled svih, ovi ljudi su pravedni i poštenu u svojim poslovima, u svemu što rade pokazuju veru u Boga, prihvataju sve stavove vere Apostolskog kreda i jedini ispovedaju mržnju prema Rimskoj crkvi.“ (Reinerus Sacho, Quoted on page 22 of William Stephen Gilly's „Excursion”, fourth edition. London: 1827)

Sada mora biti jasno kao podne, da Rejnerus ne bi ovo napisao da Valdenžani imaju poreklo u Peteru Valdou, samo 75 godina pre toga, niti bi se Valdovi sledbenici mogli umnožiti i raširiti preko čitavog sveta za tako kratko vreme, pod snažnim progonstvom i sa slabim transportnim sredstvima.

Henri Arnaud, valdenžanski pastor, kaže o njihovom poreklu:

„Niti se crkva reformisala, kada je dobila naziv Jevandeoska. Vaudi su, u stvari, potekli od onih izgnanika iz Italije, koji su nakon što je sveti Pavle tamo propovedao jevanđelje, napustili svoju prelepu zemlju i pobjegli, kao što je pomenuto u Otkrivenju, u ove divlje planine, gde do današnjeg dana prenose jevanđelje sa oca na sina u istoj čistoti i jednostavnosti kao što je to propovedao sveti Pavle.“ (The Glorious Recovery by the Vaudois, p. xiv of preface by the Author, translated by Acland. London: 1827)

U drugoj polovini 12. veka i kasnije, valdenžani su bili jak hrišćanski pokret sa mnogo grana, čiji misionari su putovali po cejoj Evropi šireći svetlost biblijskih istina.

Valdenžani su uzimali Bibliju kao svoje jedino pravilo vere, gadeći se idolatrije papstva i odbacujući njene tradicije i praznike,

ali držeći sedmi dan – Subotu i praktikujući apostolski način krštenja. (Videti “Ancient Churches of Piedmont” by P. Allix, pp. 152-260) Njihov stari katehizam pokazuje da su verovali u opravdanje verom jedino u blagodat Hristovoj, i da je poslušnost Deset zapovesti bila jedini siguran rod žive vere.

Džon P. Perin iz Liona piše kako su Valdenžani dobili različita imena, u zavisnosti od teritorije gde su živeli ili od imena misionara kog su slali u tu zemlju. On kaže:

„Prvo su ih nazvali... Valdenžani; a po zemlji Alba, Albigenzi...“

„I po jednom od Valdovih učenika, koji se zvao Josif, koji je propovedao u Dafniju u eparhiji Daja, nazvani su Josefisti (Josefiti)...“

„Po jednom od njihovih pastora koji je propovedao u Albigeu, po imenu Arnold Hot, nazvani su Arnoldisti...“

„Zbog toga što kao dan odmora nisu držali nijedan drugi dan osim Subote, nazvani su Insabati...“

„I zato što su uvek bili izloženi neprestanim patnjama, od latinske reči Pati, koja označava patnju, nazvani su Patareni.“

„Zbog toga što su kao siromašni putnici išli od mesta do mesta, nazvani su Pasageni.“ (Waldenses, Perrin, Part III, Book I, pp. 1-10. (1624 A. D.) “The Glorious Recovery by the Vaudois,” Henri Arnaud, pp. xcvi, xcvii, cv. London: 1827)

Ovaj autor navodi sledeće iz valdenžanske vere: „Da treba da obožavamo jednog jedinog Boga, koji nam može pomoći, a ne sveci, da treba da držimo svetim subotni dan i da ne postoji potreba da se drže bilo koji drugi praznici.“ (Ancient Churches of Piedmont, p. 169 (page 154, edition of 1690). Oxford: 1821)

Goldastus, učenik nemački istoričar (1576-1635) kaže o njima: „Nazvani su Insabati, ne zbog toga što su se obrezivali, već zato što su držali jevrejsku Subotu.“ (“Circumcisi forsā illifuerint, qui aliis Insabbatati, non quod circumciderentur, inquit Calvinista

[Goldastus] sed quod in Sabbato judaizarent.” Robert Robinson, in “Ecclesiastical Researches,” chap, 10, p. 803. Quoted in “History of the Sabbath,” J. N. Andrews, p 412, ed. 1887.)

David Benedikt, M. A., kaže: „Robinson nam daje izveštaj o nekim Valdenžanima sa Alpa, koji su nazvani Sabati, Sabatati, Insabati ali najčešće Inzabati. On kaže da su nazvani po jevrejskoj reči Šabat, jer su držali Subotu za Gospodnji dan. Drugi kažu da su tako nazvani jer su odbacivali sve praznike.“ (David Benedict, “General History of the Baptist Denomination,” Vol. II, P. 413. Boston: 1813)

Dr Dž.L. Mošejm kaže: „Pasaginiani... su imali krajnju averziju prema dominaciji i pravilima Rimske crkve; ... i svetkovali su jevrejsku Subotu.“ (Dr J.L. Moshaim, “Ecclesiastical History” (two-volume edition), Cent. 12, Part 2, Chap. 5, Sec. 14, Vol. I, p. 333. New York: Harper and Brothers, 1871)

Papski autor, Bonakursus, napisao je sledeće protiv Pasagina: „Ne samo nekoliko već mnogi znaju koje su zablude ovih koji se nazivaju Pasagini... Prvo, oni uče da treba da držimo Mojsijev zakon po slovu – Subotu, i obrezanje i da su legalne zapovesti još uvek na snazi... Štaviše, čime je zabluda još veća, osuđuju i odbacuju crkvene oce i celu Rimsku crkvu.“ (Bonacursus, D’Achery, Spicilegium I, f. 211-214; Muratory, Antiq. med. aevi. 5, f. 152, Hahn, 3, 209. Quoted in “History of the Sabbath,” J. N. Andrews, pp. 547, 548. 1912)

Rimokatolička crkva uvek je imala posebno neprijateljstvo prema biblijskoj Suboti i onima koji drže Subotu. Gospodin Benedikt kaže:

„Bila je odlučna pozicija Rima da uništi svaki trag suprotstavljanja njenim doktrinama i dekretima, svemu što je jeretičko, bili to osobe ili spisi, kojima bi vernici bili zaraženi i otpali. Tako su sve knjige njihovih protivnika bile tražene i bacane u plamen.“ (“History of the Baptist Denomination,” p. 50. 1849)

Dr De Sanktis, koji je godinama bio katolički zvaničnik u Rimu i jedno vreme kritičar opozicije, a kasnije postao protestant, izveštava u svojoj knjizi o razgovoru jednog valdenžanskog skolara koji se uputio ka ruševinama Palatinskog brda u Rimu:

„Pogledajte“, kaže Valdenžanin, „prelep spomenik crkvene antike. Ovaj težak materijal ruševine su dve velike palatinske biblioteke, jedne grčke a druge latinske, gde su dragoceni manuskripti naših predaka bili smešteni, i koje je papa Grgur I, nazvan Veliki, naterao da se spale.“ (Popery, Puseyism; Jesuitism, „De Sanctis“, p. 53.)

Samo večnost će otkriti koliko je dragocenih rukopisa uništeno od strane Rima u njegovom pokušaju da izbriše sve tragove apostolskog hrišćanstva.

Filip van Limborh, profesor teologije u Amsterdamu, govoreći o slobodi ljudi koja je potisnuta nakon 1050. kaže:

„U narednim godinama crkveni poslovi bili su toliko nadgledani od strane papa, a svi ljudi bili strogo pritисnuti oštrim zakonima, da se nisu usuđivali čak ni da šapnu nešto protiv mišljenja crkve. Pored ovoga, širom sveta bilo je rašireno toliko duboko neznanje, tako da su ljudi sa slepom poslušnošću prihvatili svaku stvar koju je naredila crkva, i budući priprosti i sujeverni, nisu ništa preispitali; ako bi se neko usudio da protivreči tome, sigurno bi momentalno bio kažnjen; zato su i najapsurdnija mišljenja bila postavljana pod papskim nasiljem.“ (History of the Inquisition, p. 79. London: 1816)

Neznanje i sujeverje stvorili su jednu od najrazvratnijih vrsta i uveli hrišćanski svet u mrak Srednjeg veka, što je učinilo reformaciju 16. veka apsolutnom potrebom. I kao što je „najtamniji deo noći neposredno pred zoru“, tako je period od 12. do 15. veka bio najmračniji u hrišćanskoj eri. Povremeno se, međutim, pojavljivalo svetlo koje bi zasjalo na religijskom horizontu, šireći svoje zrake jevanđelja u gust mrak. Ali kada bi se ugasio, tama bi bila potpuna.

Prve keltske zajednice Škotske i Irske slale su svoje misionare sa otvorenim Biblijama u gotovo sve zemlje Evrope. Videlo jevanđelja Škotske ugasilo se 1069; Irske 1172; starih Albigenza 1229; asirijsko videlo Istoka ugasilo se u Malabaru u Indiji u inkviziciji 1560. a valdežansko videlo, koje je sijalo najduže i slalo svoje zrake širom Evrope tokom vekova, ugasilo se 1686. godine. Istorijska ova jevanđeoska zajednica tokom srednjeg veka veoma je interesantna i pruža mnoge dragocene poruke za naše vreme.

Valdenžani i Albigenzi su bili tihi i vredni ljudi koji su sledili biblijski standard morala, što je zapravo prouzrokovalo njihovo progono.

„Njihov krunski prekršaj bila je njihova ljubav i posvećenost Pismu i goruća želja da obraćaju druge. Inkvizitor iz Pasaua izveštava nas da su imali prevode celokupne Biblije na narodnom jeziku, koje je crkva uzaludno pokušavala da ukloni, a proučavali su sa neverovatnom marljivošću... Mnogi od njih imali su ceo Novi savez pored srca... Sigurno je, da ako je ikada bilo bogobojaznih ljudi, to su bili ovi nesrećnici, zabranjeni od strane crkve i države...

Inkvizitori... (izjavljuju) da se znak Vaudija smatrao vrednim smrti, a to je sleđenje Hrista i nastojanje da se drže zapovesti Božje.“ (History of the Inquisition of the Middle Ages, H. C. Lea, Vol. I, pp. 86, 87. New York: Harper and Brothers, 1888)

„Zapravo, usred onoga što je bilo dozvoljeno u Srednjem veku, asketska vrlina smatrala se znakom jeresi.“ (Ibid, p. 87)

S druge strane, razuzdan život katoličkog sveštenstva postavio je nepremostivu barijeru da Valdenžani nisu mogli da postanu ni Katolici. Kada je 1204. papa Inocentije III poslao svoje izaslanike da unište miroljubive Valdenžane i Albigenze u Južnoj Francuskoj „ognjem i mačem“, ovi kaluđeri su se vratili papi tražeći od njega pomoć u reformi života katoličkih sveštenika. Lea kaže:

„Legati... su tražili od njega pomoć protiv biskupa koga nisu uspeli da pridobiju, čiji sraman život izaziva skandal prema

verništvu i pruža neoboriv argument jerecima. Inoćentije je brzo skrenuo predmet ka njihovoj misiji ne dozvoljavajući im da obraćaju pažnju na manje važne stvari.“ (Ibid, p. 87)

Profesor Filipus van Limborh piše:

„Pape su poduzimale potpuno istraživanje i ulagale napor da još u njenom nastanku unište svaku doktrinu koja bi se na bilo koji način suprotstavila njihovoj prekomernoj moći. Godine 1163, sinod od Toursa, svim biskupima i sveštenicima zemlje Tuluz bio je naredio 'da se pobrinu' i zabrane, pod patnjom ekskomunikacije, svakoj osobi koja bi pružila pomoć sledbenicima ove jeresi koja je najpre počela u zemlji Tuluz, gde god da budu otkriveni. Niti su smeli da imaju ikakvog udela sa njima u kupovini i prodaji; kako bi, lišeni osnovne životne podrške, bili primorani da se pokaju od svog zlog puta. Ko god bi se usudio da se usprotivi ovoj naredbi, neka bude ekskomuniciran kao saučesnik u njihovoj krivici. Neka svi oni koji mogu da se pronađu budu uhapšeni od strane katoličkih knezova i kažnjeni gubitkom celokupne imovine.

Neki od Valdenžana, došavši u susedno carstvo Aragona, kralja Ildefonsusa, 1194. godine, potpali su pod veoma surov i krvav edikt, kojim ih 'proteruje iz svog kraljevstva i svih njegovih teritorija, kao neprijatelje krsta Hristovog, protivnicima hrišćanske religije i javnim neprijateljima njega i kraljevstva.' On dodaje: 'Ukoliko neko, od danas, pa nadalje, pomišlja da primi u svoju kuću prethodno pomenute Valdenžane i Inzabate, ili druge jeretike, bez obzira koje su ispovesti, ili da sluša na bilo kom mestu njihova gnusna učenja, ili da im da hranu, ili im učini bilo koju uslugu; neka zna da će navući na sebe ogorčenje Svemoćnog Boga i nas; da će izgubiti pravo na svu imovinu, bez ikakvog prava na žalbu, i biti kažnjeni kao što su oni za veleizdaju.'“ (Prof. Philipus van Limborch, History of the Inquisition, pp. 88, 89. London: 1816)

Da bi u potpunosti uništio ove „jeretike“, papa Inoćentije III poslao je u Francusku inkvizitore dominikance, kao i krstaše,

obećavši „potpuno oprostjenje svih grijehova, onima koji povedu krstaški rat... protiv Albigenza.“ Kada je Rejmond VI, Erl od Tuluz, štitio ove nevine ljude, koji su bili takvo preimućstvo za njegovu zemlju, bio je „svrgnut od strane pape.“ (Catholic Encyclopedia, Vol. XII, art. „Raymond VI,” p. 670) Uplašen od divljih krstaša, Rejmond se potčinio, papski legat ga je dva puta bičevao javno sve dok „nije bolno pokidan od biča“ morao da napusti crkvu na zadnja vrata. (Ibid, pp. 98, 100.) Kasnije je uputio molbu Inocentiju III. „Međutim, papa je ustupio njegovu imovinu Simonu de Montfortu.“ (Ibid, p. 670.) Na hiljade Božjih ljudi bilo je mučeno do smrti od strane inkvizicije, živo sahranjivano, spaljivano do smrti ili isečeno u komade od strane krstaša. Dok su uništavali grad Biter, vojnici su upitali katoličke vođe kako će znati ko su bili jeretici; Arnold, Abot od Kistoa je odgovorio: „Pobijte ih sve, a Gospod zna ko su Njegovi.“ (Ibid, pp. 99, 101)

Od 1216. do 1221. Rejmond je ponovo zauzeo svoju zemlju i nakon njegove smrti (1221) njegov sin postaje Erl, a „inkvizicija biva proterana iz zemlje Tuluz.“ Ali papa Honorije III proglašava sveti rat, koji će nazvati „Rat ispaštanja“, protiv jeretika, i „da bi potčinio Erla od Tuluz, šalje pismo kralju Francuske Luju“ da zarati sa Rejmondom, što ovaj i čini. Ovde je trebalo da se dogodi prevara, koja je oduvek bila najuspešnije oružje papstva protiv Božjeg naroda: kada je papski izaslanik video da ne može da zauzme grad Avinjon silom „nije se ustručavao da prihvati podlu prevaru i pribegne niskom licemerstvu. Ponudio je prekid neprijateljstva uz obećanje će popločati put za mir, ako opkoljeni prihvate nekoliko sveštenika, kako bi saznali za veru stanovnika. Tako su ovi uslovi bili dogovoreni i potvrđeni obostranim zakletvama; sveštenici su ušli, ali u direktnoj suprotnosti sa svečanim obećanjem, uveli su francusku vojsku koja je na prevaru pobedila bezazlene građane; opljačkali su grad, pobili ili vezali u lance stanovnike.“ (Ibid, pp.104-106.)

Ovo je bilo u savršenom skladu sa katoličkim učenjem i praksom, da ne treba da održe obećanje dato jednom jeretiku, kao što je bio slučaj sa Jan Husom. Uprkos svom političkom imunitetu, car Sigizmund je bio uhapšen 28. novembra 1414. i spaljen 6. jula 1415. godine.

Erl od Tuluzi bio je konačno prisiljen da poklekne pred Rimom i narod Božji bio je lovljen kao divlje zveri svuda. Evo nekih od zakona Luja IX, kralja Francuske 1229. godine:

„Kanon 3. – Gospodarima raznih područja će vile, kuće i šume biti detaljno pretražene i mesta na kojima se skrivaju jeretici biće uništena. Kanon 4. – Ako bilo ko od njih dozvoli nekom jeretiku da ostane na njegovoj teritoriji, izgubiće sav svoj posed zauvek a njegovo telo biće predato sudiji da primi dužnu kaznu. Kanon 5. – Takođe su podložni ovom zakonu i oni čija je teritorija postala čestim mestom skrivanja za jeretike, ne zbog njegovog znanja, već zbog nemarnosti. Kanon 6. – Kuća u kojoj se pronađe jeretik biće srušena i mesto ili zemlja biti konfiskovani. Kanon 14. – Običnim vernicima nije dozvoljeno da poseduju knjige bilo Starog bilo Novog Zaveta.“ (“Hefele’s Councils,” Vol. V, pp. 981, 982. “History of the Sabbath,” New, p. 558.)

Ovi zakoni samo su eho papskih bula. I dok su Valdenžani na francuskoj strani Alpa bili istrebljivani, papa je imao mnogo teži zadatak da ih uništi u Pijedmontskim Alpima. Od pape Lucija III (1181-1185) do reformacije u šesnaestom veku, progon Valdenžana bio je predmet mnogih papskih anatema. Armija za armijom bila je slata protiv njih, i svi načini prevare bili su u upotrebi kako bi se uništili ovi pošteni i iskreni hrišćani. Godine 1488, Albert Kataneo, papski izaslanik došao je sa vojskom usred Val Luiza. Stanovnici su skrovište potražili u velikoj pećini, a vojnici su zapalili vatru na ulazu u pećinu i ugušili čitavu populaciju od 3.000 ljudi, uključujući i 400 dece. Onda je Kataneo prešao na pijedmontsku stranu. Ovde su se Valdenžani povukli u mesto Pra del Tor.

Kataneo je naredio svojim vojnicima da uđu u mračni uski prolaz koji je bio jedini put do ove citadele. Jadni Valdenžani bili su kao u boci dok su njihovi neprijatelji napredovali ka njima, ali Bog čuje iskrene molitve:

„Beli oblak, ne veći od ljudskog dlana, neprimećen od strane Pijedmonćana, ali oduševljeno posmatran od strane Vaudija, počeo je da se sakuplja na planinskom vrhu... Taj oblak postajao je sve veći i tamniji. Počeo je da se spušta... Pao je pravo na prolaz gde je bila papska vojska... U jednom trenutku vojska se našla u mraku; nisu mogli ni napred ni nazad. (Valdenžani) su uzeli veliko kamenje i stene i strovalili ih niz uvalu. Papski vojnici bili su smrskani tu gde su stajali... Panika ih je naterala da počnu da beže... jedni su druge bacali a neki su bili pregaženi do smrti; ostali su se kotrljali niz liticu i razbijali na stene na dnu ili su se davili u bujici i tako očajno nestajali.“ (“History of the Waldenses,” J. A. Wylie, pp. 48,49.)

Kad je u 15. veku gotovo cela Evropa priznavala vlast Rima, u Italiji, u samom središtu papstva, bilo je jedno područje koje nije priznavalo papsku vlast. To su bile doline Pijemonta – Lucerna (dolina svetlosti), Bora (dolina ruža) i Angrogna (dolina jecaja), Peruzija i San Martino, okružene visokim planinama. Tu se još nisu obožavale ikone ni služila misa. Rim je sada bacio pogled na te doline s čvrstom odlukom da iskoreni Valdenžane.

Godine 1487. papa Inoćentije VIII je pozvao evropske careve i kneževe u krstaški rat protiv mirnih stanovnika pijemontskih dolina. Ali, taj krstaški rat, pod vođstvom Alberta Kapetaneusa, se slomio naišavši na žestok otpor valdenžanskih heroja.

Kad su valdenžani 1532. godine podržali Reformaciju, ponovo su skrenuli na sebe pažnju rimske kurije. Vojne naoružane ekspedicije koje je Rim poslao protiv njih 1534, 1560. i 1561. završile su neuspehom. Sada je nastao period relativnog mira. Godine 1650. opet je Rim počeo da kuje zaveru protiv valdenžana. Te

godine su jezuiti osnovali inkviziciju u Torinu, a godine 1655. je vojvoda od Savoje, knez Pijemonta, podstaknut jezuitima, izdao nalog da svi valdenžani treba da pređu na katoličku veru. Valdenžani su se povukli u alpske doline. Tada je počeo krstaški pohod protiv valdenžana. To je bilo najkrvavije progonstvo od vremena Dioklecijana. Progonitelji su pretraživali sve šume i pećine. Kad bi našli kojeg sakrivenog valdenžanina, terali bi ga preko snežnih brda i bacali ga sa neke visoke stene u dubok ponor. Papska vojska prodrla je u doline gde su se povukli valdenžani i izvršila silan pokolj. Na glas o tom pokolju protestantske zemlje Evrope digle su oštar protest.

1544. godine, prevrtljivi i bezosećajni katolički zapovednik D'Oped izazvao je užasan pokolj hiljada Valdenžana. U Kabrije-rima je napisao proglas narodu da im neće nauditi ukoliko otvore kapije svog grada. Verujući mu, otvorili su kapije i D'Oped je povikao: „Sve ih pobijte.“ Ljudi, žene i deca bili su izmasakrirani ili živi spaljeni. 1655. dogodio se još jedan masakr Valdenžana. Nakon što su katolički zapovednici imali nekoliko bezuspešnih pokušaja da prodru u planine gde su živeli Valdenžani i bili poraženi, Markiz od Pijaneza poslao je dopis raznim valdenžanskim gradovima da ugoste neke pukove vojske i pokažu svoju dobru veru. Ovi hrišćani, koji su uvek smatrali svetom reč koju su dali, izgleda nikada nisu naučili da je u osnovi katoličke doktrine da katolici ne trebaju, niti smeju da održe reč datu jerećima, kada je u pitanju interes crkve. Nakon što su zbrinuli ove vojnike, nahranili ih uprkos svojoj oskudici, bio je dat znak u 4 sata ujutru, 24. aprila 1655. i pokolj je počeo.

„Mala deca, kaže Leger, bila su trgana iz naručja njihovih majki i razbijana o stene i bacana. Stari i bolesni, bilo muškarci ili žene, bili su ili spaljivani u svojim domovima ili raskomadani na delove; ili osakaćeni, polumrtvi, živi odrani u tom stanju umiranja izlagani sunčevoj toploti ili plamenu, ili bacani svirepim zverima.“

(“Israel of the Alps”, Dr. Alexis Muston, Vol. I, pp. 349, 350.)

Ovi ljudi doživeli su takve torture koje se ne mogu opisati, koje jedino demoni u ljudskom obličju mogu da izmisle. Gradovi u prelepim dolinama bili su pretvarani u ruševine koje se puše. Nekoliko ljudi je preživelo tako što su pobjegli u planine.

Posle opozivanja Nantskog edikta 1685. godine Luj XIV je tražio da njegov sused, vojvoda savojski, eliminiše valdenžansku crkvu. Kad su se valdenžani oduprli ediktu i nisu dopustili da im se crkve poruše i propovednici proteraju, neprijateljska vojska – papski krstaši – prodrli su zimi, 1686/87. godine ponovo u njihove mirne doline. Hiljade njih su bili pobijeni, i hiljade ljudi, žena i dece pomrli su u zatvorima. Preživeli, njih tri hiljade, bolesni, ranjeni i izgladneli, uputili su se preko snežnih Alpa da nađu utočište u protestantskoj Ženevi. Ženeva im je pružila toplo gostoprimstvo.

1686. godine, još jedan užasan edikt bio je donet protiv njih i podignuta je vojska da ih uništi. Opet se ponovila ista priča sa prevarom. Sam Gabrijel od Savoja im je pisao:

„Ne oklevajte da spustite oružje; budite sigurni da ako se nađete u blagosti njegovog carskog veličanstva, on će vas pomilovati i niko od vaših ljudi, niti vaše žene ili deca neće biti dirnuti.“ (Ibid, p. 445.)

Valdenžani su prihvatili zvanični dokument u dobroj veri i otvorili svoje zaklone. Ali katolički zvaničnici, verni doktrini svoje crkve, pojurili su i hladnokrvno poklali ljude, žene i decu. Neizreciva mučenje bila su sprovedena nad nedužnim ljudima, dok su samo nekoliko uspeli da pobjegnu u planine. Svi gradovi u dolinama ostali su ugljenisane ruševine. Rim je konačno ugasio drevnu lampu.

„Proročka škola u Pra del Toru bila je sravnjena. Nije se više video dim iz koliba, nije se više uzdizao nijedan psalam, nije više bilo nijednog skupa obožavalaca koji bi se na zvuk subotnjeg zvona, penjali planinskim stazama na bogosluženje.“ (“History of

the Waldenses”, Wylie, p. 178.)

Dok su Valdenžani bežali iz zemlje u zemlju, bili su progonjeni i maltretirani, ali su sejali seme istine gde god su prolazili.

Valdenžani nisu mogli da zaborave svoj rodni kraj. Srce ih je vuklo u njihove Alpe i u njihove doline. Godine 1689. valdenžanski heroji Henri Arnaud, Junavel i Turel organizovali su povratak u svoj zavičaj. Mnogi su se odazvali tom pozivu. Uspeli su da se probiju kroz neprijateljske posede i da opet ugledaju svoj zavičaj. Godine 1690. se većina izgnanika vratila svojim domovima. Neopisiva je bila njihova radost kad su opet ugledali svoj rodni kraj. Taj povratak su oni nazivali „slavnim povratkom“.

Ali time nisu prošle nevolje za ovu crkvu pustinje. Valdenžani su i dalje bili trn u oku jezuita, koji su preduzimali protiv njih nova gonjenja tokom 18. veka. Više slobode su dobili valdenžani kad je Pijemont pao pod vlast Napoleona, i kasnije, kad je Garibaldi doneo slobodu svim stanovnicima Italije bez razlike na veru i narodnost.

Valdenžanska zajednica se održala u pijemontskim dolinama okruženim visokim Alpama za celo vreme papske dominacije od 538-1798, dakle punih 1260 godina. Tada su pijemontske doline: Lucerna, Perusia, San Martino, Rora i Angrogna opet sjajile u svojoj lepoti, i plemeniti narod tih dolina dobio je slobodu da služi Bogu po svojoj savesti.

Inoćentije III i inkvizicija

Inoćentije III (1198-1216) spada u red najvećih papa srednjeg veka. On je učvrstio papsku vladavinu teoretski i stvarno; postavljao je i skidao careve, podigao je četvrti krstaški rat i pripremao peti, sazvaio je IV Lateranski sabor. Godine 1198. u 37. godini, izabran je jednoglasno za papu. U crkvi Svetog Petra primio je tizaru, koju je Konstantin, kako se verovalo, poklonio papi Silvestru. Tom prilikom bile su izgovorene značajne reči: „Znaj da si ti otac

kneževa i careva, gospodar sveta!“ Jašući na belom paradnom konju, praćen gradskim velikodostojnicima, uputio se u Lateran, gde je primio srebrni ključ palate i zlatni ključ bazilike. Posle toga bio je banket, na kome je sam sedeo za jednim stolom.

Tek što je postao papa, Inoćentije iznosi teoriju papske vlasti. U svom čuvenom pismu patrijarhu carigradskom izjavljuje da je njemu, kao i Hristu, potčinjeno sve na nebu, na zemlji i u paklu. Povodeći se za Grgurom VII, koji je papsku vlast uporedio sa suncem, a carsku sa mesecom, on kaže, da car prima svoju vlast i dostojanstvo od pape, kao što mesec prima svoju svetlost od sunca. Sveštenik pomazuje cara, a ne car sveštenika. Onaj, koji pomazuje, veći je od onoga ko je pomazan. U svojoj poslanici carigradskom patrijarhu on takođe izlaže teoriju o nepogrešivosti pape po pitanju vere.

Pod Inoćentijem III papska stolica je postala presto sveta i iz njegove kancelarije su gotovo svaki dan odlazila pisma carevima, knezovima, kardinalima i biskupima. Tvrdio je da je ne samo cela crkva poverena papi, već i ceo svet. To jest, papa je ne samo Hristov naslednik, već Božji naslednik na zemlji. Kao Hristov naslednik primio je duhovnu vlast nad dušama, a kao naslednik Boga, koji je vladar svemira, primio je vlast nad celom zemljom. Da bi sproveo ovu teoriju u praksu, služio se strašnim oružjem koje mu je stajalo na raspolaganju: isključenjem i interdiktom.

Isključenje i interdikt. Isključenje znači da osoba koja dođe pod tu osudu – gubi svako pravo. Niko ne sme da joj pruži utočište; ona gubi svaku zakonsku zaštitu i lišena je prava da prima sakramente crkve. Budući da se prema nauci srednjeg veka niko nije mogao spasiti bez primanja sakramenata, isključena osoba je prema tome bila određena za večnu propast.

Drugo papsko oružje je bio interdikt, koji se izricao nad gradom, pokrajinom ili nad celim carstvom. Kad je jedan grad pao pod interdikt, onda su u njemu bili obustavljeni svi verski obredi osim

krštenja i ispovesti. Interdiktom se takođe obustavljalo svo civilno poslovanje – zatvoreni su bili sudovi, bilo je onemogućeno pravljenje testamenta i zabranjeni su bili svi drugi javni službeni poslovi.

Interdikt je bio kao strašno prokletstvo nad zemljom ili gradom. Inoćentije ga je počeo primenjivati i u političke svrhe, i to u svojim sukobima sa evropskim carevima.

Papa je interdiktom prisilio Filipa Augusta, francuskog cara, da se razvede od lepe Agnije i da opet uzme svoju prvu ženu Ingeburgu, princezu dansku. Španskog cara je interdiktom prisilio da otpusti svoju ženu, jer je bio s njom u srodstvu.

U Engleskoj je došao u konflikt sa Jovanom Bez Zemlje, sinom Henrija II, zbog imenovanja naslednika nadbiskupu Hubertu kenterberijskom. Papa je stavio čitavu zemlju pod interdikt, i Jovan Bez Zemlje se na kraju morao poniziti pred papskim legatom Nikolom, izručivši rimskoj crkvi carstvo Engleske i Irske i primivši ga natrag od nje kao leno. Car se obavezao u ime zemlje da će papi plaćati godišnji danak. Papina pobeda je bila potpuna, ali to poniženje je kasnije izazvalo otpor od strane biskupa Roberta Groseteta i profesora Viklifa.

Četvrti lateranski sabor i njegove odluke. Papa Inoćentije III izdao je naređenje da se sazove IV Lateranski koncil (1215), kojem je prisustvovalo mnoštvo crkvenih velikodostojnika i veliki broj predstavnika svetovnih vladara. Na tom saboru utvrđena je dogma o transupstancijaciji, određen je peti krstaški rat i uspostavljena inkvizicija. Kao jeretici su osuđeni Joakim iz Flore, Bin, profesor u Parizu, a naročito albigenzi i valdenžani.

Transupstancijacija znači da se sadašnje stvarno Hristovo telo i krv nalaze u oltarskom sakramentu, u hostiji (hlebu) kojom sveštenik pričešćuje narod; pri tome hleb i vino zadržavaju samo svoje spoljne oblike, dok se njihova supstanca doslovno menja u telo i krv Hristovu. Ova dogma je veoma povećala sveštenikov ugled i

učinila ga jedinim posrednikom između Boga i ljudi. Jedino sveštenik ima vlast da, takoreći, ponovo stvara Božjeg Sina da bi vernik mogao jesti telo Njegovo i piti Njegovu krv, bez čega nema spase-nja. Tako su zapravo „ključevi“ neba i pakla bili stavljeni u sveštenikove ruke.

Evo koliko je po katoličkom učenju dostojanstvo i moć jednog sveštenika:

„Njegovo dostojanstvo se ceni i po sili koju on ima nad stvarima i mističnim Hristovim telom. S obzirom na moć koju ima sveštenik nad stvarnim Hristovim telom, na njegove reči: ‚Ovo je telo moje‘, Hrist je sebe primorao da poslušna i da dođe u sveštenikove ruke u obliku hleba i vina. Mi smo iznenađeni čudom što je na reči (molitvu) Isusa Navina Bog zaustavio sunce. Ali treba da se još više čudimo što na sveštenikove reči – ‚Ovo je telo moje‘ – sam Bog silazi na oltar, On dolazi svuda gde ga sveštenik poziva, i uvek kad ga poziva, i stavlja se u njegove ruke, makar on bio njegov neprijatelj. I pošto je došao, On ostaje potpuno u njegovoj vlasti – sveštenik ga može pomerati, može ga zatvoriti u oltarske prostorije, ili izložiti na oltar, ili nositi izvan crkve; može, ako želi, jesti Njegovo meso i može ga dati drugima za hranu. Nikada nije Božja dobrota dala toliku vlast anđelima. Anđeli se pokoravaju Božjoj zapovesti, ali sveštenik uzima Boga u svoje ruke, daje ga vernom čoveku kao hranu i sam se njime hrani.“ (Kirchengeschichte, T. I, p. 590)

Druga odlika Lateranskog koncila jeste uspostavljanje inkvizicije, strašan izum nazvan „sanctum officium“ (sveta dužnost). Karlo Miler, poznavalac prilika srednjeg veka, kaže o inkviziciji sledeće: „Inkvizicija je možda najgnusnije delo koje poznaje istorija čovečanstva.“ Crkva se brani da ona nije osuđivala na smrt, jer ona ne voli krv. Ali to je slab izgovor. Kad je ona „krivoverce“ predala svetovnim vlastima, znala je dobro kakva ih sudbina čeka. Toma Akvinski, povodeći se za učenjem Augustinovim, naročito

za pogrešnim prevodom i tumačenjem teksta u Luka 14:23 – „prisilite ih da uđu“, usudio se da izjavi u svom delu (Summ II, 11) da „krivoverci“ zaslužuju ne samo da budu odcepljeni od crkve isključenjem, nego i da budu isključeni iz ovog sveta smrću.

Progonstva albigenza su otpočela 1163. godine saborom u Tursu. Godine 1215. na 4. Lateranskom saboru je osnovana inkvizicija. Papa Inoćentije III je obećao oprost svima koji bi učestvovali na istrebljenju jeretika. Godine 1229. na koncilu u Tuluzu određeno je da svaki biskup u svojoj biskupiji imenuje jednog sveštenika i obične ljude (laike), koji će otkrivati sumnjive i predavati ih sudu. Time je uspostavljena inkvizicija.

Crkva je našla jaku potporu inkviziciji u vladarima Petru Aragonskom, Fridrihu II, Sv. Ljudevitu, itd. Grgur IX je poverio inkviziciju dominikancima. Godine 1252. dato im je bilo pravo mučenja.

Poznat je proces inkvizicije: zatvaranje na temelju sumnjičenja, kažnjavanje oduzimanjem imanja, večni zatvor, a katkada iskopavanje mrtvih jeretika, kao na primer Viklifa i Rodžera, grofa grada Foa, čiji posmrtni ostaci su bili spaljeni. Tako su „psi gospodnji“ postali „hijene gospodnje“.

Da spomenemo neke inkvizitore. Naročito su na glasu: Bernard iz Koa, „čekić (uništitelj) jeretika“ (1244-1248); Bernard Gaj, koji je živeo u Tuluzu (1306-1323) i izrekao 561 osudu; Robert Mali, inkvizitor u Burgonji; Ejmerik, španski dominikanac, pisac dela „Directorium Inquisitorum“ (Imenik inkvizitora); a naročito je na glasu Konrad Marburški, krvnik carice Elizabete Tiriške, mlade 24-godišnje udovice, majke troje dece, koju je ubio bičevanjem. Progonstva su bila strašna u Francuskoj i Holandiji. 12. maja 1234. godine spaljeno je u Tuluzu 6 mladića, 12 ljudi i 11 žena. U Španiji su u početku progonstva bila retka, isto tako i u Italiji, Nemačkoj, osim u Kelnu gde je bilo mnogo žrtava. Godine 1401. i u Engleskoj je donet zakon o spaljivanju jeretika na lomači.

Inoćentije III je bio revni sveštenik pale crkve. Gibon kaže o njemu: „On se može pohvaliti sa dve značajne pobede nad zdravim ljudskim razumom: naukom o transupstancijaciji i uspostavom inkvizicije.“

Monaštvo i monaški prosjački redovi – glavni pobornici papske moći

U ovom periodu susrećemo tri velika monaška pokreta: reformatorski pokret manastira Klini, cistercitski pokret, i konačno dva nova prosjačka reda – franjevački i dominikanski.

Manastirski život upravljao se po Benediktovim pravilima koja su propisivala siromaštvo, čistoću, poslušnost, pobožnost i rad. Jedno od glavnih obeležja srednjovekovnog monaštva jeste njegova uska povezanost sa papstvom. „Čudan je to savez, savez monaha koji preziru svet, sa papstvom, koje želi da vlada svetom! Monasi su pomogli papama da učvrste svoju vlast nasuprot autokratije biskupa, pomagali su im u borbi protiv careva, punili su njihove blagajne, pokretali u njihovo ime krstaške ratove i suzbijali jeretike. Za uzvrat, pape su ih obasipali milostima, tim radije što su sami često nosili monaške haljine ili pisali o asketizmu.“ (P. Fargues, op. cit., pp. 144. 145.)

Manastiri su vrlo brzo postali veliki posednici, jer su često primali na dar velike zemljišne komplekse. Govorilo se da onaj ko podiže manastir, podiže sebi lestve za nebo. Malo po malo manastiri su postali skupi i umetnički spomenici. Jedan od takvih je bio manastir Klini u Francuskoj.

Pokret manastira Klini težio je za svetskom dominacijom. Manastir Klini koji se nalazi na reci Roni nedaleko od Liona, osnovao je Berno 910. godine. To je bio benediktinski manastir neposredno potčinjen papi. Prema pravilima manastira, glavno težište je bilo položeno na asketski život. Obavezujući se na potpunu ćutnju i poslušnost, monasi su naročitu brigu posvetili crkvenim obredima i

molitvi, a zanemarili su stručni i naučni rad. Reformne težnje koje su zastupali Odilo (994-1048) i Hugo (1049-1109), čuveni monasi tog manastira, zahvatile su uskoro mnoge manastire u zapadnoj Evropi. Benediktanski manastiri tog vremena, sa Klinijem na čelu, sačinjavali su posebnu federaciju. U 12. veku federacija je brojala više od trista manastira. Svi manastiri bili su pod kontrolom glavnog monaha (opata), arhiabasa, koji je imao gotovo neograničenu moć.

Opati manastira Klini su imali za cilj da podvrgnu pod svoju kontrolu sve manastire i svo sveštenstvo; njihov cilj je čak bio da stave pod svoju kontrolu papsku stolicu. U manastiru Klini je bio vaspitan Hildebrand; tu je on sanjao svoj san o svetskoj dominaciji crkve, koji je kasnije kao papa Grgur VII sproveo u delo. Između 1122. i 1156. godine manastir Klini je dosegao svoj vrhunac moći; on je postao drugi centar katolicizma, odmah iza Rima. Iz toga manastira došle su na papsku stolicu pape Grgur VII, Urban II i V, i Paskal II.

Slobodno možemo reći da bez reformatorskog uticaja manastira Klini, oslabljena crkva ne bi bila kadra da dođe do sile koja joj je bila potrebna da zavlada svetom i da careve i knezove podvrgne svojoj vlasti.

Franjevci i dominikanci. Nov impuls monaštva i religioznom životu rimske crkve srednjeg veka dala su dva velika prosjačka reda – franjevci i dominikanci, koji su se pojavili u 13. veku. S njima dolazi do izražaja nov monaški ideal. „Živi“, govorili su Franjo i Dominik, „kao da postojiš samo radi drugih“. Raniji monaški redovi su se bavili uglavnom ličnim spasenjem, a ovi novi redovi su želeli da budu na korist čovečanstvu.

Franjevački red, naravno, potiče od Franje Asiškog, rođenog u Italiji u gradu Asisi 1182. godine. Otac mu je bio bogati trgovac, a zvao se Pjetro Bernardone. Otac je želeo da mu sin Đovani Bernardone, sa nadimkom Frančesko, bude takođe ugledan trgovac

kao što je on. Dao je sinu lepo odelo i novac za trošenje. Frančesko je bio veseo mladić i imao je mnogo prijatelja s kojima je provodio vesele dane. Ali, u dubini svoje duše Frančesko ipak nije bio zadovoljan. Težio je za nečim čemu bi mogao dati celog sebe, celo svoje srce.

Jednog dana Frančeskovi prijatelji su primetili da se kod njihovog prijatelja zbilja neka čudna promena koju nisu mogli objasniti. Izgledao im je kao čovek u transu. Od tog vremena Frančesko je često odlazio na brežuljak izvan grada da bi bio sam, da bi mogao u tišini razmišljati i moliti se.

Jednog dana Frančesko je video na ulici grupu prosjaka. Skinuo je svoje odelo i dao ga jednome od njih, a sam je obukao prosjakove krpe. Drugom prilikom je sreo jednog gubavca blizu mesta gde se okupljaju bolesni. Sjahao je brzo sa svog konja i počeo da ljubi unakaženo lice gubavca. Narod je počeo da misli da je Frančesko poludeo. Sav novac koji je Frančesko dobio od oca potrošio je na opravku jedne stare kapele. Otac nije mogao više to da podnosi i tužio je sina biskupu. Tada je Frančesko rekao biskupu: „Gospodine, ja ne samo da ne želim više novac od svog oca nego mu vraćam i odelo koje mi je dao.“

Jednom prilikom za vreme bogoslužjenja, navodno je čuo Isusove reči iz jevanđelja: „A hodeći propovedajte i kazujte da se približilo carstvo nebesko. Bolesne isceljujte, gubave čistite, mrtve dižite, đavole izgonite; za badava ste dobili i za badava i dajte. Ne nosite zlata ni srebra ni bakra u pojasevima svojim, ni torbe na put... Jer je radnik dostojan svoga jela.“ (Matej 10:7-10) Frančesko je rekao: „Iz ljubavi prema Hristu koji je umro za mene, ja ću ići i činiti ono što je On rekao svojim učenicima.“

Frančesko je otišao u Rim i od pape Inoćentija III dobio dozvolu da može da propoveda. Obučen u grubo smeđe odelo kakvo su nosili obični ljudi na poslu, bosonog, počeo je da propoveda. Uskoro mu se priključio veliki broj sledbenika koji su se razišli po

celoj zemlji prenoseći svoja učenja prostom narodu, živeći u siromaštvu kao što su videli da živi Frančesko. Tako je nastao franjevački prosjački red. Franjo je propovedao ne samo u Italiji, nego i u Španiji, Egiptu i Judeji. Istoričari rimske crkve kažu da je narod hrlio da ga sluša. Isti kažu da su čak „i ptice volele da sedaju na njegovu ramena i na njegove ruke, a i divlje zveri su osećale da je on drugačiji od ostalih ljudi“.

Malo po malo njegov se prvobitni ideal promenio. Sagrađene su velike crkve, naročito u Italiji, da bi primile veliku gomilu koja je dolazila, da sluša nove popularne franjevačke propovednike ili minorite, malu braću, kako su se oni često nazivali.

Dominikanski red je osnovao Dominik iz Kastila, rođen 1170. godine. Papa Honorije III je priznao njegov red godine 1216. Dominik je imao cilj da osnuje red putujućih propovednika po uzoru na valdenžanske putujuće misionare. Glavni zadatak tih propovednika je navodno bio da propovedaju ispravnu nauku, da utvrđuju pravu veru i da iskorenjuju sve jeresi iz Hristovog carstva. Oni su bili rano prozvani „Demini – canes“, što znači „psi Gospodnji“, naročito otkako su se 1232. godine posvetili Inkviziciji. Papa Honorije III je potvrdio to ime dajući im za grb psa koji drži u gubici zapaljenu baklju.

Dominikanci su se naročito odlikovali svojom velikom revnošću u proganjanju jeretika, to jest onih koji su se u verskim stvarima držali svog uverenja nasuprot službenog mišljenja crkve. Kao inkvizitori, dominikanci su sačinjavali posebnu grupu, oslobođeni od sveštenečke brige za ljude. Oni su čak imali vlast nad sveštenicima i biskupima; iznad njih je bio jedino papa.

„Ono što karakteriše oba ova prosjačka reda jeste njihova apsolutna poslušnost papi, čija su telesna straža oni postali. Oni su pomogli papama da potčine sebi biskupe i careve, i da iskorene jeres. Grgur IX je poverio dominikancima Inkviziciju 1232. godine, ali i franjevci su primili jedan deo ove okrutne funkcije. Pape

su znale da nagrade njihovu vernost obasipajući ih privilegijama na koje su bili lakomi i braneci ih od svetovnog sveštenstva čija prava su prisvajali, slušajući ispovesti i dajući odrešenja.“ (P. Fargues, op. cit. pp. 162, 163)

Obredi, dogme i hijerarhije Srednjeg veka

Jedna od najupadljivijih karakteristika zapadnog hrišćanstva tokom četiri veka, od 950-1350. godine je bila živa intelektualna delatnost. Delatnost učenih ljudi onog vremena – delatnost u vezi sa hrišćanskom mišlju i teologijom naziva se „skolastika“. Skolastici su proučavali dela Aristotela i Platona, kao i arapskih pisaca, a od Jevreja naročito se cenio Majmonides (1135-1204). Skolastičari su se trudili neobičnom upornošću da dogmama pruže racionalnu podršku i da ih sistematizuju u ogromne rasprave, prostrane kao „katedrale“, nazvane „suma“ ili zbir. Njihova polazna tačka je bila apsolutni autoritet crkve, udvostručen sa dva manja autoriteta u njihovim očima, autoritetom Biblije i autoritetom crkvenih otaca.

Crkveni život srednjeg veka počiva na dva temelja: na sakramentima i na hijerarhiji. Skolastičari su definisali sakrament po Augustinu „vidljiv znak nevidljive milosti“. Njemu su pripisivali vlast da „sadrži i daje milost“, i to „ex opere operato“ – kako kaže Toma Akvinski, to jest krepošću, koja se nalazi u njemu, i koja zavisi od Boga i Hristove muke. Vrednost sakramenata ne zavisi od sveštenika. Najvažniji je obred.

Pod uticajem Petra Lombardijskog i Tome Akvinskog broj sakramenata je utvrđen na sedam. Tvrđilo se da ih je Hrist osnovao i da se čovek ne može spasiti ako ih ne poštuje. To su:

Krštenje. Krštenje se smatralo najvažnijim sakramentom. Ono preporuča, kaže Toma. Ono oduzima greh i njegovu kaznu i daje milost. Krštenje je neizbrisivo (Toma). Ono vredi samo ako se vrši u ime Trojstva. Obred se vršio zaklinjanjem i mazanjem uljem da

bi se isterali zli duhovi. U usta, nos i uši stavljala se so, simbol primanja milosti Božje.

U izuzetnom slučaju mogao je krstiti i običan vernik, pa čak i nekršteni. Krštenje se smatralo neophodnim i isključivalo je iz raja svu decu koja bi bez krštenja umrla.

Potvrda. Potvrda se vrši uz pristajanje odraslog da primi milost koju taj sakrament sadrži. Obred vrši biskup uz reči: „Označavam te znakom krsta i potvrđujem te uljem spasenja, u ime Oca, Sina i Svetoga Duha.“

Pokora. Pokora dopunjuje krštenje, kažu skolastici. Ona uništava smrtni greh počinjen posle krštenja. To je druga daska spase-nja data grešniku. To je takođe stub sveštenečkog autoriteta. Čovek je oslobođen od greha, kaže Bonaventura, združen sa crkvom i pomiren sa Hristom posredovanjem preko sveštenečkog ključa.

Delima pokore – molitvi i milostinji, koju priznaju Tertulijan i drugi crkveni oci, dodaje se ispovest svešteniku i odrešenje od greha, kao potrebni uslovi za oproštenje.

Pokora, prema Tomi Akvinskom, sadrži četiri elementa. Prvo, žalost zbog učinjenog greha, a Aleksandar iz Halesa i Bonaventura dodaju ovde žalost ili egoistični strah pred kaznom zbog učinjenog greha.

Drugo, ispovest svešteniku, osim nekih smrtnih greha, koje mogu izbrisati samo molitve crkve.

Treće – zadovoljenje. Ono se sastoji u molitvi, postu, hodočašću i drugim dobrim delima. Može je dati i neko drugi, a ne baš krivac.

Najzad – odrešenje, četvrti element. U tom elementu primećuje se evolucija u korist sveštenika. Petar Lombardijski je kazao da samo Bog otpušta grehe i da je uloga sveštenika ista kao u staro doba jevrejskih sveštenika koji su konstatovali da li je gubavac očišćen ili ne. Obična formula: „Da te Svemogućí Bog odreši!“, zamenena je formulom Tome Akvinskog: „Ja te odrešujem u ime

Oca, Sina i Svetoga Duha!“

Oproštenje od nekih težih greha mogao je dati samo biskup, a od još težeg greha: kad neko zapali crkvu ili istuče sveštenika, mogao je dati samo papa.

Naročiti oblik oprostjenja greha je poznat po imenom „indulgencija“ (oproštajnica). Taj izraz znači otpuštanje kazne i čak greha koji je kaznu prouzrokovao, i to smanjivanjem ili ukidanjem zadovoljenja koje se obično tražilo. Indulgencija se temelji na pravu crkve, koje ona ima zbog svoje uske veze s Hristom, da iz „riznice zasluga“ Hristovih, device Marije i svetaca, crpi milost. Toma Akvinski kaže, da tih zasluga ima toliko da one nadmašuju celu kaznu koju bi zahtevali gresi svih sadašnjih živih ljudi. On dodaje da se takvo oproštenje može dati i pokajnicima.

Crkva je odmah shvatila finansijsku važnost te kobne doktrine. Ona je pružila oproštenje u zamenu za određene usluge: građenje crkava, mostova, puteva, polazak u krstaške ratove, borba sa neprijateljima, albingenzima i carevima.

Za potrebe širenja imperije bila su potrebna velika novčana sredstva, tako da je rimska crkva uvela mogućnost da ljudi novcem plate sve svoje prethodno učinjene grehe, kao i one koje će u budućnosti učiniti, a sveštenici će se navodno moliti Bogu da im se gresi oprost. Oproštajnice su izdavali sveštenici za različita krivična dela od preljube do ubistva. Cenovnik oproštajnica za različite grehe je prvi uspostavio papa Jovan XXII, a cenovnik je prvi publikovao papa Lav X. Cenovnik za neke od grehova bio je sledeći:

- pljačkanje crkve 2,25 dolara
- paljenje kuće 2,75 dolara
- ubistvo običnog čoveka 1,75 dolara
- falsifikovanje i laganje 2 dolara
- silovanje nevine devojke 2 dolara
- udaranje sveštenika 2,75 dolara

- abortus 1,5 dolar
- ubistvo roditelja ili supruge 2,5 dolara
- oslobađanje od svih grehova 12 dolara

Četvrti sakrament je *euharistija (pričest)*. Taj sakrament se smatra glavnim zbog važnosti koji daje svešteniku. Euharistija uključuje transupstancijaciju i neprekidnu Hristovu žrtvu na krstu. Toma je naziva „hostija“ – žrtva – jer ona sadrži svetu žrtvu. Dato joj je takođe ime „misa“. Skolastičari kažu da posvećenjem: „Ovo je telo moje“, koje je izgovorio sveštenik, elementi hleba i vina prelaze u doslovno telo i krv Spasiteljevu.

Spoljni znaci – boja, oblik i težina ostaju, ali supstanca se menja (Toma, Bonaventura). To je čudo koje se ne može shvatiti ni razumom ni čulima, nego samo verom. Toma kaže da je Hrist čitav u ovom sakramentu, pa čak i u svakom elementu.

Ta doktrina je povlačila za sobom različita pitanja, koja su skolastičari želeli da reše. Da li hostijom jedemo Hrista? „Da“, odgovara Toma, ali ako miš pojede hostiju, da li i on prima pravo telo Hristovo? – „Ne“, odgovara on; „on jede samo hleb, jer ne prima hostiju na „sakramentalan način.““

Euharistija ima karakter žrtve, kako uči Hugo Sent-Viktor. Ona je nekrvna, ali „stvarna“ žrtva, koju sveštenik vrši. Kao sakrament, euharistija hrani dušu, a kao žrtva, ona dušu oslobađa od njenih greha.

U to vreme je oduzeta običnom narodu (laicima) čaša kod svete pričesti. Toma savetuje da se laicima ne daje čaša, da se slučajno ne bi prolilo posvećeno vino. Taj predlog je prihvaćen na saboru u Konstanci.

Poslednje pomazanje. Poslednje pomazanje je peti sakrament. On se temelji na savetu u Jakovu 5:14: „Boluje li ko među vama? Neka pozove starešine iz crkve, pa neka se oni mole za njega, mažući ga uljem u Gospodnje ime.“ Skolastici uzimaju taj stih kao dokaz da je to ustanova koju su odredili

Hrist i apostoli, i da se tim sakramentom opraštaju gresi, i čak da on daje ozdravljenje. Sakrament poslednjeg pomazanja deli biskup mazanjem očiju, ušiju, nosnica, usnica, ruku i nogu bolesnika posvećenim uljem.

Sveti red. Sveti red deli biskup. Tonzura je znak primanja u red (obrijano ili ošišano teme glave u obliku kruga). Okrugla tonzura je prihvaćena kao znak pravila i savršenstva. Sveti red je neizbrisiv.

Ženidba. Ženidba je poslednji sakrament, jer „sadrži najmanje spiritualnosti“. Ona je stavljena na listu sakramenata zbog netačnog prevoda Vulgate, koji je u Efescima 5:31 preveo grčku reč „misterion“ sa „sakrament“. Nabrojane su i prepreke ženidbi, dvanaest na broju, među ostalima krvno srodstvo i razlika u veri. Bračna veza je večna, simbol Hristove veze sa crkvom. Razvod je dozvoljen jedino u slučaju preljube, ali ni onda se supružnici ne mogu ponovo oženiti, osim ako jedan od njih umre.

Dogmatika. Da sada ukratko predstavimo sliku katoličke dogmatike (učjenja) kakva proizlazi iz sakramenata.

Ta dogmatika polazi od stanovišta istočnog greha koji je zarazio ljudski rod, pa i ženidbu, koja je pre pada bila bez telesnosti i požude. Tim grehom čovek je izgubio milost i njegova prirodna svojstva su oslabila. Neposlušnošću je Adam postao pokvaren – izgubio je milost, oslabio je – nije umro. Ta ljaga ili oskvrnjenje prelazi na decu, ali ne po majci, nego po ocu, kao nosiocu ljudskog roda.

U čemu se sastoji opravdanje grešnika? Grešnik se opravdava milošću, dobrovoljnim vraćanjem Bogu putem vere, protivljenjem zlu, oproštenjem greha. Skolastičari ne poznaju opravdanje verom, već u tom elementu gledaju samo jednu vrlinu.

U pitanju budućeg, onozemaljskog života, skolastičari su pošli svojim putem. Biblijskom otkrivenju po tom pitanju dodali su dečje bajke. Između neba, gde pravednici gledaju Boga, i pakla,

gde se bezbožnici muče u ognju, postoje još tri mesta gde mrtvi borave: 1) mesto boravka velikih duša Starog saveza (limbus patrum), odakle ih je Hrist oslobodio; 2) „limbus puerorum“, mesto gde borave deca umrla bez krštenja, u mraku (strašna nauka koju su izmislili ljudi bez dece), i 3) čistilište – škola za čišćenje, izmišljena, prema jednom tekstu u apokrifima 2. Makabejcima 12:40, za duše koje su nedovoljno hrišćanske, koje se mogu odatle osloboditi posredovanjem sveštenika, i to čitanjem mise za mrtve.

Sada ćemo pregledati drugi stub (temelj) na kojem počiva crkveni život srednjeg veka: **hijerarhija**.

Crkvena hijerarhija se oslanja na Gracijanov dekret, opširnu kompilaciju kanonskog prava. Bonifacije je tom delu dodao šestu knjigu, a papa Kliment sedmu, nazvanu „Klimentina“. Ovome su dodate i dekretalije Jovana XXII. Svi ovi spisi zajedno čine „Corpus Juris canonici“ (Telo kanonskog prava), koji je izdao Grgur XIII. Dolinger konstatuje da je taj zbornik pun zabluda i laži, i da on naročito koristi papi, jer govori u prilog papske vlasti i njegovih namera. U tom zborniku se nalazi potvrda za gnusno načelo, drago skolastičarima, upotreba sile protiv ljudi drugačijeg verskog mišljenja. Koncil u Tridentu je uspostavio novo kanonsko pravo koje je potisnulo taj stari kodeks. Da vidimo kakva je ta hijerarhija. Na čelu crkvene hijerarhije je papa, okružen kardinalima ili dvorom, papskim činovnicima.

U 13. veku papa je središte sveta i njegov gospodar. Njegovo krunisanje se vrši carskim sjajem. Papa se kruniše trostrukom krunom tijaarom, koja je simbol njegove tobožnje vlasti na nebu, na zemlji i u vazduhu. On nosi naslov „naslednik Hrista“, „naslednik Božji“, „naslednik Sina Božjeg“, „sveti“, „presveti“. On je gospodar crkve i države i raspolaže sa dva mača – spiritualnim (duhovnim) i materijalnim.

Papu bira konklava – sabor kardinala, koji posle sahrane pape ostaju 10 dana na okupu u jednoj sali papskog dvora, da bi bez

spoljnog uticaja izabrali novog papu. Takav način izbora pape uveden je 1059. godine, rimskim koncilom, a potvrđen Trećim lateranskim koncilom 1179. godine, i Lionskim koncilom 1274. godine. Inoćentije IV je dao kardinalima crveni šešir, a kasnije su dobili grimizni (ljubičasti) plašt; njih ima 70 na broju.

Papini legati predsedavaju saborima i nadziru biskupije. Glavna njihova karakteristika u ono vreme je bila pohlepnost. Sveti Bernard kaže da samo dvojicu poznaje koji su bili nepodmitljivi i poštteni: Martin i Gotfrid Akvitanski. Papin dvor – kurija – je papina kancelarija, vrhovni sud, koji rešava pitanja upućena papi.

Prihodi kurije su različiti i mnogobrojni: porez od crkava u novcu i naturi, darovi od manastira i bolnica, takse od sveštenika i biskupa, takse za oprostjenje, Petrov novčić itd. Prihod deli kurija sa papom, koji ima svog blagajnika.

„Kad je Rim odbio novac?“ povikao je sv. Bernard. A Toma Akvinski kaže da papa u to vreme nije mogao reći kao nekada Petar: „Zlata i srebra nemam!“ Upravljači biskupija su biskupi. Biskupa biraju kanonici koji čine kapitol.

Arhiđakoni pomažu biskupima u administraciji.

Sveštenici su bili neškolovali, retko sposobni da propovedaju. Mnogi od njih su živeli nemoralnim životom, posećivali kafane i pozorišta, igrali karte, bavili se lovom, oblačili se egzotično itd. Koncil i pape su morali da se bore da poprave to stanje i da obuzdaju samovoljno sveštenstvo.

Duhovna hrana vernika je bila katkada zdrava i jaka, katkada nezdrava i veštačka. Uglavnom, stado je zavisilo od hrane koju je primalo od svojih duhovnih pastira.

Najbolja hrana je bila Biblija koju je naročito uzdigao Alkuin – izdavač novog izdanja Vulgate. Ali crkva se protivila izdavanju Biblije na narodnom jeziku. Koncil u Tuluzu 1229. godine je strogo ustao protiv učenika Petra Valda i katara, koji su širili Bibliju na narodnom jeziku.

Druga vrsta duhovne hrane su crkvene predstave. Pored ozbiljnih predstava biblijskog sadržaja priređivale su se i šale – „Juda i Đavo“, „Praznik magarice“ i „Praznik ludih“ (Festum Asinarum i Festum Stultorum). Prve predstave su se davale u crkvama, a kasnije na trgu pred crkvom. U srednjem veku naročito se razvio kult Marije i relikvija. Istoričar Šaf kaže da su se viteštvo i religija udružili u obožavanju Marije. Najveći obožavaoci Marije bili su sveštenici, neprijatelji ženidbe. Pojedini manastirski redovi su bili posvećeni Mariji (Cisterciti, Karmelićani). U čast Mariji se dižu veličanstvene katedrale (Notr Dam u Parizu). Anzelmo i Bonaventura proglašavaju majku Mariju našom zastupnicom i posrednicom na nebu, a sv. Bernard kaže: „Ko se boji Oca, neka se obrati Isusu, a ko se boji da se obrati Isusu, neka se obrati Mariji.“ U to doba javlja se teorija o bezgrešnom začecu Marije (Duns Skot). Protiv nje ustaje sv. Bernard. Nakon dužih rasprava pobedili su skotisti i tomisti. Godine 1854. je papa Pije IX proglasio praznik „Imakulata“ – bezgrešno začće.

Najzad, spomenućemo materijalistički kult relikvija. Relikvije su navodno sveti predmeti i ostaci svetaca, koji, navodno, imaju čudotvornu moć. Ti predmeti su doneseni iz Judeje i Carigrada (sveto koplje, sveta tunika, pehar Isusov, krst Isusov, kruna Isusova, suze Petrove, mleko Marijino, kosti mudraca sa istoka, kosti nevine dece koju je Herod pogubio, kamen sa Isusovog groba, sto na kojem je Isus držao poslednju večeru itd.)

Sa relikvijama se razvila prava trgovina, tako da je četvrti Lateranski koncil ustao protiv poštovanja novih relikvija, koje bi se uvodile bez papske dozvole. Skolastičari su pokušali da opravdaju obožavanje ikona i relikvija tvrdeći da ikonama dajemo samo poštovanje (dulia), a ne da ih obožavamo (latria). I poštovanje koje dajemo ikonama, ne dajemo materiji, nego onome koga slike ili kipovi predstavljaju. Ipak, to nije sprečilo da se dalje širi prazno-verno obožavanje predmeta bez vrednosti o kojima je Luter kazao

u svom velikom katehizmu: „To su mrtve stvari, kroz koje se niko ne može spasiti.“

Evo, to je slika katoličke nauke srednjeg veka i crkvene hijerarhije. Koliko se hrišćanstvo tog vremena udaljilo od nauke apostola, i morala prve hrišćanske zajednice i organizacije u početku, o tome ne treba govoriti. Razlika je očigledna. To su primećivali napredniji umovi onog vremena, i zato se sve više čuo poklič za Reformacijom – i malo po malo svitala je zora Reformacije!

Bonifacije VIII i borba protiv papstva

Sa Bonifacijem VIII (1294-1303) se otvara poslednji period crkvene istorije srednjeg veka. Glavno obeležje tog razdoblja je slabljenje moći papstva. Uzroci slabljenja papske moći su poznati, a to su: reakcija nekih velikih država protiv političke nadmoći „Svete Stolice“, zatim protest slobodnih umova protiv papske svetovne vlasti i njegove tiranije nad savešću crkve i pojedinaca, loš primer avinjonskih papa, veliki raskol u zapadnoj crkvi, nastojanje koncila da bez pape, i čak protiv pape, sprovedu reformu u crkvi; sve je to pokolebalo impozantnu zgradu papstva.

Propadanje papske moći ubrzao je dolazak na papsku stolicu jednog okrutnog i drskog pape. To je bio Bonifacije VIII. O njemu su savremenici govorili da je „ušao kao lisica, vladao kao lav, a umro kao pas“. Fink, katolički istoričar, sa žalošću priznaje njegov nepotizam (favorizovanje rođaka) i škrtost, njegovu drskost i njegov neprijatan karakter koji ga je lišio svih ličnih prijatelja.

Gergorovius takođe daje o njemu loše svedočanstvo: „Bio je bez svake apostolske vrline, nagao, žestok, nemilosrdan, neumoljiv i častoljubiv.“ Dante ga naziva „knezom modernih fariseja“ i stavlja ga među simoniste pored Klimenta V. Bonifacije je najviše naškodio papstvu svojim divljaštvom i drskošću. Ipak, on spada u red „velikih“ papa, ne svojim karakterom, nego preteranim

zahtevima i drskošću, kojom je hteo da se uzdigne u red Grgura VII i Inoćentija III.

Bonifacije VIII je potomak jedne stare rimske porodice. Ranije se zvao Benedikt Gaetani, a papa je postao kad mu je bilo osamdeset godina. Njegovo krunisanje je bilo vrlo svečano. Papu, koji je jahao na belom paradnom konju, pratili su carevi Napulja i Mađarske. Kad je sutradan bio priređen ručak u Lateranu, papa je obojici vladara okrenuo leđa.

Pored oholosti, papa se već u početku istakao svojom okrutnošću. On je u zatvoru zadržao svog prethodnika, Celestina V, isključio je porodicu Kolona, koja je poricala zakonitost njegovog izbora, a najslavnija njegova žrtva je bio franjevac Žakopon de Todi, čuveni pesnik na narodnom jeziku i latinskih himni. Žakopon je bio pristalica Celestina V, i on se pridružio porodici Kolona u borbi protiv Bonifacija VIII, koga je napadao oštrim stihovima. Pobjednik, Bonifacije VIII, bacio ga je u zatvor, odakle je bio oslobođen tek milošću Bonifacijevog naslednika.

Bonifacije VIII je vodio veliku brigu o finansijama „Svete Stolicе“. Pronašao je unosnu novotariju, slavljenje jubileja 1300. Svim hodočasniciima koji bi te godine posetili „Svetog Petra“, obećao je potpuno oprostjenje greha. Prema izveštaju florentinskog hroničara Jovana Vilanija, bilo je te godine u Rimu svaki dan oko dvesta hiljada hodočasnika. Tom prilikom je bilo doneseno na „oltar Svetog Petra“ toliko darova da su dva sveštenika morala stalno da stoje pored oltara sakupljajući ih grabuljama.

Najviše je Bonifaciju naudila svađa sa svetskim vladarima. Nad Albertom, nemačkim carem, odneo je pobjedu, prisilivši ga da od njega primi krunu kao dar. Isto je želeo da to učini sa Edvardom I, engleskim carem, ali je engleski parlament porekao papi svaku vlast nad njihovim carem.

Težak je bio papin konflikt sa francuskim carem Filipom Lepim. Filip Lepi je došao u sukob sa papom zato što je oporezovao

crkvena dobra. Na to je papa uputio caru bulu „Clericis laicos“ (Sveštenstvo laici) (1296. godine), u kojoj poriče caru pravo da dira crkvena dobra. Uvređen, Filip je zabranio svaki izlazak zlata i srebra iz Francuske i proterao strance. Ništa nije pomogla ni druga papska bula „Ausculta fili“ (Slušaj sine), kojom papa poziva cara na rimski sabor. U francuskom parlamentu Filip je učvrstio nezavisnost carstva i odbio poziv na koncil. Car je pisao papi: „Neka tvoja krajnja taština zna da u zemaljskim stvarima nismo nikome podložni.“

Godine 1302. održan je u Rimu sabor. Sa tog sabora je izaslana čuvena bula „Unam sanctam“ (Ja verujem jednom), koja veliča crkvu i papu. U toj poslanici se kaže da je za spasenje apsolutno potrebno pokoriti se papskom autoritetu. Evo nekoliko drskih tvrdnji iz te bule: „Uvereni svojom verom, mi znamo i držimo da postoji samo jedna sveta, katolička i apostolska Crkva. Izvan nje nema spasenja i oprostjenja greha... Nadalje, da je svako ljudsko biće potčinjeno rimskom pontifu, i to mi izjavljujemo, kažemo, utvrđujemo i proglašavamo kao potrebno za spasenje.“

Šest meseci kasnije je papa isključio cara iz crkve. Uzalud je papa pokušao da nagovori Alberta, nemačkog cara, da otme krunu Filipu. Francuski parlament je na to optužio papu zbog simonije (kupovanje crkvene dužnosti), vračarstva, nezakonitog odnosa sa njegovom nećakinjom, zbog ubistva pape Celestina V, i pozvao ga je da dođe na opšti crkveni sabor.

Pet nadbiskupa, dvadeset i jedan biskup, Univerzitet, pariski kaptol, sveštenici i gradovi stali su na stranu cara. Poznat je tragičan svršetak te borbe: poniženje u Ananji kao odgovor na poniženje u Kanosi i tragična smrt očajnog pape.

Odjek papskih drskih zahteva. Papska teorija, po kojoj je papa jedini Božji predstavnik na zemlji i gospodar nad carevima, zasniva se na tobožnjem Petrovom nasledstvu i poduprta je „dokazima“ kao što su vlast ključeva, Konstantinova lažna darovnica,

krunisanje Pipina i Karla Velikog, i slikama kao što su sunce, mesec, telo i duh. Tu teoriju je zastupao Nikola I, Hildebrand, Aleksandar III, Inoćentije III, i ona je došla do vrhunca sa Bonifacijem VIII. Na jubileju 1300. godine, papa je sedeći na Konstantinovom prestolu, opasan carskim mačem, sa krunom na glavi i žezlom u ruci, klicao gomili vernih hodočasnika: „Ja sam Cezar – Ja sam car!“

Ovo otkrivenje papskog pravog karaktera i njegove ranije tvrdnje, dale su povoda duhovnim ljudima onog vremena – monasima, opatima, biskupima i čak nadbiskupima da podignu svoj glas protesta protiv ovog neshvatljivog papskog odstupanja od apostolske jednostavnosti i čistote. U papskom karakteru i u njegovim drskim zahtevima videli su ispunjenje proročkih simbola kao što su „tajna bezakonja“, „čovjek greha“, „Vavilon“, „bludnica“ i „antihrist“.

Pape u Avinjonu i Veliki rascep

Posle 1350. godine u zapadnoj crkvi primećuje se sve veće moralno propadanje, slično onome od 500. do 950. godine. Bilo je tu i tamo i znakova zdravog života. Najpre ćemo se zadržati na rđavoj slici, a tada ćemo posmatrati svetliju sliku i pokazati zdrav život koji je ostao, i nove oblike delovanja sile Božje.

Najupadljiviji simptom bolesti u zapadnom hrišćanstvu je bio moralno propadanje papstva. Godine 1309. je papska stolica bila premeštena u Avinjon. Pape su boravile u Avinjonu do 1377. godine i bile većim delom potčinjene francuskim carevima. Sedam papa je učinilo Avinjon svojim sedištem, ali nijedan od njih nije bio tako zao kao neke od papa koje su ih nasledile. Dok su pape boravile u Avinjonu, ovaj grad je bio najkosmopolitskiji grad u Evropi u 14. veku. Na papskom dvoru je cvetao nepotizam neke pape su na najunosnije položaje u crkvi postavljale svoje bliže

rođake. Pokvarenost se raširila po celoj crkvi kojoj je papa bio glava. Vladao je „pluralizam“ (običaj da jedan crkveni velikodostojnik drži više položaja od kojih dobija prihode), „aspentizam“ (običaj da dobija prihode iz mesta gde ne živi, preko titularnih namesnika); vladali su lakomstvo i raspojasanost među sveštenstvom. Ali gore je još sledilo.

Papa Grgur XI je 1377. godine preneo svoju prestonicu u Rim. Time je završeno „Vavilonsko ropstvo“. Ali ovo vraćanje papske stolice u Rim, za čime su mnogi težili, dalo je povod za nastanak velikog raskola na Zapadu koji je sledio. Tokom jednog naraštaja, od 1378-1417. godine zapadna Evropa je bila podeljena između rivalskih papa, u početku dva, a kasnije tri.

Velika šizma. Avinjonskom ropstvu učinio je kraj Grgur XI, koji se, kao što smo maločas spomenuli, preselio u Rim 1377. godine, ali je već iduće godine umro.

Godine 1378. konklava sakupljena u Vatikanu je izabrala za papu nadbiskupa barskog Bartolomea Prignana, koji je uzeo ime Urban VI. Izbor novog pape učinjen je pod pritiskom besne mase, koja je vikala: „Želimo Rimljanina ili barem Italijana!“ Francuski kardinali, kojih je bila većina, nisu mogli da se slože u izboru kandidata, i na kraju su ipak pristali da za papu postave nadbiskupa barskog.

Novi papa je bio strog hrišćanin, navodno veliki poštovalac Svetog pisma, ali mu je nedostajao takt i oštroumnost. Brzo je navukao na sebe nezadovoljstvo od strane kardinala, kojima je prebacivao što žive rasipno i što su lakomi, a francuski kardinali ustali su protiv njega što nije hteo da izabere Avinjon za svoje sedište. Kardinali, sakupljeni u Ananji, pozvali su Urbana VI da se odrekne papske titule, jer je njegov izbor nevažeć, pošto je izabran pod pritiskom mase.

Papa je odgovorio u spisu nazvanom „Factum“, da je njegov izbor bio regularan. Na to su kardinali, povukavši se u Fondi, na

napuljskoj teritoriji, izabrali jednoglasno za papu Roberta Ženevskog, političara krvavih ruku, koji je uzeo ime Kliment VII (20. septembra 1378). Tako je nastao u katoličkoj crkvi rascep. Uz Urbana VI, pristao je veći deo Italije i Engleske, ali pariski univerzitet, Škotska, Španija i neki delovi Nemačke podupirali su protiv-papu, koji se nastanio u Avinjonu.

Posle smrti ovih dvojice papa, svaka stranka je izabrala opet za sebe novog papu. Da bude smutnija još veća, prokleo je jedan papa drugog, a s njim i njegove vernike, pa je takoreći cela katolička crkva bila prokleta, a mnogi od vernika nisu znali koji je pravi papa. Rascep se s papske stolice preneo i u biskupije i opatije. Gde nije cela zemlja pristala uz jednog papu (na primer u Nemačkoj), tu je svaki papa imenovao svoje biskupe. Uz to je jedan papa hteo drugog da pretekne sa crkvenim prihodima, pa je uvodio neke nove namete, što je dovelo do velikog ogorčenja u narodu.

Ovaj rascep u crkvi je trajao četrdeset godina. Kroz svo to vreme su postojala dva niza papa, jedni su boravili u Rimu, a drugi u Avinjonu.

Da bi se ovim nesnosnim prilikama u crkvi učinio kraj, devet kardinala iz Rima, u sporazumu sa četvoricom kardinala iz Avinjona, odlučili su da sazovu opšti crkveni sabor u Pizi za 25. mart 1409. godine.

Koncil u Pizi (1409. godine) označava početak novog doba. Odluke tog sabora su vrlo smele. Koncil je proglasio sebe prvim autoritetom u crkvenim poslovima. Na njemu su vodili glavnu reč Petar d'Ali i Jovan Žerson. Koncil je naglasio da crkva ima pravo da sazove sabor, kao što je to učinila u prvom veku. Koncil je podsetio na činjenicu da saboru u Jerusalimu nije predsedavao Petar nego Jakov. Sabor je dalje tvrdio da može da svrgne papu, i to vlašću ključeva, koja su data ne jednom apostolu, nego svima.

Sabor se zaista bavio pitanjem svrgnuća pape i protivpape i pozvao ih je da dođu na sabor, ali se nijedan od njih nije odazvao

pozivu. Protiv obadvojice papa čitana je 24. aprila u saboru optužba u trideset i osam tačaka, a 5. maja su bili i papa i protivpapa svrgnuti kao „uzročnici rascepa, pravi krivoverci, krivi za mnoga verolomstva“. Zatim su kardinali izabrali novog papu, Filargia, nadbiskupa milanskog, koji je uzeo ime Aleksandar V.

Ali, time je rascep puknuo još jače, jer ona dvojica nisu htela da se pokore, a novog nisu svuda priznali. Tako je katolička crkva odjednom imala tri pape.

Aleksandar V je umro u Bolonji 1410. godine, a da nije ušao u Rim. Na njegovo mesto koncil je postavio Baltazara Kosa, veštog pravnik, ali čoveka bez moralne vrednosti, koji se nazvao Jovan XXIII.

Jovan XXIII, na pritisak pariskog univerziteta, sazvaio je sabor u Konstanci (1414. godine). Saziv sabora je tražio naročito Žigmund, izabrani car rimski, zbog pojave Husitskog pokreta u Češkoj.

Sabor u Konstanci, kaže Funk, je bio sabor celog zapada. Na njemu su bila prisutna trideset i tri kardinala, pet patrijarha, četrdeset sedam nadbiskupa, veliki broj biskupa i zastupnika državnog poglavara i univerziteta. Jovan XXIII je ušao u grad vrlo svečano, na belom paradnom konju u pratnji devet kardinala i šest stotina konjanika. Još sjajniji je bio ulazak Žigmunda, cara Mađarske, drugog sina slavnog češkog cara Karla IV. Kao govornici su se isticali kardinali Petar d'Ali, kancelar Žerson i Zabarela, pravnik iz Bologne.

Koncil koji je bio otvoren 16. novembra 1414. godine, imao je u programu da se pozabavi pitanjem crkvenog jedinstva i moralne obnove. Nihem, pisac jednog traktata o crkvenoj reformi, i Filastre, autor jednog spisa o saborskim većanjima, tražili su da se svrgnu sva trojica papa. Taj predlog je nailazio na odobravanje sve većeg broja članova sabora. Italijani su ustali u odbranu Jovana XXIII, ali sabor, da bi oslabio njihov uticaj, odlučio je da se glasa po

nacijama (Francuska, Italija, Nemačka i Engleska). Traktat jednog Italijana, u kome su bili izneti poroci pape Jovana XXIII, još je više zaoštrio krizu. U februaru 1415. godine papa je dao ostavku pod uslovom, da isto učine i druga dvojica papa. Sabor se zaprepastio od čuda kad je saznao da je papa pobegao, ali on je bio uhvaćen i Žigmund ga je predao svom službeniku da ga čuva.

Na četvrtoj i petoj sednici sabor se proglasio opštim, naglasivši da njegova vlast potiče od Hrista. Istu misao je naglasio Žerson u jednom govoru održanom pred članovima sabora; ona se nalazi i u anonimnom traktatu „Jedinstvo i reforma crkve“, u kojem se papa naziva običnim sinom čovečijim, „zemljom od zemlje“ (limus de limo), koji može postati „gorim od Đavola“. Zatim se sabor pozabavio pitanjem Jovana XXIII. Strašan dosije! Negiranje budućeg života, laži, simonija, zavođenje opatica i mladih devojaka, blud, sve su to bili gresi koji su ga teško teretili. To čudovište, kojeg su previše dugo tolerisali, bilo je svrgnuto 29. maja 1415. godine. On je bio osuđen i četiri godine kasnije je umro.

Ostala su još druga dvojica papa: Grgur XII i Benedikt XIII. Prvi se odrekao, a drugi se opirao odluci koncila sve do svoje smrti (1424. godine).

Sabor u Konstanci, pošto je svrgnuo svu trojicu papa, izabrao je za novog papu kardinala Odu Kolona, koji se prozvao Martin V.

Preteče reformacije u Engleskoj i Češkoj

Glas hrišćanske savesti se digao snažno u 15. veku protiv papske tiranije i pokvarenosti sveštenstva, naročito u Engleskoj i Češkoj, na čelu sa Džonom Viklifom i Janom Husom, pretečama Reformacije.

Engleska je već u 13. veku protestovala protiv papskih zahteva u Engleskoj. Papa je sebi zadržao pravo da ovde potvrđuje biskupe, da u velikim biskupijama sam postavlja biskupe, često

decu, i da ih po volji premešta.

U tom periodu engleska vlast se borila i protiv papske prevlasti. Posebnim zakonima zabranjeno je da papa uvodi nove takse koje se ne bi slagale sa postojećim običajima u zemlji ili da Englezima sudi strani sud. Ipak, papa je nastavio sa svojim tutorstvom nad Engleskom, smešeći se Englezima kao „dobrim magarcima“, koji nose sve terete koji su im nametnuti, pa i one nepodnošljive.

Najzad se javlja Viklif, čovek velikog duha, oštre i budne savesti, koga sa pravom nazivaju „zvezdom Reformacije“ i „jevanđeoskim učiteljem“. Ako i nije propovedao opravdanje verom, on je Bibliju uzdigao iznad pape i izjavio je da se spasenje dobija verom u Hrista.

Ustao je protiv opraštanja greha, krstaških ratova, transupstancijacije, hodočašća i relikvija. Viklif se borio za dva načela: prvo, da oslobodi crkvu od njenih veza sa svetovnim poslovima; i drugo, da sprovede reformu crkve uvodeći „zakon Jevanđelja“ na mesto „crkvene tradicije“.

„Svetovni papa je jeretik i treba da bude skinut sa svoje funkcije.“ U Engleskoj su mnogi pozdravili ove ideje, jer je u to vreme Engleska stenjala pod teškim porezima koje su joj nametale avinjonske pape. Parlament je 1376. smanjio papski novčić u Engleskoj. Džon Gant je uklonio mnoge visoke crkvene službenike koje nije mogao da kontroliše. Zaštitna garda Džona Ganta je štitila Viklifa od akcija koje su preduzimali protiv njega biskup iz Londona i nadbiskup iz Kanterberija.

Kad je Oksfordski univerzitet ustao protiv Viklifa, on je od Latervorta napravio centar svoje aktivnosti.

Da bi proširio svoja uverenja, preveo je Vulgatu na engleski jezik. Isticao je da je Biblija vrhovno pravilo vere, da sveštenici i biskupi treba da su s njom dobro upoznati, i da čak nepismeni i jednostavni mogu da ga razumeju i treba da ga proučavaju. On i njegovi saradnici su preveli celu Bibliju na narodni engleski jezik.

Da bi upoznao ljude sa Biblijom, kao što ju je on razumeo, poslao je putujuće propovednike verne i jednostavne sveštenike, kojima je bila dužnost da propovedaju gde god bi mogli da imaju slušaoce: na putu, u selu, u crkvi ili crkvenom dvorištu. Da bi im pomogao u radu, Viklif je za njih pripremio nacrt propovedi. Nasuprot crkvenom propovedanju onih dana, koje je mnogo isticalo čuda, bajke i život svetaca, on je naglašavao važnost izlaganja delova iz Biblije.

Viklifovi spisi i jevanđeoski rad ovih putujućih propovednika su zadobili veliki broj pristalica. Oni su poznati pod imenom „lolardi“. Progonstva su bila neizbežna, jaka i duga. Putujuće propovednike su optužili da su izazvali seljačku bunu 1381. godine. Ta tužba je bila neosnovana. Ustanak je bio revolt protiv teških dađzbina i loše uprave. Sam Viklif je umro u miru 1384. godine. U početku su lolardi bili zaštićeni od moćnih prijatelja. Ali, već 1401. godine je Parlament izglasao oštar zakon protiv krivoverja. Godine 1407. su preduzete mere protiv nekih lolarda, a 1409. godine je nekoliko njih bilo spaljeno.

Viklifova nauka se proširila u Škotskoj, gde je 1425. godine parlament doneo protiv nje slične zaključke.

Viklifova nauka je doprla u Češku. Praški univerzitet je rado čitao dela pariskih oksfordskih profesora, pa tako i dela Viklifa. Tu težnju za jevanđeoskom slobodom je poduprlo i nacionalno osećanje Čeha, nezadovoljnih zbog nemačke prevlasti u svojoj zemlji, koju je crkva zastupala. U toj sredini izgrađivala se ličnost Jana Husa.

Jan Hus. U drugoj polovini 14. veka nastao je živ pokret reforme u Češkoj. I tamo su mnogi sveštenici bili pokvareni i lakomi. I tamo su propovednici žigosali zla u crkvi i društvu, ističući Bibliju kao pravilo života.

Na čelu ovog pokreta reforme stao je Jan Hus (1373-1415). Godine 1402. bio je imenovan za propovednika Betlehemske

kapele u Pragu. Na tom položaju je svojom rečitošću i ozbiljnošću privukao širok krug slušalaca, od najviših do najnižih slojeva, i uskoro postao jedan od najuticajnijih ljudi u zemlji. U svojim propovedima, koje je održavao na latinskom i češkom jeziku, žigosao je zla u crkvi, od sveštenika do pape. Smatrao je da je Hrist glava crkve, a ne Petar; Hrist je temelj na kome je sazidana crkva, a pape ne samo da nisu nepogrešive, već veliki broj njih su bili krivoverci.

Protiv Husa se digla opozicija na čelu sa praškim nadbiskupom. Nadbiskup je tražio da Hus preda Viklifove spise da se spale. Hus je odbacio da se pokori, na šta ga je ovaj isključio iz crkve. Hus se žalio papi Jovanu XXIII, ali uskoro se okrenuo protiv njega kad je ovaj podigao krstaški rat protiv cara napuljskog i prodavao oprost u Pragu da bi došao do novca za tu akciju. Tim korakom Hus je izgubio podršku praškog univerziteta. Papa Jovan XXIII je isključio Husa iz crkve i stavio Prag pod interdikt. Da bi olakšao položaj Praga, Hus je napustio grad 1412.

Sada se na Husa i Viklifove spise počelo gledati kao na evropski problem. Žigmund, koji je bio glavni sazivač Sabora u Konstanci, bio je najviše zabrinut pošto je on bio brat češkog cara. On je tražio da Hus iznese svoju stvar pred sabor i dao mu je garantno pismo za put, kojim mu je garantovao sigurnost života. Hus je došao u Konstancu, tamo je bio uhapšen i zatvoren, jer je bio pod interdiktom Jovana XXIII. Od Husa se tražilo da porekne svoje učenje i da prizna svoje zablude, na što je on izjavio da je spreman to da učini ako mu sabor dokaže da je na pogrešnom putu i ako čineći to ne bude uvredio Boga i svoju savest. Hus je osuđen. Jovan Žerson i Petar d'Ali su odigrali značajnu ulogu u ovom procesu kao Husovi tužioci. Godine 1415. Hus je lišen svog sveštenečkog reda, predat svetovnim vlastima i spaljen na lomači. Njegove poslednje reči su bile: „Gospode, u tvoje ruke predajem duh svoj.“

Poričući papsku nepogrešivost i njegovu neophodnost, stavljajući Sveto pismo i savest iznad crkve, Hus je bio preteča

Reformacije. Luter je dao o njemu upečatljivo svedočanstvo: „Ako se takav čovek smatra jeretikom, onda niko na svetu nije pravi hrišćanin.“

Godinu dana posle Husovog mučeništva stigla je ista sudbina njegovog prijatelja Jeronima Praškog. I on je navukao na sebe mržnju sveštenstva zbog pristajanja uz Viklifovu nauku, koju je smatrao boljom od Augustinove, i zbog svojih propovedi protiv oprosta. Uprkos opomene svojih prijatelja, on je došao u Konstancu 4. aprila 1415. godine. Posle jedanaest dana je bio uhvaćen i bačen u jedan mračan i smrdljiv zatvor gde je ostao 340 dana. 30. maja 1416. godine, bio je odveden u katedralu, gde mu je bila pročitana presuda i stavljena na glavu pogrдна kapa. Vedra lica stupao je na gubilište. Krvnik mu je ponudio da zapali lomaču iza njegovih leđa, da ne vidi plamen, na što je on odgovorio: „Ne, zapali ispred mene! Da sam se bojao, ne bih bio ovde!“ Jeronim je podneo mučeničku smrt na istom mestu gde i njegov učitelj Hus.

Savonarola

Pri kraju srednjeg veka je ustalo mnogo religioznih vođa koji su podigli svoj glas protiv zloupotreba u crkvi, a neki su čak platili životom svoju smelost. Najslavniji među onima koji su umrli kao mučenici za istinu je bio Savonarola.

Još kao mlad monah, Savonarola je pisao vatrene pesme protiv pokvarenosti u crkvi i ukazivao je na neizbežnost Božjeg suda. Godine 1481. nastanio se u Firenci i uskoro je postao profesor ili lektor Svetog pisma u manastiru sv. Marka.

Savonarola je 1492. godine počeo propovedati proročanstva – propovedao je dolazak Hristove teokratije koja će zameniti pokvarenu crkvenu vlast.

Godine 1494. je francuska vojska pod Karlom VIII ušla u Italiju. Savonarola, koji je navodno preokao invaziju, nagovorio je

Karla da bude blag prema Firenci. Grad je proterao porodicu Medici i obrazovao je neku vrstu teokratije na čelu sa Savonarolom. Godine 1496. Savonarola je u katedrali održao propoved u kojoj je žigosao pokvarenost pape Aleksandra VI Bordžije i njegovog dvora pozvavši ljude da napuste Rim, moderni Vavilon, na koji će se uskoro izliti Božje kazne.

„Bežite iz Rima, jer Vavilon znači zbrka, a Rim je pobrkao celu Bibliju, pobrkao je sve zablude, sve je pobrkao. Bežite dakle iz Rima i pokajte se.“

Poslednje godine života ovog reformatora ispunjene su borbom protiv pape Aleksandra VI, čije intrige, podmićivanje, simonija, nemoral i podla ubistva ispunjavaju verovatno najcrnije stranice papskih anala. Aleksandar VI je hteo da učutka Savonarolu diplomatijom, podmićivanjem ili silom. Ponudio mu je čak crveni kardinalski šešir, ali Savonarola je odbio da ga primi.

Pošto je papa pretio da će staviti Firencu pod interdikt, Savonarola je morao da obustavi propovedanje. Sada su njegovi neprijatelji prešli u napad. Savonarola je bio pozvan pred jedan gradski koncil i proglašen krivim za jeres. Posle toga mu je vlada Firence zabranila propovedanje. Savonarola se povukao u ćeliju manastira, ali manastir je bio napadnut i Savonarola je bio izručen njegovim neprijateljima koji su ga zajedno sa dva njegova druga bacili u mračan inkvizitorski zatvor. Savonarola je bio podvrgnut mučenju i zatim izveden pred sud koji se sastojao od njegovih najljućih neprijatelja. Savonarola nije hteo da se odrekne tog učenja. Tada ga je sud osudio na smrt; prvo će biti obešen i onda spaljen.

Osuda je bila izvršena 23. maja 1498. godine. Najpre mu je bilo skinuto monaško odelo; stajao je bos sa svezanim rukama kad je biskup iz Vasone izgovarao nad njim prokletstvo i lišavao ga sveštenečkog čina. Zatim mu je bila pročitana smrtna presuda, kao i njegovim drugovima Dominiku i Silvestru. Kad je biskup izgovarao reči: „Odvajam te od crkve koja se bori, i od crkve koja će

pobediti“, Savonarola je uzvratio: „Ne od crkve koja će pobediti, jer to nije u tvojoj vlasti.“ Savonarola je bio obešen i zatim spaljen. Njegovi drugovi Dominiko i Silvestro bili su obešeni jedan njemu s desne strane, a drugi s leve. Zatim su njihova napola spaljena telesa bila zasuta gomilom kamenja. Savonarola je umro kao svedok za istinu. Njegov pepeo je bio bačen u obližnju reku Arno.

Luter je smatrao Savonarolu pretečom Reformacije. Njegova mučenička smrt je bila Luteru dokaz da je uzalud nadati se da će se Rim ikada reformisati.

Savonarola nije bio jedini koji je umro za svoju veru. Slična sudbina je zadesila i druge koji su se usudili da žigošu papske zablude. Tomas Konekt iz Flandrije spaljen je 1432. godine, a Dominikanac Endrju, nadbiskup i kardinal, umro je u zatvoru 1484. godine zato što je ukoravao papu Siksta IV. Johan de Vesel, zamenik rektora erfurtskog univerziteta, završio je svoj život u zatvoru zato što je napao papske zablude i pokazivao narodu put ka Bibliji. Franjevac Johan Hilten iz Turingije čamio je u zatvoru od 1477. godine do svoje smrti oko 1500. godine, zato što je ustao protiv nekih dobro poznatih zabluda u rimskoj crkvi. On je izjavio da je papa izopačio Hristovo nasledstvo; u Turcima je gledao Božju kaznu nad palim hrišćanstvom. Kao i Joakim, i on je čeznuo za reformom crkve.

Kolika je u to vreme bila pokvarenost rimske crkve, pokazuje i izjava florentiskog političara Makijavelija (1469-1527), koji je hrabro izjavio: „Jedna od dve stvari mora da dođe na rimsku crkvu; ili potpuna propast ili vrlo teška kazna.“

Španska inkvizicija

Sredinom 14. veka u Španiji je bilo više nehrišćana nego u bilo kojoj drugoj državi Evrope. Jevreji su bili mnogobrojni u Španiji, muslimani su bili u većini u Granadi. Početkom 15. veka, nešto od

straha od pokolja, a nešto pod uticajem rečitog propovednika Vincenta Ferera, hiljade Jevreja je prešlo u katolicizam. Mnogi od obraćenih Jevreja i njihovih potomaka su se uzdigli do visokih položaja u crkvi. Godine 1492, Ferdinand i Izabela su naredili svim Jevrejima, koji su se držali vere svojih predaka, da se pokrste ili da napuste zemlju. Mnogi su se pokrstili. Isti pritisak je bio učinjen i na muslimane. Godine 1492. je pala Granada, muslimanska država. U početku su muslimani uživali slobodu, ali su ih uveravanjem želeli da obrate u katoličku veru, i hiljade su se pokrstili. Ksimenes, nadbiskup Toleda, verovao je da su te metode prespore i upotrebio je oštrije. To je izazvalo pobunu kod Maura koja je bila okrutno ugušena. Godine 1502. su iste mere, to jest prisilno pokrštavanje, bile primenjene na milione koji su ostali u Kastilji. Hiljade njih su izabrale lakši put i pokrstile se.

U ovakvim prilikama, za mnoge pokrštene Jevreje (nazvane Maranos) i za mnoge pokrštene muslimane (nazvane Mariskos) promena religije je bila samo spoljna forma. Katolici su često bili gnevni na ove obraćenike, naročito na Maranose, koji su potajno održavali svoja bogoslužjenja. Verovatno su ih mrzeli i zbog njihovog ekonomskog napretka. Da bi otkrili potajne Jevreje i muslimane, a na podsticaj dominikanca Tomasa de Torkvemade, priora (upravnika) dominikanskog manastira u Segoviji, Ferdinand i Izabela su 1478. godine zatražili od Rima da se inkvizicija proširi i na Kastilju. Papa Sikst IV je 1480. godine dao pristanak i za osnivanje inkvizicije u Španiji, i za inkvizitora je postavljen Torkvemada. Inkvizicija je bila uperena u prvom redu protiv konverzosa (obraćenika), i uskoro su hiljade bile izvedene na lomaču, a drugi, možda većina, bili su teško globljeni ili su bili podvrgnuti ponižavajućoj pokori. Inkvizicija je bila sprovedena s velikim religioznim fanatizmom, koji je bio karikatura pravog hrišćanstva. Španska inkvizicija je verovatno sprečila da protestantizam nije mogao da uhvati čvršćeg korena u Španiji.

Pre-renesansa i humanizam

Srednjevekovna crkva je dosegla svoj vrhunac u 13. veku. Izgledalo je da je papska prevlast zauvek osigurana, ali već u 14. veku se dogodilo nešto što je do temelja uzdrimalo papski autoritet. Najpre je došlo „vavilonsko ropstvo“ (1309-1377) u Avinjonu. Najzad se ropstvo završilo, i papstvo se vratilo u Rim pod Grgurom XI. U to je pukao veliki raskol: Italijani su izabrali za papu Urbana VI, a francuski kardinali izabrali su Klimenta VII. Taj raskol sa dva niza papa trajalo je od 1378. godine do 1417. godine. Vreme „vavilonskog ropstva“ i vreme velikog raskola se smatra mračnim vekom papstva. To vreme je ujedno vreme početka nove epohe – period opadanja crkvene moći i ujedno period buđenja evropskog nacionalizma. Ovo je pružilo misliocima priliku da napadnu pokvarenost u crkvi. Javno mišljenje je podiglo svoj glas tražeći reformu. Taj pokret se naziva još „pre-renesansom“, jer je pripremao put kasnijem preporodu umetnosti nazvanom „renesansa“. U Engleskoj je Viklifova Biblija bila preteča novog dana, a u Nemačkoj i Holandiji je proučavanje originalnih biblijskih jezika krčilo put Reformaciji.

Prvi pesnik pre-renesanse je bio Dante Aligieri (1261-1325). Njegova „Božanstvena komedija“. Svojim pristajanjem uz religiju srca i otporom protiv papske svetovne vlasti, Dante priprema put Reformaciji. U svoj „Pakao“ stavlja Bonifacija VIII, Klimenta V i čitav niz papa odanih simoniji; time je on pripremio put Luteru.

Drugi pesnik pre-renesanse je Frančesko Petrarka (1304-1374), veliki firentinski patriota. Petrarka je bio član deputacije koja je posetila Klementa VI u Avinjonu moleći ga da se vrati u Večni Grad. Tako je imao priliku da upozna raskoš papskog dvora u Avinjonu koji naziva „Zapadnim Vavilonom“. U svojim „Pismima“ ističe poniznost i siromaštvo apostolske crkve nasuprot raskoši i moći crkve svog vremena. I on pruža strašnu sliku o

francuskom Vavilonu i o apokaliptičnoj ženi „koja je pijana od krvi svetaca“. To su reči drugog velikog italijanskog pesnika.

Petrarkin učenik i prijatelj je bio Đovani Bokačo (1313-1375). Između 1348. i 1353. godine napisao je svoje poznato delo „Dekameron“ (Knjiga o deset dana), u kojoj crta pokvarenost sveštenstva i svetovnjaka svoga vremena, ismejava licemerstvo monaha, obožavanje relikvija i ispovest.

Sa Lorencijem Valom se učvršćuje kritički humanizam koji se temelji na filologiji i istoriji. Svoju kritičku sposobnost je primenio na „Konstantinovu darovnicu“ i dokazao je da je to apokrifni spis, pošto se protivi istoriji, a jezik te povelje ima srednjovekovno obeležje. Vala je takođe dokazao da tzv. „apostolsko verovanje“ nisu apostoli formulisali, nego da je kasnijeg datuma. Vala je podsticao proučavanje jevrejskog originala Svetog pisma te je time uzdrmao poverenje u Vulgatu kao u jedini autoritativni prevod Biblije.

U Francuskoj je bio humanistički profesor Žak Lefevr iz Etapla (1455-1536). On je mnogo vremena posvetio proučavanju Biblije, preveo je Bibliju na francuski jezik i nastojao je da se crkva vrati apostolskom hrišćanstvu. Zalagao se za Sveto pismo kao vrhovni autoritet hrišćanske vere.

Haten (1488-1525) je objavio 1514. godine svoje „Epistolae obscurorum virorum“ (Pisma mračnim ljudima). Mračni ljudi (obscuri viri) su tvorci mraka, zli slepi miševi koji bi želeli da nam svojim krilima zaklone svetlost dana – to su dominikanci sa svojom inkvizicijom. Hatén je pobednik nad dominikancima, neustrašivi neprijatelj inkvizicije u Nemačkoj. On je uspeo da razoruža Rim uoči dana kad će ga Luter napasti.

Knez hrišćanskih humanista je bio Erazmo Roterdamski (Desiderius Erasmus, 1466-1536). Želeo je da vidi crkvu očišćenu od praznoverja upotrebom razuma i vraćenu etičkom Hristovom učenju. U „Pohvali gluposti“ je kao nepodmitljivi kritičar svoje epohe prikazao zloupotrebe u krilu katoličke crkve.

Od 16. do 18. veka: Crkva u vreme Reformacije

Reformacija rođena iz Biblije

Kao slavno rađanje sunca posle tužne noći, Reformacija 16. veka pojavljuje se u doba veće svetlosti, nade, slobode, istine i napretka. Evropa je počela da se budi od svog dugog sna praznoverja. Kolumbo je otkrio novi svet. Otkrivena je takođe veština štampanja. Biblijska svetlost je počela da prodire u mnoge narode, i opet je oživela vera prve hrišćanske zajednice. Posejano je seme građanske i verske slobode, a oživljavanje nauke ubrzalo je ovaj pokret. Rim je zadržao na svojih sedam brežuljaka; on je izgubio veliki deo svog poseda. Pojavljuju se biblijski pismeni narodi. Nova era počinje – nastaje prekretnica u istoriji čovečanstva.

Reformacija nije bila polagano formiranje prave hrišćanske zajednice već njeno reformisanje. S pravom se kaže da je Duhom Svetim na Praznik Sedmica „formirana“ hrišćanska zajednica, papstvo ju je „deformisalo“, a Reformacija ili protestantizam protiv papstva u 16. veku ju je ponovo „formirao“!

Reformacija se rodila iz Biblije koju je Luter pronašao u erfurtskoj univerzitetskoj biblioteci. Luter je počeo da proučava Sveto pismo sa velikim žarom i još pre 1517. godine je otkrio Hrista i njegov put spasenja; otkrio je takođe da je papa u Bibliji prorečeni antihrist. Luteru su se vrlo brzo priključili Melanhton, Karlstad, Amsdorf, Jonas, Kelarius i drugi. Nove otkrivene istine u Bibliji su im dale snagu da hrabro i neustrašivo podignu glas protesta protiv Rima. Te istine su ih takođe krepile u času mučeničke smrti.

Načela Reformacije bila su sadržana u latinskoj Bibliji koju je Luter otkrio u erfurtskoj univerzitetskoj biblioteci. Kasnije je Luter

u Vartburgu preveo Bibliju na nemački jezik. On je osećao da jedino Biblija, koja je njega oslobodila, može osloboditi narod. Zato je Biblija bila štampana u velikim tiražima i rasprostranjena kao lišće u jesen. Uzalud je Rim spaljivao Luterovu Bibliju; to je još više povećalo zahtev za njom. Reformacija je postala vek knjige. Sveto pismo je bilo uzdignuto u redovima protestanata, a tradicija je bila potisnuta u pozadinu. U to vreme Biblija se počinje prevoditi na različite evropske jezike.

Protestantski pokret, koji je Luter otpočeo, podelio je zapadno hrišćanstvo na dve polovine. Njemačka, Švajcarska, Holandija, Norveška, Danska, Engleska, Švedska i Škotska su se odvojile od Rima. Ali za vreme takozvane „protivreformacije“ opet je znatan deo protestantskih teritorija bio pripojen Rimu; tada je Rim još čvršće podjarmio svoje podanike nego u ranijim vekovima.

Luter – širenje protestantizma

Martin Luter se s pravom smatra glavnim pionikom protestantizma. Rodio se u Eislebenu 10. novembra 1483. godine; bio je najstariji od sedmero braće. Otac mu je bio rudar i član seoskog saveta. Mladi Martin je odrastao u pobožnoj katoličkoj porodici. U svemu je ispunjavao propise katoličke crkve.

U detinjstvu je Luter mnogo slušao o Bogu kao sudiji. Ali sada je počeo da razume Boga kao nežnog Oca koji čezne da spasi grešnika i koji je u Hristu pripremio sredstvo pomoću kojeg nas spašava – to je Hristova žrtva.

Godine 1517. u Nemačkoj je dominikanac Tecel prodavao oprostajnice. Tecel je tvrdio da čim novac padne u sandučić za darove, duša se odmah oslobađa iz čistilišta. On je na taj način sakupljao priloge za podizanje nove katedrale Svetog Petra u Rimu.

Luter je ustao protiv običaja prodavanja oprostajnica. 31. oktobra 1517. godine pribio je na vrata crkve u Vitenbergu 95 teza

koje je želeo javno da brani. Protestovao je protiv pljačkanja Nemačke u svrhu zidanja katedrale u Rimu tvrdeći da će malo Nemačaca tamo da se moli i da je papa dosta bogat da svojim novcem sagradi tu zgradu, i da bi bilo bolje da jednoj crkvi odredi dobrog sveštenika nego da joj da oprostjenje. Tvrдио je da indulgencije (oproštajnice) ne otklanjaju krivicu i da papa može oprostiti samo one kazne koje je sam nametnuo na zemlji i da nema vlast nad čistilištem. Verovao je da oprostajnice ulivaju ljudima lažnu sigurnost i da su zbog toga očigledno štetne. Kasnije je Luter izjavio da i papa i opšti sabor mogu pogrešiti; jedino je Biblija nepogrešiva. Kazao je da će priznati da je pogrešio ako mu se dokaže da je to što zastupa protiv Biblije i zdravog razuma. Insistirao je na pravu i dužnosti individualnog suda koji ne sme da se zanemari ni pred glasom crkve.

Luter je jedan primer svojih teza poslao nadbiskupu Albertu iz Majnca koji ih je poslao papi. Lav X je zapovedio starešini augustinskog reda da učutka ovog monaha, ali augustinovci su bili prijateljski naklonjeni prema Luteru. Među augustinovcima je Luter zadobio prve sledbenika.

Leta 1518. godine papa je pozvao Lutera da dođe u Rim da odgovara za svoje krivoverje i bezobzirnost. Ali, posredovanjem Fridriha Mudrog, saslušanje je bilo preneto u Nemačku, u Augsburg, gde je bilo zasedanje državnog sabora. Papu je na tom zasedanju predstavljao kardinal Kajetan Tomas Vio. Ovaj državni sabor je kritikovao crkvu što uzima nemački novac. Sabor nije bio na stani kardinala Kajetana, i Luter je mogao da zatraži da o njegovom sporu sa papom sudi univerzitet ili opšti sabor.

Papa, gnevan zbog svega što se dešava, izdao je 15. juna 1520. godine bulu „Exsurge Domine“ (Ustani Gospode), koja počinje rečima: „Ustani, Gospode, i presudi svoju stvar. Divlji vepar ušao je u tvoj vinograd.“ U toj buli je osuđena 41 tobožnja Luterova zabluda, određeno je da se spale sve njegove knjige, a Luteru je

dato 60 dana da se potčini papi.

Luter je napao papsku bulu i, 10. decembra 1520. godine, pred grupom profesora, studenata i naroda Vitenberga, bacio ju je u o-ganj i spalio, a sa njome i spise svojih protivnika i neke spise koji su podržavali papske zahteve za prevlašću.

Godine 1521, 4. januara, papa je izdao drugu bulu „Damnatio et excommunicatio Martini Lutheri“ (Prokletstvo i izopštenje Martina Lutera). Luter i njegove pristalice su bili sada isključeni i stavljani pod prokletstvo. Jedini cilj papstva je sada bio da te jeretike što pre istrebi.

Rim je učinio sve što je mogao da bi Lutera uništio, ali nije uspeo. Sada se Rim obratio za pomoć mladom nemačkom caru Karlu V. Papska Bula je Lutera osudila; svetska vlast je trebala da izvrši presudu – da Lutera zatvori i pogubi. Papski legat Aleander je lako uverio mladog cara da mu je dužnost da upotrebi silu protiv Reformacije. S druge strane, izborni saski knez Fridrih, kome je car velikim delom dugovao svoju krunu, molio je cara da se ništa ne preduzima protiv Lutera dok se najpre ne sasluša. Car je pristao da Luter bude pozvan na sabor u Worms koji je trebalo da se održi 1521. godine. Carski glasnik je uručio Luteru poziv za sabor 2. aprila 1521. godine. Nakon dvosedmičnog putovanja Luter je stigao u Worms. 17. aprila Luter je prvi put izašao pred sabor. U trenutku kad je Luter trebalo da izađe pred svoje sudije, general Frundsberg, jedan od najslavnijih nemačkih generala, ljubazno ga je potapšao po ramenu i rekao mu je: „Moj jadni redovniče! Moj mali redovniče! Ti imaš pred sobom bitku kakvu ja i moji satnici nismo nikad vodili tokom naših ratova. Ali ako si siguran u pravednost svoje stvari, onda pođi napred u Božje ime i budi hrabar. Bog te neće napustiti.“

Na saboru, u prvom svom saslušanju, Luter je priznao da su knjige koje su se nalazile u gomili pred njim njegove, ali na pitanje da li je spreman da se odrekne nekih svojih pogleda, zatražio je da

mu se da jedan dan za razmišljanje jer se to tiče spasenja duše.

Sabor je bio podeljenog mišljenja o Luteru. Jedni su zastupali njegovo gledište, a drugi su tvrdili da on treba da bude osuđen kao jeretik. Car se izjasnio protiv Lutera, jer on mora da je kriv pošto ustaje protiv hrišćanstva starog hiljadu godina. U maju 1521. godine, sa pristankom grupe članova sabora koji su još ostali u Vormsu, Karlo V je presudio da Luteru, kao „odsečenom udu crkve, tvrdoglavom i okorelom jeretiku“, treba da bude uskraćeno svako gostoprimstvo, stan, hrana i piće, da bude uhapšen i izručen caru, a slično treba da se postupi i sa njegovim prijateljima i pristalicama, i da se zapleni sva njihova imovina. Dekret je takođe zabranio štampanje, kupovanje i prodavanje Luterovih dela. Do kraja svog života je Luter bio pod senkom tog edikta.

Da bi zaštitio Lutera, Fridrih Mudri je pripremio navodnu otmicu Lutera i naredio da ga odvedu u tvrđavu Vartburg, gde je Luter ostao do marta 1522. godine. Tokom zatočeništva on nije bio lenj; napisao je više knjiga i preveo Bibliju na nemački jezik. Luterov prevod Biblije je najviše doprineo da se utvrdi literarni nemački jezik. Ovaj prevod je imao još veći uticaj na Nemce nego što je King Džemsov prevod kasnije imao na Engleze.

Dok je Luter bio u Vartburgu, pokret koji je on otpočeo, brzo se širio. On je poprimio radikalne oblike. Karlštat, jedan od Luterovih drugova, kritikovao je misu, upotrebu ikona i zahtevao je oslobođenje od sveštениčkog zaveta. Karlštat je skinuo sa sebe sveštениčko odelo, služio je misu u skraćenom obliku na nemačkom jeziku i davao je pričest laicima u oba vida – hleb i vino. Crkve su bile očišćene od oltara i ikona. Karlštat i drugi redovnici su se oženili. Ukinut je običaj ispovedanja na uho. Zabranjeno je prošenje i prostitucija. Od monaha se tražilo da zarađuju sredstva za život radom.

Fridrih, izborni knez Saski, bio je uznemiren ovim radikalnim oblikom pokreta i nastojao je da ga obuzda.

6. marta 1522. godine Luter se ponovo vratio u Vitenberg i ponovo je stao na čelo pokreta koji je otpočeo. Vitenberg je bio centar u koji su dolazili radoznali studenti da bi pili sa izvora Reformacije.

Luter je naglašavao važnost porodice. Odobrio je monahinjama, koje su napustile manastir, da se udaju, i sam se oženio Katarinom fon Bora.

Posle augsburškog sabora protestantski knezovi su приметili da su car i katolički knezovi odlučili da slome Reformaciju. Zato su se oni 1531. godine udružili u Šmalkaldski savez. Taj savez je predstavljao jednu od evropskih sila – garanciju sigurnosti protestanata. Snaga tog saveza pokazala se iduće godine na saboru u Nirnbergu, gde je sklopljen takozvani „Nirnberški religiozni mir“, koji je trajao sve do Luterove smrti 1546. godine. Car je tada opet pokušao da izmiri protestantizam sa katolicizmom, ali kad mu to nije uspeo, odlučio je da preduzme nasilne mere.

Car je doveo u Nemačku špansku pešadiju i podigao je rat protiv protestantskih knezova. Lideri Protestantske Lige Johan Fridrih Saski i Filip Hesenski su pali u ropstvo. Sada je car diktirao protestantima mir iz Augsburga (1548. godine).

Reformacija u Švajcarskoj je počela već početkom 14. veka, i to nezavisno od nemačke Reformacije, a predvodio ju je Urluh Cvingli koji je poginuo u ratu koji je rimska crkva pokrenula protiv protestanata 11. oktobra 1531. godine. Nad Cvinglijem su se ispunile reči kojima je hrabrio svoje ratne drugove: „Ako im damo naša tela, duše im nećemo dati.“

Pobednici su diktirali mir. Protestantskim kantonima Cirihi, Bernu i drugim kantonima sa većinom protestantskog stanovništva daje se pravo da sačuvaju „svoje verovanje“ pod uslovom da ne pokušavaju više da ga šire u katoličkim kantonima. Nadalje, pobedni će platiti sve ratne troškove.

Reformaciju u Francuskoj je predvodio Žan Kalvin. Kao i

Luter, Kalvin je izvršio svojim spisima ogroman uticaj na zapadnu Evropu.

Kalvinov rad je nastavio Teodor Beza (1519-1605).

Valdenžani su takođe prišli Reformaciji. Njihovi propovednici, koji su posetili Strazbur, Bazel i Bern radili su na sjedinjenju ostalih valdenžana sa reformisanim crkvama. Valdenžanska konfesija iz godine 1655. je kalvinistička.

Reformisanih crkava je bilo u 16. veku u Čehoslovačkoj, Poljskoj i naročito u Mađarskoj. Reformisanih crkava bilo je takođe u Nemačkoj, a naročito u Holandiji. U Holandiji se vodila žestoka borba između Filipa II, sina Karla V, i holandskog pokreta za nezavisnost kome je stajao na čelu Vilijam Oranski. Vilijam Oranski, u početku katolik, postao je 1573. godine protestant iz uverenja. On je bio ubijen 1584. pre nego što je ugledao potpunu slobodu svoje zemlje. Tek 1609. godine su neprijateljstva prestala.

Reformacija u Francuskoj – hugenoti

Čak pre nego što se čulo za Luterovo ime, počela je da sviće zora Reformacije u Francuskoj. Jedan od prvih koji su primili poznanje biblijskih istina bio je Žak Lefevr de Etapl, starac od skoro 70 godina, prevodilac Biblije na francuski jezik, profesor pariskog univerziteta.

Farel, prvi Lefevrov učenik, počeo je da propoveda radničkim slojevima Moa i rasprostranjivao je među njima nove štampane prevode Biblije. Narod je sa velikom radoznalošću slušao objašnjavanje o istinama koje su bile mnogo vekova sakrivene. Uskoro je veći deo grada pristao uz Reformaciju. Čak je biskup Moa Brikon stao na stranu Reformacije.

Iz Moa Reformacija se širila u sve krajeve Francuske. Broj obraćenika se iz dana u dan povećavao. Iz početka je francuski car Fransoa I (1515-1547) bio tolerantan prema protestantima, jer je

bio u borbi protiv Karla V, a dobro je stajao sa protestantskim knezovima Nemačke. Rimske pape su stalno huškale dvor protiv protestanata i tražile njihovo istrebljenje. Međutim, car je bio kolebljiv; čas je podržavao jednu, a čas opet drugu stranu.

Godine 1525. papa Kliment VII je osnovao francusku inkviziciju sa ciljem da saslušava i osuđuje „jeretike“. Zatim je sledio niz carevih edikata koji su stavili protestante izvan zakona. U Francuskoj su počele da gore lomače.

Grad Mo je bio napadnut bandom papskih progonilaca. Biskup Brikon je stavljen na probu da izabere ili vatru ili da se odrekne nove vere; izabrao je lakši put. Ali stado je ostalo verno uprkos otpadu njihovog vođe.

Pristalica Reformacije bilo je ne samo među radnicima, seljcima i zanatlijama, već i u redovima plemstva i na samom dvoru. Iz ovih viših krugova bio je Luis Berkvin, dvorski vitez, čovek hrabar, veoma učen i pobožan. On je bio ispočetka jedan od najrevnijih pristalica papstva; bio je redovan slušalac mise, propovedi, strogi praktikant postova i crkvenih praznika. Luterovu nauku, koja je još tada bila nova u Francuskoj, mrzeo je iznad svega. Ali Božje providenje ga je pokrenulo, kao i mnoge druge, da proučava Bibliju, i on se iznenadio što u njemu nije našao ni čistilište, ni misu, ni papsku prevlast, ni manastire, ni relikvije, ni čudotvorne ikone, ni oprostajnice. Od tog momenta on se potpuno posvetio biblijskom radu.

Baćen u zatvor pod optužbom krivoverja, on je bio oslobođen od strane cara, koji se još uvek kolebao između Rima i Reformacije, i tri puta ga je car, koji je cenio njegovo visoko obrazovanje i njegovu plemenitost, spasio od kandži rimske inkvizicije. Berkvin se nije plašio nikakve opasnosti već je nastavio da napada zablude rimske crkve.

U to vreme je nađen na uglu jedne ulice u Parizu osakaćen kip device Marije. Narod se veoma uzбудio; car je bio duboko ganut.

Monasi su iskoristili ovaj incident da bi optužili Berkvina. Oni su počeli da viču: „To su plodovi Berkvinove nauke; luteranska zavera ima nameru da uništi sve: religiju, zakone i sam presto.“ Berkvin je bio ponovo uhapšen. Budući da je Fransoa I upravo otputovao iz Pariza, monasi su mogli da rade po svojoj volji. Berkvin je bio osuđen na smrt, i u strahu da car ne bi opet intervenisao, istog dana je bila izvršena smrtna presuda. Došavši do lomače, Berkvin je pokušao da govori gomili koja se sakupila, ali su monasi, bojeći se njegovih reči, nadglasali viku, a vojska je počela da zvecku oružjem. Berkvin je bio zadavljen, zatim je njegovo telo bilo spaljeno ognjem.

Pet godina kasnije, 1534. godine, zadesila je protestante Pariza nova nesreća izazvana pojavom plakata koji su bili svuda nalepljeni, čak i na carevom dvoru. U tim plakatima se pozivao narod da uništi „katoličko idolopoklonstvo“. Još se ne zna da li su plakati bili delo nekog nerazumnog prijatelja Reformacije ili nekog lukavog neprijatelja. Ovi plakati su izazvali gnev cara Fransoa I, i on je odlučio da iskoreni protestante. Žrtve su bile izlagane najvećim mučenjima. Naređeno je da vatra ne bude previše jaka da bi se žrtve duže mučile. Ali verni ljudi su umirali kao pobednici. Pariska Sorbona je bila naročito gnevna na štampare koji su štampali Luterove spise. Tokom šest meseci 1534. godine bilo je spaljeno u Parizu dvadeset štamparija.

U Mou, kolevci Reformacije, bilo je četrnaest osoba živih spaljeno na trgu. U južnoj Francuskoj su bila dva protestantska grada, Kabrieres i Merindol, do temelja uništena. Svaka kuća je bila porušena, a stanovnici su bili na ulici pobijeni.

Godine 1537. je bila uhapšena jedna čitava grupa protestanata koji su u jednoj privatnoj kući održavali Večeru Gospodnju. Uhapšenima se nudilo oslobođenje pod uslovom da se odreknu svoje vere. Ali niko nije pristao da se odrekne. Među uhapšenima se nalazila Filipa de Lunc, mlada udovica koja je imala tek dvadeset i

dve godine. Na nju je bio vršen veliki pritisak ne bi li se odrekla vere. Ona je bila određena da bude zadnja pogubljena. Dovedi su ju na gubilište zajedno sa još druga dva protestanta kojima su već odsekli jezike. Ali Filipa je, pre nego što je napustila zatvor, skinula svoju udovičku crninu i obukla je svoje najlepše haljine govoreći: „Zašto da se ne radujem? Ja idem da se sastanem sa svojim suprugom“, misleći na Hrista, koji je u Bibliji opisan kao „mladoženja“, a Njegov narod kao „nevesta“.

Ali i pored svih tih progonstava, broj protestanata se stalno povećavao. Krajem četrdesetih godina u Francuskoj se širi kalvinizam, koji je u početku imao najviše uspeha među građanstvom, zanatlijama i radnicima. Ali pod Henrijem II, sinom Fransoa I, pristupa kalvinizmu i plemstvo, naročito na jugu u Dufinei. U to vreme je bilo u Francuskoj oko 300.000 protestanata. Kalvinizam je težio ka uspostavljanju samouprave, dok se luteranizam oslanjao na civilnu vlast. I dok je kalvinizam u Ženevi propovedao pasivno podnošenje progonstva, francuski kalvinizam je bio spreman da pruži oružani otpor progoniocima, što je dovelo do verskih ratova.

Verski ratovi u Francuskoj. Posle smrti Henrija II na francuski presto su dolazili jedan za drugim njegovi slabi i nesposobni sinovi. Autoritet carske vlasti je sve više opadao. Za vreme najstarijeg Henrijevog sina, Fransoa II, vlast su prigrabile vojvode od Gusa. Oni su držali u svom posedu ogromna imanja, naročito duhovničke sinjorije, zbog čega su postali svesrdni zaštitnici katolicizma.

Vojvoda od Gusa je bio najpopularniji vojnik Francuske. On je bio šef porodice, dvora i cara. Njegov brat Čarls, kardinal od Lorena, bio je u neku ruku papa Francuske. On je bio najogorčeniji neprijatelj Reformacije. Ova dva Gusa, vojvoda Fransoa i Kardinal, dobili su od svojih savremenika nadimak „mesari“. Ništa im nije pružalo toliku radost kao prizor hugenota koji su umirali u mukama. Običaj Kardinala od Lorena je bio da posle obilnog ručka

pripremi gostima naročitu „zabavu“ – da pred njihovim očima naredi da se pokolje veći broj mučenika hugenota. „Takve nakaze kao što su bili Gusi, Katarina Medići i njeni sinovi retko će se naći. Oni su bili nužni rezultat rimske nauke sile.“ (E. Lawrence, op. cit. pp. 272. 273)

Samovlašće Gusa i njihovo bezobzirno gonjenje protestanata ozlojedilo je hugenotsko plemstvo. Na čelu hugenotske stranke su došli Burboni, najbliži rođaci carske dinastije Valoa. Najstariji Burbon je bio car Navare, male carevine u Pirinejima, na granici između Francuske i Španije. Žana de Albert, carica od Navare i majka Henrija IV, vladala je svojom malom carevinom muškom energijom. Ona je proterala iz svoje carevine katoličke sveštenike, ukinula misu i smelo prkosila papi. Vodila je prepisku sa Kalvinom. Druga hrabra žena u redovima protestantskog plemstva je bila Šarlot de Laval, supruga velikog hugenotskog vojskovođe Kolinjija. Ona je molila svog supruga da uzme u ruke oružje u odbranu Reformacije u Francuskoj.

Stranka hugenota je bila uskoro pokrenuta na akciju. Pokrenuta je bila strašnim zverstvom koje je počinio vojvoda od Gusa u malom mestu Vasiju 1. marta 1562. godine. On je sa svojom pratnjom napao protestante za vreme njihovog bogoslužjenja i napravio masakr. Ovaj pokolj u Vasiju je doveo do otvorenog rata između katolika i protestanata, između Gusa i Burbona. Tokom trideset godina bilo je deset ratova koji su vođeni s promenljivim uspehom. Hugenote su pomagali Engleska i protestantski nemački knezovi. Katolici, pak, dobijali su pomoć od Španije.

Vojvodu od Gusa je 18. februara 1563. ubio Poltrat, da bi osvetio krv žrtava Vasija. Katarina Medići je smatrala Kolinjija odgovornim za to ubistvo. Njena je želja sada bila da se domogne glave Kolinjija i ostalih protestantskih vođa. „Godine 1569. Katarina je priznala da je ponudila 50.000 kruna za glavu Kolinjija i odgovarajuće sume za glave drugih vođa.“ (Y. E. Acton, Lectures

on Modern History, p. 161)

Godine 1570. je došlo do potpisivanja Sent Germanskog ugovora, koji je trebalo da izmiri katolike sa protestantima. Međutim, nadbiskup od Nazareta je izvestio papu da je taj ugovor potpisan samo zato da bi se protestanti uhvatili u zamku i likvidirali. Katarina je predložila Žani de Alberti i hugenotskim vođama da učvrste savez između dve stranaka ženidbom njene kćeri sa mladim vođom hugenotom Henrijem Navarskim, sinom Albertinim. Karlo IX, tadašnji francuski car i sin Katarinin pristao je na tu ženidbu.

U avgustu 1572. godine bila je u Parizu proslavljena svečana veridba između katolkinje Margarite i protestantskog princa Henrija Navarskog. Za tu veridbu i svadbu, koja je trebalo da se posle toga održi, sakupili su se u Parizu svi protestantski lideri. Upravo tu zgodu je Katarina odlučila da iskoristi da bi uništila protestante. Kolinji, uzdajući se u carevo obećanje, smelo je išao u susret kobnoj zamci. Mudri i verni prijatelji su ga odvrćali da ne ide u Pariz, da se ne oslanja na reči varalica, ali nikakve molbe i opomene nisu ga mogle odvratiti od njegove odluke. On je sa svojom pratnjom ušao u Pariz, koji je bio isključivo katolički i neprijateljski raspoložen prema protestantima. Car Karlo IX, njegova majka Katarina, mladi vojvoda od Gusa i Henri Anže, mlađi Karlov brat, primili su svoje žrtve s najvećom ljubaznošću. Karlo je zaželeo dobrodošlicu Kolinjiju kao ocu. Nekoliko je dana prošlo u zabavama i lovu.

U petak 22. avgusta, kad se Kolinji vraćao u svoj stan, na njega je bio izvršen atentat. Atentator je pucao na Kolinjija sakriven iza carevog prozora. Atentat su organizovali Katarina Mediči i mladi vojvoda od Gusa. Kolinji je bio teško ranjen. Uskoro posle toga Kolinjija je posetio car Karlo IX praćen svojom majkom Katarihom i vojvodom od Anža. Ovi su se pravili kao da sažaljevaju ranjenog starca, međutim došli su samo kao uhode. Oni su se bojali da mudri i dobri Kolinji ne bi uspeo da probudi bolje elemente u

prirodi nesrećnog Karla.

Bartolomejska noć. U subotu 23. avgusta Parizom se pronela vest da su se protestantski knezovi zakleli da će pogubiti mladog vojvodu od Gusa. Na podsticaj Katarine Mediči i pariskog sveštenstva građani Pariza su uzeli u ruke oružje. Kasno u noć istog dana u carevom dvoru je bio održan poseban savet. Carica majka je uložila sav napor da pridobije svog sina da izda nalog za pokolj svih hugenota koji se nalaze u Parizu. Ona ga je plašila da će protestanti zbog atentata izvršenog na Kolinjija ustati na samog cara i da će podignuti sve gradove na ustanak, tako da car neće imati gde da se skloni.

Car je pristao da izda nalog za pokolj. Od tog trena u njemu je zauvek umrla poslednja iskra plemenitosti koju je imao, i on je postao glavni promoter opšteg pokolja, aktivno oružje u rukama Rima. Određeno je bilo da zvono sa crkve Sent Žermen le Okser objavi početak pokolja.

Posle završenog sastanka, mladi vojvoda od Gusa je otišao sa svojom pratnjom da otpočne svoj krvavi posao. Najpre su prodrli u spavaću sobu admirala Kolinjija i njega ubili. Njegovo telo je bilo bačeno kroz prozor u dvorište. Smrt vođe hugenota je dala podsticaj zaverenicima za nove zločine. Katarina je izdala nalog da se da znak za opšti pokolj. Zvono sa crkve Sent Žermen počelo je da zvoni na uzbunu. Sada je otpočeo strašan pokolj koji je u istoriji poznat pod imenom „Bartolomejska noć“ (23-24. avgust 1572.). U Parizu je ubijeno oko dve hiljade osoba, a u ostalim delovima Francuske oko dvadeset hiljada.

Papa i španski car su bili izvan sebe od oduševljenja kad su dobili vest o pokolju. Papa je naredio da u Rimu zvone sva zvona u znak radosti; brat vojvode od Gusa, kardinal od Lorena je pevao „Te Deum“ (Vi bogovi); iskovana je medalja u čast tog događaja. U znak zahvalnosti, papa Grgur XIII je poslao Karlu zlatnu ružu. Rimski sveštenici su slavili Karla, Katarinu i Gusa kao nove

osnivače papske crkve. Španski car je čestitao Karlu IX što ima takvu majku, a Katarini Medići što ima takvog sina. Još danas mogu se u Vatikanu videti tri Vasarijeve freske koje predstavljaju tri glavna momenta iz Bartolomejske noći: ubistvo Kolinjija, cara koji u savetu daje svoj pristanak za pokolj i sam pokolj.

„Uostalom, ne treba da se varamo. Bartolomejska noć nije bila jedna noć i jedan dan; to je bilo celo godišnje doba. Ubijalo se ovde i onde ceo mesec septembar i oktobar.“ (E. Lawrance, op. cit. 281.)

Poznat je slučaj dečaka Komona, koji je pokazao toliko opreznosti. Pokriven ubijenim telima svog oca i svoje braće, on se pravio kao da je mrtav. Slušao je kako ljudi dolaze i odlaze, i čuo je njihove različite primedbe. Neki su govorili: „Tako i treba! Ništa ne вреди poklati vukove, ako ostanu vučići.“ Drugi su govorili: „Šteta!“ Ali dete se nije pomeralo. Uveče je u tu sobu ušao jedan čovek koji je podigao ruke k nebu i sa suzama je progovorio: „O, Bog će to kazniti!“ Tada je dečak podigao glavu i rekao: „Nisam mrtav; vodite me u Arsenal. M. de Biron će vam dobro platiti.“ Istoričar Mičel kaže da bi papir plakao kad bi se na njega stavili svi zločini koji su se u to vreme dogodili u Francuskoj.

Katarina Medići je verovala da će događaj iz Bartolomejske noći zastrašiti hugenote i naterati ih da se vrate katolicizmu, ali dogodilo se suprotno. Mnogi katolici, dirnuti užasom Bartolomejske noći, odlučili su da napuste katolicizam.

Bedan završetak zločinaca Bartolomejske noći. I samu carsku kuću zadesila je, uskoro posle toga, velika katastrofa. Protestantski knezovi sa juga Francuske, poduprti Engleskom, pobunili su se protiv cara. Primorska tvrđava La Rošel, glavno uporište protestanata, izdržala je deset juriša od strane carske vojske. Godine 1574. umro je Karlo IX. Umro je mučen grižom savesti zbog zločina koje je prouzrokovao. Savest mu nije dala da spava. Slušao je oko sebe glasove umirućih hugenota. Činilo mu se kao da duhovi pokojnika stoje pokraj njegovog kreveta i da je patos njegove sobe poliven

krvlju. Njega je nasledio na prestolu njegov lakomisleni i razvratni brat Henri III. Pod njim se autoritet careve vlasti sasvim srozao. Francuska se raspala na delove. Jednim delom je vladao Henri Burbonski, vođa hugenota, s druge strane postojale su vlade Henrija III, Henrija od Gusa, vođe katoličke lige i „Savet šesnaestorice“ na čelu Pariza. Među katolicima nije bilo sloge. Sam Henri III je naredio da se ubije vojvoda od Gusa, vođa katoličke lige. Kad je posle toga Henri III hteo da se sjedini sa Henrijem Navarskim, da bi zajednički zauzeli Pariz, cara je ubio Žak Klement 1589. godine.

S Henrijem III se ugasila dinastija Valoa. Sada je presto prešao na vođu hugenota, Henrija IV Burbona, kojim je počela burbonska dinastija. Da bi zadobio naklonost katolika Parižana, Henri IV je formalno prešao na katoličku veru. On je kazao: „Pariz vredi jednu misu.“ Na to mu je Pariz otvorio svoja vrata.

Godine 1598. Henri IV je objavio u Nantu edikt o toleranciji. Tim ediktom je kalvinizam bio priznat za dozvoljenu religiju Francuske. Izdavanje Nantovog edikta i Henrijeva verska tolerancija ozlojedili su revne katolike, naročito jezuite. Konačno, 1610. godine jedan ubica, koga su poslali jezuiti, zaklao je Henrija IV.

Za vreme Henrija IV i njegovog naslednika Luja XIII (1610-1643) protestantizam je opet počeo da jača. Hugenoti kao pošten i vredan narod su najviše pridoneli brzom ekonomskom usponu zemlje. Ali za vreme apsolutističkog režima Luja XIV (1643-1715) opet su bili podignuti progoni protiv hugenota. Inicijatori tih progonstava su bili jezuiti. Njihova je lozinka bila: „Jedan Bog, jedan zakon i jedan car.“ Njihov uticaj je bio na dvoru veoma jak. Carevi savetnici kancelar Le Tellier i jezuita Per La Čes, odlučili su da zadobiju „naklonost Neba“ potpunim uništenjem hugenota. Kancelar Le Telier je čak na svojoj samrtnoj postelji molio cara da ukine Nantov edikt i iskoreni hugenote. Luis XIV je poslušao molbu jezuita. Godine 1685. car je ukinuo Nantov edikt. Sada su za protestante opet nastali dani velike nevolje i užasa. Hugenoti su

bili ubijani, zatvarani i odašiljani kao robijaši na galije. Njihova imovina je bila opljačkana, sela, gradovi i crkve porušeni. Mnoge hugenotske porodice su počele tajno da se iseljavaju. Do sredine XVIII veka iselilo se oko četiri stotine hiljada hugenota. Većina hugenota se bavila privrednom radinošću i trgovinom. Među njima je bilo mnogo veoma veštih majstora. Iseljavanjem hugenota, Francuska počinje naglo da propada. Ona više nije mogla da se ekonomski podigne, što je neminovno dovelo do velike francuske revolucije, koja se obračunala sa carem i sveštenstvom kao glavnim krivcima za to stanje.

Istrebijavanje hugenota je izazvalo veliku radost u Rimu. Opet su pevani „Te Deum“ (Vi bogovi). Papa je čestitao Luju XIV. U Parizu, na gradskoj skupštini, podignut mu je bio kip od bronce sa natpisom: „Braniocu dostojanstva careva i crkve.“ Za vreme revolucije taj kip je bio pretvoren u top, kojim se gađalo na presto i na sveštenstvo.

Pod vladom jezuita (1700-1764) hugenoti koji su ostali u Francuskoj živeli su u velikom strahu i opasnosti. Održavali su svoja bogoslužjenja na usamljenim mestima, u šumi ili u nekoj pećini. Često su održavali sastanke noću. Nazivali su se „Crkva u pustinji“.

Jedan od poslednjih i najstrašnijih prizora rimske tiranije u Francuskoj je bila tragedija Žana Kalasa iz Tuluza 1761. godine. Kalas je bio miran protestantski trgovac. Svi su ga cenili zbog poštenja i skromnosti. Imao je ženu, šestoro dece i jednu sluškinju katolkinju. Njegov najstariji sin Marko Antonije je naginjao neurednom životu. Tražio je društvo katoličkih mladića, ali su ga ovi prezirali kao jeretika. Zbog toga je zapao u tešku melanholiju. U svom poremećenom stanju je izvršio jedne večeri samoubistvo obesio se u jednoj praznoj sobi.

Tragedija koja je zadesila porodicu Kalas nije neprijateljima te porodice bila dovoljno velika. Među katolicima se počelo

govoriti da su Kalas i njegova porodica ubili svog sina da bi mu sprečili prelaz na katolicizam. Kalas je bio uhapšen. Stavljjen je bio na najteže muke da bi priznao ubistvo, ali je odbio da to učini. Na kraju je bio zadavljen. Sluškinja, koja bi mogla da posvedoči, da se Kalas nije nalazio u sobi gde se dogodila kobna nesreća, nije uopšte bila pozvana na saslušanje.

Volter je ustao u zaštitu porodice Kalas. Javno mišljenje Evrope osudilo je zločin izvršen nad Kalasom. Pariski sud, na udovičinu žalbu, je obnovio proces, i pokojni Kalas je bio proglašen nevinim. Ipak, katolička crkva, uverena u svoju nepogrešivost, nikad nije priznala da njene žrtve nisu krive.

Uskoro je došlo do francuske revolucije. Oni koji su bili vekovima progonitelji nevinih ljudi, sada su želi plod svog krvavog dela. Galije i zatvori, nekada puni hugenota, bili su sada puni njihovih progonitelja.

Reformacija u Engleskoj

Pionir Reformacije u Engleskoj je bio Vilijem Tindejl (1494-1536). Tindejl je razumeo da je nemoguće raširiti istinu i utvrditi narod u njoj bez Biblije na narodnom jeziku. Zato je odlučio da nastavi delo koje je pre njega započeo Viklif; da prevede Bibliju na engleski jezik. Oko 1522. godine on je rekao:

„Ako mi Bog poštedi život, učiniću da će seoski dečak koji ide za plugom znati više iz Biblije nego što znaju rimski sveštenici koji kritikuju moje propovedanje.“

Ali uskoro su ustali neprijatelji Reformacije sa namerom da osujete ovaj njegov poduhvat. Tindejl je uvideo da nema za njega mesta u Londonu niti u celoj Engleskoj gde bi mogao obaviti taj posao, zato je otišao u Nemačku. U Kelnu je štampao Jevanđelja po Mateju i Marku. Kad su ga neprijatelji ovde vrebali da ga ubiju, pobegao je u Vorms i zatim u Antverpen gde je nastavio svoj

posao. Hiljade primeraka njegovog Novog saveza bilo je prokrijumčareno u Englesku, gde su se crkvene vlasti svom žestinom borile protiv njega. Engleski biskupi su isključili svakoga ko bi čitao Tindejlov Novi zavet.

U Antverpenu je Tindejl pao u ruke neprijatelja. Izdao ga je jedan mladi Englez kome je on ukazao gostoprimstvo. Tindejl je bio odveden izvan teritorije „slobodnog grada“, na područje koje je pripadalo caru Karlu V i bačen je bio u zatvor. Posle sedamnaest meseci zatvora, izveden je bio na sud i osuđen na smrt kao jeretik. Najpre je bio lišen sveštenečke časti, zatim obešen i spaljen. Tindejl je bio spreman za takav kraj, jer je osam godina ranije napisao: „Samo je jedan put koji vodi u carstvo života – to je put kroz progonstvo, stradanje i samu smrt po Hristovom primeru.“

Mučenici za vreme režima Marije „Krvave“

Za vreme kratke četiri godine Marijine strahovlade spaljeno je na lomači u Smitfildu oko dvesta ljudi zbog njihovog verskog uverenja. Ovde ćemo spomenuti nekoliko istaknutih imena iz redova engleskih reformatora koji su svoju veru zapečatili mučeničkom smrću.

Hju Latimer (1490-1555) je bio jedan od najistaknutijih sveštenika anglikanske crkve. Ispočetka je bio ogorčeni neprijatelj Reformacije, ali kad je postao protestant, njegova antipatija prema rimskoj crkvi bila je isto tolika kolika je ranije bila njegova revnost za nju. Godine 1535. bio je imenovan za biskupa Vorčestera, gde je aktivno širio Reformaciju. Mrzeo je obožavanje ikona i relikvija kao đavolske izume, koji odvrćaju narod od službe pravom Bogu. Oko 1539. godine se odrekao crkvenog položaja jer nije hteo da potpiše „Šest članova“ objavljenih od Henrija VIII: transubstancijacija, pričest samo u obliku hostije, celibat sveštenstva, ispravnost monaškog zaveta, misa i ispovest na uho. Poslednjih godina

Henrijevog vladanja bio je zatvoren u londonsku Kulu kao jeretik. Prilikom dolaska na presto Edvarda VI bio je oslobođen i stekao je veliki ugled na dvoru mladog cara koji je sam bio protestant.

Latimerova aktivnost je bila zaustavljena dolaskom na presto Marije Tudor 1553. godine. On je bio uhvaćen i zatvoren u Kulu, u istoj sobi sa Kranmerom, Ridlijem i Bradfordom. Pošto je njegovo učenje bilo osuđeno kao jeretičko, on je u Oksfordu bio spaljen zajedno sa Ridlijem 1555. godine. Pre nego što se popeo na lomaču, kazao je Ridliju čuvene i proročke reči: „Budi hrabar Ridli, danas ćemo, Božjom milošću, zapaliti u Engleskoj takvu sveću koja se nikada neće ugasiti.“

Nikolas Ridli (1500-1555), rodom iz Nortumberlanda, stekao je visoko obrazovanje na univerzitetu u Kembridžu, zatim u Sorboni, u Parizu, i na univerzitetu u Luvenu, u Belgiji. Oko 1545. godine Ridli je odbacio nauku o transupstancijaciji. Godine 1547, posle smrti Henrija VIII, postao je biskup Ročestera, a 1550. biskup Londona. Za vreme vlade Edvarda VI (1547-1553) bio je vrlo aktivan u širenju protestantizma. Kao biskup Londona pomagao je Kranmeru u sastavljanju „41 člana vere“. Ridli je pokušavao da obrati princezu Mariju, ali ona nije htela da ga sluša.

Kad je Marija I ili Krvava Marija došla na vlast, Ridli je bio odmah uhapšen i zatvoren u londonsku Kulu. Godine 1554. je zajedno sa Latimerom i Kranmerom bio prebačen u zatvor Bokardo u Oksfordu. Oksfordski teološki fakultet ga je proglasio 1555. je-retikom. Kad mu je bio obećan život ako se odrekne vere, Ridli je odgovorio: „Dok imam daha u grudima, neću se odreći svog Gospoda i njegove otkrivene istine.“

Zbog svoje vere, Ridli je bio lišen svešteničke časti jedan dan pre nego što je stradao na lomači. Na dan svoje smrti, kad je bio odveden na gubilište, poljubio je lomaču na kojoj je trebalo da umre za Hrista. Kad je plamen polako palio donji deo njegovog tela, Ridli je nekoliko puta uzviknuo: „Dajte više vatre, ne mogu

da izgorim.“ Njegov kraj je došao kad je oganj dosegao do torbe sa pušćanim barutom koju mu je njegov šurak obesio o vrat.

Tomas Kranmer (1489-1556) je godine 1535. otkazao vernost papi; za njim se poveo veći broj engleskih biskupa. Papino ime je bilo izbrisano iz molitvenika, a car je bio istaknut kao glava crkve. Sada su bili u Engleskoj ukinuti manastiri. Godine 1537. je bilo štampano treće izdanje Koverdejleove Biblije (prvo je izišlo 1535. godine). Na naslovnoj strani tog trećeg izdanja stajalo je: „Štampano sa carevom dozvolom“. Godine 1538. Kranmer je posredovao da bi uspostavio jedinstvo između nemačke i engleske protestantske crkve. Tada je došlo do razočarenja. Oko 1540. je Henri VIII najavio rat Luterovoj veri. Izdat je njegov „Akt od šest članova“ kojim se proglašava zločincem i izdajicom svako ko bi odbio da prizna „Šest članova“ – transupstancijaciju, pričest samo u obliku hostije, celibat sveštenstva, ispravnost monaškog zaveta, misu i ispovest na uho. Godine 1546. car je naredio da se spale sve protestantske knjige, uključujući Koverdejlovu i Tindejlovu englesku Bibliju. Neprijateljstvo protiv protestanata je sve više raslo, i nadbiskup Kenterberija je izbegao zatvor u Kuli jedino zahvaljujući svom prijateljstvu sa carem. Pred svoju smrt, Henri je Kranmera imenovao jednim od regenata mladog cara Edvarda VI. Edvard je stao na stranu Reformacije. On je ukinuo „Šest članova vere“ i druge akte uperene protiv protestanata; tada su iz engleskih crkava odstranjene ikone, sveštenicima je bilo dopušteno da se žene.

Dolaskom na presto Marije „Krvave“, Engleska je bila vraćena nazad u krilo papstva. Sada su nastali za protestante dani velike nevolje. Hiljade protestantskih vođa je otišlo u izgnanstvo, stotine njih je bilo zatvoreno, i veliki broj njih spaljen. Kranmer je bio uhapšen i zatvoren u londonsku Kulu septembra 1553. godine. Tada, u martu 1554, on i njegovi drugovi Ridli i Latimer su bili odvedeni u Oksford gde su bili podvrgnuti ispitivanju od strane

rimskih prelata. Sva trojica – Kranmer, Ridli i Latimer – bili su osuđeni i isključeni kao jeretici. Ridli i Latimer su bili spaljeni osam meseci kasnije, 16. oktobra 1555. godine, a Kranmer šest meseci posle njih.

Džon Bradford (1510-1555) je bio dvorski kapelan Edvarda VI. Uskoro, posle Marijinog dolaska na presto, bio je uhapšen i zatvoren u Kulu zajedno sa Latimerom, Ridlijem i Kranmerom. Neprijatelji su mu za neko vreme poštedeli život u nadi da će se odreći svoje vere, ali on je više voleo da umre nego da osramoti Hrista. Pre nego što se popeo na pripremljenu lomaču, podigao je obe ruke k nebu i uskliknuo: „O Engleska, Engleska. Čuvaj se idolopoklonstva, čuvaj se lažnih pastira, antihrista; pazi da te oni ne prevare.“

Protivreformacija

16. i 17. vek otkrivaju dvostruki religiozni aspekt – protestantsku i papsku stranu. Reformacija je izazvala oštru reakciju ili Protivreformaciju.

Protivreformacija je bila snažan pokret koji se u svojoj borbi služio petostrukim oružjem: 1) jezuitskim redom, 2) akcijama i odlukama Tridentskog koncila, 3) uspostavljanjem Indeksa, 4) progonstvom i 5) svojim tumačenjem proročanstava protiv sistema.

Jezuitski red. Od svih oruđa kojima se papstvo služilo u borbi protiv Reformacije nijedno nije bilo moćnije od jezuita.

Osnivač jezuitskog reda je Ignacijo Lojola (1491-1556). U jednom ratu je bio ranjen, tako je postao nesposoban za vojnu karijeru. Za vreme dok se oporavljao od dobijenih rana, došlo mu je u ruke delo „Život Hristov“ od Ludolfa Saskog i popularno delo „Cvet svetih“. Ova dela su ostavila na njega dubok utisak, naročito život Franje Asiškog i život Dominika. Odlučio je da poče

njihovim stopama, ostavio je svet i postao je „Hristov vojnik“. Godine 1528. upisao se u Montaž Koledž u Parizu, gde je zajedno sa šest istomišljenika osnovao novi red putujućih misionara, koji se nazvao „Društvo Isusovaca“. Lojola je sastavio „Pravila društva“, koja je papa Pavle III odobrio.

U ličnoj audijenciji kod pape Pavla III, Franjo Ksaverski, Petar Faber i Lojola su papi objasnili cilj svog društva. Cilj društva je bio da pokore Bogu sva carstva ovoga sveta. To je značilo da dovedu sve ljude u krilo rimske crkve i da papin autoritet uzdignu iznad autoriteta svih zemaljskih vladara. Godine 1540. papa je definitivno potvrdio jezuitski red. Papskom bulom (Regimini Militantis Ecclesiae – Vlada crkvene vojske) uspostavljena je papska vojska koja treba da se večno bori za papstvo protiv svih napadača, svuda i po svaku cenu.

Uticao društva je odmah počeo da se oseća. Društvo je iz godine u godinu sve više raslo i postajalo sve uticajnije. Služilo se naukom, umetnošću, kulturom, politikom, trgovinom i industrijom da bi postiglo svoj cilj. Oni su postali najrevniji branioci crkvenih dogmi, naročito onih koji ističu papsku prevlast iznad prevlasti zemaljskih vladara. Uveli su i neka naročita načela kao što je nauka o „intencionalizmu“ ili o „nameri“, što znači da delo treba da se prosuđuje po nameri sa kojom je učinjeno. Po toj nauci mogao se opravdati svaki zločin; glavno je da je bila dobra „namera“. Uveli su i načelo „tajne mentalne rezervacije“ (reservatio mentalis), kojim su mogli opravdati svaku laž.

Glavni cilj jezuita je bio da se bore protiv protestantizma, da pronalaze slaba mesta u pozicijama protestanata, da povrate izgubljene teritorije i da prošire papsku svetsku dominaciju. Nastojali su da uzmu škole u svoje ruke kako bi mogli obrazovati mlada pokoljenja u katoličkom duhu.

Tridentski koncil. Da bi učvrstio srednjovekovne crkvene dogme nasuprot novootkrivenim istinama reformatora i da bi na taj

način zaustavio daljnje napredovanje Reformacije, papa je sazvao veliki Tridentski koncil (1545-1563). Sabor je usvojio zaključak da je srednjovekovni katolicizam jedini čuvar istine i povezo ga je gvozdenom vezom u čvrsti sistem nauke, koji se više ne može menjati. Papa Pije IV je bulom od 26. januara 1564. godine potvrdio odluke sabora. Iste godine u decembru on je objavio takozvani „Veruju“, kao jezgro Kanona i odluka Tridentskog Koncila, koji su svi sveštenici morali da prihvate i po njemu da se ravnaju. Godine 1566. bio je štampan „Katehizam Tridentskog Koncila“ kao priručnik za sveštenike. Ova dva dokumenta („Katehizam“ i „Veruju“ Pija VI) su temelj katoličke vere i života do današnjeg dana.

Sistemu katoličkih dogmi utvrđenom na saboru u Tridentu kasnije su dodate samo još tri nove dogme – bezgrešno začeće Marije (1854), nepogrešivost pape (1870) i Marijino uznesenje (1950).

Tridentski Koncil je usvojio sve srednjovekovne dogme i tome je dodao da nema spasenja izvan prave katoličke crkve. Time je Reformacija bila definitivno odbačena i anatemisana. Na sastanku od 18. januara 1562. godine, u svom govoru pred članovima sabora, nadbiskup grada Ređa iz Kalabrije – Gaspar del Foso – istakao je da je autoritet crkve iznad autoriteta Svetog pisma. Kao dokaz za to, naveo je praznovanje neznabožačke nedelje, koje je crkva uvela umesto Šabata, a koju promenu prihvataju i protestanti. Katolička crkva, posle Tridentskog koncila, uvek navodi promenu Šabata u neznabožačku nedelju kao pečat ili znak svog autoriteta. Ona ističe da ima vlast da promeni i Četvrtu Božju zapovest. Gaspar del Foso je kazao: „Šabat, najistaknutiji dan u zakonu, promenjen je u (neznabožačku) nedelju... Ovi i slični propisi nisu ukinuti Hristovom izjavom (jer sam kaže da nije došao da promeni zakon), već su promenjeni vlašću crkve.“

Tridentski koncil se završio izjavom Kardinala od Lorena koji je kazao:

„Svi to verujemo; svi isto mislimo... To je vera blaženog Petra

i apostola; to je vera Otaca; to je prava vera.“ Prisutni su odgovorili: „To verujemo; tako mislimo; to potpisujemo.“

Na završetku Kardinal je uskliknuo: „Anatema svim jerecima“; na što su prisutni odgovorili: „Anatema, anatema.“ Posle toga je 265 delegata potpisalo odluke koncila. Tako se završio Tridentski sabor.

Rimski Indeks. Tridentski koncil je odredio komisiju koja je trebalo da sastavi „Indeks zabranjenih knjiga“. Novi „Indeks zabranjenih knjiga“ objavio je papa Pije IV 1564. godine. Pije V je 1571. godine osnovao specijalnu komisiju kardinala (Kongregaciju Indeksa) koja je trebalo da se bavi pitanjem zabranjenih knjiga. Ta komisija je radila u tesnoj vezi sa inkvizicijom. Kongregacija Indeksa je postala stalna ustanova koja je vodila nadzor nad svim publikacijama. Ona je bila jako oruđe u rukama papstva.

Sila progonstva. Protiv Reformacije crkva je upotrebila i silu progonstva.

Isusovci (jezuiti) i Tridentski koncil su ponovo oživeli inkviziciju.

Načelo inkvizicije postoji već od Konstantinovih dana. Papa Inoćentije je osnovao inkviziciju kao posebnu ustanovu i poverio ju je dominikancima i franjevcima. Španska inkvizicija se pojavila u poslednjim godinama 15. veka. To je bio poseban oblik inkvizicije. Španska inkvizicija je bila pod kontrolom cara; car je određivao inkvizitore, a zaplenjeno imanje je najvećim delom išlo u carsku riznicu. Prva žrtva je bila spaljena 1481. godine pod inkvizitorom Torkvemadom. Za vreme Torkvemadinog inkvizitorstva bilo je optuženo 114.000 osoba, od kojih su 10.220 bili živi spaljeni, a ostali su bili osuđeni na doživotni zatvor ili na javnu pokoru. Računa se da je tokom jednog i po veka poginulo u Španiji od inkvizicije oko tri miliona osoba. Inkvizicija je bila oruđe koje je trebalo dovesti španski narod u sklad sa papstvom i skršiti protestantizam u Francuskoj, Holandiji, Korzici i Sardiniji.

Jezuiti su se uvlačili na evropske dvorove da bi pridobili vladare i knezove za borbu protiv „jeresi“. Engleska carica Marija Krvava (1553-1558) je spaljivala protestante u Engleskoj; vojvoda od Gusa i Katarina Medići istrebljuju francuske protestante, vojvoda od Albe pokušao je da uništi protestante u Holandiji. Ovim delima papstvo se ponovo otkrilo kao antihrist koji progoni Božji narod.

Tumačenje proročanstava protiv sistema. Već u srednjem veku neki tumači biblijskih proročanstava su došli do pravog shvaćanja da je antihrist o kome govori Biblija sistem koji obuhvata period od 1260 godina, a ne jedna osoba. U doba Reformacije svi protestantski tumači ukazuju na papstvo kao na prorečenog antihrista. Protivreformacija je postavila sebi cilj da svojim tumačenjem protiv sistema pobije protestantska tvrđenja o papstvu kao antihristu. Tu ulogu su preuzela na sebe dvojica španskih jezuita: Francisko Rivera i Luis de Alkazar. Francisko Rivera (1537-1591) je pokušao da dokaže da će antihrist tek doći (futurizam), da će to biti jedan neverni Jevrejin, koji će se pojaviti uoči Hristovog drugog dolaska u Jerusalimu i delovaće tri i po godine, a ne 1260 godina. Nasuprot tome, Alkazar (1554-1613) je učio da je car Neron bio antihrist (preterizam). Oba ova katolička tumača, iako su zastupala sasvim suprotna gledišta, išla su za tim da oslobode papstvo od sumnje da je antihrist žig koji mu je dala Reformacija.

Tridesetogodišnji rat

Poslednji i najvažniji produkt Protivreformacije je bio tridesetogodišnji rat. Crkveno pitanje u Nemačkoj bilo je rešeno augsburškim religioznim mirom (1555. godine). Protestanti su bili u većini, ali carska vlast je bila u rukama katolika.

Austrija je bila najveća i najjača nemačka zemlja. U 16. veku njoj su se pridružile Češka i Mađarska, da bi našle zaštitu od

Turske. Habsburgovci, posle tolerantnog Maksimilijana, počeli su da progone protestante. Oni su se osećali tako jaki da su počeli borbu protiv protestanata čak u Češkoj, gde je devet desetina stanovništva bilo protestantsko. Konflikti su se sve više povećavali, i posledica toga je bila to da su 1608. i 1609. godine protestanti i katolici, u posebnim savezima, stajali jedni protiv drugih. Protestanti su se međusobno udružili u Uniju (1608. godine), a katolici u Ligu (1609. godine). Trebao je samo povod da bukne verski rat. Iskra je planula u Češkoj.

Česi su videli da im preti sve veća opasnost od Protivreformacije i odlučili su da se odupru caru Ferdinandu II i da na njegovo mesto izaberu drugog cara. Vođe tog pokreta, na čelu sa grofom Turnom, prodrle su u Hradčane, carsku palatu u Pragu, i bacile su kroz prozor dva člana carske vlade, Slavatu i Martinica. Tako je došlo do rata između čeških protestanata i cara Ferdinanda II. To je početak tridesetogodišnjeg rata (1618-1648). Tokom vremena u borbu je bila uvučena većina evropskih država, tako da je ona konačno postala prvi veliki evropski rat.

Car Ferdinand II je uputio protiv Čeha, pod komandom Tilija, veliku vojsku, koja je do nogu potukla češku vojsku kod Bele Gore, nedaleko od Praga (1620. godine). Nad Česima je izvršen svirep obračun. U pojedinim oblastima Češke nije ostala ni trećina tadašnjeg življa. Češko plemstvo je bilo delom istrebljeno, a delom zauvek proterano izvan čeških granica. Češka je bila pretvorena u austrijsku provinciju Bohemiju. Sad su u njoj jezuiti vodili glavnu reč. Oni su suzbijali češku kulturu, spaljivali sve knjige na češkom jeziku, bez obzira na njihov sadržaj.

Careva pobjeda je uznemirila Englesku, Holandiju i Francusku. Plašeći se jačanja carske moći i ujedinjenja Nemačke, one su sklopile sporazum s danskim carem Kristijanom IV, koji je želeo da proširi svoje posede na račun nekih baltičkih oblasti Nemačke. Danska je 1625. godine stupila u vojnu akciju. Ferdinand II je

zapao u nezgodan položaj, ali ga je spasio njegov vojskovođa Valenstajn, koji je 1626. godine potukao Dance. Godine 1629. je Danska sklopila sa Nemačkom mir, obavezujući se da se više neće mešati u stvari Nemačke. Time se završio danski period tridesetogodišnjeg rata.

Procene broja pobijenih od papske crkve

Dva ili tri veka mnogi protestanti su davali brojke vezano za ukupni broj ljudi pobijenih direktno ili indirektno od Papstva tokom Srednjeg veka. Te brojke uključivale su 50 miliona, 68 miliona, 100 miliona, 120 miliona i 150 miliona. Rimokatolici evidentno daju mnogo manje brojeve. Često su te brojke navođene bez ikakvih informacija odakle potiču ili kako se došlo do njih.

Evo nekih mesta gde su date brojke o verskim progonstvima.

„Od rođenja Papstva 606. godine do danas, pažljivi i kredibilni istoričari procenjuju da je više od pedeset miliona pripadnika ljudske porodice pogubljeno zbog zločina jeresi od strane papskih progonitelja, što je u proseku više od četrdeset hiljada verskih ubistava svake godine od postanka papstva.“ (John Dowling, “History of Romanism,” pp. 541, 542. New York: 1871.)

Između 1160-1560. godine, Valdenžani koji su živjeli u italijanskim Alpima suočili su se sa 36 različitih surovih progonstava koja nijesu štedela ni dob ni pol (Tomas Armitaž, Istorija baptista, „Post-apostolska vremena – Valdenžani“, 1890). Oni su skoro potpuno uništeni kao narod, a najveći deo njihovih literarnih zapisa bio je izbrisan sa lica zemlje. Od 1540. do 1570. godine, „dokazano je putem nacionalnih autentičnih svedočanstava da je skoro milion protestanata bilo javno predato na smrt u raznim državama Evrope, pored svih onih koji privatno uništeni, i o kojima ne postoje ljudske beleške.“ (*J.P. Callender, Illustrations of Popery, 1838, p. 400*). Katolički istoričar Vergerius likujući priznaje da tokom pontifikata

pape Pavla IV (1555-1559) „sama inkvizicija putem mučenja, izgladnjivanja ili u ognju, pobila više od 150.000 protestanata.“ Ovo su samo mali primeri brutalnosti koja se izlila na hrišćane „disidente“ od Rimo-katoličke crkve za vreme inkvizicije.

Vezano za brojku od dva miliona pobijenih, Born piše:

„Bertrand, papski legat, napisao je pismo papi Honorijusu, želeći da bude opozvan iz krstaškog rata protiv primitivnih svedoka i boraca za veru. U ovom autentičnom dokumentu, on je naveo da su u roku od petnaest godina 300.000 tih vojnika krstaša postali žrtve vlastite fanatične i slepe jarosti. Njihova neumoljiva i nezasićena žeđ za hrišćanskom i ljudskom krvlju nije poštedela nikoga u krugu njihovog žestokog despotizma i nesputanog nasilništva. Na reci Žaron, došlo je do sukoba između krstaša sa njihovim crkvenim vođama, prelatima Tuluza i Komingesa, koji su svečano obećali svim svojim vazalima puni oproštaj greha i neodložni nebeski posed ako budu pogubljeni u bici. Španski monarh i njegovi saradnici priznali su da su morali izgubiti 400.000 ljudi u tom strašnom sukobu, i odmah nakon toga papisti su se hvalisali da su uključujući žene i decu masakrirali više od dva miliona ljudi u tom pojedinačnom krstaškom pohodu protiv jugozapadnog dela Francuske. (Bourne, George, The American Textbook of Popery, Griffith & Simon, Philadelphia, 1846, pp. 402-403.)

U samo jednom krstaškom pohodu, ubijeno je dva miliona Albigenza. Koliko ih je moralo biti ukupno, i koliki mnogi milioni su morali biti pobijeni tokom čitavog Srednjeg veka!

Drugi izvor piše:

Katolički vojni pohod protiv Albigenza u južnoj Francuskoj (od 1209 do 1229), pod papama Inoćentijem III, Honorijusem III i Grgurom IX, bila je jedna od najkrvavijih tragedija u ljudskoj istoriji... Broj Albigenza koji su postradali u dvadesetogodišnjem ratu procenjuje se na jedan do dva miliona. (Cushing B. Hassell, History of the Church of God, Chapter XIV.)

V. E. H. Leki kaže:

„Da je Rimski crkva prolila više nevine krvi od ijedne druge institucije koja je ikad postojala među ljudskim rodovima, nijedan protestant koji ima kompetentno znanje iz istorije ne dovodi u pitanje. Uistinu, istorijska svedočanstva o mnogim njenim progonoštvima sada su tako oskudna da je nemoguće oblikovati kompletnu koncepciju mnoštva njenih žrtava, i sasvim je izvesno da nikakva moć mašte ne može adekvatno shvatiti njihova stradanja.“ (History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe, Vol. II, p. 32. London: Longmans, Green, and Co., 1910.)

Sledeći citat je potiče iz „Slavne reformacije“ od S.S. SCHMUCKER, D. D., Javni govor na komemoraciji Slavne reformacije Šesnaestog vijeka, koji je održan pred Evangeličkim Luteranskim sinodom Zapadne Pensilvanije od strane velečasnog S.S. Šmukera, doktora teologije i profesora na Teološkom seminaru u Getisburgu. Objavili Gould i Newman, 1838.

„Trebalo li da vam govorim o tridesetogodišnjem ratu u Nemačkoj, koji su uglavnom izazvali jezuiti kako bi lišili protestante prava na slobodnu versku službu, koja im je bila zajamčena Augzburškim sporazumom? Ili o irskoj pobuni, o nehumanom kasapljenju oko petnaest miliona Indijanaca u Južnoj Americi, Meksiku i Kubi, od španskih papista? Ukratko, autentični istoričari su izračunali da je papski Rim prolio krv šezdeset osam miliona ljudskih života kako bi uspostavio svoja neutemeljena prava na religijsku dominaciju.“ (citirano iz Dr Braunlijeve knjige „Papstvo neprijatelj građanskoj slobodi“, str. 105).

Procene se kreću između 7 i 12 miliona ljudi koji su lišeni života i tridesetogodišnjem ratu, ili više:

„Ovo je bio vek poslednjih verskih ratova u ‘hrišćanstvu’, tridesetogodišnji rat u Njemačkoj, koji su izazvali jezuiti, što je svelo ljude na nivo kanibalizma, a stanovništvo Bohemije smanjilo sa 4.000.000 na 780.000 i Njemačke sa 20.000.000 na 7.000.000 i od

južne Njemačke napravilo gotovo pustinju...“ (Cushing B. Hassell, History of the Church of God, Chapter XVII.)

Što se tiče irske pobune, „Prava objektivna istorija Irske pobune iz 1641“ Džona Templa, napisana 1644. godine, iznosi cifru od 300.000 žrtava, ali druge procjene su mnogo manje. Neke procjene su veće:

„Osim jezuitskih i katoličkih zverstava iz ovog veka koja su već nabrojana uz neke pojedinosti, oni su masakrirali 400 protestanata u Grosotu, u Lombardiji, 19. jula 1620. godine; priča se da su uništili 400.000 protestanata u Irskoj 1641. godine, putem otvorenih ubistava, smrzavanja i gladi i davljenja...“ (Cushing B. Hassell, History of the Church of God, Chapter XVII.)

Ustvari, procenjuje se da se stanovništvo Irske smanjilo sa 2 miliona 1640. na 1,7 miliona 1672. godine, prema R.F. Fosteru, „Moderna Irska 1600-1972“ (1988). Međutim, ovo je u određenoj meri moglo rezultirati iz britanskih represalija i zbog emigracije, prisilne ili dobrovoljne. Populacija je trebala porasti za oko 200.000 ljudi tokom tog perioda, pod pretpostavkom stope prirasta od 30 procenata po veku. To podrazumeva da je 500.000 ljudi više od normalnog ili umrlo ili napustilo Irsku tokom ovog vremena i slaže se sa 300.000 ili više protestanata ubijenih 1641. godine.

Cifra od 68 miliona javlja se u Šmukerovom govoru iz 1838, u Braunlijevoj knjizi iz 1836, i takođe u knjizi „Odbrana Zapada“ od Lajmena Bičera (Plea for the West, Lyman Beecher - Cincinnati, Truman and Smith, 1835), pp. 130-131:

„I dozvolite da opet upitam, da li se katolička religija, u svom savezu sa državom, pokazala tako neambicioznom, smernom i neslavoljubivom, tako slabom i lakom za izmoliti, da opravda ponos i prezir svoje otvorene namere i sistematskih pokreta u osiguravanju nadmoći i kontrole nad ovom nacijom? Da li je slučajno što je u savezu sa despotskim vladama gospodarila gvozdenim žezlom nad skoro jednom trećinom populacije na planeti, i

nasilnom smrću zbrisala sa zemlje oko šezdeset osam miliona njenih stanovnika, i što sada drži u tami i ropstvu gotovo pola civilizovanog sveta?“

Isti takav navod dao je Braunli:

„Jednostavno rečeno, Rimski crkva je potrošila nebrojeno blago i prolila krv ubijajući šezdeset osam miliona i pet stotina hiljada članova ljudske rase, kako bi uspostavila pred zapanjenim i zgroženim svetom svoju čvrstu rešenost da poništi svaki zahtev koji je ljudska porodica iznosila ka slobodi, i pravo na nesputanu slobodu savesti.“ (Popery an enemy to civil liberty, 1836, pp. 104-105.)

Takođe, u svom drugom delu Braunli konstatuje:

„Papski Rim je prolio krv pedeset miliona hrišćana u Evropi!“ (The Roman Catholic Religion viewed in the light of Prophecy and History, New York, Charles K. Moore, 1843, page 60.)

I kasnije u istom tom delu:

„Najbolji pisci računaju da je pedeset miliona hrišćana istrebjeno ognjem i mačem i inkvizicijom, petnaest miliona urođenika na Američkom kontinentu i ostrvima, tri miliona Mavara u Evropi, i milion i po Jevreja. Dakle, to je šezdeset devet miliona i pet stotina hiljada ljudskih bića koje je pobila ‘žena sa rimskih brežuljaka, pijana od krvi svetih.’ I ovaj užasni spisak ne uključuje one koji su joj bili podređeni, koji su pali kao krstaši u Aziji, u njenim ratovima protiv evropskih hrišćana i u Južnoj Americi!“ (Ibid, p. 97.)

Ovi navodi razjašnjavaju da se cifra od 50 miliona odnosi samo na hrišćane u Evropi i da ona ne uključuje hrišćane pobijene na drugim mestima. Takođe je jasno da Braunli ne uzima ove brojke samo od jedne osobe, već najmanje od dva „najbolja pisca“, i ignoriše druge za koje misli da su manje kvalifikovani. Mnogi drugi takođe su morali biti ubeđeni u reputaciju tih pojedinaca, suđeci po učestalosti navođenja brojke od 50 miliona.

Braunli dalje komentariše broj pobijenih od Papstva u svom

drugom delu na sledeći način:

„Prilikom invazije Langdoka od ovih monstruma, stotinu hiljada Albigenza palo je u jednom danu! Vidjeti Bruys vol. iii. 139.“ (Ibid, p. 346.)

„Pod papom Julijanom postradalo je 200.000 hrišćana, a u francuskom masakru, po savremenoj računici, za tri meseca, 100.000. Pobijenih Valdenza bilo je 150.000, Albingeza 150.000. Samo pobijenih od jezuita za 30 godina bilo je 900.000. Vojvoda od Alve pogubio je samo putem običnog vešanja 36.000 osoba; Grotije iznosi podatak da je on pobio 100.000 ljudi! Inkvizicija u Španiji, Italiji i Francuskoj je ognjem i mučenjem pogubila 150.000... U Irskom masakru pobijeno je 150.000 protestanata!

Kad se sve sabere, Rimo-katolička crkva je upropastila i uništila milion i po Mavara u Španiji, kao i gotovo dva miliona Jevreja u Evropi. U Meksiku, uključujući ostrva Kubu i Sv. Domingo, petnaest miliona Indijanaca, koji su za 40 godina pali kao žrtve papstva. A u Evropi, južnoj i jugoistočnoj Aziji i Americi, pobili su najmanje 50 miliona protestanata!

Tako Rimska crkva stoji pred svetom kao ‘žena u skerletu na crvenoj Zveri’. Crkva koja tvrdi da je hrišćanska nakvašena je krvlju šezdeset osam miliona i pet stotina hiljada ljudskih bića!“ (W. C. Brownlee, Letters in the Roman Catholic controversy, 1834, pp. 347-348.)

Braunli je očito revidirao brojku od 69 miliona i spustio je na 68 miliona. Tako cifra od 68 miliona ima nekoliko izvora u ranim 1800-im. Izvor za neke Braunlijeve brojke javlja se u sledećem navodu:

„Prisilna krštenja i prateći zahtevi koje je papa postavio nad ‘svojim robovima’ prouzrokovali su smrt milion i pet stotina hiljada Mavara, i, prema najumerenijim kalkulacijama, dva miliona Jevreja! Videti: Dr. M. Geddes’s Tracts on Popery, vol. i.“ (W. C. Brownlee, Popery the Enemy of Civil and Religious Liberty, J. S.

Taylor, New York, 1836, p. 88.)

Navedeni radovi Majkla Gedsa mogu biti Razni traktati..., treće izdanje, London, 1730, 3. tom. Godine 1678, Geds je otišao u Lisabon, i vratio se u Englesku 1688. Tokom njegovog boravka u Lisabonu, prikupio je brojna dokumenta vezano sa špansku i portugalsku istoriju, a 1714. objavio „Traktate o različitim predmetima“ u tri toma, prevod najinteresantnijih dokumenata do kojih je došao. Godine 1715, pojavilo se posthumno izdanje traktata protiv Rimokatoličke crkve. Osim onih koji su pobijeni, mnogi su bili prognani:

„Računa se da je od vremena zauzimanja Granade do 1609. godine tri miliona Arapa bilo prognano sa španskog tla; i ravnice Valensije, Mursije i Granade nikad nijesu povratile aspekt procvata koji su nosile dok su bile kultivisane od svojih predašnjih gospodara. Dekret iz 1609. bio je fatalan za Španiju kao što je bio opoziv Edikta iz Nanta za Francusku skoro stotinu godina kasnije.“ (Williams, Henry Smith, The Historian's History of the World, vol. 8, p. 259.)

„1492. počelo je progonstvo protiv Jevreja, od kojih je 500.000 bilo prognano iz Španije a njihovo bogatstvo konfiskovano. Za sedamdeset godina populacija Španije bila je smanjena sa 10 na 6 miliona proterivanjem Jevreja, Mavara i Moreskona (‘hristijanizovanih’ Mavara), najbogatijih i najinteligentnijih stanovnika te zemlje.“ (Cushing B. Hassell, History of the Church of God, Chapter XV.)

U stvari, populacija Španije bila je u jednom vremenu dvadeset miliona veća:

„Procenjuje se da je ukupna populacija sredinom desetog veka bila oko trideset miliona, a neverovatan rast populacije značio je sam po sebi i vrlo visok stepen civilizacije. Normalno je da se populacija, uz pristojne zdravstvene mere i higijenske uslove, duplira za četvrt veka. To nam govori u jednoj reči šta su Mavri postigli, i

šta su Španci nakon toga upropastili, ako znamo da španska populacija, koja je u desetom veku brojala trideset miliona, sada ima samo dvadeset dva miliona. Brojka od trideset miliona u desetom veku predstavlja izvanredno priznanje nauci i mudrosti Mavara. Na primer, Engleska je tada imala oko dva ili tri miliona stanovnika.“ (Joseph McCabe, *The Story of Religious Controversy*, Chapter XXV.)

Ovo sugerise da je hrišćansko ponovno osvajanje Španije koštalo samo ovu zemlju preko 20 miliona života. Ovaj gubitak ne može biti rezultat kuge, jer gubitak od kuge se nadomestio do 1500. godine.

Cifra od 68 miliona javlja se ponovo u jednom kasnijem delu: „Aleksandar Kempbel, dobro poznati verski vođa iz devetnaestog veka, izjavio je 1837. godine u debati sa Džonom B. Purselom, biskupom Sinsinatija, da izveštaji istoričara i martiologa pokazuju da može biti opravdana procena da je od pedeset do šezdeset osam miliona ljudskih bića umrlo, podnelo mučenja, gubitak svoje imovine, ili na drugi način bilo satrto od Rimokatoličke crkve tokom strašnih godina inkvizicije. Biskup Pursel nije se puno trudio da opovrgne ove brojke.“ (Citing *A Debate on the Roman Catholic Religion*, Christian Publishing Co., 1837, p. 327.)

Valter M. Montano, bivši katolički sveštenik, tvrdi u svojoj knjizi „Iza purpurne zavjese“ da se procenjuje da je oko pedeset miliona ljudi umrlo zbog svoje vere tokom hiljadu i dvesta godina Mračnog doba. (Citing Walter M. Montano, *Behind the Purple Curtain*, Cowman Publications, 1950, p. 91.) – *The Shadow of Rome*, by John B. Wilder; Zondervan Publishing Co., 1960, p. 87.

Kempbel se moguće poziva na martiologiju Semjuela Klarka, napisanu 1651. godine. Možda ova brojka od 68 miliona dolazi od Braunlija ili odnekud drugde, verovatno Ljorenteovih spisa ili Klarkove martiologije, prethodno citirane.

Takve brojke ponekad se pojavljuju u novijim knjigama, kao

Vajlderovoj, ali generalno, sve cifre o broju pobijenih od Papstva idu mnogo godina unazad i imaju uvažene izvore. Zanimljivo je da Kempbel nagoveštava da brojka od 68 miliona uključuje mnoge koji nisu bili ubijeni, već samo progonjeni, dok tri ranija izvora, uključujući Braunlija, konstatuju da je to broj pobijenih. Kempbel je možda uzeo raniju brojku i pogrešno je protumačio da uključuje one koji su bili progonjeni ali ne ubijeni. Evo još nekih navoda o broju pobijenih od Papstva:

„Za ispovedanje vere suprotno od učenja Rimske crkve, istorija beleži mučeništvo više od sto miliona ljudi. Milion Valdenza i Albigenza [švajcarski i francuski protestanti] pogubljeno je tokom krstaškog pohoda koji je objavio papa Inoćentije III 1208. godine. Počevši sa osnivanjem Jezuita 1540. do 1580. godine, uništeno je devet stotina hiljada. Inkvizicija je pogubila sto pedeset hiljada za trideset godina. U roku od trideset osam godina nakon edikta Karla V protiv protestanata, pedeset hiljada osoba je obešeno, obezglavljeno ili spaljeno živo zbog hereze. Još osamnaest hiljada je pogubljeno tokom uprave Vojvode od Alve za pet i po godina.“ (Brief Bible Readings, p. 16.)

„Ova velika antihrišćanska sila lišila je crkvu njene jevanđeoske svetlosti i gurnula svet u Mračno doba. Ona je predala na smrti i tako oduzela živote između pedeset i stotinu miliona svetaca Najvišega.“ (Bunch, Taylor, The Book of Daniel, 1950, p. 170.)

„Hiljadu godina pokriva vrhunac progonstva kada je 50.000.000 do 150.000.000 mučenika umrlo od mača, na kocu, u tamnicama i od gladi zbog konfiskacije njihove zemaljske imovine.“ (Bunch, Taylor, The Book of Daniel, 1950, p. 185.)

„Na isti način krv stotinu miliona mučenika vapi za pravdom Onog koji kaže: ‘Moja je osveta, ja ću naplatiti, govori Gospod.’ Rim. 12:19.“ (Bunch, Taylor, Studies in the Revelation, 1933?, p. 105.)

„Hajde da napravimo smislenu razmeru. Hronika hrišćanstva

od dana kad je ono zadobilo moć da progoni jedna je od najjezivijih u istoriji. Ukupan broj maniheja, arijevac, priskilijanaca, pavličana, bogumila, katara, valdenza, albigenza, vještica, lolarda, husita, Jevreja i protestanata pobijenih zbog njihove pobune protiv Rima jasno vodi mnogim milionima; a pored tih stvarnih egzekucija ili masakara ogroman je broj onih koji su mučeni, zatvarani ili opljačkani. Ali mene više brine pozitivni istorijski aspekt svega ovoga. U skoro svakoj zemlji velik broj ljudi je nastojao odbiti hrišćansku religiju, i, da je u tim zemljama postojala sloboda kakvu mi uživamo danas, Rimokatolicizam bi, uprkos sveopštem neznanju, odavno spao na sektu. Religijska istorija Evrope nikad zaista nije napisana.“ (The Story Of Religious Controversy Chapter XXIII by Joseph McCabe (ateista) koji je živeo od 1867. do 1955.)

„Crkva’, kaže [Martin] Luter, ‘nikad nije spaljivala jeretike’... Odgovaram da ovaj argument ne dokazuje mišljenje, već neznanje ili bezočnost Lutera. Pošto je skoro beskonačan broj ili spaljenih ili pobijenih na drugi način, Luter ili to ne zna, i stoga je neupućen, ili nije bio u neznanju već ubeđen u drskost i laž – jer da su jeretici često bili spaljivani od [katoličke] crkve može se dokazati iz mnogih primera.“ (Robert Bellarmine, Disputationes de Controversiis, Tom. ii, Lib. III, cap. XXII, “Objections Answered,” 1682 edition.) Belarmin je bio rimokatolik.

Pišući u jezuitima, Lord konstatuje:

„Oni se terete za obezbeđivanje opoziva Edikta iz Nanta – jedan od najvećih zločina u istoriji savremenog doba, što je dovelo do proterivanja četiri stotine hiljada protestanata iz Francuske, kao i egzekucije još četiri stotine hiljada.“ (John Lord, Beacon Lights of History, volume VI, p. 325.)

„Neki procenjuju da je milion ili čak dva miliona Hugenaota pobešlo iz Francuske kao rezultat ove akcije, a milion i po se konvertiralo, voljno ili drugačije u katolicizam. U stvari, čak i prije Edikta iz Nanta, ratovi protiv Hugenaota dogodili su se u Francuskoj

i mnogi su izginuli. Nekih dva miliona života je pogubljeno od izbijanja građanskih ratova.“ (James A. Wylie, The History of Protestantism, Vol. 2, Book 17, Chapter 19.)

Sledeći pasus iz „Pregleda principa i istorije Papstva“ sadrži precizni sažetak romanizma, pošto uključuje interes i sigurnost protestantskih vlada i nacija.

„Tvrdooglavi prinčevi koji nijesu bili raspoloženi da se predaju na zadovoljenje nezasite žeđi Rima za hrišćanskom krvlju, ili koji se nisu saglasili sa papističkim uzurpacijama i arogantnim zahtevima, nisu doživeli milost. Pravo na nasleđe bilo je odbačeno i oboreno, čak i za najmanju ličnu uvredu romanizmu, ili za toleranciju istog kod drugih; neopisive teškoće su uvek bile nametnute protiv pobunjeničkih vladara koji bi želeli da obnove moć čak i nakon što bi učinili svako moguće odricanje i ponizili sebe do najnižeg ispaštanja i primili dovoljno veliki papski oprost. Za jeres za koju se sumnja ili je stvarna, kazna ekskomuniciranja i uklanjanja bila bi besno primenjena protiv vladara, nego za bilo koji drugi slučaj. Izdajničke zavere, spletke i pobune bile bi spremljene i primenjene, i pod lažnim izgovorom bile opravdane i slavljene. Ovakvi postupci bili su bogohulno pripisani Božjem nadahnuću i bilo koja uspešna spletka prikazivana kao božansko odobravanje i bespogovorna čudesna intervencija. Izvršiti ove izdajničke mahinacije ili umreti u pokušaju njihovog izvršenja, bilo je prikazivano kao nepogrešiv dokaz najuzvišenije pobožnosti i siguran put ka večnom blaženstvu; proglasivši aktera za sveca i davši mu slavnu krunu mučenika. Na drugoj strani, poslušnost i odanost papskog sledbenika protestantskim vladarima smatrani su gnusnim grehom za koji nema oprostjenja ni na ovom svetu niti u večnosti. Da bi se ubedile netrpeljive pristalice papstva da su ovakve izdaje delo uzvišene pobožnosti, korišćene su lažne molitve, predanja, sakramenti, crkvene zabrane, oprosti, zakletve i zaveti, sa svime što je očigledno sveto i zadivljujuće u religiji; sve što je uzbudljivo i

fascinirajuće u sujeverju bilo je uspešno korišćeno među rimskim kaluđerima koji su bili lišeni svakog religioznog osećaja, vrline ili čovečnosti. Apsolutna dužnost da se ubije protestantski vladar, naročito nakon presude koju bi papa doneo protiv njih, bila je neprestano naučavana i žestoko proklamovana; sa najpromišljenijom odlukom i nakon najsvetčanijih priprema, taj opasni kriminal bio bi stalno ponavljan; iako bi često bio i neuspešan: u svim slučajevima te ubice bez trunke griže savesti bile bi uzvišavane od strane pape do najviše časti a neki su bili obožavani gotovo isto kao i rimski kanonizovani sveci.“ (Bourne, George, The American Textbook of Popery, Griffith & Simon, Philadelphia, 1846, pp. 410-412.)

Međutim, uz svu grozotu iz prošlosti, Rimokatoličku crkvu karakterišu mnoga dela milosrđa i poniznosti. Kontradiktornosti u ovom sistemu su dobro objašnjene u sledećem citatu:

„Nosilac papske vlasti izazvao je oduševljenje i divljenje mnogih istoričara. ‘Dokazano je da je to najčudesnija tkanina onoga što nazivamo lukavost koju naše oči mogu da vide – koja kontroliše kraljeve, ispisuje zakone drevnim monarhijama i vezuje duše miliona savršениjim despotizmom nego što su orijentalni carevi ikada mogli da sanjaju. Kakvu veličanstvenu životnu snagu izgleda ima... To je suviše veliko i veličanstveno za sarkazam, ismejavanje ili izrugivanje. To je suviše moćno i poštovano da bi mu se smejali ili lagali mu. Priznajem da sam zurio u njega kao što bi jedan seljak gledao u cara ili dečak posmatrao kraljicu lepote... U isto vreme je i uzvišeno i degradirano; jednostavno a ipak lukavo; ponizno a ipak prezrivo i ponosno; pere prosjacima noge a ipak nameće komande zemaljskim moćnicima; ljubazan a ipak opak prema onima koji se bune; ovde odeven u rite a tamo uživa u palatama; podržavan milosrđem a ipak naslađuje zemaljske prinčeve; prisvojio titulu ‘sluga slugama Božjim’ a ipak preuzeo najviše mesto među svetskim dostojanstvenicima. Da li je ikada bilo takve protivrečnosti? – ‘slava u snižavanju i snižavanje u slavi’ – tip

mizerije i veličine čoveka? Da li je ikada bilo takve misterije? Tako su okultni njegovi umetnici, tako suptilni njegovi principi, tako prihvatljivi njegovi izgovori, tako sigurna njegova koplja? Kakvo nametanje reči očinskog blagoslova! Kako veličanstvena liturgija donesena iz doba vere! ... A ipak kakvi su zločini i gnusobe počinjeni u ime crkve?

Ako se vratimo unazad i prihvatimo istoriju mračnog [srednjeg] veka, koje ratove ova crkva nije podstrekivala, koje razdore ona nije inicirala, kakvo sujeverje ona nije prigrlila, kakav ponos nije prihvatila, kakve surovosti nije nanela, koje zemlje nije opljačkala, koje teškoće nije nanela, kakve prevare nije upotrebila, koje dobro nije ismejala i progonila? ... Razmišljajte o zaverama sa barutom i inkvizicijama, intrigama i torturama, sve čvrsto sprovedenim pod plaštom religije – varvarstvu gorem nego kod divljaka, sprovedenom pod komandom ‘službenika jevanđelja ljubavi’... Bez obzira da li su [progonstva] preuveličana ili ne, ona su mnogo sramnija od progona hrišćana od strane rimskih imperatora... Što se tiče vrhovnih vladara ove kontradiktorne crkve, tako dobro namernih a ipak tako surovih, tako prosvećenih a ipak tako fanatičnih, tako poniznih a ipak tako ponosnih – ove institucije pomešane pobožnosti i prevare... radosti i prekora, slave i sramote zemlje – nikada nije bilo većih genija ili većih budala, svetaca ili pasa, učenjaka i glupana, asketa i halapljivaca, krasnih ljudi i ljudi koji svoju uzvišenu poziciju dovode do skandala.’ Beacon Lights of History, John Lord, Vol. 3, pp, 96-101. (Bunch, Taylor, Studies in the Book of Revelation, 1933?, page 242.)

Od kraja 18. veka do danas: Hrišćanstvo poslednjeg vremena

Ispunjenje proročanstava

U drugoj polovini 18. veka su se dogodila tri značajna događaja na koja su savremenici gledali kao na ispunjenje znakova o skorom Hristovom drugom dolasku. Prvi od tih događaja bio je lisabonski zemljotres 1755. godine; drugi mračni dan od 19. maja 1780, a treći Francuska revolucija, koja je svojom borbom dovela do završetka viševjekovne papske dominacije.

Lisabonski zemljotres. Veliki Lisabonski zemljotres (1. novembra 1755) po širini na kojoj se osetio i po svojim strašnim posledicama – 60.000 mrtvih u samom gradu, ostavio je utisak prvog ispunjenja Hristovih reči: „Zemlja će se tresti po svetu.“ Na mnogim mestima ljudi su verovali da je došao kraj sveta. Svedočanstva koja su nam ostala iz onog vremena (svedočanstva Voltera i Huntera) govore o strahu koji je izazvao ovaj zemljotres kod svih savremenika.

Znak na suncu. Isus je rekao: „I odmah će posle nevolja dana tih sunce pomračiti.“ (Matej 24:29) Nevolja koja se ovde spominje je period od 1260 godina papske dominacije, za vreme kojeg je Božji narod bio progonjen kao što je to prorečeno u Danilu 7:25.

Ovo proročanstvo se ispunilo 19. maja 1780. godine. Toga dana sunce je bilo tamno za vreme od više sati. U gradovima i selima su zvonila crkvena zvana; ljudi su prekinuli posao i u velikom broju išli u crkve. Verodostojni očevici su ostavili o ovom događaju detaljnije opise koji se svi potpuno slažu. Oni su u njemu gledali ispunjenje jednog od prorokovanih znakova o Hristovom drugom dolasku. O tom događaju čitamo u Vebsterovom Rečniku sledeće:

„Mračni dan od 19. maja 1780. godine nazvan je tako zbog velike tame koja je tog dana pokrila celu Novu Englesku. U mnogim mestima za vreme više sati toga dana nije moglo napolju da se čitaju obična štampana slova. Ptice su pevale večernje pesme, nestale i učutale. Kokoške su sele na gnezda, stoka se vraćala sa pašnjaka; u kućama su gorele svetiljke; pomrčina je počela oko 10 sati ujutro i trajala je sve do ponoći. Pravi uzrok ovog značajnog fenomena je nepoznat.“

Iste noći je mesec bio crven kao krv. Jedan drugi očevidac ovog događaja priča: „Moja majka i otac su mislili da je došao sudnji dan. Cele noći su bili na nogama; kako je išlo jutro, primetili da se tama gubi i da nebo poprima običan izgled. Ali mesec koji je tada bio pun, bio je crven kao krv.“

Francuska revolucija – kraj perioda 1260 godina papske dominacije. Počevši od 12. veka, kod sve većeg broja ljudi sazreva uverenje da je papstvo u Bibliji prorečeni antihrist; ono je prorečeni „Mali rog“ (Danilo 7:24), „Čovek bezakonja“ (2. Solunjanima 2:3-8) i „Zver“ iz Otkrivenja 13:1-10, koja će progoniti Božji narod 42 meseca ili 1260 dana, to jest toliko godina (Otkrivenje 13:5), ali će na kraju tog perioda zadobiti smrtnu ranu (Otkrivenje 13:3). Tačno sto godina pre početka Francuske revolucije, to jest 1689. godine, poznati engleski tumač proročanstava Dru Kresener je izjavio da je „1260 godina Zverine vlasti“ počelo za vreme cara Justinijana i da će ta zver zadobiti smrtnu ranu, to jest njena će vlast doći kraju oko 1800. godine.

Godine 1797. Napoleon je pobedio austrijske i sardinijske snage u severnoj Italiji i uputio se prema Rimu da svrgne papu. Čuvši za to, papa Pije VI (1775-1798) je pokušao da utvrdi svoj položaj i da spreči katastrofu. Poslao je Napoleonu svog poslanika u Milano i predložio je primirje, pristavši da ustupi Napoleonu severne delove svoje države – Ankonu, Bolonju i Feraru.

Francuski Direktorijum je tražio da papa opozove sve bule i

dekrete koje je izdao od početka revolucije. Papa je odbio da to učini. Tada je Direktorijum tražio da Napoleon uništi papstvo i da se ne bira naslednik Pija VI. U isto vreme su izbili u Rimu nemiri; sve je više raslo neprijateljstvo prema papskoj vladavini.

Josif Bonaparta je bio poslat u Rim kao francuski ambasador i nastojao je da stiša situaciju. Ali decembra 1797. godine se stanje još više zaoštrilo. Papine trupe su progonile revolucionare koji su pokušali da se sklone u francusku ambasadu. Tada je francuski general Dufo pokušao da umiri gomilu, ali je bio ubijen od strane papskih vojnika.

Ubistvo generala Dufoa je još više zaoštrilo krizu. Francuski poslanik je u znak protesta napustio Rim. Tada je Direktorijum (1. januara 1798. godine) zapovedio generalu Bertijeju, koji se nalazio u Milanu, da zauzme Rim i da uspostavi Rimsku republiku.

Bertije je odmah krenuo prema Rimu, ali se pred samim gradom zaustavio, čekajući poziv da uđe. Rimske patriote su ga pozvale, i francuske trupe su ušle u grad 10. februara 1798. godine.

Bertije je pozvao komandanta papske tvrđave St. Anđelo da preda tvrđavu. Kad je ovaj odbio da to učini, francuske trupe su zauzele tvrđavu. Papa se sklonio u Vatikan. Bertije je zatim naredio da se u Rimu poskidaju svi znaci papske vlasti i proglasio je grad Rimskom republikom. Drvo Slobode je bilo zasađeno na kapitolskom brežuljku, i 15. februara, bila je obrazovana vlada nove Rimske republike. Istog dana, 15. februara, kad je papa upravo slavio godišnjicu svog stupanja na presto i primao od kardinala čestitke u Sikstinskoj kapeli, francuska vojska, na čelu sa generalom Halerom, prodrla je u Kapelu i general je objavio da je došao kraj papske vladavine. To je bio završetak jedne epohe u istoriji papstva, epohe koja je bila mnogo vremena ranije prorečena u Svetom pismu. Papa Pije VI je bio svrgnut sa prestola, uhapšen i odveden u zatočeništvo. Papa je bio odveden u Firencu, zatim u Parmu, odavde u Turin, i na kraju u francusku tvrđavu u Valensiji, u

Dofineji, gde je 28. juna 1799. godine umro.

15. februara 1798. godine, dan proglašenja Rimske republike, znači kraj papske prevlasti u Evropi, koja je trajala 1260. godina, od 538-1798. godine.

Početak modernog hrišćanskog misionstva

Krajem XVIII veka kod mnogih istraživača Biblije sazrelo je uverenje da je došao trenutak posletka i da Jevanđelje treba da se objavi svim narodima. Bog je podigao ljude koji su odlučili da pođu u neznabožacke zemlje kao misionari; osnovana su Biblijska društva (englesko 1804, američko 1816, i parisko 1818.) sa ciljem da se Biblija prevede, štampa i rasprostrani na što većem broju jezika; Bog je takođe podignuo ljude koji su otkrili i istraživali do tada tamne predele zemaljske kugle; izumljena su nova saobraćajna sredstva koja su omogućila lakše i brže putovanje, smanjivši na taj način udaljenost između zemalja i kontinenata.

Adventno probuđenje

Poslije Francuske revolucije kojom se završio period od 1260 godina u epizodama iz 1798. godine, ulazimo u novu epohu koju istraživači Biblije onog vremena nazivaju „vremenom kraja“ ili „poslednjim danima“.

Počevši u Evropi krajem 18. veka i ranim decenijama 19. veka, „Adventski pokret“ je postao međunarodno poznat. Mnogi ljudi različitih pogleda i u mnogim zemljama očekivali su povratak Isusa Hrista, poznat i kao advent.

Pisci i propovednici koji su naglašavali „skori“ Isusov povratak bili su dobro poznate vođe u većini svih protestantskih denominacija. Na primer, više od 400 propovednika drugog dolaska bilo je na Britanskim ostrvima. U katoličkoj crkvi, Manuel de Luncunja, sveštenik rođen u Čileu, svedočio je širom Južne Amerike.

Džozef Volf, preobraćeni Jevrej, prepoznat po svojoj intelektualnoj briljantnosti, ubrzo je proglašen za „misionara sveta“ dok je prodirao u muhamedanske i paganske zemlje.

Druga upotreba izraza „Adventski pokret“ dogodila se početkom 1840-ih, opisujući mileritski pokret, posebno između 1840. i 1844. u Sjedinjenim Državama.

Kao što je prije Francuske revolucije pažnja mnogih tumača Biblije bila skoncentrisana na kraj proročkog perioda od 1260 dana-godina, tako je sada, poslije ispunjenja tog proročanstva, pažnja tumača bila skoncentrisana na kraj proročkog perioda od 2300 dana-godina o kome piše prorok Danilo u osmoj glavi, stih četrnaesti: „I reče mi: do dve hiljade i tri stotine dana i noći; onda će se svetinja očistiti.“ Završetak tog perioda, očekivao se u godini 1843, 1844 i 1847. S tim u vezi počela se propovedati vest opomene da se približava čas Božjeg suda i da je Hristov drugi dolazak pred vratima. Otkrivenje 14:6,7.

Kao što se u doba reformacije evanđeoski pokret pojavio u isto vreme u raznim zemljama i među najrazličitijim narodima, tako su sada u isto vreme ustali propovednici u raznim zemljama koji su propovedali istu vest – čas Božjeg suda, kraj proročkog perioda od 2300 godina i s time u svezi Hristov drugi dolazak. Ovo veliko duhovno probuđenje, koje nazivamo Adventnim pokretom, pojavilo se u isto vreme u Engleskoj, Škotskoj, Irskoj, Nemačkoj, Francuskoj, Švajcarskoj, Skandinaviji, Americi, Indiji, Severnoj Africi i na Bliskom Istoku. U početku to nije bio pokret sa posebnom organizacijom, već probuđenje unutar postojećih crkava.

Prvi koji je počeo da propoveda vest o skorom Hristovom dolasku u Americi bio je Vilijam Miler (1782-1849). Oni koji su se pridružili njegovom učenju bili su uskoro nazvani mileritima. Adventizam je započeo kao međudenominacijski pokret. Između 50.000 i 100.000 ljudi u Sjedinjenim Državama podržalo je Mile-rova predviđanja o Hristovom povratku.

Još u srednjem veku istaknuti tumači proročanstava (Joachim de Flore, Arnold de Villanova, Pierre Jean d' Olivi i Nicola de Cusa) primenjuju načelo „dan za godinu“, u simboličkom proročkom vremenu. Po tom načelu 2300 dana i noći znače toliko godina. Uopšte uzevši mislilo se da se te godine protežu do završetka sveta. Pojam „očišćenja svetinje“ se tumačio kao očišćenje crkve ili očišćenje zemlje vatrom prilikom Hristovog drugog dolaska. Već uoči Francuske revolucije nemački istaknuti tumač Johan Petri i poslije njega irski tumač Hans Vud ističu da 2300 godina počinju u isto vreme kada i 70 proročkih sedmica, to jest 453. odnosno 457. godine prije Hrista, a završavaju se 1844. godine ili 1847. poslije Hrista. Pošto je većina tumača onog vremena prihvatila 457. godinu prije Hrista, kad je izašao dekret da se Jerusalim opet sazida, kao istorijski pouzdanu godinu za računanje 2300 proročkih dana, to je i Miler prihvatio 457. godinu prije Hrista kao početak 2300 godina. Na osnovu proučavanja ovog Danilovog proročanstva, Miler je 1818. godine došao do sljedećeg zaključka: „Tako sam poslije dve godine, to jest 1818. godine došao do svečanog zaključka da će računajući dvadeset pet godina od tog vremena doći kraj sadašnjem stanju.“ (William Miller, Apology and Defence, p. 5) Ako godini 1818. dodamo 25 godina, dobićemo 1843/44. godinu.

Došao je najzad i 22. oktobar 1844. kao veliki dan nade. Taj dan nade postao je veliki dan razočaranja, jer Hrist ni tog dana nije došao. Taj datum predstavljao je veliki udarac za Milerove sledbenike. Mnogi su napustili pokret. Ali vođe pokreta, naročito Miler i Hajms nisu očajavali. Oni su vernima pokušali da objasne novo stanje. Naročito su se pozivali na proroka Jonu, koji je propovedao gradu Ninivi da će propasti za četrdeset dana. Niniva nije propala, i Jona nije zato bio lažni prorok; on je samo izvršio Božji nalog. Tako i njihova vest o određenom vremenu Hristovog dolaska i razočaranja koje su poslije toga doživeli bili su deo Božjeg

programa. Kasnije su adventisti razumeli da je dan nade, koji je postao za njih dan razočaranja, bio ispunjenje sledećih reči iz Otkrivenja 10:8-11: „Idi, uzmi otvoreni svitak iz ruke anđela koji stoji na moru i na zemlji! I otišao sam k anđelu i zamolio ga da mi da onaj mali svitak. A on mi je rekao: ‘Uzmi ga i pojedi. Zagorčaće ti utrobu, ali u ustima će ti biti sladak kao med.’ Ja sam uzeo taj svitak iz anđelove ruke i pojeo ga. I u ustima mi je bio sladak kao med, ali kad sam ga progutao zagorčao mi je utrobu.“ Blažena nada da će Hrist doći 22. oktobra 1844. godine je bila slatka kao med svima koji su prihvatili adventnu vest uoči tog datuma, ali kad se ta nada nije ostvarila, srca mnogih adventista su se zaista ispunila gorčinom. Proročanstvo kaže da to razočaranje ne treba da znači kraj pokreta, jer dodaje: „Prorokuj opet narodnostima i narodima i jezicima i mnogim kraljevima.“ Stih 11.

Miler je umro 1849. godine. No ipak sa Milerovom smrću nije umrla i adventna vera. Gospod je podignuo novi pokret koji je trebalo da ispuni Božju nameru: da objavi trostruku anđeosku vest iz Otkrivenja 14:6-12, svim narodima i da pripremi jedan gotov narod za Hristov drugi dolazak.

Dve ponovno otkrivene istine počinju sjati u godini 1844, u godini velike nade i velikog razočaranja u vezi sa očekivanjem Hristovog drugog dolaska.

1. Istina o očišćenju svetinje. – Prva ponovno otkrivena istina u vezi s proročanstvima o Hristovom drugom dolasku bila je istina o očišćenju nebeske svetinje. Ta istina je bila najpre otkrivena Hiram Edsonu i njegovim prijateljima koji su bili duboko potreseni što Hrist nije došao određenog dana. Oni su razumeli da je na kraju 2300 dana-godina, Hrist tada po prvi put ušao u drugo odeljenje nebeske svetinje gde ima da izvrši naročito delo prije svog dolaska na zemlju ili Istražni Božji sud koji antitipski odgovara Danu pomirenja (Jom Kipur) u jevrejskim jesenjim praznicima.

2. Istina o suboti. – Godine 1844. Bog je otkrio svome narodu

istinu o suboti, koja je vekovima bila zaboravljena. Prva hrišćanska crkva je svetkovala subotu. Kasnije je subota bila postepeno sve više potiskivana, dok nije pod dominacijom papstva sasvim zamenjena nedeljom. Ipak, bilo je uvek manjih grupa koje su ostale verne Bogu poštujući njegov zakon i subotu.

Adventni narod je primio subotu ne kao običan dan, nego kao uspomenu na stvaranje. Ona je dana kao znak ili zastava vernosti prema Bogu. U isto vreme adventisti su uvideli da je nedelja lažna subota, koju je čovek uveo, znak poštovanja čoveka i nevernosti prema Bogu. Ova istina dovela je verne do razumevanja i propovedanja treće anđeoske vesti iz Otkrivenja 14 glave. Sada su adventisti bolje uvideli da još nije došao trenutak Hristovog dolaska. Oni koji su prihvatili svetlost o Hristovoj posredničkoj službi i o večnosti Božjeg zakona, videli su da se te istine nalaze u Otkrivenju u 14. glavi. Vest ovog poglavlja sadrži trostruku opomenu, koja je dana da pripremi stanovnike zemaljske za Hristov drugi dolazak.

Adventni pokret je bio harizmatski obojen

Religijska pozadina harizmatičnih i vizionarskih manifestacija u Americi na početku devetnaestog veka bila je pod uticajem četiri glavna pokreta: (1) Drugo veliko probuđenje; (2) logorski sastanci; (3) metodistički pokret i pokret svetosti; i (4) pojava radikalnih vjerskih grupa. To je doprinelo uspostavljanju religijskog okruženja prijemčivog za iskustvene i harizmatske prakse kao što su vikanje, plakanje, padanje u nesvest, snovi, vizije, ekstremna telesna izobličenja i drugo...

Drugo veliko probuđenje trajalo je otprilike od 1790-ih do ranih 1840-ih i postalo je najuticajnije preporod u istoriji Sjedinjenih Država. Više od svega, stvorilo je religioznu klimu koja je prihvatila plač, viku, stenjanje, vizije, proročka otkrovenja i druge harizmatske forme religioznog izražavanja kao važan deo pravog i istinskog hrišćanstva. Umerene verske vođe su postepeno počele

da budu otvorene za različite znakove i čuda i prihvatanje natprirodnih događaja u svakodnevnom životu.

...Štaviše, metodistički propovednici nisu smatrali da je njihovo propovedanje dovoljno dobro osim ako neka vrsta vidljivih i zvučnih izraza nije bila prisutna tokom bogoslužjenja. Na njih se gledalo kao na znak prisustva Svetog Duha i predstavljalo je silu njihovog propovedanja. Postala je uobičajena praksa da se propoved prekida uzvicima 'haleluja', 'amin' ili 'slava, slava, slava,' i na kraju su metodisti postali poznati kao 'Metodisti vikači'.

...Neki adventni propovednici, uključujući Vilijama Milera, koristili su neke od Finijevih metoda na svojim sastancima. Sama Elen Harmon (kasnije Vajt) je došla na 'teskobno sedište' tražeći posebnu molitvu tokom sastanka Vilijama Milera u proleće 1840. u hrišćanskoj crkvi u ulici Kasko, u Portlandu, Mejn.

Godine 1842. Elen Vajt je krštena u metodizam. Na svom krštenju je tvrdila da je doživela neku vrstu ekstatične manifestacije. „Kada sam ustala iz vode“, prisećala se ona, „moja snaga je skoro nestala, jer je sila Gospodnja počivala na meni. Osećala sam da od sada nisam od ovoga sveta, već da sam ustala iz vodenog groba u novi život.“ (Life Sketches, 25.) To je bio početak hrišćanskog života koji će biti praćen mnogim vizionarskim iskustvima. (The Development of the Seventh-day Adventist Understanding of Ellen G. White's Prophetic Gift, 1844-1889, Theodore N. Levterov, Andrews University, 2011.)

Elen Vajt (1827-1915) je među adventistima sedmog dana imala status „Gospodnjeg glasnika“, a njena svedočanstva proglašena su „Duhom proroštva“. Ona je napisala više od 5.000 periodičnih članaka i 49 knjiga. Pored nje, među pionirima adventne vesti svojim naročitim radom i požrtvovnošću istaknuli su se Džozef Bejts (1792-1872), Džejms Vajt (1821-1881), Džon Nevins Endruz (1829-1883), Džon Lafboro (1832-1924) i Urija Smit (1832-1903).

Promene u hrišćanstvu u poslednja tri veka

Posle Reformacije hrišćanstvo je podeljeno ne samo na katolicizam, pravoslavlje i protestantizam, već i unutar svake grane hrišćanstva pojavljuju se diskusije koje vode bilo većem jedinstvu u nauci ili daljnjem cepanju.

Luterani i kalvinisti su definisali svoje učenje i postigli jedinstvo, prvi 1580, a drugi na Dorskom sinodu 1618.

Verski ratovi koji su mučili evropske narode su imali za posledicu da su se mnogi okrenuli protiv religije. Pojavljuje se racionalistička i antihrišćanska reakcija.

U Engleskoj se javljaju deisti, koji uče da je Bog veoma daleko od našeg sveta i da je toliko zauzet drugim poslovima da nema vremena za naš svet i njegove probleme. Deisti su ustali protiv crkvenog konzervativizma anglikanske crkve, kao i protiv puritanskog dogmatizma. Oni su propovedali „prirodnu religiju“ i odbacili su religiju Biblije.

Francuski filozof Rene Dekart (1596-1650) je bio otac racionalizma. On smatra da je sve istina što se može razumom jasno shvatiti. Razum počinje da se sve više uzdiže dok za vreme francuske revolucije nije za neko vreme uzdignut na stepen božanstva.

Neki koji nisu odbacili hrišćanstvo, pokušavali su da ga dovedu u sklad sa razumom. Džon Lok (1632-1704) je odbacio kao neprihvatljivo sve ono što se ne slaže sa razumom. Lok je smatrao da u Bibliji nema ničega što bi bilo suprotno razumu, pa ni čuda nisu nešto protivno razumu.

Neki naučnici su ostali lojalni nauci otkrivenoj u Bibliji. Među ovima je Isak Njutn (1642-1727), genije na polju matematike i fizike, i autor teorije o univerzalnoj gravitaciji. Njutn je bio revan istraživač biblijskih proročanstava.

Najslavniji francuski deista je bio Volter (1694-1778), oštrouman i hrabar kritičar, koji je ustao protiv netolerancije u crkvi i

državi. Na njegove ideje o toleranciji naročito su uticali Lok i Šafesburi. Volter je uglavnom poznavao katoličku crkvu i u njoj je gledao karikaturu hrišćanstva. Smatrao je da „dogma vodi ka fanatizmu i svađi, a moral vodi ka harmoniji“. Njegov najveći doprinos je bio njegova hrabra i rečita odbrana slobode mišljenja i izražavanja. Otvoreno je ustao u odbranu onih koji su bili nepravedno gonjeni zbog svojih verskih i političkih ideja. Njemu se pripisuje poznata izreka o slobodi izražavanja mišljenja: „Ja se ne slažem niti s jednom reči koju si izgovorio, ali ću do smrti braniti tvoje pravo da ih izgovoriš.“ Poznato je njegovo zauzimanje za rehabilitaciju protestantske porodice Žana Kalasa. Volter je bio nevernik jer je odbacio hrišćanski put spasenja, ali on nije bio ateista. Njegove poslednje reči su bile:

„Umirem obožavajući Boga, ljubeći svoje prijatelje, ne mrzeći svoje neprijatelje i mrzeći jedino praznoverja.“

Savremenik Voltera u Ženevi bio je Žan Žak Ruso. On je u savesti gledao središte religije. Smatrao je da je čovek po prirodi dobar, ali ga je društvo pokvarilo. Nastojao je da dokaže da čovek treba da se sasvim drugačije obrazuje nego što je to do sada bio slučaj (Emil), da mora da promeni svoj pojam o svetu i prirodi (Esej o nejednakosti) i da država treba da se organizuje na bazi ugovora između različitih društvenih klasa. Smatrao je da je osećanje osnovni element religije. Ruso daje pojmu „prirodna religija“ novo značenje. Pod „prirodom“ smatra jednostavnost i iskrenost nasuprot izveštačenosti.

Jedan od učenika racionalizma u Nemačkoj je bio Emanuel Kant (1724-1804) koji je ukazao na granice ljudskog razuma. On tvrdi da su Bog i duša postulat praktičnog razuma. Njegov doprinos sa stanovišta religije je u tome što je naglašavao dužnost i nepromenljivu činjenicu Božjeg moralnog zakona.

Katolička crkva u 18. i 19. veku. U Francuskoj su u 17. veku veoma ojačali jezuiti kao papska vojska protiv Reformacije. Papa

Kliment XIV je 1773. godine bio primoran da ukine jezuitski red, ali njegov naslednik je požurio da ga opet uspostavi.

U 19. veku katoličkoj crkvi je zapretila opasnost od liberalizma, ali ovoj struji se oko 1850. godine suprotstavlja takozvani „ultramontanizam“ što znači „s one strane brda“ – misli se na one koji su gledali na papu u Rimu kao na najviši autoritet po pitanju vere i filozofije. Papa Pije IX (1846-1878) proglasio je 1854. godine dogmu o Bezgrešnom začecu blažene device Marije, a 1864. je obelodanio svoj čuveni spis „Silabus zabluda“ (Rečnik zabluda), u kome se okomio protiv svega što nije u skladu sa katoličkim učenjem. Godine 1870. održan je Prvi vatikanski koncil (sabor) na kome je proglašena dogma o papskoj nepogrešivosti, o njegovoj nepogrešivosti kada kao učitelj crkve „sa katedre“ (ex cathedra) donosi neku odluku po pitanju vere. Usvajanje ove dogme izazvalo je u crkvi rascep – „starokatolici“ su odbili da prihvate ovu dogmu i pošli su svojim putem.

U Nemačkoj je kancelar Bizmark zapovedio da se katolička i protestantska crkva stave pod vlast države. Država je preuzela brigu da školuje propovednike i da ih postavlja. Ultramontanisti katolici su se energično oduprli Bizmarku čuvenom borbom poznatom pod imenom „Kulturkampf“ (kulturna borba). Godine 1880. primorali su Bizmarka da odustane od svojih napada na katoličku crkvu i da sklopi s papom Lavom XIII sporazum.

U Francuskoj je sličan rat protiv katoličke crkve vodio Lav Gambeta. Njegova parola je bila: „Klerikalizam – to je neprijatelj“. Veliki napor su preduzimani da se zemlja oslobodi od vlasti sveštenika, kojima više nije bilo dopušteno da poučavaju u državnim školama. Konačno je 1905. u Francuskoj donet zakon o odvajanju crkve od države.

Novija zbivanja u katoličkoj crkvi

Posle 1848. godine u Italiji se sve više širi pokret za nacionalnim ujedinjenjem Italije kome stoje na čelu car Viktor Emanuel II (1849-1878). Kad su tokom nemačko-francuskog rata (1870/71) bile iz Rima povučene francuske jedinice, Pijemonćani su napali Rim i osvojili ga 20. septembra 1870. To je bio kraj crkvene države koju je obnovio Bečki kongres 1815. Papa Pije IX se povukao u Vatikan iz kojeg nije više izlazio. Tek je Papa Pije XI rešio rimsko pitanje sklopivši 11. februara 1929. s Musolinijem Lateranski ugovor. Tim ugovorom se papa odrekao prava na bivšu državu, a dobio je potpuni suverenitet u maloj Vatikanskoj državi.

Drugi vatikanski koncil. Prvi vatikanski koncil je ostavio mnoga pitanja nerešena. Zato je papa Jovan XXIII sazvaio 1962. Drugi vatikanski ekumenski koncil (sabor). Cilj sabora je bio da se crkva iznutra podmladi, reformiše i da se tako otklone prepreke koje stoje na putu ujedinjenju sa nekatoličkim hrišćanima.

7. decembra 1965. papa Pavle VI je objavio ukidanje međusobnog isključenja kojim su se Rim i Grčka međusobno udarili 1054. godine i time započeli veliki raskol. Koncil je na svečan način završen 8. decembra 1965. godine. Drugi vatikanski koncil je izglasao 16 dekreta, ali nijednu dogmu.

Ekumenizam

Prema definiciji, ekumenizam je pokret za ujedinjenje svih hrišćanskih crkava i njihovo približavanje ostalim religijama sveta. U korenu ove grčke reči nalazimo značenje „opšti“, „vaseljenski“, „univerzalni“.

Kako se crkve mogu ujediniti? Postoji samo jedan način: putem kompromisa. To je osnov na kojem se hrišćanske crkve i ostale religije sveta ujedinjuju. Cilj je okupljanje pod isti krov svih verskih i ideoloških pravaca. Pošto okosnicu lažirane religije čine

religijski biznis i duhovni monopol, u tom smislu ekumenizam predstavlja udruživanje na korporativnom nivou. Suština poruke ekumenizma je da svi putevi vode bogu. Ekumenizam je važan segment procesa globalizacije na duhovnom i ideološkom planu radi uspostavljanja efikasnijeg sistema kontrole nad ljudima. Stoga se moderno doba upravo kreće ka uspostavljanju dva jedinstvena cilja:

- i) stvaranje jedne svetske religije;
- ii) stvaranje jedne svetske vlade (Novi svetski poredak).

Od kada datira ekuminizam u hrišćanstvu? Već u 2. i 3. veku nove ere pojavili su se verski učitelji (tzv. crkveni oci) sa ciljem da ujedine hrišćanstvo i pagansku filozofiju, kao što je recimo bio O-rigen iz Aleksandrije. Hrišćanstvo je konstantno podrivano lažiranim teologijom i učenjima, tako da je broj istinski vernih ljudi opadao i oni su vremenom postajali sve izolovaniji i nepoželjniji u sistemu. Konačno, pod imperatorom Konstantinom Velikim, kompromisna religija dobila je svog velikog pokrovitelja u Rimskoj imperiji. Tako je nastao „hrišćanski“ monopol sa svojim nasleđem koje se baštini do današnjih dana.

Već od svog početka hrišćanska crkva je bila podeljena, jer su se javljale različite sekte. Sredinom 11. veka je došlo do velike šizme – pravoslavna ili istočna crkva, i zapadna ili rimska crkva, su se razdvojile. U 16. veku sa pojavom Reformacije nastaju nova odvajanja – pojavljuju se protestantske crkve – Luterova, Cvinglijeva, Kalvinova i anglikanska crkva. Kasnije dolazi do probuđenja u krilu protestantizma i pojavljuju se novi religiozni pokreti: metodisti, baptisti i drugi.

Zatim, kad su svetski stratezi počeli ozbiljnije da rade na projektu globalizacije, to je, između ostalog, donelo i neo ekumenski pokret, početkom druge decenije 20. veka. Razni interdenominacijski sabori i konferencije doveli su do stvaranja Svetskog saveza crkava 1948. godine. Pored ove, ustanovljene su i brojne druge

ekumenske organizacije.

Zvanični Vatikan se u početku protivio ekumenizmu. Ali interesi i određene relacije uvek su postojali. Godine 1964. na Drugom vatikanskom koncilu RKC je usvojila Dekret o ekumenizmu. Iako Katolička crkva zvanično nije član Svetskog saveza crkava, ona je njegov glavni pokrovitelj i svim silama radi na tom planu. Razlog je jasan: ova crkva sebe smatra Majkom crkvom i duhovnim liderom oko kojega ostali trebaju da se ujedine.

Ekumenskom talasu i poistovećivanju sa opšteprihvaćenim hrišćanstvom po imenu vremenom je podlegla i Adventistička crkva koja se baštinila na tekovinama Adventnog pokreta.

Zajednička proslava 500-godišnjice Reformacije luterana i katolika i saglasnost obje strane da ostave po strani vekove neprijateljstva i predrasuda najbolje oslikava pobedu verskog globalizma i ekumenizma. Vatikan i Luteranska svetska federacija izdale su u Ženevi 17. juna 2017. zajednički dokument pod nazivom „Od konflikta do komunikacije“, u kojem piše da ima malo svrhe u bavljenju konfliktima koji su stari mnogo vekova. Ovim činom protestanti su se i formalno odrekli protestantizma.

Organsko sjedinjavanje sveta u različitostima predstavlja zbrku ili duhovni Vavilon. I dok lažni verski, politički i drugi autoriteti pozivaju na jednu svetsku religiju i jednu svetsku vladu, Božja Reč upućuje suprotan apel: „Izađite iz nje, narode moj, da ne budete saučesnici u njenim gresima i da vas ne zadese njena zla!“ (vidi Otkrivenje 18; takođe poredi sa Otkrivenje 14:9-11).

Kraj istorije – završni čin

Poslednji događaji u istoriji greha na planeti Zemlji biće obeleženi, prema Bibliji, mnogo gorim scenarijem od onog koji je bio tokom istorije progona svih onih koji nisu prihvatili papski diktat i religiju otpalog hrišćanstva.

Istorija 20. veka potvrđuje ove biblijske navode, a 21. će,

očigledno, biti obeležen još gorim progonom.

Situacija za rimsku crkvu je postala povoljnija kada je Turska proterana iz Evrope krajem 19. i početkom 20. veka, tako da je nestala „opasnost od islama“ i svi resursi su mogli da se upotrebe za širenje papske dominacije u Evropi.

Pošto je pokorila države Zapadne Evrope, rimska crkva je krenula u pohod prema „šizmaticima“ – kako ona naziva pravoslavne hrišćane. Zaštitnik pravoslavlja u Evropi tokom istorije bio je ruski car – i njega je trebalo ukloniti. Prvi ozbiljniji pokušaj zauzimanja Rusije bio je 1905. godine kada je Rusija bila u ratu sa Japanom. Pošto je ruska vojska bila skoncentrisana na Dalekom Istoku, pobunjenici, vođeni od strane jezuita, koriste ovu priliku, dižu ustanak po ruskim gradovima, ali je ustanak bio ugušen.

Rimska crkva uskoro započinje Prvi svetski rat preko Austro-ugarske i Nemačke, čiji su vladari bili potpuno pod kontrolom papske kurije. Austrougarska je 1914. godine okupirala Bosnu i Hercegovinu, u kojoj su većinski živeli pravoslavni hrišćani, uglavnom Srbi. Da bi dodatno ponizili pravoslavne Srbe, organizovana je poseta austro-ugarskog prestolonaslednika Ferdinanda Sarajevu na dan 28. jun – dan naročito značajan u srpskoj istoriji zbog bitke na Kosovu protiv Turaka.

Srpska reakcija na okupaciju Bosne i Hercegovine, i posetu prestolonaslednika Ferdinanda, bio je atentat na istog 1914. godine, što je izazvalo žestoku odmazdu prema pravoslavnim Srbima kojih je najviše izginulo u nastupajućem Prvom svetskom ratu. Skoro jedna trećina kompletne srpske populacije je ubijena od strane papskih jurišnika, odnosno dve trećine radno i vojno sposobnog muškog stanovništva (više od 1,2 miliona ubijenih i 1,5 miliona ranjenih).

U istom ratu, rimska crkva je preko Nemačke poslala svoju „specijalnu jedinicu“ na čelu sa Lenjinom da pokuša novi ustanak u Rusiji 1917. godine, što je ovoga puta uspelo, jer je Rusija bila

oslabljena zbog ratovanja. Ruski car je ubijen, a vlast su preuzeli razbojnici koje su regrutovali jezuiti, takozvani „boljševici“. Ruski gubici u ovom ratu bili su više od 2 miliona mrtvih i 5 miliona ranjenih.

Prvi svetski rat je bio priprema za Drugi svetski rat. Za tu svrhu, rimska crkva dovodi u Nemačkoj na vlast „najgoreg od najgorih“ – Adolfa Hitlera, okultistu iz Austrije. Prosto je neverovatno kako je Hitler doveden na vlast. On je mrzeo rimsku crkvu i boljševike, i govorio kako je „rimokatolicizam najteži udarac koji je ikada zadat čovečanstvu“, a kako je „boljševizam kopile rimokatolicizma“. U isto vreme, Hitler je mrzeo Jevreje i bio je idealan za papske planove.

Najuticajniji čovek rimske crkve, u to vreme, bio je pravnik Eugenio Pačeli, koji će uskoro postati papa Pije XII. Pred Drugi svetski rat je jedna od najuticajnijih političkih stranaka u Nemačkoj bila katolička „Stranka centra“. Pačeli uspeva da dogovori sa Hitlerom da se „Stranka centra“ povuče sa političke scene, i tako otvori put Hitleru da dođe na vlast (za više detalja pogledati knjigu „Hitlerov papa“, Džon Kornvel).

Iako je prezirao rimsku crkvu, Hitler pristaje na ponudu i preuzima vlast u Nemačkoj, a uskoro, kao deo dogovora sa rimskom crkvom, pravi savez sa boljševikom Staljinom, koga je prezirao. Tako dve moćne sile, pod kontrolom papstva – nacistička Nemačka i boljševički Sovjetski Savez, kreću u zauzimanje preostalog dela Evrope ubrzo nakon potpisivanja saveza. Prva na udaru je bila Poljska 1939. godine.

Hitler je bio opsednut mržnjom prema boljševicima tako da nije dugo mogao da ispoštuje dogovor sa Staljinom i kreće u rat protiv Sovjetskog Saveza u junu 1941.

Drugi svetski rat je doneo još veća razaranja, a najveće žrtve su bili upravo papski neprijatelji – „nepokorni“ pravoslavni hrišćani, pre svega Rusi i Srbi, koji su i ovoga puta najviše postradali, kao i

Jevreji, koji su oduvek bili „najteži za pokatoličavanje“. Bilans žrtava bio je 55-85 miliona poginulih, procentualno najviše u Poljskoj (6 miliona), Sovjetskom Savezu (24,6 miliona) i Jugoslaviji (1,5 miliona). Stradalo je ukupno oko 6 miliona Jevreja.

Nakon Drugog svetskog rata komunizam je nasilno uspostavljen uglavnom samo u istočnoevropskim zemljama, tako da je duhovno propadanje tih naroda bila dodatno ubrzana uz veliki teror, progon i nasilje komunističkih režima.

Pod pokroviteljstvom Vatikana, formirana je Evropska unija kao međuvladina i nadnacionalna zajednica dvadeset sedam država Evrope. Unija svoje korene vodi od Evropske ekonomske zajednice osnovane Rimskim ugovorom 1957. od strane šest evropskih država. Od tada se Evropska zajednica proširila pridruživanjem novih država-članica i stekla veću moć. Ova zajednica je oformljena pod sadašnjim imenom Ugovorom o Evropskoj uniji (više poznatim pod imenom Mاستrihtski sporazum) 1992. godine.

Od propasti Rimske imperije kroz istoriju su činjeni pokušaji ponovnog ujedinjenja Evrope, što odgovara proročanstvu iz Danila 2:41-43, a EU je samo nastavak tih pokušaja.

U međuvremenu, katolička crkva intenzivno radi na uspostavljanju imidža svetskog moralnog i verskog predvodnika i kroz ekumenske i druge programe kontroliše sve protestantske crkve. Godine 2013, na čelo rimske crkve po prvi put dolazi jedan jezuita – papa Franćesko (Horhe Mario Bergoljo). Dakle, došlo je vreme da ova subverzivna militantna organizacija, čiji je rad zabranjivan u skoro svim zemljama sveta, preuzme potpunu kontrolu nad rimskom crkvom.

Amerika, koja je nekada bila bastion slobode, u koju su iz Evrope bežali svi progonjeni od papskog progona, pre svega protestanti, Jevreji i drugi hrišćani, po prvi put u svojoj istoriji primorana je da primi u goste papu – godine 2015. papa Franćesko (Franjo) posećuje Sjedinjene Američke Države.

Ovim događajem je konačno najavljeno ispunjenje proročanstva iz Otkrivenja 13. poglavlje u kojem je opisano savezništvo „velike i strašne zveri“ i „mlade zveri“ koja će izvršavati svu vlast i zapovesti velike zveri. Tumači biblijskih proročanstva nemaju sumnje da je u pitanju koalicija Vatikana i Amerike, i da će Amerika biti glavna sila koja će izvršavati naređenja i sprovoditi teror za uspostavljanje papske dominacije u celom svetu. To će biti, prema Bibliji, uvod u sam kraj istorije greha na ovoj planeti.

U trenutku dok se ova knjiga privodi kraju, katolik i jezuitski prijatelj, Džo Bajden, postao je 46-i predsednik Amerike, što je još jedan, možda i završni korak, u potpunom pokoravanju Amerike od strane papstva.

Bog preko Biblije poziva svoj narod da napusti duhovni Vavilon: „Nakon toga video sam jednog drugog anđela kako silazi s neba s velikom vlašću i sva je zemlja zasjala od njegove slave. I povikao je snažnim glasom: ‘Pade, pade Vavilon Veliki i postao je prebivalište demonima, stanište svakog nečistog duha i skrovište svih nečistih i mrskih ptica! Jer svi su se narodi opili vinom gneva njenog bluda. Kraljevi zemaljski s njom su blud činili, a trgovci zemaljski obogatili su se od silne i besramne raskoši njene.’ Onda sam čuo jedan drugi glas s neba kako govori: *‘Izađite iz nje, narode moj, da ne budete saučesnici u njenim gresima i da vas ne zadese njene nevolje!* Jer su se njeni gresi nagomilali do neba i Bog se setio njenih nepravednih dela.’“ (Otkrivenje 18:1-5)

Božji verni narod uskoro će biti primoran, suočen sa pretnjom nasilnog primanja „žiga zveri“ (Otkrivenje 13:15-17) da napusti gradove i pripremi se za progon neviđenih razmera koji će nad nepokornima primeniti nova inkvizicija. U isto vreme, što je kraj vremena bliži, to će se jasnije pokazivati razlika između istine i otpada. U interesu večnog dobra svakog čoveka je da se nađe na strani Božjoj, Hristovoj, i Njegovog kraljevstva na strani istine!